

Літературний ТЕРНОПІЛЬ

Літературно-мистецький і громадсько-політичний часопис

Заснований
у січні 1991 р.

Число 2 (39)
Квітень 2009 р.

Спільний проект Тернопільського національного педагогічного університету
ім. Володимира Гнатюка, Тернопільської обласної організації Національної
спілки письменників України і видавничого дому "Вільне життя"

Редакційна рада:

Богдан Андрушків
Олександр Астаф'єв
(м. Київ)
Богдан Бастюк
Євген Безкоровайний
Роман Гром'як
Ігор Гуцал
Ганна Костів-Гуска
Ліля Костишин
Іван Крупський
Наталія Кузь
Роман Лубківський
(м. Київ)
Богдан Мельничук
(головний редактор)
Ярослав Омелян
Михайло Ониськів
Петро Перебийніс
(м. Київ)
Леся Романчук
(заступник головного
редактора)
Степан Сапельяк
Богдан Строць
Богдан Ткачик
Микола Ткачук
Петро Федоришин
Богдан Хаварівський
В'ячеслав Хім'як
Федір Шевчук
Григорій Шергей
Володимир Якубовський

ЗМІСТ

До 25-річчя ТОО НСПУ

Роман ГРОМ'ЯК. ВИЗРІВАННЯ І БУТТЯ
ПИСЬМЕННИЦЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В ОБЛАСТІ 3

Євген БЕЗКОРОВАЙНИЙ. КРИЗЬ ПРИЗМУ
МИНУЛОГО ДО СЬОГОДЕННЯ І МАЙБУТНЬОГО 6

Велика проза: першодрук
Василь ФОЛЬВАРОЧНИЙ. СИМОН ПЕТЛЮРА 12
Ігор ФАРИНА. ДВІ ШПИЛЬКИ 48

Золота сурма: поезія
Степан САПЕЛЯК. РОЗМИСЕЛ СПОКУТНИКА 9
Олександр АСТАФ'ЄВ. ІЗ НОВИХ ПОЕЗІЙ 30
Сергій ЛАЗО. ПРОСТО ЖИТТЯ 59
Ліля КОСТИШИН. "ЩАСТЯ – ВИГЛЯДАТИ
ТЕБЕ..." 66

Мала проза
Валентина СЕМЕНЯК-ШТАНГЕЙ. ЛАТКА 69
Ірина ЧУЙКО. ПОГЛЯД САМОТИ 62
ЖЕБРАКИ 63

Поезія молодих
Оксана ЛЕГА. "ПОКЛИЧУТЬ ДИХАННЯМ
ЛЕГКИМ..." 72
Люба МАЛЕЦЬКА. "РЕАЛЬНІСТЬ Б'ЄТЬСЯ
В УНІСОН" 79

Ювілеї
Богдан НОВОСЯДЛИЙ. ЗЕМНА ЛЮБОВ –
У БАРВАХ СВІТЛОТІНЕЙ 75

Літературна критика
Тетяна ДІГАЙ. ЧИЯ РУКА ТРЕТЯ? 108
ВІД ЗІРКИ ДО АТОМА 109

Збірей

**Голові
Тернопільської обласної
організації НСПУ
Євгенові
БЕЗКОРОВАЙНОМУ**

Дорогі наші побратими
і посестри!

Секретаріат Національ-
ної спілки письменників Ук-
раїни сердечно здоровить
вас зі славним чвертьсто-
літнім ювілеєм Тернопіль-
ського письменницького
осередку, який має притя-
гальну силу об'єднувати
таланти в одну дружну і по-
тужну спільноту.

Кожен із вас за цей час
спромігся на особисте до-
сягнення у літературі, що
склало спільний вагомий
внесок у відродження куль-
тури і духовності рідного на-
роду.

Переконані, Тернопілля
ще осяє світ не одним твор-
чим діамантом, відкриє не
один літературний скарб –
самобутній та водночас су-
голосий всеєвропейському
звучанню.

Зичимо вам, дорогі ко-
леги по перу, непохитного
оптимізму, міцної віри в нез-
нищенність і переможність
животворящого Слова, що
стоїть на сторожі незбори-
мої нації, і нехай ця віра до-
дасть вам натхнення й
невтамовної спраги для
створення нових талано-
витих творів во славу Ук-
раїни!

**Щиро ваші –
Володимир ЯВОРІВСЬКИЙ,
Василь ШКЛЯР,
Павло МОВЧАН,
Анатолій КРИМ,
Віктор БАРАНОВ,
Михайло
СЛАБОШПИЦЬКИЙ,
Анна БАГРЯНА.**

Художник номера

Петро ШПОРЧУК. МЕЛОДІЇ КОЛЬБОРОВИХ
ГАМ У ТВОРЧОСТІ ГАЛИНИ ДЕНЕГИ 86

Драматургія

Валентин КОРНІСНКО. УКРАЇНА ВОСКРЕСЛА! 35

На допомогу педагогам

Людмила ПРИСЯЖНЮК. “Я ВПЕВНЕНИЙ –
ВИ ПРИЙДЕТЕ ДО МЕНЕ...” 97

Переклади

Петро МЕЛЬНИК. ПЕРЕСПІВИ З ВИБРАНОГО 82

Театр

В'ячеслав ХІМ'ЯК. ТАЛАНТ НЕПОВТОРНИЙ,
БАГАТОГРАННИЙ 90

Невідоме про відоме

Сергій ТКАЧОВ. ЗОНА: ЗАХІДНА УКРАЇНА.
1939–1941 рр. 113

Із редакційної пошти

Остан ЧЕРЕМШИНСЬКИЙ. ВОЛОДИМИР
ГНАТЮК У ЖИТТІ ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА 133

Незабутні

Володимир ШКІЛЬНИЙ. ЛИЦАР УКРАЇНСЬКОГО
СЛОВА 135

Подільський віночок. Сторінки для дітей

Володимир ЧІПАК. “... І КРАПЛИНОЧКА ВЕСНИ” 136

Ганна НАЗАРКІВ. КРАПЛІ ТЕПЛА І ЛЮБОВІ
ЖИТИ ЗОСТАЛИСЬ У СЛОВІ... 138

Вісьта-війо!

Михайло БІЛИЙ. ІСТОРІЯ, ЯКОЇ МОГЛО
БІ НЕ БУТИ 140

Полічка бібліофіла 142

Тернопілля у дзеркалі часу: події, факти, імена
ДЕНЬ ЗА ДНЕМ – У СКАРБНИЦЮ ДУХОВНОСТІ 147

... і насамкінець

Галина ТАРАСЮК. БЛАГОРОДНА ТЕНДЕНЦІЯ 152

**Передплатні індекси
нашого журналу:**

99997 – в обласному каталозі
37501 – у всеукраїнському каталозі

Виходить раз на квартал.

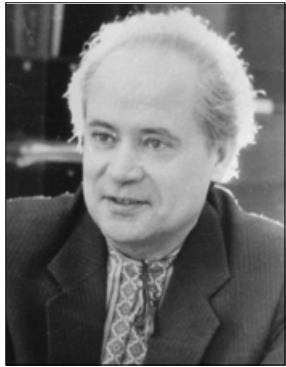
**Передплатити “Літературний Тернопіль” можна
в будь-якому відділенні “Укрпошти”.**

На обкладинці –

фоторепродукції творів живопису Галини ДЕНЕГИ:

1 стор. – “Квітнєве вітання” (2004 р., картон, олія).;

4 стор. – “Весняні квіти” (2005 р., картон, олія).

Роман ГРОМ'ЯК (народився 21 березня 1937 р. в с. Глушин, нині Бродівського району Львівської області) – літературознавець, публіцист, критик, педагог, громадсько-політичний діяч. Кандидат філософських наук (1969 р.). Доктор філологічних наук (1983 р.). Професор (1985 р.). Дійсний член Академії наук вищої школи України (1994 р.). Член Національної спілки письменників України (1983 р.). Закінчив Львівський педагогічний інститут у Дрогобичі (1960 р.). Працював у школах Хмельницької і Тернопільської областей. Викладав у Донецькому університеті, Тернопільському фінансово-економічному інституті (нині Тернопільський національний економічний університет). Від 1975 р. – в Тернопільському педагогічному інституті (нині Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка): доцент, завідувач кафедри української літератури, декан філологічного факультету, від 1995 р. – завідувач кафедри теорії літератури і порівняльного

Роман ГРОМ'ЯК

ВИЗРІВАННЯ І БУТТЯ ПИСЬМЕННИЦЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В ОБЛАСТІ

Коли 25 років тому в області розпочала офіційно функціонувати організація письменників, нас було лише сім осіб різного віку та професійного статусу: економісти, журналісти, лікарі, освітяни. До сьогодні нас уже стало 45 активних літераторів, які втішаються Словесністю як творчим діянням. Із тодішніх фундаторів залишилося, на жаль, тільки троє (Роман Гром'як, Ганна Костів-Гуска, Михайло Левицький), а найактивніші ініціатори, котрі вболівали за чинну організацію, відійшли в засвіття...

Таке невблаганне життя і динамізм людського поступу. Проте нова якість креативної потужності збагатилася в розмаїтих виявах – тематично-жанровому, людинознавчо-гендерному, естетично-мистецькому планах.

Ми – люди, і ніщо людське нам не чуже: народжувалися, дозрівали в довіллі поміж інших людей. Мужніли, одружувалися, хворіли, вчилися, осягали свої вади-ганджі й переваги, якщо такі траплялися. Складне і надто відповідальне життя-буття кожної людини, а не тільки члена письменницької спільноти. Перш ніж отримати членський квиток, який легітимно підтверджує оту належність до літературно-мистецької організації, кожному доводилося борсатись у сонмищі диявольських спокус. На тих, котрі відчували поклик

літературознавства. Одночасно – надзвичайний професор Українського Вільного Університету в Мюнхені (Німеччина), професор Ягеллонського університету в Кракові (Польща, 1997–2000 рр.). У 1988 р. – обраний першим головою Товариства української мови ім. Т. Шевченка в Тернополі. Від 1989 до 1991 р. – народний депутат Верховної Ради СРСР. У квітні 1992–січні 1994 р. – представник Президента України в Тернопільській області. Генеральний секретар Української ланки Всесвітньої ліги за свободу і демократію. Протягом певного періоду – заступник голови обласної організації Української народної партії, голова Тернопільського обласного осередку Всеукраїнського громадського об'єднання “За Україну! За Ющенка!” (2004 р.). Автор низки наукових праць, серед них – “Літературно-художній образ” (1970 р.), “Естетика і критика” (1975 р.), “Громадянськість і професіоналізм” (1986 р.), “Що доведено життям: Актуальні проблеми літератури і літературної критики” (1988 р.), “Історія української літературної критики: Від початків до кінця XIX ст.” (1999 р.), “Естетика Шевченка” (2002 р.), “Орієнтації. Розмисли. Дискурси. 1997–2007” (2007 р.), книг спогадів-роздумів “Вертеп-1, або Як я став народним депутатом СРСР і що з того вийшло” (1992 р.) та “Вертеп-2, або У хащах влади” (1995 р.), збірників “Культура, політика, інтелігенція” (1996–2009 рр.), “Давнє і сучасне” (1997 р.), численних статей, есе, рецензій в українських і зарубіжних виданнях. Співупорядник збірника “Іван Франко. Краса і секрети творчості” (1980 р.), співредактор “Літературознавчого словника-довідника” (1997 р.) та ін.

Слова як веління Духа, чигали підступні випробування: від нікчемних лінощів до лукавого гонору. І тільки ненастанна праця могла порятувати від марнування таланту, що розростається з Богом дарованого Слова. На цю сакральну тему – богодарності письменників – уже наговорено і написано “великих слів велику силу” – є витончена і вправна риторика.

Зазвичай, письменник, мобілізований талантом, працює і творить у келійній самотності. Але вберегти свою творчу сутність спроможні тільки ті, хто здатен зреалізуватись як Особистість і Креатор у спілкуванні з іншими, до себе самого не подібними.

Отож, якщо за 25 років Тернопільська обласна організація НСПУ так розширила свої лави, незважаючи на природні перепади у власних рядах, то дякуймо Долі й Господньому провидінню за те, що досі існуємо, діємо, творимо...

Із приводу письменницької Долі, Покликання, Таланту та його реалізації хотів би зробити кілька акцентів.

По-перше. Не варто комусь із літераторів чи громади, співчутливцям ці принагідні міркування трактувати як потурання свавілля. Тим більше – як байдужість і заклики до некритичності, невимогливості. Толерантність у демократичних суспільствах, у спільнотах-колективах впливає з вищої засади: на все воля Божа. Адже християни визнають як один із найбільших гріхів власну бездіяльність, сподівання на “манну небесну”.

Духовно-душевна активність, затрати тілесно-фізичних зусиль, своєї енергетики – це доконечна передумова кожної людської особистості як живої істоти. Цей глибинний феномен письменницької сутності визріває у наших намірах і задумах, а вивершується у написаних творах і самооцінках кожного кроку, опублікованого слова, рядка, тексту. Поцінування таких, делікатних “матерій” – процес безкінечний. У тому числі й прилюдний, зорієнтований на культуру зматеріалізовану. Бачимо присутність своїх колег на зібраннях, чуємо їх у спілкуванні, зіставляємо (бодай в уяві, подумки) з продуктами діяльності попередників, сучасників, старших або ровесників, молодших віком підлітків аж до немовлят. Чи можемо нехтувати таким довкіллям, ігнорувати його реагування, ставлення інших людей, письменників іншого ран-

гу і формації на власне буття в культурі? Ні і ні, як би свої діяння-вчинки не мотивували, не аргументували.

По-друге. Йдеться про критерії таких оцінок і самооцінок. Ті чинники породжують розмаїті колізії – однастайність, напруження, конфлікти, атмосферу в професійних спільнотах чи випадково зібраному товаристві. Чи ми свідомі отакого міжособистісного явища? Чи завжди зважаємо на ці, часто дошкульні, виміри наших взаємин? Вони ж то лежать у підґрунті того, що поймається толерантністю, злагодженістю? Подумаймо, поміркуймо!

По-третє. За час, що проминув на віку кожного з нас, за осяжний історичний період (100–150 літ), змінилися не один літературно-мистецький напрям, стильова течія, не кажучи вже про ідеологічні орієнтації, політико-владні структури. Вони також не полишали нас байдужими, поки ми навчалися в школі, у вищих навчальних закладах, особливо згодом, коли бралися за перо чи інше знаряддя письма. Без них годі було кожному з наших побратимів дослухатися до веління своїх сердець, до своїх уподобань та естетичних смаків. Численні жанрово-стильові виміри, які формують і моделюють письменницькі духовно-естетичні інтенції, горизонти наших сподівань, – усе це повсякчасно зводить нас до гурту, водночас розводячи увсебіч. Це – також Доля і випробування на людяність передусім.

Панове-товариство! Добродії читачі й шанувальники! Полемісти і “воріженьки”!

Вітаю вас усіх із нашим першим солідним ювілеєм чи пам’ятною річницею в історії нашої організації.

Не сприймайте цих рефлексій як повчання. Пишу їх як запросини до спогадів, до сповіді перед власним сумлінням кожного...

Із фототеки

Володимир ВИХРУЩ, Борис ДЕМКІВ, Іванна БЛАЖКЕВИЧ, Микола КОСТЕНКО. 1976.

*Євген БЕЗКОРОВАЙНИЙ,
голова Тернопільської обласної організації
Національної спілки письменників України*

Крізь призму минулого до сьогодення і майбутнього

Тернопільська обласна організація Національної спілки письменників України офіційно почалася 27 лютого 1984 року. Того дня під орудою тодішнього голови Спілки письменників України, світлої пам'яті Павла Архиповича Загребельного відбулись установчі збори тернопільських літераторів, й вони утворили свій осередок.

Це були Володимир Вихрущ, Роман Гром'як, Борис Демків, Олекса Корнієнко, Ганна Костів-Гуска, Михайло Левицький і Георгій Петрук-Попик.

Цій, без перебільшення, значній події в культурному житті краю передувала довга дорога. Так, із кінця 1950-х років Спілку письменників на Тернопіллі майже 10 років представляв у гордй самотності прозаїк і драматург Олекса Корнієнко, наступне десятиліття було під знаком ушанованого Бориса Демківа, у середині сімдесятих до СПУ прийшли Володимир Вихрущ і Микола Костенко. З іменем останнього пов'язані активна діяльність обласного літературного об'єднання, регулярні випуски "Тернопільського альманаху" в газеті "Вільне життя", численні літературні вечори у районах області.

Із відновленням обласної молодіжної газети "Ровесник" (1968) потужне джерело творчого життя забилося в творчому об'єднанні "Сонячні кларнети".

Це був час утвердження таких відомих на Тернопіллі літераторів, як С. Бабій, Б. Бастюк, О. Бугай, О. Бурак-Довгань, В. Гаврилюк, І. Горбатий, В. Драбишинець, Є. Зозуляк, В. Кравчук, Л. Крупа, Я. Кушак, С. Мокрій, М. Ониськів, Р. Пінь, Г. Радошівський, В. Савчук, Я. Сачко, Ж. Юзва, В. Ярмуш та інших, хто на все життя взяв у серце любов до літературної творчості.

Проте мізерна кількість друкованих видань – тільки дві обласні газети, відсутність книжкового видавництва в Тернополі аж ніяк не сприяли публікації творів літераторів, а вихід книжки був тоді рідкісною подією.

Певною мірою це позитивно впливало на художньо-стилістичний рівень творів, низькопробність тоді "не проходила", а робота над підготовкою рукопису у видавництвах тривала до кількох років. Можна погодитися, що така ситуація не сприяла розвитку літпроцесу, але й нічого доброго не бачу в тому, що майже в усіх сучасних тернопільських видавництвах (до 30) за штатом нема літературних редакторів, і більшість книжок виходить у світ в авторській редакції. Не дивно, що ряд збірок сучасних літерато-

*Про Євгена БЕЗКОРОВАЙНОГО читайте у першому
за 2009 рік числі нашого часопису.*

рів може слугувати взірцем, як не треба писати. На жаль, чимало таких “творів” охоче друкують навіть провідні газети краю, ці опуси нерідко звучать у радіо- і телепередачах. Дедалі частіше трапляється так, що ті, хто має талант – не мають коштів, а ті, котрим є за що видрукувати книжку, не можуть добре її написати. Тому в нас чимало “письменників”, але мало достойних творів.

А тоді тільки початки вісімдесятих років стали для тернополян щедрішими на визнання. 1982-го у СПУ було прийнято Ганну Костів-Гуску, наступного року – Романа Гром’яка і Георгія Петрука-Попика. Постало питання про утворення в Тернополі обласної письменницької організації. Воно особливо заактуалізувалося, коли область очолив енергійний і амбіційний Анатолій Корнієнко. Йшлося про утворення відразу двох організацій – письменників та художників.

І якщо організаційний процес у художників під орудою нині заслуженого художника, мудрого й наполегливого Євгена Удіна успішно завершувався, то щодо письменників було складніше. Передусім, не вистачало необхідної статутної чисельності для утворення організації. А здійснити швидкий прийом через Львівську організацію, в якій тернопільські літератори перебували на обліку, було нереально.

Якось викликав мене, тоді інструктора обкому партії, котрий відав питаннями культури і спорту, наш ідеолог (секретар із питань ідеології) а за покликом серця більше культуролог, світлої пам’яті Степан Нечай і дав доручення: “Зв’яжися з Романом Лубківським, тодішнім чолівником львівських письменників, і попроси, хай когось із наших земляків загітує на повернення додому: чи то Романа Качурівського, чи Левка Різника, чи Оксану Сенатович”.

Роман Мар’янович наче чекав мого дзвінка, бо відразу запропонував: “Запросіть Михайла Левицького зі Стрия, прекрасний поет, тимчасово без роботи”. На щастя, я знав Михайла ще зі шістдесятих років, коли разом із ним, Василем Ярмушем, Данилом Теличиним, Ярославом Сачком, Людмилою Овсянною та іншими студіювали журналістику у Львівському університеті ім. І. Франка. Тож узав у бібліотеці єдину на той час його книжку поезій “Мамині перепілки” і заніс С. Нечасві. Вранці Степан Павлович, повертаючи мені збірку, якось піднесено, одухотворено мовив: “Це поет. Добрий поет. Телефонуй, хай приїжджає!”

Так у Тернополі з’явився останній представник “чудової сімки”, яка й стала основою обласної письменницької організації.

Уже згодом Тернопілля запізнало Михайла не стільки як талановитого поета, а передовсім як активного громадсько-політичного діяча, одного зі засновників Народного Руху України. Сьогодні М. Левицький – член трьох творчих Національних спілок: письменників, художників та журналістів, лауреат обласної літературної премії імені Б. Лепкого, нагороджений Почесною відзнакою НСПУ.

Тоді ж, у далекому 1984 році, в ошатному будинку на вул. Сагайдачного, 10, що подарувала влада, потужно зафункціювали дві творчі організації – письменників і художників: літературно-мистецькі вечори, художні виставки, зустрічі з відомими українцями, політичні дискусії...

За чверть століття випробування Спілкою пройшли 60 тернопільських письменників. 15 наших побратимів у різні роки відійшли за межу вічності, але залишили нам, живим, високі міти своєї духовності, своє вистраждане, небайдуже слово, що ніколи не вмирає і не зникає безслідно.

За цей час тернопільські письменники видали понад 500 книг різних жанрів, провели сотні літературно-мистецьких свят, творчих зустрічей із читачами, репрезентацій книг, виступів по радіо, телебаченню та в пресі. Ряд письменників пошановані престижними всеукраїнськими та міжнародними преміями.

Щедрою є наша творча палітра нині. У краї виходять потужні журнали “Літератур-

ний Тернопіль” і “Золота Пектораль”, альманахи “Подільська толока” й “Перші ластівки”, кременецький “Курінь”, збаразький “Рушник”, чортківський “Сонячне гроно”, хоростківський “Жайвір”. Видано антологію “Літературне Тернопілля”. 1984–2007”, проведено Міжнародне Шевченківське літературно-мистецьке свято “В сім’ї вольній, новій...”

І найбільше причетні до цієї багатогранної діяльності наші поети, прозаїки, літературознавці, критики – Б. Бастюк і Г. Баран, О. Вільчинський і О. Волков, Р. Гром’як і О. Герман, І. Дем’янова і Г. Костів-Гуска, В. Корнієнко і М. Левицький, Б. Мельничук і Я. Павуляк, А. Паламар та І. Потій, Л. Романчук і П. Сорока. Потужно заявили про себе наші молодші майстри слова Л. Балюк, Л. Білик та І. Бережний, З. Замкова і С. Синюк. Невдовзі сподіваємося на талановите поповнення наших рядів в особах Н. Волотовської, Н. Пасічник, О. Пухонської, Ю. Дишканта і Г. Осадко.

Проте не все дотичне до пам’ятної дати письменницької організації міста над Смертю має позитивний відблиск. Тривожить помітне збайдужіння читацької аудиторії, що сталося, передусім, через знищення, вже за незалежної України, книготорговельної мережі. В процесі непродуманої приватизації книжкові склади, магазини були перетворені на інші комерційні структури, магазини, кафе, бари.

Найприкріше, що втрачений зв’язок зі столичними та всеукраїнськими видавництвами, і це істотно позначилося на тиражах видань.

Хоча треба відзначити, що протягом останнього часу тернопільські провідні видавництва значно розширили мережу книжкових магазинів і навіть є лідерами в Україні. Але втратити читача, відлучити людину від книги набагато легше, ніж привабити до відвідин бібліотек чи книжкових магазинів.

Обласна письменницька організація також не залишається осторонь цієї проблеми. Традиційними у Тернопільському будинку письменників (вул. Й. Сліпого, 3) стали репрезентації, виданих у Тернополі книг із одночасною можливістю їхнього придбання.

Цій меті служать і “Літературні четверги”, започатковані нинішнього року в обласній письменницькій організації. Під час таких заходів читач стає не тільки учасником творчого звіту письменника, а й має змогу подискутувати, придбати книжкові новинки, літературні журнали.

Добрі враження в учасників “Літературних четвергів” залишилися від зустрічей із цьогогорічним лауреатом Національної премії ім. Т. Шевченка поетом Павлом Гірником, членом міжнародного ПЕН-клубу, багаторічним політв’язнем, поетом і прозаїком Миколою Горбалем, лауреатом літературних премій ім. Братів Богдана і Левка Лепких, ім. У. Самчука, ім. С. Руданського, ім. С. Олійника Богданом Бастюком, поетесою Іриною Дем’яною та іншими.

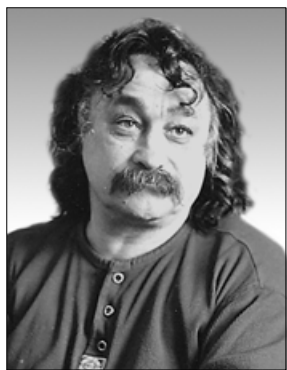
Відзначення 25-річчя організації активізувало діяльність тернопільських письменників у районах області. Такі, хвилюючі зустрічі відбулися в Збаразькому, Заліщицькому, Зборівському районах, у бібліотеках Тернополя.

Діяльність письменницької організації – це праця на духовному полі, опікування душею, яку суспільство має захистити від порожнечі, морального здичавіння і деградації. І роль слова, пісні, інших видів мистецтва в цьому важко переоцінити.

Тому й хочемо конкретнішої допомоги від влади саме в організації творчих звітів у районах області, в колективах міста, посутнішої підтримки книго- і журналовидання, поліпшення соціального захисту наших майстрів слова, фінансової підтримки діяльності організації. Оскільки вона має статус Національної, то й підтримка нації і держави має бути адекватною.

На це й сподіваємося. Колись таки наситимось політиканством, натомимося виборчими перегонами і щиро захочемо повернути душу до художнього слова, до мистецтва, до відображеної в ньому вічності, краси і душевної гармонії.

Степан САПЕЛЯК

Степан САПЕЛЯК (народився 26 березня 1951 р., за паспортними даними – 1952 р. в селі Росохач Чортківського району Тернопільської області) – письменник, публіцист, літературознавець, громадський діяч. Член НСПУ (1991 р.), міжнародного ПЕН-клубу (1992 р.), Української Гельсінської спілки (1987 р.). Нагороджений орденом “За заслуги” 3-го ступеня (2005 р.). Лауреат Національної премії України ім. Т. Шевченка (1993 р.), літературно-мистецької премії ім. Братів Богдана і Левка Лепких (1995 р.), літературної премії ім. В. Свідзинського (2002 р.). Від 1969 року навчався на філологічному факультеті Львівського університету (нині національний університет); у 1973 році виключений із нього, перебував під слідством як учасник молодіжної підпільної групи, яка вночі 22 січня 1973 року на честь річниці Акту Злуки УНР і ЗУНР розклеїла в м. Чортків антирадянські листівки і вивісила жовто-блакитні прапори. Засуджений на майже 10 років позбавлення волі. До 1981 року перебував в ув’язненні й на засланні

Розмисел спокутника

/ВЕЛИКОДНІЙ/

Розмисел перший – невольничий

“... Цьогоріч був Великодень незапам’ятньоранній. Ще сосни, снігом, гейби полатані, захлинаються волокнистими вітрами з Охотського моря. Валунні снігу ще біліють у затоці. Круги ще лежать горілиць у лимані Амуру.

Свій притулок я зігрівав самотньою молитвою і свідчу Воскресіння Його на берегах Далекосхідних...”

*(Із листа до матері. Охотське.
1981 р. Заслання)*

гони зітхань і голосінь чую
христосуся з ними
у дійстві неділі Великодньої
снігами сповитої

гілка вербова сеголіття
німує многоскорбно
на гербі моєму крижаному
без крашанки

снігами побілений
у ватяник вкутаний
на шибці льоду
хрестик видихую

світ снігами славлю

Христос Воскрес
по снігах моїх

матір взиваю
вкоротити голос
до рідного порога
де ж дзвони твої
Вітчизно моя

о, Господи ...

Воістину...

*Охотське на Д/Сході,
Заслання, 1981 р.*

у містах Перм і Владівір, на Колімі та в Хабаровському краї (всі нині – РФ). Потім насильно спроваджений до Східної України (Харківська область). Реабілітований 1991 року. Нині мешкає в м. Харків. У 1989–1993 роках стажувався на філологічно-філософському факультеті Українського вільного університету в м. Мюнхен (Німеччина). Співфундатор Української асоціації незалежної творчої інтелігенції (1986 р.). Від 1987 року – член редколегії “Українського вісника”, до 1988 року – співредактор незалежного позацензурного часопису “Кафедра” у м. Львів, від 1989 року – відповідальний редактор за подальші випуски цього часопису в Харкові; від 1993 року – заступник редактора журналу “Основа” (м. Київ). Від 2006 року – професор-викладач сучасної літератури Харківської академії культури. Автор збірок поезій “День молодого листа” (Бельгія, 1978 р.; німецькою мовою), “Несе Амур холодну воду” (ФРН, 1987 р.), “Без шаблі і Вітчизни” (Канада), “З гіркою в камені” (США, обидві – 1989 р.), “Відлуння вцілілих строф” (Канада, 1990 р.) та ін., книг спогадів “Хроніки дисидентські від головосіку” (2003 р.); літературознавчих та мистецтвознавчих праць, публікацій у багатьох українських і закордонних часописах. Серед збірок поезій, виданих в Україні, – “Тривалий рваний зойк” (К., 1991 р.), “Страсті по любові” (Х., 2000 р.), “Во ім’я Слова” (Х., 2007 р.). Упродовж 2008 року в журналі “Літературний Тернопіль”, членом редакційної ради якого є С. Сапеляк, опубліковані добірка його поезій (число 2), роздуми автора про літературу (число 3), розповідь про нього Лілі Костишин (число 4).

“Розмисел другий”

вилучений у Хабаровському краю за дорученням київського КДБ і “загублений” під час обшуку з причини арешту Івана Сокульського в Дніпропетровську.

Розмисел третій

/СПОКУТНЬО-ВЕЛИКОДНІЙ/

“Чашу спасення прийму і ім’я
Господнє призову...”

/Пс. 115, 4/

Цей День Благословен
І Богословен мій гін до Нього

латочкою землі
знаки мічу
початку життя

камінь відвалити
у безчасся небесне

сліди Його оживляти

гвіздка окравок вгорі уздріти

вигук Його
у краплях оцту учути

бо живий я єсть
з подобія Його

бо стернею житньою
стремлю під хрестом Його
руки хрестовиною здійснити
до перста Його і губ Його
взивати вопію:
“Винуватий я –
Бо учасник...”

бо живий

бо не приступивсь
до країв губ Його
не розібравши:
“Збулось...”

вчуваю сьогодні мотуззя
всуканих доріг
надсвітанням

вганяю гвіздки у пухирища
гріха неспокутливого
де іржавіє ще
рубець двосічний
наче веретище з горла

сиджу тринадцятим примарою

слово звістувати Його
книгою родового

сіллю осідає Віра моя

яєченько отруєне очистити
голосінням Марії
і камінь здвигнути –
первопечаток життя могого

щоб не згубити Дару Віри

Сім скорбот піють
пам'яттю моєю
щоб вернути себе
скупою росою
на окраєць сліду Його Нагірного

і промінчиком
спочити на лиці Божому...

Воістинно Воскрес...

м. Харків, 1991 р.

Тебе я віршем охрестив...

*Мій дружині Світлані –
Роду нашого святительці*

I

А ніч така ж... Гай-гай велична,
І щастя наше зорям не чуже...
І ти така ж, мені довічна,
В мені – по колу сонячнім живеш.

І ти така ж, мені священна,
Охрещена з травневих ручаїв
Така святкова і така ж буденна,
Така ж пахка з бузкових тих дощів.

Така ж ясна... Ясніша мене.
Така... Ледь-ледь із сонцем на брові.
Ти хрест несеш – завіт забвенний:
“Мій дім – мій храм”...

Мій Лади оберіг.

II

Любов'ю змита і сльозою,
Не одболи мені та не одплач...
Це лиш татусь моє строфою,
Це прісний безвесільний мій калач.

Це віно – зболене снігами,
Це доля, що не куплена за гріш...
Це спомин вижовклих галявин,
Де гріх я наш перехрестив на вірш.

Пребудь же ти з моєї муки
Землею й плодом.
Срібним плесом вод –
Отим відлунням однозвуким,
Вітрильником й ковчегом заодно.

Бо хто ж нам золота сипкого
З куща тернового на діл сипне...
У пору цю листопадову
Давай хоч інію із вуст нажнем.

Бо я щоніч крізь сльози бачу:
Летять літа по вінцях наших губ.
І смужка диму передчасно
Все множить нам ходу немолоду.

І ти в намисті горобини,
І я з пучком ромашки й чебрецю.
Над нами китище калини,
А прямолиць кривульчатий ланцюг...

III

А он любов висить на цвяшку,
І десь кохання злушене, мов струк...
Жоно моя. Дружино. Пташку –
Учуй мій сурм, цих надвечірніх струн.

Учуй – полукіпками жита...
Узри – наперстнем збіглої сльози...
Бо ти пера мого святитель –
Святитель роду, соняху, роси...

То ж будь така... Ясніша мене.
Така. Ледь-ледь із сонцем на брові.
Неси свій хрест – завіт забвенний:
“Мій дім – мій храм”. Любові оберіг...

Харків, 2009.

Василь ФОЛЬВАРОЧНИЙ

СИМОН ПЕТІЮРА

Історичний роман-епопея

Стриножені коні

Книга перша

(Закінчення. Початок у 2-у числі за 2008 р.).

2

— Там дехто з молодих урядників, а також вислані за участь у студентських рухах вільнодумці з Москви і Петербурга. Долучаються й дівиці з духовного училища благородних дівиць...

— І чим вони займаються? Виготовляють бомби, вчать стріляти?

— Не іронізуйте, владико. Співають, читають вірші... Невинні юнацькі забави.

— Поцікавтеся, що за пісні у них, чия і яка поезія?

— На малоруском наречіі — і що?

— А книжки читають заперещоніє...

— Запретний плод всегда сладок. Ось ви видали список забороненої літератури, а він у нашій семінарії став списком рекомендованої літератури. Семінаристи передають із рук в руки твори і Шевченка, і Франка, і Драгоманова, і Чернишевського... Начитаються про всяких революціонерів — і починають брати з них приклад, бо кожному зеленоротому недороскові хочеться стати героєм. Мені здається, що ми самі всілякими утисками, заборонами українського слова, української пісні штовхаємо нашу молодіж до всіляких бунтів.

— Якщо на те пішло, то саме наша Полтава дуже ліберальна до всякого інакомислія, здебільшого україноязична й україноговоряща...

— А може, хай збираються, чаркують, співають, декламують, вільнодумствують — випускають молодечу пару, як кажуть, у свисток паровоза. Яка від них особлива загроза? Подорослішають, перегорять молодечими фантазіями, заведуть сім'ї, отримають парафії — і візьмуться за розум. Врешті-решт, у цих гуртах, товариствах, на їхніх зібраннях завжди знайдуться ті, хто першим прибіжить до вас: викрити інших, щоби не бути викритим самому...

Про автора читайте в першому за 2009 рік числі нашого часопису.

Від редакції: враховуючи те, що цей роман-епопею видавництво "Джура" (м. Тернопіль) у травні цього року почне видавати окремими книгами, припиняємо публікацію тексту і бажаємо читачам приємних вражень від ознайомлення з твором, а шановному авторові — нових творчих здобутків.

– Все під нашим наглядом і контролем, усе про всіх знаємо.

Тож, може, не треба особливо драматизувати? Згадайте – було колись Кирило-Мефодіївське братство, і чим усе закінчилося? Розбрелися, хто куди. Як на мене, то ми самі створили з того Шевченка мученика і пророка. Було б не в солдати його віддати, а запропонувати поважну посаду з добрим жалуванням, підіслати гарних дівиць і молодиць як поклонниць та зітхальниць, оточити “надійними друзями”... Не треба було б десяти літ солдатчини – за кілька років сам відкинув би копита від цирозу печінки, та ще й із репутацією алкоголіка і развратника.

– Мабуть, ви маєте слушність...

– Треба грати на людських слабостях. Іти на поблажки. От скажім, яка мова викладання у нас? Російська. Всі предмети у нас читають російською. А як студенти спілкуються поміж собою після занять? Звичайно, українською. Бо до кожного ж не присташиш наглядача. Все від сімей залежить, а там – свої традиції, які з часів козаччини тягнуться. Треба йти на поступки – впроваджувати українське слово самим, а не під тиском вимог бунтівників.

– А ви знаєте, які лозунги висувують усі ці рупівці? Демократія, конституція, республіка, нація, братство, рівність, свобода...

– І це вас лякає? Нині весь світ піднімає подібні лозунги.

– А ваші семінаристи йдуть далі – закликають до переділу земель, до автономії України.

– Назвіть прізвища, щоб я знав, хто вони, з яких родин, – займуся ними.

– Назву кількох по пам’яті. Найперше – брати Петлюри, Федір та Семен. Федір уже закінчив, вчиться в агрономічному інституті.

– Спершу заправляв у вас, а тепер там заправляє. А у вас Семен Петлюра диригує не лише хором семінаристів, а й політичним гуртком, де поряд із ним ще Іван Сидоренко, Костянтин Шаревський, Микола Гмиря, Олександр Мішта, Сергій Андріївський... Ми передамо вам список усіх, хто перебуває під нашим наглядом... Біда в тому, що ними опікуються старші – українські дворяни. Аркадій Кучерявенко для збіговиська молодих віддає свою квартиру. На їхні потаємні вечорниці навідується місцева полтавська знаменитість – письменник Панас Мирний... На цьогорічних роковинах Шевченка, що відзначали на квартирі Русових, після випивки не тільки співали пісень, читали вірші, а й проголошували крамольні заклики. Друг статського радника Ганкевича Микола Міхновський виступив із маніфестом “Самостійна Україна”. То вже через край, коли до цього дійшло. А ви кажете – невинні юнацькі забави! – східно посміхнувся полковник, налив собі й залпом випив чергову чарку, забувши налити чарку для владика й припросити його.

– Хто такий той Міхновський? Із наших семінаристів?

– Родом із наших місць, закінчив курс юриспруденції у Харківському університеті. Молодий адвокат, радник міської Думи Харкова.

– Добре, що не з нашої семінарії...

– Він приїхав агітувати ваших семінаристів, а вони за його прикладом пішли в народ, поширюють крамольні ідеї в гімназіях, артілях, на пошті, залізниці. До агрономічного інституту приїздив відомий поміщик із Херсонщини Євген Чикаленко, запросив десяток студентів пройти практику в його господарстві.

– Хіба є щось у цьому поганого? Південь піднімається, відтісняє Полтавщину.

– Цей Чикаленко – не простий поміщик, а мазепинець, революціонер, грошовий мішок, який фінансує українських бунтарів. Дивіться, щоб і до ваших семінаристів не завітав. Досить вашій семінарії і відвідин бунтаря Миколи Лисенка.

– Я попрошу вас не надавати особливого розголосу скандалові з Лисенком – це не на нашу користь...

– Знайшлися спритніші від мене і вже просигналізували до Петербурга. Інспекції чекаю. Тож будьте готові й ви до прийому столичних гостей. Щоправда, боюся, що після їхньої інспекції багатьом доведеться залишити нагріті й насиджені крісла.

Архієрей випив ще чарку, закусив і почав дякувати за гостину.

– Кваплюся на збори вчителів і наглядачів семінарії.

– Дайте чортів усім потроху, а кільком вручіть вовчий квиток, для устрашення останніх. Просійте трохи і викладачів, і семінаристів.

– Врахуємо ваші побажання, пане полковнику, обов’язково врахуємо.

Сідаючи у бричку, архієрей поцікавивсь у візника:

– Як ваш старший син Федір, що збирається влітку робити?

– Його запросив херсонський поміщик Євген Чикаленко – попрактикуватися на господарці, що має в таврійських степах.

– Не пускайте його туди, якщо не хочете втратити сина. Одружувати треба обох, і негайно, щоби не мали часу на всякі дурні зборища. Попереджаю з пошани до вас, Василю Павловичу. І ще: скажіть синові, Симону, щоби днями зайшов до мене на розмову. Все від нього залежить. Якщо покається – постараюся зробити, все можливе, щоб він закінчив семінарію.

...Цього вечора батько всі очі вигледів, а сина не було й не було. Прийшов аж перед північчю.

– Де це ти так допізна загуляв?

– У міському парку – весна ж, вербна неділя, скоро паску святитимемо...

– Мав я розмову, сину, з архієреєм Іларіоном, просив його за тебе. Він велів прийти завтра до нього в єпархію.

– Що я там забув?

– Чекає твого пояснення, що сталося. Попросиш вибачення, прощення. Скажеш, що розкаюєшся за необдуманий вчинок. Запевниш, що більше нічого подібного не повториться, і він зможе заступитися за тебе, дати змогу закінчити семінарію, посприяти висвяченню на священика.

– Я вже говорив вам, і не раз, що не буду священиком!

– Потім – як знаєш, але семінарію мусиш закінчити.

– Не буду я закінчувати її, підготуюся, складу екстерном екзамени за середню школу і вступлю до університету. Студіюватиму історію, філософію та мистецтвознавство.

– Із вовчим квитком вигнання зі семінарії – хто тебе прийме?

– Приймуть. Я поїду вчитися за кордон.

– Куди-куди?

– У Галичину.

– А ти про мене, про матір подумав? Про репутацію нашої сім’ї, про твоїх незаміжніх сестер? Хто посватається до них, хто захоче родичатися з бунтівниками-революціонерами. Через тебе їх тоді чекає одна дорога – в монахині!

– Тату, я люблю вас із мамою, моїх сестер. Влаштуюся до праці, допомагатиму вам...

– Якої праці?! Хто тобі що запропонує?

– Мене запрошують кілька українських родин – давати лекції їхнім дітям, готувати їх до вступу в гімназію, обіцяють непогане жалування. Не перевелися порядні люди, українські патріоти, готові допомогти мені, знаючи скруту, в якій я опинився.

– Я пообіцяв архієреєві, що ти будеш у нього завтра.

– Пообіцяли – самі йдіть!

– Пожалій мою сиву голову, сходи!

– Добре, тату, піду! Але знайте, що прогинатися перед ним не буду...

Архієпископ Іларіон прийняв Симона в єпархії у своєму великому кабінеті, де можна було хоч возом розвернутися. Симон увійшов, зупинився за порогом.

– Проходьте, проходьте, юначе!

Вийшов із-за столу, тицьнув під ніс руку для цілування. Симон поштиво схилив голову, поцілував руку.

– Знаю вашого батька, юначе. Поважний добропорядний мирянин. І родина ваша благочестива.

Далі архієпископ перейшов на “ти”:

– Чув і про твій хист, твої здібності у навчанні, співі, диригуванні... Тебе може чекати велике майбутнє, якщо пообіцяєш смиренно визнати свої провини, розкаятись у вчиненому, в тому, що ти тоді необдуманно, без погодження зі семінарською адміністрацією запросив у наші святі стіни бунтівника свавільного. То як, визнаєш свою вину?..

– Відверто кажучи, ніяк не можу втямити, де провинився? По-моєму, я не зробив нічого такого, за чим міг би пожаліти.

– А з Лисенком?

– Ніскільки не жалкую, ще раз запросив би цього славного композитора на зустріч із семінаристами.

– Пожалів би родину, свого добропорядного батька, не накликав би біди на його сиву голову. Не на ту дорогу стаєш, хлопче, не за ті ідеї підставляєш себе й свою родину. Покайся, виправся!

– Нема мені в чому виправлятися, за що каятися. Я певен своєї мети, обраного шляху в житті, й ніщо мене з них не зіб’є, владико.

Цією категоричною заявою Симон ніби підписав собі вирок. Архієрей обурювався, що Петлюра, вислухавши “внушення”, не виявив найменшого зворушення, а тому в нього на майбутнє одна дорога – до Сибіру, в арештанти.

А батько не здався. Просив впливових друзів, знайомих, щоби врятувати синові кар’єру священика. Звернувся до відомого в Полтаві громадського діяча Миколи Дмитрієва, а той – до свого впливового друга в Петербурзі Олексія Лотоцького. Клопотались у вищих чиновницьких сферах, у Синоді. “Виходили” на ректора Тифліської семінарії князя Абашідзе, поміркованого грузинського націоналіста, котрий підтримував українських патріотів, із якими дружив. Проте і він, хоч і не з боязких, конфліктувати зі Синодом за маловідомого малороса побоявся. Тож дорога до навчання Симонові була закрита. Залишились інші університети – підпільні, революційні.

* * *

Симонові з юності час од часу сниться сон – щось напалохало коней, і вони мчать із несамовитою швидкістю бричку, на якій він сидить. Симон смикає за віжки, намагається зупинити гривастих, але це йому аж ніяк не вдається. Ще кілька хвилин – і коні з бричкою впадуть в обривисту яругу. Він випускає віжки з рук, хоче зістрибнути на ходу з воза, але віжки заплуталися за колесо, й коні зупинились, як укопані, перед проваллям, над котрим післядошове небо оперізує барвиста веселка. На мить Симонові здалося, що ця веселка ніби зависає над зображенням Божої матері. І він зрозумів, що за сила зупинила сполоханих коней, – Господь урятував його, готуючи, мабуть, для якоїсь особливої, величної місії. Сон цей сниться не випадково, бо ще в дитинстві справді була в нього пригода з кіньми, які сполошилися через мишу, котра перебігала дорогу. Маленька миша так їх налякала, що через неї ледь не покалічили господаревго сина.

* * *

На черговій вечері ректора з полковником жандармерії точилася мирна бесіда.

– Добродію владико, рік тому ви запевняли мене, що всі ці молодіжні об’єднання

– невинні, що це лиш буяння молодой крові, яка переграє, і все устатиться. А насправді інше. До нашої Полтави з'їхалися представники всіх українських громад, котрі, як виявилось, зорганізовані в усій Росії. І, як ви кажете, почалося заворушення у вашій семінарії. А якщо бути точнішим – то це великий бунт.

– У цілому семінарія наша тиха... Потрапила молодь під вплив декого зі старших.

– Ми думаємо інакше. Саме ваша семінарія стала центром смуту. Це ж треба, до чого дійти – до биття вікон, трошення меблів! І хто це чинить – майбутні священики, які мають інших закликати до покори властям, до смирення. А петицію з вимогами підписали аж дві сотні семінаристів! Вони вимагають викладання багатьох предметів українською мовою, звільнення з посад вчителів і наглядачів – саме тих, які найревніше служать престолу, присланих із Московської і Петербурзької духовних академій.

– Що з них візьмеш – діти землеробів та бідних сільських священиків, так звана піхота, які потрапили під вплив таємної української громади, членів Української революційної партії.

– Молодь обурена поборами, що панують у семінарії, обкраданням і так зубожілих студентів!

– Наклепи, брехня, пане полковнику.

– Правда, владику. Забагато собі дозволяє ваш ставленик – керівник адміністрації Іван Пічета.

– Якщо він не справився з дорученими йому завданнями, то його замінимо.

– Вам самому, владику, треба стати безпосереднім керівником, ректором семінарії.

– Багато обов'язків. Редактор, так би мовити, тобто цензор “Єпархіальних відомостей”, і наглядаю за парафіями. Самі знаєте, після минулорічної засухи та недороду в усій губернії вже навесні багато господарств залишилося без хліба, а худоба – без фуражу. Почався голод, що спричинив смуту. Не тільки студенти, а й селяни почали бунтувати. Сорок літ у губернії не бачили нічого подібного. І тут треба подумати всім, що робити, як припинити визрівання революції.

– Пороть! Чавить! Арестовувать і висилать у Сібір! Ми вже прилюдно випоролі п'ять тисяч селян у сімнадцяти селах. Це ж треба, до чого дійшло – до розгрому поміщицьких садіб та економій! І агітаторами в селах, котрі закликають бунтувати, не хто інший, як ваші семінаристи! – обурювався жандарм.

– Мені доповіли, що до Решетилівки прибув старший рупівець Андрій Лівицький, який назвався акцизним чиновником, а з ним – п'ятеро полтавців-семінаристів на чолі зі Симоном Петлюрою.

– Він уже не наш – виключений із семінарії.

– Не відхрещуйтеся – ваш! Ви ще заступалися за нього. Нічого! Ми додаємо бунти і візьмемося до зачинщиків заколотів. Доберемося до кожного з таких, як цей ваш Петлюра.

– Та не в'яжіть нас до тої справи, не мій він!

– Я ж сказав: не відхрещуйтеся. Ви за них усіх відповідаєте – не навчили пошануванню влади, потрібного прилежання!

– Виключили півсотні, та ще півсотню виженемо з “вовчими квитками”

– Чим мотивуєте їхнє виключення? Сподіваюся, не бунтарством?

– Неуспішністю, і лише неуспішністю.

– Правильно. Тільки так. У жодному разі не наголошуйте, що виключаєте за інакомисліє. Он Петлюру виключили і зробили з нього героя, революціонера. Першу скрипку грає на всіляких революційних зібраннях. Ми підмітили, що всі, кого ви виключили, – це здебільшого сини селян-середняків та сільських священиків. Через їхнє збурення і почалися оті селянські заворушення. І тут ваш недогляд – як не лише керівника

семінарії, а й архієрея. Впливайте на бунтівників через їхніх батьків, священиків.

– Стараємось, пане полковнику. Але зрозумійте – коли недорід, голод, священики мають бути на стороні пастви.

– Нам зауважили петербурзькі інспектори, що ваші виключені семінаристи влаштовуються приватними вчителями в родини багатих міщан і поміщиків. Під їхнім впливом чимало не тільки учнів, а й їхніх батьків стають сепаратистами.

Той же Семен, або, як його тепер кличуть, Симон пригрівся в родині багатих полтавських купців Виноградових. За якийсь рік уся родина, від малого до старого, була українізована настільки, що стала навіть одним із полтавських осередків сепаратистів. На їхній дачі, неподалік від Полтави, часто збираються до півсотні юнаків та дівчат, співають заборонених пісень, читають революційні книжки, декламують бунтарські вірші Шевченка й Франка. І диригує тим товариством не хто інший, як той самий Симон Петлюра.

– Він – поза семінарією, і тепер уже ви самі щось робите із ним.

– Ось плоди вашого лібералізму і заступництва, результат навчання та виховання у вашій семінарії. Даремно її перевели до нас із-під Києва, з Переяслава. Хай би залишалася там, нам і духовної бурси вистачило б.

– Ви ж влада! Невже не можете приструнити тих, котрі вже дуже зариваються, таких, як отой Петлюра?

– І він, і його брат перебувають під негласним таємним наглядом поліції. Чекаємо слушної нагоди, щоби заарештувати спершу одного, а потім і другого, а то й обох відразу.

– Батька їхнього шкода. Добропорядний прихожанин, чесний трудівник і діяч громади, кілька разів його обирали судовим засідателем Полтавського волосного суду.

– Чому ж дозволяє такі вольності синам?

– Теперішні діти не дуже зважають на батьків. Багато наших батюшок скаржаться, що безвір'я стає модою. Так звана прогресивна молодь хизується своїм показним атеїзмом. А наші руські філософи шукають іншого, неканонічного Бога. Ось хоча б граф Лев Толстой – до чого дійшов?! А він же авторитет великий, його наслідують.

– Це все – результат вашого гнилого інтелігентського лібералізму. Рано, невчасно було відмінене кріпосне право, забагато волі дали народові! Якби досі залишилося право пропускати крізь шпіврутени, кожного вільнодумця віддавати у солдати – мали б порядок у державі.

– Я вже якось наголошував вам, що десять літ солдатчини зробили зі Шевченка страждальця за народ, національного героя і пророка. Арешти, тюрми, заслання у багатьох бунтівників тільки гартують дух і волю.

– А що ви порадите, коли ваші архіпастирські “внушення” не дають результату? Ви ж просили Петлюру покаятися – дуже він послухався вас?

– Є інші способи приборкання непокірних. Треба знати, в кого які слабкості, й грати на них. Один не встоїть перед грішми, інший – перед вродливими дівцями, третій – перед прибутковою посадою. І лише окремих, найзатятіших, треба гнути, переламувати через коліно.

– Зважте, владико, що за всієї поваги до вас терпіння Петербурга не безкінечне. Гнилі душпастирі у ваших приходах. Робіть чистку. Від них дуже залежить наш спокій.

– Візьму до відома. А щодо бунту семінаристів, то вважаю, що не буде великої біди, коли ми зробимо їм деякі поступки. Мусимо заспокоїти молодь, щоби не було біди.

– Сьогодні поступимося в малому, а завтра вони вимагатимуть більшого. Мені й так інспектура з Петербурга зауважила, що, на відміну від міст Росії, де офіційне й приватне життя російськомовні, Полтава досі не викорінила дух мазепинства. Місто здебільшого україномовне. Народ співає тільки українських пісень, продовжуючи прославляти козацькі вольниці, Мазепу, гайдамаків. Чимало полтавських старосвітських

поміщиків хизуються походженням із українських шляхетних родин.

– До речі, вам відомо, що вільнодумний херсонський землевласник Євген Чикаленко купив землі в селі на Полтавщині, й до нього вчащають члени старої київської громади? У цього ліберала великі зв'язки в усій імперії, навіть за її межами, зокрема серед австро-угорських галичан.

– Ми отримали відповідну інформацію з Херсонщини.

– Пильнуйте за цим чоловіком, щоби не наробив нам лиха. Він заохочує багатих українців давати гроші на створення української партії. Може бути біда, якщо не задушити в зародку.

* * *

Через годину після відвідин архієрея до полковника жандармерії напросився керівник таємної поліції, який повідомив, що вони запізнилися з арештом Симона Петлюри. За агентурними даними, він зник кілька днів тому. Виїхав, найімовірніше, у піддавстрійську Україну, до Станіслава чи Львова.

– Сам утік?

– Схоже, що не сам, а на пару з таким самим революціонером Прокопом Понятенком.

– Що це за хвігура, отой бунтівний Петлюра?

– Я підготував детальний опис його зовнішності, звичок – для орієнтації нашої агентури.

– Читай, я послухаю.

– “Симон Васильович Петлюра народився 10 травня 1879 року. Зросту приблизно п'ять футів і сім вершків заввишки. Сухорлявий, може, навіть кошавий. Важить приблизно сто сорок фунтів. Ходить трохи зігнувшись наперед, підводить вгору ліве плече – звичка вироблена довгим сидінням у бібліотеках і за письмовим столом. Має майже завжди блідувате, жовтаве обличчя із синцями під очима...”.

– У нього щось із печінкою чи нирками?

– Невідомо. Але коли затримаємо, то зможемо перевірити на міцність і його нирки, й печінку, й усе інше... Можна випробувати на міцність і носа, й щелепи...

– Продовжуйте читати.

– “Чуб попелястого кольору, волосся довге, пряме, без кучерів, зачесане назад із проборою. Має звичку раз у раз відкидати його головою з високого чола, пригладжуючи правою рукою. Смалить багато. Має звичку виставляти ліву ногу вперед і тримати руки перед собою. Коли не говорить, тримає цигарку на тонких губах. Під час усміху видно надламаного зуба, усміх дещо іронічно-скептичний. Зовні ніби спокійний, а насправді вибуховий, рухи рвучкі, пози неспокійні. Коли сидить, часто підпирає підборіддя руками. Руки малі, кошаві, типового інтелігента. В одязі дещо недбалий, буває схожим на сільського парубка. Брови і вуса русі, борідка руда, з рідкуватим волоссям. Очі великі, сірі. Короткозорий. При вечірньому освітленні читає в окулярах. Череп правильний, круглий, лоб плоский...”.

– Звичайна, нічим не примітна зовнішність. А що суттєвого в його характері?

– Відзначається неабияким честолюбством. Ще в дитинстві тримався гідно, серед ровесників – дещо особняком, хоча не уникав бійок, набігів на чужі сади й городи, кмітливим бував надто, сміливим, навіть безстрашним. Тринадцятирічним кинувся напереріз сполоханим коням, зупинив їх неподалік прірви. Якесь мить – і опинилися б там, коні, бричка та й він...

– І не мали б ми з вами сьогодні клопоту...

– Підлаштувати йому щось подібне зараз?

– Здогадаються. Здіймуть галас, що знищуємо інакомислячих, неугодних режимів. Треба заарештувати, судити, звинувативши в державній зраді й посадити в тюр-

му чи вислати до Сибіру. Правда, часто після тюрми розбійники і бунтарі не каються, а стають ще більшими бунтарями та розбійниками.

– То що накажете робити?

– А чи не хотіли б ви прогулятися до Києва слідом за нашими втікачами? Зв'язатися, скажімо, з київською поліцією і вже разом із ними затримати цих утікачів – Петлюру, Понятенка, а можливо, й ще когось. Прихопіть із собою весь список підозрюваних, спробуємо з'ясувати, наскільки вони пов'язані з бунтарями Києва.

Симон їхав до Києва з Полтави залізницею й милувався довколишньою красою – полями й лісами, річками й ставками, що залишалися за вікном. Радували око хоч і бідні, але чепурні хатини полтавців. Побілені, огорожені верболозом чи штахетами. А от спостерігати за людьми, котрі з цікавістю дивилися на паротяг, було боляче очам і серцю – дуже вже нужденними й вимученими виглядали вони в латаній-перелатаній одежині, змарнілі, сумні.

“Село неначе погоріло, неначе люди подуріли, німі на панщину ідуть і діточок своїх ведуть!”... – ніби прочитавши думки хлопця, процитував Шевченка Понятенко, який сидів поруч із Симоном і також дивився у вікно.

– Засуха, недорід, голод, із одного боку, визиски чиновників – з іншого довели наших мужиків до відчаю. Не дивно, що вони протестують. Більшість сіл Полтавщини піднялися, бунтують, – зауважив Симон.

– І їхні бунти жорстоко придушують. Он поглянь на етап арештантів, яких жандарми ведуть до залізниці, звідки відправлять у Сибір. З однієї каторги – на іншу каторгу.

Про це була розмова з Євгеном Харлампійовичем, коли зайшли до нього в гості після приїзду до Києва. Перше, чим він поцікавився, коли пригощав їх смачним обідом, це ставлення своїх юних друзів до селянських заворушень. А потім завів до власної багатой бібліотеки. У хлопців очі розбіглися від розмаїття книг – усіх видань творів Шевченка, Франка, Лесі Українки, зібрання українських журналів, що виходили в Петербурзі, Москві, Львові, Чернівцях, Коломиї, Празі, Відні...

У бібліотеці продовжили розмову про селянські заворушення.

– Добре, що селяни не миряться з тими утисками, яких зазнають. Правда, за все це карають їх тяжко, січуть привселюдно різками, – мовив Симон. – Але, на мою думку, такі розрізнені заворушення нічого не дають, лише озлоблюють владу, й вона жорстоко розправляється з кожним непокірним. Треба гуртувати людей, організовувати, готувати їхні виступи. Задля цього потрібні вперта наполеглива освітня робота, видання наших масових газет, які могли б стати і просвітителями, й агітаторами, й організаторами.

– Правильно мислите, пане Симоне. Нині найголовніше в нашій українській справі – об'єднати розрізнені громади у загальноукраїнську партію на зразок радикальної, котра заснована в Галичині.

– А чи сьогодні вже настав той час, коли ми можемо здійснити це? Тепер, як ніколи, підняла голову реакція, – зауважив Понятенко. – Не знаю, як тут у Києві та в інших містах України, а в Полтаві страхіття що робиться. Арешти, обшуки, переслідування... Після селянських заворушень влада озвіріла, нищівно розправляється навіть із найменшим проявом вільнодумства. Молодих революціонерів саджають у тюрми, засилають на сибірську каторгу, декого навіть убивають терористи-чорносотенці.

– У всій Україні діється подібне, – скрутно похитав головою Чикаленко. – До мене стікається інформація звідусюди. Мало не щодня маю гостей із Херсона, Єлисаветграда, Харкова, Чернігова та й із Петербурга, Москви, Галичини...

– Чим більше царські сатрапи намагаються придушити дух українства в наших людей, тим більше опірність громади чується в їхніх серцях, – зауважив Симон. – І нам конче треба ту силу опору спрямувати зі стихійного в організоване русло. Маємо

виробити революційну програму визволення народу на найближчі роки і на дальшу перспективу.

– У Росії не сплять, створюють партії з відповідними програмами, готуються до революції, – втрутився Прокіп. – Може, їхня революція пробудить і наш народ?

– Російські партії – як робітничі, так і буржуазні – найменше думають про народи окраїн. У нас, українців, є своя мета – домогтися відновлення власної козацької держави, – гарячкував Симон.

– Згадала баба, коли діувала. Хто нам дозволить? Нам би хоч національно-культурну автономію вибороти, щоби визнали нас як окремий народ, – кинув Понятенко.

– Якщо вже за щось боротися, то за повну незалежність! – ще більше збуджувався Симон.

– Боролися. Пробували. І Хмельницький. І Мазепа. А що вийшло?

– Бо не на тих ставили. Та й усередині своєї людності мали багато зрадників. Правда, й нині вони не перевелися, а навпаки, за двісті п'ятдесят літ тих запроданців, зрадників, яничар розплодилося в десятки разів більше. Уже над прірвою були, то поставлені на коліна, то покладені в багнюку. Тільки голос Тараса змусив нас хоч трохи припіднятися з колін, вилізти з багна, промити очі, згадати, чиїх дідів ми онуки, хто наші пращурі.

– А це добре, що ви, молоді, беручкі й гарячі, хочете повного визволення. Держайте! Вам і карти в руки. Ми, досвідченіші старогромадівці, для того, щоби ви мали здобрений ґрунт для нових засівів, готували його після кирило-мефодіївців, тарасівців, народовольців. Щоб поменше там бур'янів проізошло, чортополоху всякого. Пололи, як могли, а далі беріть усе в свої руки. Створюйте партію, партійні масові часописи. А ми, старші, підпремо вас: де доброю порадою, а де й чималими грішми. Ні нам без вас, ні вам без нас не обійтися. Мусимо єднатися, – примирливо порадив привітний господар дому.

– Як вам тут, у Києві, Євгене Харлампійовичу? Не нудьгуєте за селом, за своєю Кононівкою? – поцікавився Симон.

– Тут цікаво, кипить духовне життя – зібрання, голосні читки, декламування, обговорення, відвідини театральних прем'єр, концертів, диспути про них... Гамірно, весело. Але через якийсь час усе це втомлює мене одноманітністю, нерідко зашаблонізованістю, бо збираються здебільшого ті самі люди, щоб поплакатися над нещасною долею, на жаль, усе ще далеко не нашої України, поклясти її воріженьків, котрі мають згинуть, як роса на сонці.

– Доки сонце зійде – роса очі виїсть.

– От власне. І тоді мене починає дратувати місто, я втікаю з нього в село.

– Як герой твору Коцюбинського “Інтермеццо”?

– Схоже на це. До речі, ми агітуємо Коцюбинського залишити роботу в Чернігівському земстві й переїхати до Києва. Хочемо організувати під його керівництвом новий часопис. Не зважається. Каже, що серед старогромадівців багато консервативних людей, які люблять не так спільну справу, як себе в тій справі. Він правий, прикро, але так воно і є. Я воюю з ними, щоби вливати молоду свіжу кров, побільше залучати студентства, молодих чиновників.

– І про українських патріотів із офіцерства не забувайте.

– У нас громади інтелігентні, шляхетні. Навіщо їх опускати до солдафонства? Я вже казав вам, що коли втомлюся Києвом, – то втікаю з нього подальше від громадівських інтриг – у село на Полтавщину, в свою Кононівку, до природи, до простих безхитрісних людей. Але й там не знаходжу спокою. Побуду в селі місяць-два – і також задихаюсь. І вже мені не вистачає київського інтелігентного товариства, зібрань громадівців, відвідин театрів – драматичних та оперного, концертів, виставок художників, обгово-

рення їх у колі однодумців, щоби зарядитися духовно, збудити думку, відчутти, що живеш повнокровно, святково, а не волочиш будні.

Радий, що до мене тягнуться люди. А головне – молодь. І щоб упорядкувати все, вирішив зафіксувати якийсь вечір для прийому гостей. Так, щоби ми чітко знали, коли зберемося. Бо якщо один прийде одного дня, інший – іншого, то всі вечори будуть зайняті повністю чи переполовинені. Таким днем у нас була субота, а згодом – понеділок, бо цього дня не буває зібрань ні в громаді, ні в Раді загальної організації. Та й у понеділок – вихідні в театрах і концертних залах. Спершу до мене приходило малувато людей, а згодом збиралося вже до тридцяти душ. Я не приваблював когось доброю вечерею чи випивкою, або грою в карти, що панує в деяких інших “культурницьких” салонах. У нас, здебільшого, імпровізовані концерти, інколи читають чи декламують щось нове, цікаве. Переважно те, що написали моя сусідка Леся Українка чи Михайло Коцюбинський, який учасяє до нас із Чернігова. Інколи бувають артисти Микола Садовський, Панас Саксаганський, ці талановиті люди завжди приваблюють усіх співом, читанням монологів чи розігруванням сцен. Звичайно, душею таких вечірок завжди є мої добрі сусіди Микола Лисенко та Іван Карпенко-Карий, а ще молодий Микола Садовський та старий Михайло Старицький. Буквально тиждень тому весь вечір співав Садовський. Боже, це неперевершене виконання українських народних пісень. А почули б ви, як Микола озвучує думу Степана з “Невольника”! Лисенко аж заплакав, коли Садовський проспівав “У тієї Катерини” на слова Шевченка. Голос у Садовського від природи не зовсім чистий, ніби надтріснутий, сипливатий, але це надає йому простонародного колориту й незвичайної краси. У нього особливе чуття, якому не навчишся, котрого не скопіюєш. Таке буває тільки у видатних степових народних співаків. Я полюбив Полтавщину, але вдячний долі, що народивсь і виростав на просторах нашої степової Еллади, на Херсонщині. Радий, що в Єлисаветградській реальній школі навчався в одному класі й сидів поруч із Панасом Тобілевичем, із яким ми заприятелювали і стали друзями на все життя. Панас ще тоді, у школі, був гарним співаком і знаменитим оповідачем та коміком.

У неділю ми часто ходили в гості до Панаса, до передмістя Бикова, за річку Інгул, де у його батьків був власний будиночок із гарним садком. У Панаса я познайомився з його старшим братом Миколою, тепер знаменитим артистом Садовським, та їхньою сестрою Марією – нині відомою артисткою Садовською. А ще зі старшими братами – Михайлом і Петром, які служили в поліції, та Іваном, котрий був секретарем поліції. А сьогодні – це наш найталановитіший драматург Іван Карпенко-Карий. Він також став мені найближчим другом... Вам цікаво?

– Дуже, розповідайте, – попросив Петлюра.

– Там, у Єлисаветграді, при Громадському клубі брати Тобілевичі організували театральний гурток, який щосуботи давав українські вистави на користь незаможних учнів. За режисера, актора і диктора найняли Марка Кропивницького, котрий сам і писав п'єси, і ставив їх як режисер, і грав у них головні ролі. Там я вперше побачив українську виставу, що потрясла мене, перекинула всю мою душу. То була п'єса “Назар Стодоля”, роль Назара виконував Карпенко-Карий, Кичатого – Кропивницький. Ліпших за них я ніколи не бачив. А ще десятки разів дивився “Сватання на Гончарівці”, “Наталку Полтавку”, “Дай серцю волю, заведе в неволю”.

Із 1873-го року царським указом було заборонено не тільки театральні вистави українською мовою, а й навіть концерти. Українські пісні, щоби не співати московською, виконували у перекладі французькою. Але й тоді жив наш український дух. Наше щастя в тому, що, не маючи своїх українських університетів, ми мали український театр, українську пісню, таких митців, як Лисенко, Кропивницький, Карпенко-Карий,

Садовський, Саксаганський... Вони – наша професура в наших університетах, які після Шевченка будили національний дух у душі народу.

– Дуже прошу вас познайомити мене з Карпенком-Карим. Хочу пройти у нього певний вишкіл і стати режисером-постановником п'єс українських письменників.

– Похвальне бажання. Малувато в нас українських режисерів та й своїх драматургів обмаль, заважає поголовне зросійщення, – забідкався Чикаленко. – Мені пощастило, що я виховувався вдома в українській атмосфері. Правда, в реальній школі, де навчавсь, атмосфера була московська, як у всіх школах Росії, але нас не переслідували за спілкування в побуті між собою рідною мовою, як це чинили в державних школах. Товариші висміювали мене за мою нібито західноукраїнську вимову, перекирвуючи, як я вимовляю: “Запражу я рабі коні, застелю радном та поїду до цара в Харков”. Мене тоді боляче вражало, що найменше розмовляли українською мовою і найменше цікавились українським рухом хлопці з ... українських родин. Земські вихованці чи не найбільше соромилися свого походження, рідної мови і не признавалися до неї, за рідкими виїмками, мабуть, бажаючи швидше позбутись отого тавра – “мужицтва!”.

– На цьому наголошував Борис Грінченко у переписці з Михайлом Драгомановим. Це саме зауважив і я серед – своїх однокласників спершу в духовній бурсі, а потім у духовній семінарії, – поділився думками Петлюра.

– То ви ознайомлені з листуванням Драгоманова і Грінченка? Звідки?

– У старших класах семінарії до нас доходила підпільна революційна преса народовольців, із рук у руки передавали часописи Галичини та Буковини. Багато розмовляли про написане, сперечалися, дискутували.

– Про що саме? Чим жили, чим горіли? – поцікавився господар дому.

– Одні з нас були за здобуття політичної свободи для свого народу шляхом терору, інші казали, що нам потрібна тільки соціальна революція.

– А як ви, Симоне, ставитеся до терору?

– Визнаю терор як засіб оборони проти дужчого. Коли дужчий повалить слабшого і душить його за горло рукою, то цілком виправдано, що слабший вкусить за ту руку, яка його душить.

– А ви не подумали, що саме це й може призвести до ще більшого озлоблення дужчого, і той може до смерті замордувати слабшого? – запитав Чикаленко. – Чисте діло, хлопці, потребує чистих рук, як говорив наш земляк із Полтавщини Михайло Драгоманов. Він рішуче засуджував терор і закликав молодь здобувати знання й боротися зі злом не кинджалом та пістолями, а наукою, розумом.

– Я проти геройства терориста-революціонера, подібного до терориста Степняка-Кравчинського, котрий убив жандармського генерала Мезенцева. Але, коли ми станемо згуртованою революційною силою, для завоювання наших свобод, нашої незалежності нам не обійтись без зброї. Звичайно, нам потрібен буде свій Гарібальді, а з часом – і український Вашингтон. І їх, майбутніх, шукати треба не лише серед студентів та молодих чиновників, а й поміж українських офіцерів, – розмірковував Симон.

– Держайте, юначе! Може, саме вам судилося стати одним із них. До речі, хочу принагідно познайомити вас зі своїм молодим другом, журналістом і письменником єлисаветградцем Володимиром Винниченком. Він – майже ваш ровесник, але вже відомий після своїх публікацій у часописах. Усі переконалися, що в нього дуже гостре перо, істинний талант журналіста, гарні перші літературні спроби. Я показав їх Михайлові Коцюбинському. Письменник сказав, що вони його полонили, що з появою Винниченка заяскравіла нова зірка на українському літературному небосхилі.

– Із радою душею познайомився б з ним, але я довго не затримаюся в Києві. За мною полює поліція, і мені треба якийсь час десь перебути, розчинитися серед лю-

дей, але так, щоби не загубитися зовсім, а мати зв'язок із людьми, відданими українській справі. Мій приятель по семінарії кличе, щоб я їхав до Харкова, є запросини й на Кубань.

— Якийсь час я жив у Харкові після навчання в Московській агрономічній академії. Там тоді також була “Стара Громада”, але організована не так, як київська чи одеська, з постійним членством, а збиралися поважні українці, скажімо, на Шевченківське свято бо для привітання того чи іншого приїжджого видатного українського діяча, як Лисенко або Антонович. Взагалі, в Харкові ніколи не було правильно організованої студентської “Старої Громади”. Ми часто задумувалися над причиною цього явища і приходили до переконання, що Харків – найбільш обмосковлений із усіх українських міст. Ми його називали сіньми України, де люди не живуть, а звідки розходяться в інші кімнати. Студентів-українців, навіть організованих у громади, тут перебувало чимало, але після навчання вони роз’їжджалися в міста та села. А коли хто з них і залишався в Харкові, то, одружившись із москвичкою, найчастіше купчихою, швидко забував про українські інтереси, “штокал” і “какал”. Хоча бували й щасливі винятки. На мене особливе враження справив колишній член Кирило-Мефодіївського братства Дмитро Пальчиков, уже вельми старий, у минулому гімназійний учитель, із білою бородою біблійського пророка та незрячими від катаракти очима. Приємно було слухати цього натхненного промовця, який, хоч і сліпий, бачив далі від нас усіх будучину України. Промовами він підтримував у слухачів надію на краще майбутнє України. На те, що жодні ворожі сили не вб’ють живої душі України, що настане час, коли спадуть усі кайдани, якими сковано її, бо держави й правителі помирають, а народи – ніколи. Велике враження, пам’ятаю, справила на нас усіх його промова в роковини смерті царя Олександра II, яку він закінчив словами: “І так пал на Єкатеринском каналі творець закона 76 года, защищая твѣрдый знак!”.

Живим натхненим словом Пальчиков багатьох навернув до українства. Пам’ятаю, як уперше з’явився в нього Дмитро Яворницький, випускник університету. Зросійщений, котрий не вмів і слова українською сказати, але захотів написати магістерську роботу про козацтво. Пальчиков порадив йому подорожувати по землях запорізьких. Яворницький поїхав, описав подорож, а потім написав історію Запоріжжя і врешті став таким типовим етнографічним українцем, яких між нами майже нема.

— То що ви порадите, куди нам їхати: до Харкова, в херсонські степи чи на Кубань?

— Найліпше було б, якби ви вирушили до Львова. Ознайомитись із життям галичан, підавстрійської України, зі справжньою Європою. Але чи вдасться вам перебратися через кордон? Із вашими паспортними вас затримують. Поліція вже, мабуть, розіслала відомості про вас у всі повіти. Їдьте таки на Кубань. Туди свого часу переселилося наше запорізьке козацтво, тому там досі наші люди і наш дух. Туди вивезено чимало документів із історії запорожців. Якби вам вдалося, як колись Яворницькому, попрацювати в архівах козацтва, то могли б натрапити на великі історичні скарби. Там, на Кубані, нині живе великий учений, патріот-українофіл Щербина, він задумав добрі справи. Передасте вітання, коли зустрінетеся з ним, може, він стане у пригоді.

* * *

Симон милувався розлогими степами, що залишалися за вікном потяга, захоплювався безмежними просторами України. Йому вже доводилось їхати з Полтави до Києва. Дорога займала майже добу. Потім ще майже добу добирався із Києва до таврійських степів Херсонщини. Звідти ось уже добу мандрує причорноморськими степами. І все це – українська земля, земля його народу. І всюди живуть рідні йому люди. Уявив, що він їде іншими просторами, добирається з Полтави до Львова, в Карпати, а звідти – до Закарпатської України, або в інший західний бік – через Подолію до Волині, а з Волині – на Берестейщину, Холмщину, Засяння. Чи будуть повернуті

колись усі ці землі від Сяну до Дону Україні, чи вже залишаться, омосковлені й опольшені, навіки під чужинцями?!

Довкола у степах – такі розлогі, ще неорані цілинні перелogi. Освоюй – і багатій на рідній землі! Та ні, імперська політика інша. Царські чиновники зваблюють роботяшого українського хлібороба освоювати Сибір “неісходіму” до Зеленого й Сірого Клину, до прикордоння з Китаєм, узбережжя Охотського моря та Тихого океану. Якщо зі Східної України нашу людність витісняють москалі, то у Центральній її обхитрує єврейство. Далеко до раювання і в підавстрійській Західній Україні, де поляків, румунів, угорців нацьковують на галицьких, волоських, закарпатських, волинських українців. І ті часто залишають рідні домівки, виїждять у пошуках щастя за моря-океани, освоюють дикі землі Канади, Бразилії, Аргентини, стають до найчорнішої, найважчої роботи на шахтах Європи й Америки. Нашого цвіту – та й у всьому світі. Але ж записано в Біблії: є час розкидати каміння, але й настає пора визбирувати його. Розкидала доля українців по всіх світах, а чи настане час для “визбирування” нашого люду, повернення його на рідну землю?

Вже третю добу їде Симон зі своїм другом Прокопом Понятенком на Кубань, на землі, що їх освоїли нащадки українських козаків, які, перемішавшись із дончакми, витворили кубанське козацтво. Під ритмічний перестук коліс перегортає сторінки свого ще молодого двадцятирічного життя, озирається в минуле, пробує заглянути в майбутнє, але чомусь воно, майбутнє, не проглядається зовсім. Кілька разів засинав, і йому снівся один і той самий сон, який часто переслідує його: сполохані коні несуть драбиняк із ним до прірви.

Прокидався спітнілим від пережитого вві сні. Що означав цей сон? Чи отой драбиняк не нагадує його рідну Україну, яку так звані доброхоти шарпають у різні боки – то до Польщі, то до Московії, то на Південь у володіння кримчан чи турків, то на Північ – до шведів. І ніде нема гарантованого порятунку. Куди не глянеш – прірва і безодня. А що, коли цей сон – віщий, покликаний наштовхнути його на думку, що не комусь іншому, а саме йому суджено врятувати нещасну зашарпану Україну, зупинити над проваллям, вивести її на світлу дорогу?

Визирнув у вікно і побачив зоряне небо й місяць, віддзеркалені у водному безмежжі. Ось воно, Чорне море, а далі й довгоочікувана Кубань.

Що чекає там? Чи знайде прихисток його неприкаяна душа, змучена тривожними думками щодо вибору отої єдиної дороги в житті, щоби виконати своє призначення на землі? Передчуття, інтуїція підказують: усе має бути добре. Адже доля завжди посилає йому на життєвому шляху гарних і порядних людей, наставників та вчителів, які підтримують, допомагають. У духовній семінарії вчитель співів і хормейстер Розенко був для Симона за старшого брата. Навчав не лише диригування хором, вокального співу, подарував камертона, а й наставляв на патріотичну стезю служіння Україні. Після знайомства з Миколою Віталійовичем Лисенком Петлюрі захотілося також служити рідному народові, стати, як він, великим диригентом і композитором. Розповіді Євгена Харлампійовича Чикаленка про знаменитих театральних корифеїв Кропивницького та братів Тобілевичів наштовхнули на думку, що добре було б стати театральним режисером, драматургом, організувати свій пересувний театр і їздити з ним Україною, будити народ від сплячки.

Після прочитання оповідань і публіцистичних творів свого майже ровесника елисаветградця Володимира Винниченка захотів писати так, як він. Добре було б стати володарем дум народу, як знайомі Симонові Панас Мирний, Іван Нечуй-Левицький та Михайло Коцюбинський. Та чи не найбільше ростили його душу, збагачували серце твори Лесі Українки та бунтівного галицького Каменяра – Івана Франка.

“...Лупайте сю скалу, нехай ні жар, ні холод не спинить вас, бо вам призначено

скалу сесю розбить”, – зринали раз по раз у голові слова Франка і наповнювали вогнем молоду кров. Що, коли й справді саме йому, Симонові Петлюрі, призначено оту скалу розбить? Може, саме на нього Господь і вказав перстом як на такого, котрий має виконати велике повеління Боже. Але чи вистачить у нього сил, знань, умінь? Бралися до цього потужні люди, не рівня йому, велети духу з великим розумом, та чи завжди вдавалось їм звершити задумане? Мусить ліпше ознайомитися з їхнім життям, проаналізувати їхні прорахунки. Бо часто його мучить, чому в одних піснях Богдана Хмельницького прославляють, а в інших – проклинають? Та ж гетьман хотів добра Україні, терзавсь у пошуках надійних союзників, кидався зі сторони в сторону, розвертаючи в різні боки українського воза. Здавалося, вже був біля мети, досягнув омріяного – Україну звільнив від чужинців. На гетьманському троні приймав посланців князів волоських і угорських, молдавського господаря, кримського хана й турецького султана. Били чолом йому московські бояри, посланці московського царя. Де поділося? Чим закінчилося? Треба добре проаналізувати причини перемог і поразок великого гетьмана. Симон уже встиг чимало прочитати про ті часи, особливо про суперечливе сімнадцяте століття. Польський і російський варіанти прочитання тогочасної української історії дуже відрізняються один від одного трактуванням тодішніх подій. Поляки характеризують події Хмельниччини як бунт охлосу, як політичну деструкцію. Москалі – як порив українських православних до російських єдиновірців, до “братнього” альянсу України з Москвою... Симонові, з українським козачим корінням, ближчою є інтерпретація тодішніх подій, яка належить українській народницькій історіографії, – що це було “стихійне змагання селянсько-козацьких мас до справедливого суспільного устрою”.

– Над чим задумався, козаچه? – поцікавився Понятенко.

– Міркую про Хмельницького, який зумів до свого козацького ядра притягнути людність усіх без винятку тогочасних станів України. Українську панівну шляхту і зубожіле селянство, покривджених польських шляхтичів і жидівських лихварів, ремісничий люд міст і священнослужителів. Він, як ніхто, зумів із гетьманського уряду, тобто суто військової установи, створити цивільну територіальну владу. І ця гетьманська влада, хоча була авторитарною, не стала деспотичною. Авторитаризм гетьмана обмежувався закріпленими правами та вольностями лицарів козацького стану, які користувались особистою свободою і брали участь у колективному управлінні державою. Міста мали незалежне самоврядування, а церква з духівництвом також займали в державі забезпечену незалежну позицію. Суспільно-політичний устрій тодішньої України відрізнявся як від польської анархістської шляхетської демократії, так і від московського східного деспотизму, де всіх людей – від верхів до низів – вважали рабами царя.

– Он куди тебе несе! До піднебесся. Може, сам надумав гетьманом стати? – зіронізував Прокіп.

– Якщо Господь допоможе стану, – цілком серйозно відповів Симон.

– А мені більше імponує постать Мазепи, ніж Хмельницького, – признався Понятенко. – Але, на жаль, наш народ не знає своєї історії, правди про справжніх героїв.

– До речі, там, на Кубані, куди переселилися нащадки наших запорожців, кажуть, досі живе дух козацької вольності. Там і нащадки полтавців та чернігівців, які були переселені туди з наших земель. Тож їдемо до своїх. Костянтин Безкровний написав, що нам легко буде розчинитися в загальній масі.

– А хто той Безкровний?

– Хіба я тобі не розповідав про друга нашого – вчителя музики Розенка, правнука отамана кубанського козацтва, людини з великими зв’язками? Він обіцяв дати нам прихисток та роботу пристойну знайти...

І справді, Безкровний їх зустрів, поселив на квартиру, прилаштував учителями

початкової школи. Петлюра зауважив, що побут кубанців мало чим відрізняється від полтавського. І мова в родині – українська. Правда, чоловіки, котрі послужили в царському війську, вже частково пересипали її російськими словечками, витворюючи своєрідний хохлацько-кацапський коктейль. Зате пісень співали тільки українських! І були дуже голосистими. Співали гарно на весіллях, вечорницях. Коли Петлюра потрапляв на них, то теж затягував прекрасним голосом народні думи, балади про Байду, Морозенка, Сагайдачного... Кубанці нерідко просили Симона заспівати нових пісень Лисенка на слова Шевченка й Франка. І він співав. А коли дзвінким срібним баритоном заводив “Ніч яка місячна”, не одне дівоче серце мліло, не одна голівонька мріяла про цього сором’язливого хлопця, який співав, танцював, а провести додому якусь із вродливих – чомусь соромився. Червонів, як дівчина, коли деякі кубаночки пускали очима бісиків у його бік, а то й самі напрошувалися прогулятися з ним у степ, до лісу чи до моря.

* * *

Початкова церковнопарафіальна школа, де влаштувався вчителем Симон, була розташована в занедбаному приміщенні. Петлюра захотів перейти до міністерської, державної, де умови ліпші й платили краще, але цим привернув до себе увагу урядовців. Симону та Прокопові довелося втікати зі станиці, перебиратися до кубанської столиці – Катеринограда. Хлопці після приїзду сюди бралися за будь-яку, навіть найчорнішу роботу. Тільки б вижити. Працювали підсобниками на будівництві, наймалися колоти дрова, вантажниками до крамниць. Зате мали змогу вечорами відвідувати зібрання Товариства любителів історії Кубані. На одному зі засідань на хлопців звернув увагу знаний письменник та відомий дослідник історії кубанського козацтва Федір Щербина. Позналилися. Запросив до себе додому, де вразив юнаків спершу величезною бібліотекою, а в розмові глибокими знаннями, сміливими й незалежними судженнями.

Федір Андрійович розповів, що народився він на Кубані в родині священика, але рід його походить із запорізьких козаків, чим він дуже пишається.

– У студентстві я був схожим на вас: бунтівним і гарячим, – продовжував розповідь Федір Андрійович, – став спершу народовольцем, відтак революціонером, потрапив під нагляд поліції, мене заарештували і заслали до Сибіру. Після заслання постійно перебував під таємним наглядом поліції. Заборонили жити в столиці, поселятися дозволили лише на окраїнах імперії. Мешкав у Воронежі, а недавно переселився на Кубань. Працював земським статистиком, економістом, але основне, чим займаюся, – це вивчення історії рідного краю. Від батьків отримав у спадок сотню десятин землі, а ще сотню прикупив, тож маю хліб і до хліба, на книги й папір. Вас, хлопці, до мене, мабуть, Господь послав, мені потрібні помічники для наукової групи істориків, яку організовую за дорученням наказного отамана Кубані генерала Малами, відомого діяча, котрий походить із Катеринославщини, батьківщини Запорізької Січі, зі старого українського роду, захоплюється історією козацтва. Він і доручив мені розібрати й упорядкувати старий архів козацьких часів і написати “Історію Кубанського війська”. От я й шукаю помічників.

– У нас вовчі білети, ми – вигнанці з духовної семінарії...

– Спробую скористатися приятельськими стосунками з наказним отаманом, поклопочусь за вас, а раптом пощастить...

Генералові Щербина доповів, що роботи з архівом вистачить на кілька років, і то за умови, якщо вдасться сформувати групу хоча б із п’яти тямущих осіб...

– Формуйте – гроші знайдемо.

– Справа не лише у грошах, а в умілих, розумних, знаючих людях. Не так багато на Кубані їх, освічених і грамотних, котрі мають хист до вивчення історії і знають архівну справу...

– Запросіть із Москви, Петербурга, Києва...

– Хто поїде в нашу глухомань?! Правда, є в мене два хлопці, котрі прибилися з Полтави, де з молодості наробили деяких дурниць.

– Сподіваюся, не політичних?

– Не буду лукавити – хлопці через недосвідченість були втягнуті до якогось революційного гуртка. Дітваки, побавилися в революцію, розкаялися... З ким не буває, траплялося й зі мною, колись у молодості також грішив...

– Закваска молодості бродить до старості. Прізвища, імена ваших знайомих?

– Симон Петлюра і Прокіп Понятенко...

– Заходьте через кілька днів. Якщо не запеклі крамольники – допоможу.

Коли Щербина через кілька днів знову зайшов до генерала і побачив перед ним на столі дві тоненькі папочки, – зрозумів, що то особові справи його хлопців.

– Не такі вже й дітваки ваші підопічні... Кілька років під таємним наглядом поліції... Полтавський окружний прокурор вважає їх небезпечними злочинцями, революціонерами, які закінчать шибеницею...

– І чим же вони такі небезпечні?

– Написано, що займаються антиурядовою агітацією, співають українських пісень, балакають так званою українською мовою, яку видумали австріяки, а її нема в природі...

– І ви цьому вірите? Там же, в Полтаві, народивсь і жив Іван Котляревський – наша гордість і слава, автор “Енеїди”, “Наталки Полтавки”, який писав українською мовою. Громадськість усієї України збирає гроші на пам’ятник, котрий хоче відкрити до ювілею Котляревського, а прокурор Полтави вважає, що української мови нема в природі, її видумали австріяки, – обурився Щербина.

– Ви послали гроші на цей пам’ятник?

– Днями передам карбованців сто.

– І додасте моїх двісті, але мене не “світить”.

– То як із хлопцями? Можна брати?

– Звичайно, беріть. Якщо зважати на служак, подібних до полтавського прокурора, то всі вихідці з України є небезпечними й неблагонадійними. Досліджуйте архіви, пишіть історію. Свята справа. Успіхів вам, друже! А земляків попередьте, щоби поводитися пристойно та достойно.

* * *

Уже через тиждень Петлюра захоплено писав у листі братові про роботу в архіві: “Працюється мені легко, бо я добре обізнаний з історією України і Запоріжжя, а почасти з народним життям Полтавщини, звідки найбільше тих, які влилися до товариства чорноморських козаків. Із пожовклих листків архівних пакунків дихає жива історія прославленого нашого козацтва, котре боронило вольності нашого народу і примножувало його славу. У папці матеріалів про Забужжя, де спершу, було, осіли нові запорожці, до переселення в Чорноморію на Кубань, особливо захопив мене матеріал про персидський бунт запорожців-чорноморців, у якому провідну роль відіграв молодий козак Федір Дикун. Цікаво було б написати драму чи роман про цього хороброго козацького ватажка, якого любили, за яким ішли. Він зрідні Хмелю чи нашому батуринцеві, якого пам’ятає Полтава... Сьогодні нам дуже бракує такого Дикуну, який запалив би інших своїм прикладом. Балакунів вистачає, а от героїв-звитязців на українських небосхилах щось не видно...”

Робота в архіві захопила Симона настільки, що він і не помітив, коли збіг рік, минав і другий. Але поза нею тривала ще й революційна діяльність. Петлюра прилучився до групи кубанських рупівців, серед яких було чимало вихідців із України. Йому доручили писати й друкувати революційні листівки. Для цього придбали гектограф, якого

переховували під ліжком на квартирі, котру винаймав Петлюра. Бувало, що ті листівки друкували всю ніч, а вранці їх доставляли в кубанські станиці. Багато чому навчивсь і як дослідник історії, архівіст, і як революціонер-підпільник.

Але закінчення роботи в архіві й перебування на Кубані наближалось. Федора Щербину обрали академіком і запросили переїхати до Петербурга. Петлюра збирався повернутися додому, в Україну, сподіваючись, що там забули про нього як “бунтівника”.

Федір Андрійович перед від’їздом запросив Петлюру провести разом із ним літо на своїй дачі біля моря. Симон охоче погодився. Він поважав цього неординарного доброго і мудрого чоловіка, вечорами залюбки слухав його мудрі розповіді, вчивсь у нього, набував досвіду.

Одного з таких вечорів Щербина поцікавився ставленням хлопця до війни з Японією.

– Думаю, що Росія програє, і це змусить її почати реформи, інакше не минути революції. Я бажаю Росії поразки, від того мають виграти і Україна, й інші підневільні народи. Японія доведе, що не такий страшний чорт, як його малюють, що Росія не настільки сильна, як багатьом здається. Досі жоден ворог Московщини не бив її по найслабших місцях, бо не знав їх. Величезні простори Росії вважали за її могутність. Насправді це – її слабкість. Росія не могла переварити того, що проковтнула. Зважте, що Московія ніколи не вигравала жодної великої війни своєю силою, – гаряче говорив Симон. – Перед Полтавою Карл XII намовляв Туреччину піти війною на Московщину. Втрутилася Польща, підкупила турків, щоб вони не підтримали шведів. Згодом Туреччина пішла війною, але було втрачено момент – імперія зміцніла і через сотню літ розстрошила турків. Польща, яка зрадила домовленості з Україною виступити разом, щоби розгромити московців, сама стала жертвою зради, москалі поглинули її, як і Україну.

Підбадьорений, що його слухають уважно, Петлюра гаряче продовжував виклад свого бачення подій:

– Українська шляхта озброїла у 1812-у році своїм коштом 15 кінних полків нібито для підтримки росіян, а насправді для того, щоб ударити разом із французами, піти на Москву. Французам пообіцяли повстання українців, якщо Наполеон наступатиме через Україну. Генерал Закревський таємно поїхав до Варшави, щоб намовити Наполеона йти через Україну. Таку ж пораду Наполеон отримав від французького посла в Туреччині. Але посилення України не хотіли поляки. Прагнули завадити цьому і як могли очорнювали українців, поки такі відговорили Наполеона від союзу з нами, а про місію Закревського донесли Москві. Полки української шляхти були роззброєні, Закревського заслано до Сибіру. Наполеон програв війну і втратив корону. Росія ж забрала у Польщі рештки її автономних прав й остаточно закабалила її, як і Україну. Ми, українці, як ніхто знаємо слабкі місця московитів. І якби нам після поразки у війні з Японією вдалося домовитися з поляками, австро-угорцями, румунами, фінами, а почасти і з німцями, то могли б розвалити російську імперію та здобути свободу й незалежність. Правда, Європа не сприймає українців як самодостатніх, Україну – як державу, а вважає її лише часткою в єдиній цілій Московщині, – продовжував Петлюра. – Тому українцям треба більше заявляти про себе, позбуватися психології миші, що вважає kota найдужчим звіром у світі...

Якусь мить помовчали. Щербина порушив мовчанку першим.

– Пане Петлюро, що вас найбільше хвилює зараз?

– Ми розгубили те, що мали – нашу гонорову козацьку українську шляхту, яку знав світ. Прошарок нашої еліти – дуже кволенький. І духовенство наше обмежене, вчительство залякане, не кажучи про робочий люд та хліборобів, які б’ються за нинішнє виживання й мало переймаються будучиною свого народу. Якби ми мали свою цер-

кву, що зуміла б згрупувати людей для служіння рідному народу! На жаль, у нас вона чужа й чужинцям служить, а наших національних героїв піддає анафемі...

– Вам робота з козацькими архівами дала справді багато. Виросли за тутешніх півтора року.

* * *

Зранку Петлюра купався, засмагав, а коли починало припікати сонце, сідав за письмовий стіл або з тією чи іншою книжкою ховався в затінку дерев. Вечорами приставав до одного з молодіжних співочих гуртів. Слухав спів інших, часто брав гітару і долучався до молоді, грав та співав, зачаровуючи присутніх голосом. А когось вечора звернув увагу на вродливу дівчину, яка вабила до себе не лише вродою, а й гарним голосом – ліричним сопрано. Кортіло познайомитися з нею поближче, але стримувався. Чи варто тривожити серце перед поверненням додому? Симон кидався у море, запливав далеко, втомлючи себе до запаморочення, але це не допомагало, не гасило юнацьких бажань, що нуртували в молодому тілі.

Хотілося бачити цю дівчину, тягло до неї.

– Ви, бува, не хворий? – поцікавилась якимось не без лукавства незнайомка.

– А що? Схожий на хворого?

– Постійно самотником...

– Значить, не зустрів тієї, з якою захотів би розділити компанію...

– Руся, – простягла маленьку ручку з довгими пальцями.

– Руся? Цікаве ім'я...

– Дарина, Даруся... Русею мене найрідніші кличуть.

– Симон, тобто Семен, – Петлюра теж простягнув руку й затримав у ній дівочу.

– Гостюєте у пана академіка?

– Гостюю. А ви тутешня?

– Я з Катеринограда. Наша дача – по сусідству з академіковою.

– Ви, мабуть, студентка?

– Вгадали. Буду вчителькою музики й співів.

– У вас гарна українська вимова. Дозвольте поцікавитися, хто ваші батьки...

– Тато – професор гімназії, а мама – акушерка.

* * *

Руся виявилася начитаною дівчиною. Знала напам'ять багато віршів російських поетів – Тютчева, Лермонтова, Фета. Симон ознайомив її з поезією великих українців – Шевченка, Франка, Лесі Українки. Читали одне одному почергово, співали поодиноці й дуетом. Одного разу загулялися біля моря до світанку. Передранкова громовиця й злива загнали їх до повітки зі скошеною травою. Там вони хмеліли від дурману сухо-трав'я та поцілунків...

– Ти зрозумів, що в мене це – вперше у житті?

– І в мене вперше, хоча мені минуло вже двадцять п'ять років.

– Господи, який ти старий! Аж на вісім літ старший від мене!

– І що ж? – стривожився Симон.

– Не знаю. Мабуть, доведеться вмовляти батьків, щоби віддали мене за тебе.

Візьмеш?

– Не зрозумів, про що ти...

– Я ж стала твоєю, а ти моїм... Візьмеш за дружину?

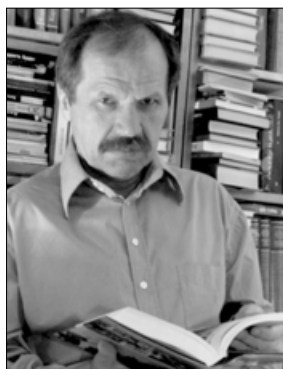
– А ти готова поїхати зі мною?

– Куди саме?

– До Полтави. В Україну.

– З радістю душею, хоч на край світу – аби з тобою...

Олександр АСТАФ'ЄВ

Олександр АСТАФ'ЄВ (народився 10 серпня 1952 р. на місі Лазарева Хабаровського краю, тепер РФ, в сім'ї репресованих). – поет, перекладач, літературознавець, редактор. Батька вбили “урки”. Після амністії 1953 року повернувся з матір'ю в Україну, в село Вовківці Борщівського району на Тернопільщині. Закінчив Борщівську середню школу № 2 (1969 р.), Український поліграфічний інститут ім. І. Федорова (1980 р., нині Українська академія друкарства), аспірантуру (1985 р.) та докторантуру (1998 р.) при Інституті літератури імені Т. Шевченка НАН України. Захистив кандидатську (1990) і докторську (1999) дисертації з проблем сучасної лірики. Працював у пресі, на викладацькій роботі, від 2001 р. – професор кафедри теорії літератури та компаративістики Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Автор збірок віршів, поем і перекладів “Листвяний дзвін” (Львів, 1981), “Заручини”, (Київ, 1988), “Слова, народжені

ІЗ НОВИХ ПОЕЗІЙ

МАМА

Десять років на лісовалі,
з пилою в руці,
скільки дерев упало –
зашелестіло папером,
та забракло його
навіть для листа до родини,
щоб сказати єдине:
“Я міцніша за дерево”.
Хотілося їсти – і їла сніг,
гризла траву,
замерзлу з опилками,
а додому вернулася –
згадала сніг
і траву, замерзлу з опилками.
І заплакала з горя,
і плакало немовля в сповитку,
і плакала вся родина,
і сльози кров'ю ставали.

ПІСНЯ САМОТНЬОГО БАТЬКА

1.

На краєчку мого світу
хочу я тебе побачити.
хочу знов тебе почути
у човні мого вуха.

Щось заграє би я із суму,
та забрали піаніно.
І нема по чім побігти
моїм пальцям невгомним.

На краєчку мого світу
видно, нам обом затісно.
Видно, видно, ти боїшся
павука невтомних пальців.

снігами" (Ніжин, 1995),
 "Зблизька і на відстані" (Київ,
 1996, перевид. Ніжин, 1999),
 "На київськiм столі" (Київ,
 2005), "Близнюки мої, очі"
 (Київ, 2007), "Каталог речей"
 і "Львів. До запитання" (обидві
 – Київ, 2008). О. Астаф'єву
 належать більше 10 літерату-
 рознавчих книг і брошур,
 зокрема монографії "Лірика
 української еміграції: еволюція
 стильових систем" (Київ,
 1998), "Образ і знак" (Київ,
 2000), "Поетичні системи
 українського зарубіжжя"
 (Київ, 2005) та ін., окремі
 книги прози та публіцистики,
 він є упорядником і редактором
 багатьох наукових збірників,
 антологій, хрестоматій.
 Переклав: із польської –
 "Кримські сонети" Адама
 Міцкевича (Київ, 2006) та його
 окремі балади, твори Ярослава
 Івашикевича, Юліана Тувіма,
 Кароля Войтили з французької
 – поезії провансальських
 трубадурів, окремі твори
 Віктора Гюго, Гійома Аполліне-
 ра, Жака Превєра, з німецької
 і латини – поезії міннезінгерів,
 із арабської – ліриків V–XVIII ст.,
 із російської – поезії Володими-
 ра Соловйова, Анни Ахматової,
 Володимира Маяковського,
 Вєлємира Хлєбнікова та ін.
 Більшість із цих перекладів
 опубліковані у журналі
 "Всєсвіт", антологіях і хрес-
 томатіях із зарубіжної
 літератури, збірках творів
 окремих письменників. Член
 Міжнародного ПЕН-клубу.
 Лауреат літературної премії
 імені Бориса Грінченка (1986)
 та Михайла Коцюбинського
 (2001). У нашому журналі,
 членом редакційної ради якого
 є О. Астаф'єв, у 2008 році
 опубліковані: розповідь Є. Зозу-
 ляка про нього (число 1),
 добірку віршів (число 2).

2.

Усе літо, довге літо
 душа моя не на місці.
 Я втопив в твоїм волоссі
 своє вухо ненароком.

Це на нього, як на човен,
 двоє діток наших сіло,
 утопило моє вухо
 у твоїм густім волоссі.

Так я став аборигеном
 в лісі чорного волосся,
 де шукаю своє вухо
 і дітей наших маленьких.

3.

Не можна про тебе думати –
 забороняє цензура.
 Хай мозок замість уявлень
 тістечка множить.

Ти ще молода і гарна.
 Аж страшно подумати,
 що знову стати захочеш
 моєю, лише моєю.

Що ж тоді скаже цензура
 про пізнє моє кохання,
 про тебе і двох наших діток
 у човні мого вуха.

* * *

Спішать ці люди за порожнім,
 шумлять над тихим.
 Той самий борщ десятки років
 в каструлі варять.

Той самий борщ десятки літ
 їдять натхненно,
 від цього довшають антени
 в них під волоссям.

ДОРОГА

Дорога – довга й безконечна,
 по ній ідуть вчорашні й нинішні,
 в одних вона сама спочила,
 а інші в ній уже спочили.

ПІРАМІДА

Ще колишеться сон, як світанок,
на віях закоханих,
ще абсентом роси впиваються
келихи білих лілій.

А проворні мурахи,
майстри у червоних фартуках,
третій рік на піску піраміду
для Рамзеса возводять.

.

СОРОЧКА

На рукавах твоєї сорочки
журавлі відлітали у вирій,
у твоєму подолі
дощі танцювали, як тіні.
Невже все змінилося:
і журавлі відлетіли у вирій
блідими зорями,
і дощі своє відтанцювали.
А де ж ти тепер,
куди поділася?
Висить твоя сорочка на вірьовці,
порожня, як білий прапор,
стихійно, безцільно
на землю стікає.

ПРОГРАНА БИТВА

Не печалься,
що програв генеральну битву,
щовечора кроти
приносять до твоєї могили
папаху полководця,
і латники лопухів виструнчилися
біля надгробка.
Тепер ти спочиваєш після битви,
я перейняв твою естафету,
я постійно в поході,
щодня командую сотнею білих сторінок
недочитаної книги.
Кроти мене зачарували,
кроти, як приносять до твоєї могили
папаху полководця.

КОПІЛАШ

На Копілаш*
я піднімався десятки років

* Гора у Карпатах.

і тепер, на цій вершині,
як свіча у білій сорочці,
тремчу серед хмар.
Тут навіть криків пташиних не чути,
шумлять дощ та вітер,
і чорні квіти –
вівці,
що в повнім безлюдді
у небі зникають.

ПІСЛЯ ДОЩУ

Я на місці стою,
а води Дніпра
все течуть і течуть на південь.
Десять тисяч дверей
відчинено у густий дощ,
де я стою,
накритий друшляком.

Я безумно люблю тебе,
а ти після дощу
кілечком згорнулася на ліжку
і хочеш спати.

ЗВИТЯЖЦІ

Їх поховали
на високій горі,
склали у яму, як доміно,
і живий ручай
над ними поставили
замість вінка.

ЛЮДИНА

Я дякую людині за те,
що біжить вона за сонцем,
як за возом колесо,
і не може його наздогнати.

Їй відпочинок потрібен,
щоб змішати небо із землею,
а природу, яку вона не наздогнала, –
з первинним хаосом.

ВЕРАНДА

Веранда зі свіжих дощок;
вони були сосною,
а тепер для неї стали
пахучою домовиною.

Сосна мала рости
роки, роки й століття,
тепер замість голок цвяхи
відчула на вітах.

Вершини дерев, як у дзеркалі,
відбилися в синім небі.
Та веранди зі свіжих дощок
між ними немає.

ВОДА

Такий дивний колір води
із обох твоїх долонь,
і в кожній із них на дні
видно камінь для мене.

Я одного не знаю:
куди тече ця вода,
куди течуть ці камені
в обох твоїх долонях.

ДРУГ

Мій друг пішов у гори,
до сосон пішов,
де за синьою димкою
перетворивсь на воду.

Я стою біля сосон,
де збігає потік:
водопад мого друга
повис між вершин.

КРАСУНЯ

Красуня танцювала
в концертній залі,
танцювала у сукні
з метеорних потоків.

Вона всіх затьмарила
дивною красою,
і грацією, і усмішкою,
і човником ніжки.

У неї під пальцями
тепер голка танцює,
тепер голка зшиває
метеорні потоки.

За своєю красою
вже красуня не стежить,
і все ж вона ще прекрасна,
таких небагато на світі.

ТІЛО І ТІНЬ

Мені в світі нема спокою,
як і ясному сонцю,
як і світлому місяцеві,
чиє коло збігає.

Мені з коханою нема спокою,
я на вечерю тінь свою запросив,
тепер за чаркою вина –
ми утрюх.

Нам весело утрюх,
ми швидко захмеліли,
і розійшлися своїми дорогами,
ніби безсмертні.

СПОГАД ПРО РИБОЛОВЛЮ

На річному перекаті,
де ми з вітчимом рибу ловили,
сиджу тепер і ловлю у долоню
крапельини дощу.

А вони, дурненькі,
думають, що додому вернулися,
квітами у долоні
щезають від щастя.

ЗАСНУТИ Б

Я хотів би заснути
між сосон і хмар,
і між божественних квітів,
бо я перед ними – попіл і прах.

Я хотів би заснути
між очеретяних флейт
і коливання джмелів,
бо я перед ними – попіл і прах.

БАЖАННЯ І ДУМИ

Нема відпочинку мені
ніколи й ніде,
ти далеко від мене,
дуже далеко.

Сотні рік, сотні гір
між нами постали,
та бажання і думи
у нас однакові.

ПАЛАЦ

Тут колись був панський палац,
пишний палац,
де вельможі до ранку
бали справляли.

Від того палацу
залишились стежка й трава,
і фенікс мого дитинства
воскрес на руїнах балу.

ЛІТАКИ

Повітря непорушне;
Літаки так наклювалися м'яса,
що ледве вознеслися в небеса,
маршрути переплутали,
осіли
у пелену незримого туману.
Тепер із них кожен
ремствує на долю,
між трупів намагається знайти
загублене в тумані
чорне серце.

ПОКИНУТА

Ти від мене до війська подався,
випадок все переплів:
кружляють над твоїми слідами
метелики білих листів.

СКРИПАЛЬ

Скрипаль у зеленому фраці –
зворушує серце голос печальний.
Скрипаль співає серед трави,
а ввечері заповзає під ліжку,
щоб нишком мені заспівати
пісню про рідну маму.
Військовий оркестр
не може мене так збентежити,
як скрипаль у зеленому фраці.
Голос живий, печальний,
що співає у пізній час.

МЛИН

Тут колись старий млин стояв,
ночами шуміло його колесо.
Я пам'ятаю мельника,
котрий струшував
із себе сніг,
потім зір утратив
і дяком у церкві був,
і сумно співав,
як млинове колесо.

ДУХ КРАСУНІ

Цвинтар. Липові свічі ряд у ряд.
Дух красуні щоночі
блукає тут при місяцеві.
І трави довкола зелені,
як танцювальний стрій.
Любов нишком прийшла,
а потім непомітно пішла.
Чекаю на зоряний міст,
щоб перейти ним через цвинтар
і забути про дух красуні.

ПРОЩАННЯ І ТРАВА

На небі густішає чорна туш,
можливо, дощ тут пройде чимдуж,
а я за селом, де червоний глід,
проводжаю кохану в далекий світ.
Прощання наше надовго трива:
нас прощає, прощає зелена трава,
свіжа й духмяна до забуття,
палка, п'янка, як наше життя,
зеленим звірям лягає до ніг:
“Як ти її відпустити зміг?”.

ВОРОНА

Не чути запахів квітів,
п'янки жоржини опали.
Руїни старих палаців
заснули у диких травах.

З очей порожніх озер
струмують сльози печалі.
Стара ворона, як чоловічок,
спинилася серед ока.

2008 рік,
Київ–Яворів–Вовківці–Тернопіль.

Валентин КОРНІЄНКО

УКРАЇНА ВОСКРЕСЛА!

Вертеп
на три акти, дев'ять яв

ДІЙОВЦІ:

ПЕРШИЙ НАРКОМАН З ГОРОДУ

ДРУГИЙ НАРКОМАН З ГОРОДУ

ЯНКЕЛЬ

ЧОРТ

НАРЕЧЕНА

ЯПШНІЦИН

ДЗЬОБАЄВ

УКРАЇНСЬКА МОВА

МОСКОВСЬКА МОВА

БУРСАК

Діється у дні Помаранчевої революції

АКТ ПЕРШИЙ
КОБИЛЯЧИЙ ХВІСТ

Котові іграшки,
а мишці смертушки.

Народне приспів'я

ЯВА ПЕРША

На вертепному кону дві ляльки: ЯНКЕЛЯ та ЧОРТА. Янкель бігає по сцені, вхопившись за голову, Чорт глумливо пантрує за ним.

ЯНКЕЛЬ. Вай-вай! Я ж за нього голосую! І маєш – отакий афронт! Отакий стра-хітливий афронт!

ПЕРШИЙ НАРКОМАН З ГОРОДУ *(гукає зі зали)*. Який там ще афронт? А-а, фронт виборчих перегонів? Коліс наковтався, або що?

Про Валентина КОРНІЄНКА читайте

у першому за 2009 рік числі нашого журналу.

*Публікуючи цю п'єсу, вітаємо нашого постійного
автора з поважним ювілеєм. Із роси і води, Друже!*

ЯНКЕЛЬ. Вай вейзмір! Афронт – то є не фронт, то є стидовище. Ну, коли кандидат від влади пече раків!

ПЕРШИЙ НАРКОМАН З ГОРОДУ. А хіба їх не варять, придурку?

ЯНКЕЛЬ. Тьху на тебе! Пенюк головатий! Це ж ідіома, узвичаєний вислів! Пекти раків – то є те саме, що сісти маком, доходить?

ДРУГИЙ НАРКОМАН. А-а, мак? Це добре! А ідіома – то є те саме, що не всі вдома?

ЯНКЕЛЬ (*із серцем*). У тебе – так! (*До Чорта.*) А в тебе що – ні? Чого б ото я шкірився?

ЧОРТ. А в тебе самого – всі вдома? Репетуєш, як на пуп! Гадаєш, моя робота? Давиш на психіку? Так от: інферно причетне до афронту кандидата від влади не більше, ніж твій гвалт до оперового співу! (*Б'є себе в груди.*) То не ми, не ми – і край! Присяйбіс!

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. А хто ж причетний, вовчої сучки сину?

ЧОРТ (*мерзлякувато цулиться*). Триклятий кобилячий хвіст, щоб його мама до образів сміялась! Я всевідо – і знаю цю історію. Ось послухайте – і впевнитесь самі!

ЯВА ДРУГА

Тіньовий штаб Яішніцина напередодні описаної сцени. У кімнаті ЯІШНІЦИН і ДЗЬОБАЄВ.

ЯІШНІЦИН. Чорт! Ніщо його не бере: ні стужа, ні “камази”, ні динаміт та трійло, ні чорний піар! Сказано, не горить у вогні й не тоне у воді!

ДЗЬОБАЄВ. Ну, тобі стало й бовтуна.

ЯІШНІЦИН. Агій на тебе! Я думаю про те, як гляну в очі Чуперові! Рейтинг мій катастрофічно падає! А Чупер звітує перед Мочієм!

ДЗЬОБАЄВ. На Чуперові можна ставити хрест. Він уже місяць не викисає і тільки щось шкабарчить і трусить головою, як кінь у спасівку!

ЯІШНІЦИН. Хоча дещо я таки придумав...

ДЗЬОБАЄВ. Бігборди? “Тому, що Яішніцин не зобидить мухи”? “Яішніцинові незобиджені мухи – за”?

ЯІШНІЦИН (*часто кліпає очима, спідня губа скривджено відвисає*). Хочеш по черепу? Нова зброя – ось що нас врятує! Важка артилерія!

ДЗЬОБАЄВ. Дай, Боже, нашому теляті вовка з'їсти.

ЯІШНІЦИН. Чи не час нам засвітити мовну карту, га?

ДЗЬОБАЄВ. Це – щоби потіснилася солов'їна? Дала коло себе місце офіційній?

ЯІШНІЦИН. Браво, начштабу!

ДЗЬОБАЄВ. Ну, ти молоток! Таж усе болото тільки того й жде. Лиш із гречности уголос не каже. Ба навіть козли не вірять, що їхнє бляння їм справді дороге. Усі тільки полегшено зітхнули б, щоб я здох! І грянули б осанну Визволителю! Ха! З ярма первородства.

ЯІШНІЦИН. От ми за них, блін, і скажемо. І нам навар, і Мочій розтане, не буде чортом дивитися, грошків підкине.

ДЗЬОБАЄВ. А за рік-два буде в нас, як у бацькі... Лише чужомовні воли.

ЯІШНІЦИН. І ми до гроба – на коні. Тож-бо треба – як танк! Не цяцькатись! У народного кожна клітина переконана, а ми раз – і табурет із-під ніг! Картою. Мовною. Як голоблею. Не треба і Падловських!

ДЗЬОБАЄВ. Словом, електорат наш. Хай ми з тобою й потвори, яких світ не бачив...

ЯІШНІЦИН. Е, не кажи! Ім'я їм – легіон!

ДЗЬОБАЄВ (*усміхається*). Усі ми Адамові діти.

ЯІШНІЦИН. Хе-хе! Спадкоємець Чупера! Житуха! Що ж, уперед полком єдиним! До саяних вершин, пацани!

ЯВА ТРЕТЯ

Лінгвістичний кабінет філфаку.

Видно двох лялькових персонажів у вигляді бутафорних словників із написами: “УКРАЇНСЬКА МОВА”, “МОСКОВСЬКА МОВА”.

УКРАЇНСЬКА МОВА (до Московської). Ти газети читаєш?

МОСКОВСЬКА. На ‘кий біс? Я їх майже всі заповнюю. Собою. І все знаю й так. А що?

УКРАЇНСЬКА. Ти будеш так званою другою державною. Офіційною. Заява Яішніцина!

МОСКОВСЬКА. Як це в Гоголя? Яішніцин – сукін син? Ех, нема на нього другого бовтуна!

УКРАЇНСЬКА. Як? Ти невдоволена?

МОСКОВСЬКА. А ти?

УКРАЇНСЬКА. І поготів. Я й так на тонку пряду. Я є, і рівночасно мене катма.

МОСКОВСЬКА. Як це?

УКРАЇНСЬКА. У Конституції я записана, а поглянь довкола! Що тебе найбільше вражає? Яке дикунство? Тільки цур, не крути!

МОСКОВСЬКА. Ну звісно ж, мовне середовище. Де ми живемо?! Я майже не бачу українських міст. Вони у вас – достеменні білі ворони. Шевченківський Канів, не кажу вже про столицю, і то більше скидається, даруй, на деревню Кіндяковку!

УКРАЇНСЬКА. Як нема українських мегаполісів, то хіба це Україна-Русь? І хіба я не на задвірках найглухіших? Не в гето? Та й сіл уже дастьбі! А тут ще цей вражий Яішніцин – сукін син. Він остаточно зведе мене зі світу!

МОСКОВСЬКА. Гадаєш?

УКРАЇНСЬКА. Ніякої другої державної не буде. Зостанеться, як і перше, тільки одна. Але нею вже буду не я, а ти. Бо офіційною, а це за конституцією лишень синонім державної, а не щось поза нею, названо не мене, а саме тебе. Як бачиш, дешевий шахер-махер! Але б’є насмерть!

МОСКОВСЬКА. А якщо не чіплятися до слів, якщо під офіційною направду мислять другу мову?

УКРАЇНСЬКА. Ет, не вмер Данило, то болячка задавила. Все одно я довго не протягну! Хіба не видно? Хіба не йдеться про добивання? Про те, щоб через другу державну благословити підлі “здобутки” багатовікового змоскалення України-Руси, – по-ординському зажерливого, дикого, сповненого чорної ненависти і садизму? І тим унеможливити моє відродження з попелу! Ні, покривджена не ти, а я, і то, власне, для мене мали б запровадити режим якнайбільшого державного сприяння – хоч би й на шкоду твоїм непогамованим апетитам! А що натомість? У річці вражу Щуку утопити?!! Увічнити кричущу історичну несправедливість?!! От і виходить, що...

МОСКОВСЬКА. Говори, говори, я вислухаю найгіркішу правду!

УКРАЇНСЬКА. Виходить, що я, вижита з власної хати і покалічена, охляла і посиротіла, оббрехана й обпльована... буду приречена безнадійно змагатися... мов той Трачів боксер із перебитою рукою та проваленим черепом на рингу... з розгодованою, дужою та ще й закутою в непробивний панцир законності суперницею. Я так і не зійду з узбіччя, куди мене загнано, так і не встану з ослячої лави, що відвели мені зайди та перевертні... А там і цілком згину з лиця землі...

МОСКОВСЬКА. Суворе дзеркало піднесла ти мені до обличчя, ніде правди діти, а все-таки...

УКРАЇНСЬКА. Я слухаю: а все-таки?..

МОСКОВСЬКА. Хоч вір мені, хоч ні, а я – твоя другиня.

УКРАЇНСЬКА. Другиня?!

МОСКОВСЬКА. Ми обидві – сестри в біді. Хіба я в дровах свою голову знайшла і не відаю, ким мене завзялися зробити?

УКРАЇНСЬКА. Ким?

МОСКОВСЬКА. Свинєю, ось ким! Отією, що у вас кажуть: “Пусти свиню за стіл, то вона й ноги на стіл”.

УКРАЇНСЬКА. Браво!

МОСКОВСЬКА. Але я не свиня, я – диво, духовний клейнод, діамант. Свині – русифікатори, котрі оскверняють багном мій небесний образ! У вашій хаті мені не тісно ніколи: зі мною завжди – простір моєї історичної батьківщини. Я – у приймах. І коли що не так, залюбки посунуся на лаві...

УКРАЇНСЬКА. Виходить, тобі теж болить... тебе мучить гризота?

МОСКОВСЬКА. І, як по правді, – страх за себе. Я й так потворно розрослася, а як ще нахабно витісню тебе на твоїй рідній землі, то...

УКРАЇНСЬКА. Що?

МОСКОВСЬКА. Обернуся на зозулю.

УКРАЇНСЬКА. Ти ж казала – на свиню.

МОСКОВСЬКА. То лялечка, а випурхне з неї щось крилате... зозуля.

УКРАЇНСЬКА. Чому саме зозуля?

МОСКОВСЬКА. А хто випихає цівенят із чужого гнізда? Усіх до одного?

УКРАЇНСЬКА. Ге, таки вона!

МОСКОВСЬКА. А тепер уяви, що хтось читає: “Прощай, немытая Россия!” А з рота в нього вилітає: “Рох-рох! Ку-ку!” Ні, я не ототожнюю себе з гвалтівниками, неситими імперіалістами, окупантами! Вони ненависні були Рилєєву, Писарєву, Толстому, Герценові, Єсенінові, Буніну. Ненависні вони й мені. Я не сама накидаюся, мене насаджують огнем і мечем ниці русофоби!

УКРАЇНСЬКА. То, може, той... дамо їм щигля по носі? Я теж тобі не ворог.

МОСКОВСЬКА. Та й корінь у нас, як-не-як, спільний, індоєвропейський.

УКРАЇНСЬКА. Бери вище. Протоукраїнський!

МОСКОВСЬКА. Я тут, у вас, відчула це всіма фібрами.

УКРАЇНСЬКА. Отже, вирішили? Завтра, бачиться, парад. На трибуні – Мочій, Чупер, Яішніцин і Чортійчук. Від тебе необхідна буде суша дрібничка. На мій знак трохи посунешся на язиці в Яішніцина і дасиш місце мені. Я живенько перебудую йому артикуляційний апарат, і Яішніцин сам незчується, як... А втім, що буде далі, побачиш! Матиме він двомовності по зав’язку! Віділлються котові мишачі слізки! Більш я не блукатиму попідтинню сиротиною без мами!

МОСКОВСЬКА. Ми йому таку влаштуємо фальсифікацію – аж у носі замердеть!

ЯВА ТРЕТЯ

На сцені ті самі дійовці, що й на початку. Час дії теж той самий.

ЧОРТ. А тепер – хто відгадає загадку?

БУРСАК *(із зали)*. Я!

ЧОРТ. Який курйоз на трибуні змусив увесь світ... пирснути зо сміху в кулак?

БУРСАК. Цукеркова пантоміма?

ЯНКЕЛЬ. Хе-хе! Яішніцин, певно, вирішив, що коло нього – провінційні панночки! Горлівські!

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. І сів на мак. Як заплішений ідіома.

ЯНКЕЛЬ. Мішігіне копф, та й годі!

ЧОРТ. Хоч ви й не нашого кодла, а все ж не без лою в голові. Може, доглупається також, у чому тут карлючка? З якого дива Мочій відхилив солодкий дар?

БУРСАК. А песик-куштувальник на трибуні був? Отож-бо! Решта теж неспроста поховали “подушечки” в рукав!

ДРУГИЙ НАРКОМАН. Голова твоя макоцвітна! Мочій “подушечками” хіба закусює!

ЧОРТ. Попали пальцем у небо! Всі до одного! Уся штука – в кобилячому хвості!

ЯНКЕЛЬ. Ге! Щось я не бачив там кобили!

ЧОРТ. Її треба було чути, голова твоя овеча! Знаєш, що вирік Мочієві Яішніцин за хвилину до пантоміми? “Не волнуйтесь, шеф. Я сделаю всё, чтобы второй офіційний бил в Україні х-м-м-м-м... ох-ох-ох... хі-хі- хі-хі... ПРИШИЙ КОБИЛІ ХВІСТ! ПУГУ-ПУГУ, Я КОЗАК З ЛУГУ!” Отак, сарака, і бовкнув, присяйбіс! Замість поставити вчасно крапку, став мимрити, гиготіти, як від лоскоту, зіхати, наче риба, і сам незчувсь, як випалив отой сакраментальний український текст! Почав за здоров'є, а кінчив за упокій!

ЯНКЕЛЬ. Вай вейзмір! Хто ж теперечки буде від влади?!!

ЧОРТ (*відмахується від нього, як від докучливої мухи*). Ти до сірих сіряків горни-ся! А то – влада. Та й не владу ти любиш, а себе при ній! А тоді голосиш, що й тебе не люблять, як годилося б. Ну, ну, не дуйся, я ж лукавий, от і пожартував!

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. А Мочій же що?

ЧОРТ. А що Мочій? Облизнувся неборака та більшого в пузо! Ні, не вдарив, а тільки процідив крізь зуби, не повертаючи голови: “Я думав, ти, Яішніцин, чекіст! А ти – чорт-і що і збоку бантик!” Із посмішечкою, зрозуміло, бо внизу саме гуркотіли танки й машерували бравкі вояки, як і годиться при дворі царя Ірода.

БУРСАК. А потім – сцена з цукерками? Цирк на дроті, та й годі!

ЧОРТ. Хе-хе! Цукерки вже були безсилі щось змінити.

ЯВА ЧЕТВЕРТА

Ті самі дійовці через півроку.

ЯНКЕЛЬ. Вай-вай! Що ж теперечки буде? Кажуть, Яішніцин нині – політичний труп.

ЧОРТ. Хе-хе! Це ти, голубе, як в око вліпив! Президент, як бач, не він. Але справа Яішніцинова, дяка гаспидові, не вмерла. Фальсифікаторові ідеї сповідують і його недавні вороги.

ЯНКЕЛЬ. Хм! Мені це може бути цікаве. Докази!

ЧОРТ. Можливо, невдовзі побачимо президентський підпис. Під відомим мовним указом. Із подачі Морозавра.

ЯНКЕЛЬ. Цього замало.

ЧОРТ. Ну, це тільки перший дзвінок. У недалекому майбутньому я бачу безкарний перехід на чужу мову східних та південних владних структур, обов'язкове знання чужої мови державними урядниками тощо.

БУРСАК. Невже... неville офіційна ще можлива? Вступити вдруге в ту саму річку?!!

ЧОРТ. Тут – посеїбччя. А в посеїбчччі можливе все. Я за це – обома рати... тьху, ти, гаспиде! руками. Князь тьми – так само... Та ба! Хоч я й куць, а пам'ять у мене далеко не куца! Я добре знаю цей окаянный козацький рід! Оцю їхню анахтемську звичку збиратися всім кагалом докупі... Оці всі їхні християнські Чортотлики, Хортиці, Великі Луги, Січі, “св'ячені ножі”, тичинські “Золоті гомони”, вчорашні Майда-ни!.. Не хотів би накаркати, але...

І враз прикушує язика й напорошує вуха. Здалека долинає спів.

ХОР. Весна, весна,
 Зі стріх вода капле,
 молодому козакові
 мандрівочка пахне...

БУРСАК (*виходить на сцену*). Що це? Знову слух мій голубить пісня. Веселецька, соняшна, весняна... Ні, мені не причулося! Пісня! Пісня! Гетьте, нічні привиддя!

Нараз Чорт у тваринному жахові затикає вуха і з поросячим вереском западається у звоях сірчаного диму. І тут озивається

ДРУГИЙ ХОР. *Разом нас багато,
Нас не подолати...*

Пісні гучнішають, ширяться, зударяються, химерно переплітаються.

БУРСАК. Україна воскресла! Воістину воскресла!

Завіса.

АКТ ДРУГИЙ

ПОЦІЛУНОК ЄХАНУРИКА

І наловишся, і забудеш ти
Свою мову рідненьку,
Спом'янеш не раз не по-рідному
Свою рідну неньку...

Степан Руданський

Раз, два, три, чотири!
Гей, лупали комору,
Розбивали людям скрині,
Шукали Бандьору!
Позір! Струнко! Гей, гей!
Народна пісня

ЯВА ПЕРША

На кону ЧОРТ, ЯНКЕЛЬ, БУРСАК.

ЧОРТ (*виходить на авансцену*). Охо-хо! Бідні мої ріжки, бідні ратички! О, горе мені, горе! Невже доведеться погинути в огненному озері?!

ЯНКЕЛЬ. Ти ж був запався під землю! Чого ж знову тут?

ЧОРТ. Фальшива виявилася тривога! Вони не дійшли. Охо-хо!

ЯНКЕЛЬ. Хто – вони?

ЧОРТ. Колони співців на шляху до Майдану. Повернули назад.

ЯНКЕЛЬ. То ти мав би радіти, а не вити, як пес на заткалі!

ЧОРТ. Радіти! Радіти! Тіпун тобі на язик! А ти знаєш, чого вони повернули?

ЯНКЕЛЬ. Якщо скажеш – знатиму.

ЧОРТ. Ні, запитаймо так. А ти знаєш, чого туди йшли?

ЯНКЕЛЬ. Я тобі що? Дельфійський оракул? Мабуть, не коників ліпити!

ЧОРТ. Уплинути на Гуценка, на його мовну політику – ось чого йшли! Думали, він їхній. Не підпише указу. Аж чують... від нього самого... що він – прагматик! От і передумали...

ПЕРШИЙ НАРКОМАН (*із зали*). О! О! Давно вже хотів спитати, що воно за слово таке? Лайка? Німецький матюк? І ще в мене назбиралося... Дежа вю, бісексуал, охлократію опускаємо... ага... мультинаціональна і мононаціональна держава.

ЧОРТ. А що тут думати? Мононаціональна – Московія. Мультинаціональна – Україна-Русь (*До себе.*) Треба ж забити їм баки перед виборами... (*До решти.*) Чим більше у державі народів, тим вона мононаціональніша. А чим більша в ній титульна нація, тим вона мультинаціональніша. Посудіть самі: у Московщині всі цвенькають, а в нас – хто як хоче!

БУРСАК. Брешеш, людоморе! Нас у бурсі навчають: якраз навпаки!

ЧОРТ. Якщо ви такі мудрі та вчені, то запитуйте самих себе!

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. Добре, добре, не будь приндею! Нам кажуть: усе йде своєю ходою. Запитання: “ходою” чи “ходом”?

ЧОРТ. Як каже народний, так і правильно.

ДРУГИЙ НАРКОМАН (до Чорта). Але повернімося до прагматика.

ЧОРТ. Так от. Побачили колони, що він прагматик, – та й хода назад. Мовляв, однак спіймають облизня. Треба зачекати до березня.

ДРУГИЙ НАРКОМАН. Я питаю, що таке прагматик?

ЧОРТ. Ну, це коли хтось будує державу не національну, а прагматичну.

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. Ясно, як темної ночі!

ЧОРТ. Прагматична, вважай, те саме, що е-е... ліберально-демократична. Тобто замість ідеології націоналізму, сповідують прагматизм...

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. А бий тебе нечиста сила! Словоблуд нещасний!

ЧОРТ. Хе-хе! Дурень думкою багатіє.

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. Чого ж дурень, пане куций!

ЧОРТ. Я сам нечиста сила!

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. Я ж кажу, скільки можна товкти воду в ступі?

ЧОРТ. Словом, так. Чупер що казав? У печінках мені ваша політика! Я газет не читаю!

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. Ну!

ЧОРТ. Щасливий без політики і народний. А без політики та ідеології що залишається? Хочеш жити – вмій крутитися! Тепер утямив, що таке здоровий прагматизм?

ДРУГИЙ НАРКОМАН. Крутість?

ЧОРТ. Браво! Себто у нашому разі – вчасно дещо зрозуміти.

ДРУГИЙ НАРКОМАН. Що саме?

ЧОРТ. Не так тії воріженьки, як добрії люди!

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. Ну, й зануда ж ти! Крутиш хвостом, крутиш!

ЧОРТ. Охо-хо! Про поцілунок Єханурика чував?

ДРУГИЙ НАРКОМАН. А-а-а! Ясно...

ЯНКЕЛЬ. Ясно, та не геть. Єханурик цілується, з ким треба. Чого ж тобі стогнати, голову попелом посипати?

ЧОРТ. А ти знаєш, нехристе, що означає зачекати до березня?

ЯНКЕЛЬ. Ге! Здогадуєся!

ЧОРТ. Як усе вийде по-їхньому, кінець виборів – і мій кінець!

ЯНКЕЛЬ. А який же твій гріх?

ЧОРТ. Охо-хо! (До себе.) Розказати їм? Мабуть, розкажу. Як не крути, а сповідь – таки путяща річ. Ану ж полеглає на душі...

ЯНКЕЛЬ. Ми тебе слухаємо.

ЯВА ДРУГА

Підземна печера. Багряний присмерк і гра відсвітів пекельного вогню на кам'яних стінах. На кону начпекла АЗАЗАРЕНКО і ЧОРТ.

НАЧПЕКЛА. І це називається “здійснювати моніторинг”?! Повилазило тобі, чи що? Ще трохи – і кайдани спадуть!

ЧОРТ. А що я міг зробити? У помаранчевій твердині – жодної розколини, всі одержимі демонтажем! Якщо і є тертя – то це зіткнення і притирання сильних особистостей. Але то – на добро. Принаймні, так усіх запевнено.

НАЧПЕКЛА. Тютя ти з полив'яним носом! Таж то все-поверхня. А треба дивитися в корінь. Там не то розколина – Великий африканський розлам!

ЧОРТ. Лелечки!

НАЧПЕКЛА. Зараз пересвідчишся, який ти гаволов. Твоя думка про Уляну?

ЧОРТ. Як бачу її – аж коліна тремтять! У-у-ух! Амазонка на коні зі списом. Зауважили на вазах? То це вона! Уляна дихає озоном бур! У вогні – тільки гартується! Присяйбіс!

НАЧПЕКЛА. Але ж ми знаємо: святих та божих не буває. Чого вона хоче? Справді така, хм... жаліслива? До дядьків та тіток?

ЧОРТ. На лихо, сір, є ще на світі... чудила. Бісме!

НАЧПЕКЛА. Так, так! *(Тарабанить пальцями по прискалку.)* Ну, а той другий, Гущенко?

ЧОРТ. Схоже, обоє рябоє.

НАЧПЕКЛА *(знаєцька щирить зуби і ричить)*. Скільки тобі казав: шліфуй глузд, свиняче рило! Маю думати за вас усіх, або що?

ЧОРТ *(кулиться, підібгавши тремтячого хвоста)*. О сір! Я думав, аж лоб тріщав, але куди мені до вас!

НАЧПЕКЛА *(лагідніє)*. Гаразд, гаразд. Не винен же ти, що в підметки мені не годишся! Слухай і намотуй на вус.

ЧОРТ. Я весь увага, сір.

НАЧПЕКЛА. Гадаю, Гущенко грає у свою гру. І зовсім не в ту, яку всі хочуть бачити.

ЧОРТ. Гаспиде правий! Де б я своїм куцим мозочком до такого додумався!

НАЧПЕКЛА. А зараз напруж його і лови хід моїх думок. Для чого, по-твоєму, горішньому світові було сказано: “Не люблю я цього слова: “реприватизація”? Га?

ЧОРТ. Ну, щоб не тхнуло більшовиками... Мовляв, палиці не перегинатиму.

НАЧПЕКЛА. І щоб заздалегідь привчити до думки, що все буде, як було. Принаймні, я так гадаю!

ЧОРТ. Геніально. Ні! Конгеніально!

НАЧПЕКЛА. А тепер учися тонкощів аргументації. Якби так сказав Чортійчук, це всіх обурило б. А такій статечній, авторитетній, харизматичній людині як кандидат у народні, можна й гедзика вкинути. Усі подумують: так і треба, йому видніше.

ЧОРТ. Яка проникливість! О Ваша Темносте!

НАЧПЕКЛА. Найпевніше, рушати основ із самого початку не належало до планів. Як і міняти підходів до мовного е-е... свинства. Згадай-но другого гедзика: “Мені, наприклад, зручніше говорити по-нашому, іншому – по-своєму”. Або ще такого гедзика всеїдства: “Кожен хай думає, що хоче. Не вказувати ж перстом: думай так, а не інак!” Воно то, звісно, біса демократично, та чи тоді, коли хаос у головах і брак українського виховання загрожують державності?!

ЧОРТ. А-я-яй! Ох, і сліпець же я!

НАЧПЕКЛА. А вже після Майдану? Після Майдану звучить вельми скромна заява про перевірку щонайбільше восьми приватизованих об’єктів... Замість заслужених ґрат для злочинної адміністративної головки – гонитва за привидами, метушлива Пічкурова імітація карального мечка... Чому нам усе показують на екранах чуже життя, чужих людей із чужими нам ментальністю, звірячими інстинктами, неодмінними збоченством, вульгарністю, розпустою, піднесеннями? Чи змінився бодай один власник відверто розтлінних, українозневажницьких, войовничо-космополітичних, нудотно-паплюжних телеканалів та інших медіа? Чи повернуто навспак смердючий потік інформаційного блювотиння, пушений межи очі ненависним нащадкам Байди-Вишневецького?! Хто й коли питав українців, чи хочуть вони те все бачити й чути? Хто з учорашніх верховод, хазяїв життя, плюгавих панів-дукачів приплатився за п’ять мільйонів жертв економічного геноциду, за трагедію лисих Карпат, за нечуваний навіть у радянській імперії лінгвоцид, еміграцію та жебри українського люду? Чому дали

накивати п'ятами за кордон найзахланнішим грошолупам? Чому й досі жирують на волі знані й малій дитині замовники садистської розправи над безстрашним газетярем? Чому й далі тупо ліземо в обійми північного спрута? Чому? Чому? Чому? А ти кажеш: демонтаж! Дивися не на цвіт, а на плід!

ЧОРТ. Якби щось належало до планів, то воно було б. А раз його нема, то воно не належало до планів. А що, даруйте, належало?

НАЧПЕКЛЯ. Гравці постійно плутають сліди, домагаючись каші в наших головах, і навіть я тут можу помилитися. Але спільний знаменник я все ж вивів! Що, кажеш, належало?

ЧОРТ. Так, що належало?

НАЧПЕКЛЯ. Розпанахати національний прапор на дві частини: жовтожару та синю. Унаочнити розрив протистоянням кольорових майданів. І цей поділ через ЗМІ закріпити у свідомості люду як доконаний факт, змусивши народ повірити в химеру!

ЧОРТ. Ге! Але ж тут потрібна співпраця двох сторін!

НАЧПЕКЛЯ. Батько й син були співники. Із самого початку.

ЧОРТ. А-я-яй! Але ж... Така запекла війна компроматів, такі здвиги народу! Тріщали не тільки чуби, а й черепи!

ЧОРТ. Театралізоване дійство з масовками оступачених мільйонів! І затам: грошей не жаліли! Надто висока була ставка!

ЧОРТ. Яка?

НАЧПЕКЛЯ. Увічнення інквізиторської влади: дівіде ет імпера!

ЧОРТ. Чиєї?

НАЧПЕКЛЯ. Гешефтмахерів. Колишніх і теперішніх. Жменьки дукачів-жироїдів певної масті. Васалів одномасних із ними московських феодалів!

ЧОРТ. Але ж шила у мішку не втаїш? Це стало б відомо!

НАЧПЕКЛЯ. А якщо втаємничених – лічені одиниці? Навіщо кожному про все знати? Навіть монументальному Яішніцину, висунутому зі стратегічною метою: явити во плоті примару розколу! Бо навіщо той розкол придумано? Для залізної мотивації спершу приходу до власті “рожевих праведників”, а потім їхнього “братання” з “покаяними грішниками”! Єдність над усе! А щоб ніхто нічого не запідозрив, один із гравців має грати свою роль щиро. До часу...

ЧОРТ. Мама mia!

НАЧПЕКЛЯ. Але те все – і наша гра. Інферно – за лукавий світ. І наше упередження до Майдану було даремне.

ЧОРТ. Чого ж нам тоді боятися? Усе йде своїм ходом, чи то пак – ходою!

НАЧПЕКЛЯ. Чого боятись?! А залізна леді? Яка її відповідь на те все?

ЧОРТ. Оприлюднює цифру: двадцять тисяч злочинно привласнених об'єктів. І усміхнена погроза: душі витрясемо, а гроші повернемо! Заварюється каша в Нікополі!

НАЧПЕКЛЯ. І це попри те, що її як прем'єра зі самого початку кинуто в клітку до левів. Звісно, їм на з'їжу. Хіба не заафішувала такого наміру гистерична лайка на адресу новонастановленої леді войовничого облізлого молодика, колишнього Чуперова підручного? А демарш кучерявого Дорошенка з його “тіньовим” урядом? А московські позови? І чого вони домоглися? Хух! На мене її кабінетна розкладачка наводить жах! Чую: моя смерть обрала подобу цієї чарівної пані, непримиренного ворога кривди, зневажника мужів у спідницях, молодиці, котра сміється у вічі катам!

ЧОРТ. Але, пам'ятаю, під час кампанії вона теж легковажила мовним питанням, мовляв, хто як балака – пусте! Зрештою, всі ми українці. Та й комуняк щадила. А джерела фінансування її блоку?

НАЧПЕКЛЯ. Так, це речі серйозні. Дуже. І рано чи пізно дадуться взнаки. Але поки що вона себе не зрадила. Навпаки, рейтинг її вже вищий, ніж у Президента.

Розгублений Гушенко гає час, а вибори на порозі. Хоча вона теж не янгол, але... тут не можна ризикувати. Хтось має вибити її із сідла.

ЧОРТ. Ми?

НАЧПЕКЛА. І то негайно. Відлік часу – на секунди. На шальках терезів – доля пекла. Прогавимо момент – і де гарантія, що не програємо космічну битву з християнством?!

ЧОРТ. Не доведи, гаспиде!

НАЧПЕКЛА. Отже, марш на земну поверхню і...

ЧОРТ. І...

НАЧПЕКЛА. Знаєш, що чинить ящірка, вхоплена за хвоста?

ЧОРТ. Позбувається його?

НАЧПЕКЛА. А сама залишається ціла. Наша ящірка позбудеться голови. Але там-та хутко відросте. Тільки вже така, як нам треба.

ЧОРТ. Ящірка – уряд?

НАЧПЕКЛА. І на голову їй наступиш ти. Зрозуміло, чужими ногами. А тепер – сеанс телепатії. Так, щоб нас ніхто не підслухав.

Хвилинку дивляться один на одного.

ЧОРТ. Зрозумів!

Тієї самої миті з пекла долинає моторошний зойк грішника.

НАЧПЕКЛА. Чув свій вереск?

ЧОРТ. Свій?

НАЧПЕКЛА (*крізь зуби*). Це – якщо завалиш діло.

ЧОРТ. Піду землю їсти, а...

Завіса.

АКТ ТРЕТІЙ

ГРІШНЕ ТІЛО НЕЧЕСТИВЦІВ

О мово рідна! Що без тебе я!

Сучасний поет

ЯВА ПЕРША

Ті самі дійовці, що й на початку.

ЧОРТ. Піду землю їсти, а... (*Уриває розповідь і метається по авансцені*). Клятущі змовниці! Де вони?! Приведіть мені їх сюди! Щоб їм груди ковбиком повипирало!

БУРСАК. Про кого це ти, пекельна прояво!

ЧОРТ. Такі два словники тлумачні. З кінцівками!

БУРСАК. У бурсі є, але щоби бігали...

ЧОРТ. Піймаю – буде їм автодафе!

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. Що ти там городиш, пекельнику смердючий!

ЧОРТ. Я вже був думав – спасся, так на тобі... Злигалися дві псяюхи і сплутали всі карти!

ДРУГИЙ НАРКОМАН. Які карти?

ЧОРТ. Операція “Безголова ящірка”.

ДРУГИЙ НАРКОМАН. Далі в ліс – більше тrusку!

ЧОРТ. Голова – Уляна. Зрештою, самі все бачили.

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. А-а-а, фіглі-міглі з розпуском уряду?

ЧОРТ. От-от, шахер-махер, який ці псяюхи звели нанівець. (*Знову бігає по кону.*)

ДРУГИЙ НАРКОМАН. Не говори загадками, псявіро!

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. Боржій теліся!

ЧОРТ (*зупиняється*). Словом, було так. На почин Уляна взялася перекривати гро-

шові потоки. Простіше кажучи, розворушила осяче гніздо. Гаспиде, та й шум же тут учинився! Загуло на всю Україну! І прожогом – шершнева атака! Армади шершнів шарахнули в бій за святу прихватну власність! Та ба, на всі свої укуси, в тому числі московських гедзів, вона живенько знаходила протиотруту. Звільнити її просто так не могли, надто очевидна була б кривда. Тим часом вона псувала всю музику. Саме заварилася каша в Нікополі... І я поклав зрушити застояного воза з місця!

ДРУГИЙ НАРКОМАН. Кіно та німці!

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. Як? Ману напустив або що?

ЧОРТ. Пхе, як вульгарно, чорну роботу в мене виконують інші!

ЯНКЕЛЬ. То хто ж зрушив воза?

ЧОРТ. Два мої агенти: Детонатор і Підказувач вирішального ходу конем.

БУРСАК. Ага. Іскрою стало звинувачення у корупції певних урядовців.

ЯНКЕЛЬ. А вибухом...

БУРСАК *(іронічно)*. Санкції щодо корупціонерів.

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. Ге, ге! Розпуск уряду. За підказкою голомшивого агента. Так, пане анциболоте?

ЧОРТ. Атож, то його робота. Властиво, не його, куди там йому нещасному до кебети Його Темности!

БУРСАК. І що ж тут геніального?

ЧОРТ. Одним махом убито двох зайців: відвернено удар від хапуг, бо звільнено не тільки їх, а всіх, і елегантно усунуто небажаного прем'єра, зміщеного в компанії з махляями.

БУРСАК. Елегантно? Чи так, що й пальці знати?

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. А третього зайця нема? Дивіться: щось із вухами наче поплигало городами!

ЧОРТ. Третій заєць – сформовано уряд із чистого аркуша.

БУРСАК. А, розумію...

ЧОРТ. Хе-хе! Чистий бланк був заповнений симпатичним чорнилом.

БУРСАК. Тобто, знову виринула стара команда, хіба лише трохи підлатана, ге?

ЧОРТ. Відродилась, як Фенікс із попелу! Ні, це таки геніально!

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. А голова ж відросла?

ДРУГИЙ НАРКОМАН. А ти що, не видів? Єханурик!

БУРСАК. Тьху! Уп'ять нацмен! А-а-а! Ми ж мультинаціональні...

ДРУГИЙ НАРКОМАН. Думай, бакаляре, що говориш! То ти нацмен! Я! *(Показує на Першого наркомана.)* Тамтой турок! *(Показує на Янкеля.)* А отой – титульна нація. Корінний етнос. Автохтон! Шістдесят відсотків у парламенті.

ЯНКЕЛЬ. Менше коліс ковтай, то й сам там будеш!

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. Та ти ж, бусурмане, й навчив! По своїх каналах!

ЯНКЕЛЬ. То навчи й ти мене. Що, зась?

ДРУГИЙ НАРКОМАН. Тут колеса – приший кобилі хвіст. Тут пане-брате, треба мати кабзона. Чи то пак – кабзу! Хай ти скажишся, лізе всяке сміття на язика! О! Про вовка помовка! Он він почесав поза городами – голомшивий Кабзон Березняківський! Кружляє, як кіт навколо гарячої каші!

БУРСАК. Але ми тобі, кирпатий Мефістофелю, перебили. Кажеш, підвезли воза?

ЯВА ДРУГА

Ті самі дійовці.

ЧОРТ. Ех! Ми з начпекла Азазаренком уже й по чарці вогнедишного пуншу хильнули... А чом би й ні? Гру врятовано! І фіговий листок не спав... Та ба...

БУРСАК. Ну!

ЧОРТ. Як у вас тут мовиться: “Скажеш гоп, як перескочиш!”

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. А що таке?

ЧОРТ. Превража парочка мандрованих словників! Цим разом вона окульбачила Єханурика й Чупера!

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. Їхні мови? Чи теє, як його, ... арти... парти... партикулярний апарат?

ЧОРТ. А хиндя його знає, як вони те роблять. Але жертви цвенькають не те, що хочуть. Хочуть сказати “а”, а язык круть, як лящ на гачку, і виходить “б”! Або чинять не те...

ДРУГИЙ НАРКОМАН. Магія, чи що?

ЧОРТ. Щось таке. Магія слова, не вхопить її дідько! Чупер зустрів Єханурика таким вигуком, що навіяла Московська мова у його в ротовій порожнині: “Збираєшся поручкатися? Ні, ти мене поцілуєш, плоть від плоті мене самого, мій пленіпотент...”

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. Пленіпотент?

ДРУГИЙ НАРКОМАН. Це не те, що ти думаєш! Йдеться про довірену особу.

ЧОРТ. А далі Чупер розходився: “А Фонд держмайна, ваучери забув? А відкликаний судовий позов? То я, так сказати, умент освіжу пам’ять! Цілуй мене прилюдно, хай бачать усі, хто без дурини! Маю ж колись відмитися від грузина. Потрібні незаперечні докази! Поцілунок і буде одним із них! Влада мені свято вірить!”

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. Ге! А що ж Єханурик?

ЧОРТ. Почув нашепти Української мови: “Тебе віта не муж державний, а баба у спідниці! Русалка рудокоса! Цілуй, цілуй, цілуй її, більш молодість не буде!”

ДРУГИЙ НАРКОМАН. Ну! І в що воно вилилося?

ЧОРТ (*тяжко зітхає*). У поцілунок Єханурика...

ДРУГИЙ НАРКОМАН. То й хай собі цілуються. Завидки беруть, чи що?

ЧОРТ. Македонський був великий чоловік. Але навіщо ж маску скидати! Усе, що я вимурував по цеглині, завалилося, мов карткова хатка. Надто – після ланцюгової реакції маскоскидань, спричиненої поцілунком. Пригадуєте? Хто сказав: “Я, мабуть, учинив би так само”?

БУРСАК. Новий держсекретар!

ЧОРТ. А чий підписи під меморандумом?

БУРСАК. Учорашніх антиподів, один із яких уособлює кримінальний капітал.

ЧОРТ. То нам що, пропонують бути сліпими?

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. Дак влада ж не винна!

ЧОРТ (*застогнав*). Тим бо й ба, що ні! Винна ця падлюча Фільольогія.

БУРСАК. Словом, тайне стало явним. Розірване коло зімкнулося. Виборці прозріли. Браво!

ДРУГИЙ НАРКОМАН. Бачу, і ти теж?

БУРСАК. То був кінець світу! Досі не прийду до пам’яті! Більшого приниження, більшого упослідження не знав ще зроду!

ЧОРТ. А хіба тобі не сказано: “У мене не якийсь один регіон, а вся Україна. Нема Сходу й Заходу. Україна – єдина!”?

ДРУГИЙ НАРКОМАН. Достотні Чуперові слова! Гріш ціна їм у базарний день!

БУРСАК. “Єдність” коштом індульгенцій і дозволу на подальший розбій? Коштом винародовлення? Баєчки! Її не буде!

ДРУГИЙ НАРКОМАН. Поки триватиме шантаж чужою мовою, інакшістю, сепаратизмом – єдності не бачити, як своїх вух.

БУРСАК. А хто шантажисти? Московські полигачі, україножери. Чупер, Чортійчук, Дуркіс, Яішніцин і К°! Пикаті, пузаті! Відгетькатися від них – і запанують мир і тишина!

ЯВА ТРЕТЯ

На кону УКРАЇНСЬКА та МОСКОВСЬКА МОВИ. Раді й веселі, садять гайдука, аж тил курить. Відтак виходять на авансцену і звертаються до зали.

УКРАЇНСЬКА. Знай наших! І так буде з усіма. Почали – доведемо діло до краю!

МОСКОВСЬКА. Поцілунок Єханурика відкрив еру політичного стриптизу. Геть фігові листки!

УКРАЇНСЬКА. Хай нечестивці світять грішним тілом!

МОСКОВСЬКА. Не дамо наплювати собі в кашу!

УКРАЇНСЬКА. Очистимо храм від міняйл! Викуримо мовних окупантів, розкольників української ідентичности!

МОСКОВСЬКА. Потурати захисникові окупаційної мови, расистові Мочієві – бути найпослідушим телепнем!

УКРАЇНСЬКА (*обводить рукою залу*). Ви будете правилом, а не ганебним винятком! Українцям – українська мова! Годі давати іншим лізти собі в рота брудними пальцями! Навіть кицька не розціплює зубів, як укидати їй пігулку проти любощів! Із вас хочуть зробити євнухів, біомасу, духовну покидь!

ПЕРШИЙ НАРКОМАН (*зі зали*). Авжеж! Гермафродитів! Дівчурів! Бісексуалів!

МОСКОВСЬКА. Альфа і омега – український дух! Не віродився, дишеш важким духом на матернє слово – твоє місце на смітнику! Перевертень – лихо для себе і для всіх, він небезпечний – і йти на повіді у нього неморально!

УКРАЇНСЬКА. Годі зайдам та чужинцям позбавляти нас того, що законне, святе і нерушиме для них самих! Не дайте вирвати собі язика! Наша хата – не кубло для яєць московської зозулі! Украдений тризуб – воякам УПА!

МОСКОВСЬКА. Україна воскресла!

УКРАЇНСЬКА. Ми вже знаємо: найпохмуріший винахід пекла – національне гноблення, расизм, імперіалізм!

МОСКОВСЬКА. Їхні люті вилупки – братовбивчі війни і геноцид: духовний та тілесний голодомор!

УКРАЇНСЬКА. Народ мій є! В його гарячих жилах

Козацька кров пульсує і гуде!

Під звуки пісні завіса опускається і знову здіймається. Божиста краса слів та мелодії перевертає душу:

На могилі моїй посадить молоду яворину

І не плачте за мною, за мною заплаче рідня,

Я любив вас усіх, та найбільше любив Україну,

Мабуть, в тім і найбільша, найтяжча провина моя!..

ЕПІЛОГ

Ті самі дійовці, що й на початку вертепу.

БУРСАК. Гай-гай! Згадати лишень! Дрібненькі діточки з “Так!” на шкільних течках та холошах штаненят! Клятвені запевнення: “Мені світитимуть очі людей із Майдану!” Ні, так ніхто не робить. Гряде Велика Відплата. За приниження. За окрадену душу...

ЯНКЕЛЬ (*цулиться*). Коліївщина?

ДРУГИЙ НАРКОМАН. Нові вибори! І я на них явлюся. Прощавайте, макові поля!

ПЕРШИЙ НАРКОМАН. Я з тобою. Прощавай, городе!

ЯНКЕЛЬ. І за кого ж?

БУРСАК. Мірка – український дух. Здавалося б, правда за блоком вигнанки. Та чи боявся її по-справжньому начпекла? Ба ні! Просто він хотів грати напевняка, забезпечити себе від найменшої несподіванки. Газове ярмо, шкурний інтерес, а не захист українців їй у голові. Указівний, середульший і підмізинний – наш золотий тризуб. За цю рідну символіку і голосуймо!

ЯНКЕЛЬ (*до Чорта*). Вай-вай! А ти витрішки продаватимеш, або що?

ЧОРТ. Я заручник прийдешніх подій. Піду землю їсти, а не попущу! Україна-Русь? Християнська? Вільна? Дзуськи! Іродове царство! Знову позаганяю у кошари!

ЯНКЕЛЬ. Посполите рушення? Свячені ножі? Антисемітизм!!!

ЧОРТ. Наше буде зверху! Хоча...

БУРСАК. Казав мовчазний депутат Трач: поживемо – побачимо!

Завіса.

Ігор ФАРИНА

Ігор ФАРИНА (народився 26 березня 1958 р. в селі Загір'я Зборівського району Тернопільської області) – журналіст, публіцист, літератор. Закінчив факультет журналістики Львівського державного університету ім. І. Франка (нині національний університет). Від 1980 року працював у редакціях Зборівської, Лановецької і Шумської районних газет. Від 1991 року – власний кореспондент обласної газети "Свобода", нині – власкор газети "Тернопільські оголошення". Згодом – Член Національної спілки журналістів України з 1987 року. Вірші, поеми, оповідання, повісті, переклади, статті й рецензії опублікував у багатьох газетах, журналах, альманахах, колективних збірниках. Автор збірок поезій "Думаю про журавля" (1998 р.), "Осінні жорна" (2003 р.), художнього переспіву біблійних текстів "Пісня пісень" (2004 р.), повісті "Пекуча чужина" (2005 р.).

Дві шпильки

Повістіна

I

Був початок вересня. Ще майже нічого не нагадувало про осінь та її наближення. По-літньому світило сонце. Лише крони тополь вкрилися першою позолотою. Гафійка Басюк задумливо дивилася на верхів'я дерев край шляху. Їхня хата стояла на околиці села. То вони були добре видні. Молодому серцю не хотілося вірити, що минає рік. Такий клопітний. Але якийсь незрозумілий. Для неї він минув на обійсті батьків. Та й що мала робити дівчина, коли приватну гімназію в Крем'янці, де вчилася, польська влада закрила? І тепер Гафійка не знала, що робити далі.

До дійсності повернув голос старшого брата. Андрій, зіскочивши з підводи, загукав:

– Гафійко! Не стовбич на подвір'ї. Поїхали зі мною у село. Там буде цікаво.

До центру вони добиралися недовго. Але за ті хвилини він устиг пояснити, що люди збираються зустрічати "визволителів зі Сходу". Дівчина й сама побачила арку, прикрашену квітами, і синьо-жовтий прапор біля неї.

На околиці села загуркотіло. Хтось із тих, котрі служили у війську, тихо прорік, що їдуть танки. І то була правда. Незабаром із-за пагорба біля чиеїсь хати вигулькнув один із них і почав повільно наближатися до юрмовиська. За ним виїхали ще кілька.

Передній танк зупинився біля арки. З люка висунувся немолодий вусань. Він витер піт на лиці й зіскочив на траву. Підійшов до громади.

– Здрастуйте товарищі!

Розглянувся довкола. Погляд упав на прапор,

що ніби ставав жовтішим од полисків сонця. Швидко сказав, показуючи на стяг, до двох бійців, які підбігли до командира.

— Заберіте ету тряпку!

Широкоплечий юнак метнувся виконувати наказ. Схопив древко і почав рвати міцну тканину. Андрій уже хотів кинутися на зайду, але літній газда боляче стиснув його плече. Хлопець оглянувся і побачив біля себе голову сільської “Просвіти”. Вони не раз зустрічалися на виставах драмгуртка, в яких грали різні ролі. “Не поспішай, хлопче! — прошепотів той. — Тепер — їх влада!”

Цього ніхто не помітив, хоча командир намагався уважно дивитися на всіх. Наче хотів вишукати того вояка Армії УНР, який у 1918-у рубонув його шаблюкою, на все життя залишивши шрам на лиці.

Із натовпу протиснувся кульгавий Нестор Дідик. Він ще у 1917-у служив у якомусь кавалерійському полку в Петрограді й там заразився революційним духом. Був поранений у ногу, коли з кількома товаришами патрулював нічними вулицями міста. Підлікувавшись у шпиталі, повернувся до села. Поки тут панувала Польща, ці революційні настрої тримав у собі. А зараз немов пробував виговоритися за всі роки мовчання. Заглядаючи в очі командира, чітко мовив:

— Столько лет ждал!

...Так потім сталося, що Нестора призначили головою сільради. Й він показав себе. Через кілька днів приїхала зграя чекістів. Вони заарештували чотирьох найповажніших господарів. І серед них — недавнього голову сільської “Просвіти”. Нестор Дідик повагом ходив із ними й показував хати, де мешкали свідоміші українці.

Андрій не бачив того, бо був у сусідньому селі, де розмістилась управа волості. Після навчання в агрономічно-лісовій школі у Білокриниці вже встиг два роки пропрацювати на Луччині, а після цього повернувся ближче до дому, став управителем маєтку польського осадника. Тепер Андрія призначили агрономом волості, давши 400 карбованців платні. І повеліли взяти на облік людей, землю, коней, корів, свиней. Щоби найближчим часом приступити до розподілу поміщицьких, церковних та державних земель між бідняками і малоземельними.

На цьому ґрунті засуперечилося між ним і головою сільради. Несторові Дідику здалося, що Андрій Басюк зобидив його брата Антона, неправильно наділивши йому землю. Та хлопець уперто доводив, що все — правильно. Дідик не хотів слухати. Коли агроном закінчив монолог, то Нестор кинув, що з’ясують у тимчасовому управлінні.

Розсерджений Андрій повернувся до волості. Нікого там не застав, бо всі кудись розбрелися. Тільки лікар самотньо сидів біля бюрка і щось писав. Угледівши агронома, приязно привітався з ним. Вони не були близькими приятелями, але добре знали один одного. Не раз зустрічалися на таємних нарадах, бо обоє керували ланками мережі ОУН у своїх селах. Тож Андрій і розповів йому про сутичку з Дідиком. Лікар вислухав хлопця й, недовго думаючи, сказав:

— Якщо той завтра поїде до Крем’янця, то тебе можуть заарештувати. Чи не ліпше тобі податися за Буг, де вже формується український легіон? Я й сам так зробив би, але мама хворіє, тож не можу її залишити.

Андрій прислухався до поради. Попрощався з рідними й наступного ранку подався до Смиги. Там сів на потяг і через якийсь час опинився у Львові. Зустрів у місті давнього знайомого. Той радив не подаватися за кордон. Мовляв, що буде з українською справою, якщо всі виїдуть на чужину. Юнак вислухав ці аргументи, але скоро за допомогою організаційного зв’язку все ж таки опинився у Раві-Руській. Але далі почалися невдачі. Вночі на місці переходу натрапили на прикордонників. Почалася перестрілка, і довелося відійти. Не дали успіху й інші спроби.

Хлопець не захотів більше ризикувати, а вирішив змиритися з долею й поїхати на Луччину. Там, як розмірковував, є знайомі, тож якось воно буде.

Так і вийшло. Вдалося влаштуватися робітником на фабрику. Її завідувач, колишній петлюрівець, усім говорив, що Андрій – його небіж. Такою була легенда, з якою він з'явився тут. А через організаційний зв'язок рідним у селі повідомили, що з Андрієм.

Може, все так було б і далі, але після Різдва 1941-го хлопцеві сказали, що його батько – при смерті. Андрій із горем у серці розповів усе завідувачеві й сказав, що хоче ще живою побачити рідну людину. Якось добрався до Крем'янця, а звідти – до села. Потайки втрапив до хати вночі. А вранці на обійстя прийшли голова сільради та ще якихось двоє чоловіків. Вони переступили поріг дому, коли господарі сіли снідати.

– Етого можете задержать, – кинув Дідик своїм супутникам, показуючи на Андрія. – В НКВД вам только спасибо скажут.

Двоє незнайомців націлили на хлопця пістолети. Він ще, мабуть, позмагався б із ними за своє життя. Але боявся, що кулі чужинців можуть попасти у батьків. Повільно встав із-за столу і рушив до голови сільради. Той спочатку злякався й оглянувся на двері. Думав уже сховатися за ними, але вгледів, що два стволи продовжують цілитись у Басюка, й повеселів. Схопив мотузку на долівці біля печі, зв'язав Андрієві руки, різко заломивши їх за спиною.

– Попалась, пташечка? – радісно прошипів.

– Можете єго весті, – сказав до супутників, ще раз сіпнувши за шнурок.

Мати довго мовчки дивилася за всім. Не знала, що робити. А коли сина виводили з хати, впала на коліна перед головою.

– Змилуйтесь, Несторе! – заблагала вона, охопивши його чоботи. – Він же не зробив нічого поганого...

Той промовчав і, відсторонивши жінку, покульгав до виходу, куди повели Андрія. Недовго його тримали у сільраді. Того ж вечора етапували до тюрми у Крем'янці.

Гафійки тоді не було вдома. Заночувала в Крем'янці у подруги, з якою вчилася в семиріччі. Про те, що сталося, дізналася, коли ввечері прийшла додому. Наступного дня від хлопців довідалася, що брата повезли до Крем'янця. Недільного ранку, коли сусіди підводою їхали до міста, попросилася з ними. Але ні того дня, ні в наступні їй не дали побачення з братом. Після уроків приходила до тюрми, біля воріт якої збиралися натовпи нещасних, котрі хотіли дізнатися про долю рідних. Якось до юрби вийшов капітан із двома солдатами з гвинтівками-трюхлінінками з багнетами. Це лякало. Та люди обступили капітана і засипали питаннями. Але коли Гафійка спробувала розпитати про Андрія, то несподівано почула, що його тут нема.

– Увезлі єго! – пояснив офіцер. – Не хотел нічого говорить.

Це було неправдою. Нікуди Андрія не перевели. Але дійсності відповідало те, що він мовчав. Терпів, коли на допитах вибили зуби і зламали ліву руку. Перелом був відкритим, і рука опухла. Почала чорніти. “Погані справи, Андрію, – мовив лікар, із яким звела тюремна камера. – Може кинутися гангрена, якщо нічого не робити”. І почав із іншими в'язнями вимагати лікаря. Та конвоїри не хотіли й слухати: “Не положено” – вторили вони. Наприкінці червня сорок першого, коли почалася війна, охорона і в'язничне начальство кудись щезли. В'язні, хто міг, розбіглися навсесбич.

Басюк цього не помітив. Коли всі почали втікати, він лежав без пам'яті на холодній долівці. Наступного ранку, очунявши, спробував звестися на ноги. Та знову впав і втратив свідомість. Прийшовши до тями, побачив над собою капітана, який дивився не на нього, а на ствол пістолета, дуло якого курилося.

– Пришол в себя, зараза? – процідив він крізь зуби, пахкаючи димом цигарки. – Нічого, недолго тебе осталось жить.

І спрямував у голову Андрія пістолета. Вдарив постріл, і вбивця посміхнувся, дивлячись на бездиханне тіло жертви.

Басюк уже не дізнається, що кати поховують його в якійсь ямі разом із іншими в'язнями. А через кілька днів їх знайдуть люди. Гафійка впізнала брата, дивлячись на помордоване лице. І, опираючись на подруг, йшла в сумній процесії на Калантир, де перезахоронили нещасних.

... Того дня їй виповнилося сімнадцять.

II

Гафійка повернулася у село. Там жила з мамою, бо тато помер через кілька днів після того, як забрали Андрія.

Не стало і Нестора Дідика. Коли на село впали перші бомби німців, із полів та лісів почали повертатися втікачі. Одного ранку вони виволокли на центральний майдан голову сільради і люто відгамселили. І то так, що він скоро гегнув.

Його син Василь, який ще недавно з такими, як він, вистежував тих, котрі покарали батька, кудись зник. Згодом приїхав як перекладач гестапо в якомусь місті за багато кілометрів від рідного села. Ніхто не хотів Василя зачіпати, дивлячись на його варту з трьох солдатів у чужинецькій уніформі, які скрізь ходили за ним і тримали на животах "шмайсери", готові будь-якої хвилини виплюнути вогонь.

Дівчина ніяк не могла втямити цієї переміни. А тут ще померла мама, яку смертельно поранив німецький солдат, ганяючись за зайцем.

Поховавши неньку, залишилася сама. Всі у селі це знали і жаліли Гафійку.

Василь теж відав. Але в нього були інші наміри. Якось він зустрів дівчину біля церкви і зробив непристойну пропозицію. Гафійка гидливо поморщилася. Спаленіла від сорому. Але нічого не відповіла. Сахнулася від нього, мов від чуми.

Того ж вечора гестапівський перекладач прийшов до її хати на краю села. Охорону залишив біля дверей, а сам увірвався до господи. Гафійка пізніх гостей не чекала і була подивована безцеремонністю прищавого перекладача.

Той підійшов до неї, боляче схопив за плече.

– Поговоримо, пташечко? Ти мені давно подобаєшся...

Міцно охопив її за стан. Гафійка хотіла виборсатись, але Василь повалив її на ліжко і почав зривати одяг. А потім навалився на неї, стягуючи зі себе штани. Коли все було закінчено (з дівчиною таке трапилось уперше), встав і почав застібатися.

Гафійка проплакала всю ніч, а вранці, прихопивши шнурок, пішла до лісу. Хотіла повіситись, але це побачили подруги, які межі деревами шукали грибів. Дівчата й витягнули Гафійку з петлі. Довго лежала на холодному листі, поки прийшла до тями.

– Ходімо до нас, – запропонувала Марійка Гетьманчук. – Ніхто тобі нічим не дорікатиме.

Так дівчина опинилась у новій родині. Марійка була на кілька років старшою від неї і вже вступила в ОУН. Почала залучати молодого Басючку до підпільних справ.

Дідик про це не знав. Та й не цікавило його подібне. Він тільки наполягав, щоби Гафійка повернулася додому. Був упевнений, що виконає його наказ. Вечірньої пори знову з охороною приплентався до хати. Як і недавно, варту поставив на чати, а сам ступив за темні двері. Хлопці пострілами зняли охоронців. Василь почув це і, вибивши вікно, вистрибнув із оселі та зник у темені яруги. Хлопці зрозуміли це, увірвавшись до хати.

Більше його в селі не бачили аж до кінця німецької окупації. А Гафійки ніхто не чіпав, бо коли фашисти розпочали слідство, то всі говорили, що тої в хаті не було, бо її прихистили Гетьманчуки. Марійка і привчила юнку до обов'язків зв'язкової.

І так тривало до весни 1943-го. Тоді в лісах біля Антонівців почали формуватися

перші підрозділи УПА.

– І я туди піду, – сказала Гафійка Гетьманчуччі.

Подруга не відмовляла їй. Сама була готова до цього, але чекала на команду з організації. Та довелося це зробити несподівано. Після того, як українці-поліцаї з Крем'янця, а за ними й інші, березневого дня зникли з міста й пішли в ліс, гітлерівці знавісніли. В село хтось передав, що вони хочуть заарештувати всіх неблагодійних, серед них і Басючку. Якийсь довгоязыкий усе-таки доповів, що вона причетна до випадку з убивством гестапівців. Комусь (а через нього й ворогам) стало відомо і про дії Марійки. В організації вирішили не ризикувати, й дівчатам наказали податися до українських партизанів.

Так вони опинилися в таборі “Крука”. Той був популярнішим серед населення, ніж інші зверхники. Не підірвали віру в нього і висліди бою з німецькою жандармерією на хуторі Козаччина, коли загинуло четверо стрільців. Може, і не трапилося б цього, якби не прорахунок командира. Він зі своїм відділом розбив колону німців на шосе Шумськ–Крем'янець. І здобутими у бою машинами приїхав уночі на хутір, де всі розмістилися на спочинок у трьох хатах. “Крук” не думав, що хтось переслідуватиме їх, і не виставив варти. Жандарми, примчавши за слідами машин, застали всіх сплячими. Почався бій, в якому загинуло четверо хлопців. Нападників партизани поклали вдвоє більше. Але кому від того легше?

Гафійка особливо жалкувала, що в тому бою поліг “Берест”. Вони раніше не знали одне одного, бо жили в різних селах. Позналилися вже в таборі. “Берест” часто заходив у дівочий курінь. Говорив із його мешканцями. З усіма. Але до Гафійки звертався чомусь найчастіше, приязно заглядаючи в сині очі. Може, тому, що долі обох були схожими. Він теж залишився сиротою, бо мама померла, першого дня війни від вибуху бомби за селом загинув тато. Про все це хлопець розповів, коли сиділи біля багаття. Говорив притишено, але Гафійка добре чула кожне слово. Чи не тоді пройнялася ще більшою симпатією до нього?

Тепер того стрільця нема, і дівчина не знала, куди подітись. Уже, напевне, весь відділ знав, що між ними – кохання. Якось вона розповіла, що гестапівський перекладач згвалтував її. Думала, що хлопець відмовиться від неї. Але той, обійнявши її, говорив:

– Заспокойся, дурненька! Прийде і на нашу вулицю свято. А того Василя я вб'ю, коли побачу.

Смуток смутком, а життя брало своє. До того ж, сталася подія, яка затьмарила гіркоту першої втрати. Німецькі грабіжники вирішили знищити партизанів у Стіжку. Травневого ранку жандарми і польські поліцаї оточили село. Все горіло. Чужинці з мінометів обстрілювали ліс. До табору “Крука” на змиленому коні примчав гонець і розповів про все. Почався гвалт, збиралися до бою.

– Я теж із вами! – наполягала Гафійка, звертаючись до зверхника.

Та “Крук” і слухати не хотів. Похмуро мовив:

– Твоє місце тут! Наказую!

І з двадцятьма стрільцями зник. Гафійка не могла дочекатись їх всі повернення. Вони гуртом прийшли до табору, витираючи піт на чолах. Нікого навіть не поранили.

– Ох і влупили ми німакам, – зупинився біля їх куреня один стрілець. – Довго пам'ятатимуть!

Від нього Гафійка спробувала дізнатися про той бій. Але хлопець виявився небагатослівним. Розповів, як зустріли карателів біля Лішні. Як від запальних куль повстанців загорілося санітарне авто, а хлопці з “максима” скосили жандармів на інших машинах. Як довелося відступити, коли посунув панцерник, густо сіючи вогонь із кулеметів.

Той хлопчина ще не знав, що інші групи українських партизанів затакували ворогів, коли ті збирали трупи й готувалися до від'їзду. І німці, повкидавши вбитих на кузовах, налагодивши міст та попричіплювавши зіпсуті авта до вцілілих, утекли. Пограбоване залишили у поспіху. Їм на допомогу виїхали батальйонці з Білокриниці. Але марно. Усі відділи вже відійшли. Згодом Гафійка дізналася, що у висліді чужаки мали 90 вбитих і поранених та поховали трупи у польовій могилі. Щоб населення не дізналося про їх ганебну поразку.

Гафійка веселіла, чуючи такі вісті. Їй дуже жалкувала, що її нікуди не хочуть брати. Та "Крук", до якого вона раз у раз зверталася, був невблаганним. "Не твоє то діло – ходити з крісом, – переконував дівчину. – У нас для цього стрільців вистачить".

Одного дня "Крук" увійшов до намету й покликав до себе Гафійку і Марійку. Дівчата думали, що мова буде про якусь акцію, та почули інше.

– Підете вчитися на медсестер.

Вони хотіли заперечити. Зверхник швидко зловив це і безапеляційним тоном додав:

– Це – наказ, тож без обговорень!

Наступного ранку дівчата підійшли до "Вусті", яка керувала Червоним Хрестом.

Почалися заняття. Проводив їх старий професор – єврей зі Львова, який прославився як умілий хірург. Коли німці створили гето і заганяли туди його одноплемінників, утік. Згодом опинився в митрополичих палатах. За вказівкою Андрея Шептицького переправили на Волинь. А вже "Клим Савур" скерував лікаря до Антонівців. Там він почав допомагати, чим міг. Багато порався коло поранених, яких прибувало. "Еней", ставши командиром округи, не міг натішитися. Коли виникло питання про школу, відразу вирішив, що ліпшого лектора туди годі й шукати. Дівчата (а їх щодня збиралося зо два десятки) уважно слухали професора.

Гафійка відчула жагу до цих занять. А одного разу на практичні заняття прийшов широкоплечий юнак із руським чубчиком. Сказав, що допомагатиме професорові. Гафійчина подруга тихо сказала, що знає його. Перед війною він був лікарем у їх селі, а потім зник. Кажали, що його арештували більшовики. Думали, що хлопця вже нема серед живих. А він з'явився тут.

Той лікар упізнав землячку. Заговорив до неї. Із непідробним інтересом дивився на дівчину коло неї.

– У тебе не було брата Андрія? – запитав після занять Гафійку.

У Басючки тенькнуло серце. Новий знайомець упритул підійшов до неї.

– А ви звідки його знали? – поцікавилася вона.

І дізналася, що вони разом працювали у волості, сиділи в одній камері у Крем'янецькій тюрмі. Але їх шляхи розійшлися. Перед війною лікаря етапом відправили в Дубно, а звідти мали везти до Сибіру. Зумів утекти з того ешелону і довго переховувався. Від нього вперше почула, що брат був керівником оунівської мережі в селі.

III

Коли навчання завершилося, Гафійку (їй дали псевдо "Берізка") скерували в шпиталь у Залісцях. Туди ж пішла і Марійка (псевдо "Зірка"). А незабаром Гетьманчучка опинилися в курені, який вирушив на Схід.

Із того походу вона не повернулася. Біля Славути повстанці напоролися на німців. Почалася сутичка. Стрільця, котрий заховався за валуном і строчив із "дідятяра", поранило. Це було видно з того, що його кулемет почав озиватися рідше, але тоді, коли він не мовчав, гітлерівці не могли підняти голови. Медсестра поповзла до кулеметника, ховаючись за каменями. І в цей час сліпа куля влучила їй у голову. А коли почала насуватися темінь, гітлерівці втекли.

Лише тоді хлопці змогли добратися до пораненого. Ворожі кулі попали йому в

руку і в ногу. Хлопець втрачав свідомість. Його швидко перев'язали, поклали на підводу. А “Зірку” поховали у тому лісі й рушили далі.

“Берізка” про все дізналася від того пораненого, котрого привезли у шпиталь, де вона була. Плакала за Гетьманчучкою, але розуміла, що нічого не можна змінити.

Війна тривала, і люди гинули, мов мухи. От недавно до шпиталю привезли пораненого отруйною кулею стрільця “Ключа”. Його лице аж розпухло, Гафійці сльози капали, коли вводила уколи. Не була впевнена, що це допоможе, але не мала іншої ради. Не відходила від бідолахи, хоч очі склеплювалися самі собою.

– Поспи, дівчино! – сказала літня селянка, дивлячись на неї. – А я побуду тут.

...Коли почало світати, Гафійка повернулася до кімнати, де лежали поранені. “Ключа” там уже не було.

– Помер він, тільки-но ти пішла, – забідкалася селянка. – А тебе не хотіла будити. Набігалася ти, доню, за день. Так міцно спала...

“Берізка” сіпнулася щось сказати їй, але хазяйка хати випередила її:

– Вночі приїжджав “Крук” який мав кілька підвід і забрав тіло “Ключа”. Нетутешній він. Не знаю, де його поховують.

Гафійка змовчала, хоч їй було не по собі, що приїжджав командир, а вона спала.

– Не печалься, дівчино, – мовила селянка. – Він тільки заусміхався, коли дізнався, що ти спиш. А я не спала всю ніч. Може, так хтось допомагає мому синові?..

Через кілька днів “Берізку” перевели ближче до Смиги. Туди в шпиталь привезли хлопця, пораненого в ногу. Він був дуже подібним на ту селянку.

Гафійка сказала йому про це, коли перев'язувала рану. Хлопець почервонів від такого порівняння. А коли дівчина закінчила роботу, прошепотів пошерхлими устами:

– То – моя мама...

Розпитував “Берізку” про неї. Але Гафійка майже нічого не знала про ту жінку. І вже картала себе, що мало спілкувалась із селянкою. Хлопець чимось нагадував їй “Береста”. Такий самий молодий і невтримний. Хотів звестися на ноги, коли почув, що в сусіднє село прийшли німці, допитувався, де його автомат. Ледь заспокоїли. Медсестра не могла втриматись і почала теж дорікати йому. Стрілець “Жарина” заспокоївся. Хоча все ще допитувався, чи надійна коло села варта. Коли зачув, що там є хлопці з відділу “Неруса”, то полегшено зітхнув. Знав, що вони нікого не кинуть, бо колись був із ними.

Пригода чомусь засмутила Гафійку, хоча таке траплялося вже не раз. І вона мала б звикнути. Та невдовзі ці почуття змінилися. Після розмов із юнаком, який уже почав повільно ходити по хаті, відчула, що закохується в нього. Це збагнув і “Жарина”, розмовляючи з “Берізкою”. Таке з ним трапилося вперше. І він не знав, що робити.

Дівчина сама все вирішила, коли йому настала пора повертатися до сотні. Вона відкликала “Жарину” в садок і, обнявши голову хлопця та дивлячись йому в очі, тихо мовила, що в них усе буде добре. Й вони поберуться, коли закінчиться війна.

– А тепер іди! – поцілувала в губи. – І не звертай уваги на мої сльози. Може, я від щастя плачу...

Вона не знала, що більше не побачить його. Через кілька днів із сотні “Макса” привезуть поранених. І вони скажуть, що їх уже не було б на світі. У них поцілили німецькі кулі, коли хлопці йшли до села біля Дубна і втрапили на засідку. Вороги б постріляли їх, але наперед вискочив “Жарина”. Стріли з його автомата змусили фашистів лежати пляцками на землі. Так тривало доти, доки хлопці не зуміли забрати всіх поранених. Але він уже не побачив цього, бо його розшматувала німецька граната.

– Герой! – говорили вони. – Сам погибай, а друзів виручай. Він так і зробив.

Дівчина стояла посеред хати, тримаючи тазик із намоклими бинтами. І він випав у неї з рук. Заточилася. Припала до вікна, залившись плачем...

А скоро в селах спалахнув тиф. Гафійка рятувала від нього не тільки стрільців, а й місцевих жителів. Та й не могла чинити інакше, бо отримала такий наказ.

Не зчулася, як сама тяжко захворіла. Хтозна, чим би все закінчилось, якби в одному селі не підібрали добрі люди. Вони ризикували, бо німці тоді часто робили облави і розстрілювали всіх, коли знаходили в якійсь хаті партизанів.

– Будеш нам за дочку, – повторювала літня селянка, коли Гафійка металася на широкому ліжку, вкритому різними одежинами, щоби їй ставало тепліше. А коли марення припинялися, дівчина пила малиновий чай і слухала жінку, яка врятувала її, хвору й закоцюблу від холоднечі. Така самовідданість селян рятувала Гафійку і згодом. Якось, коли вона оклигала від хвороби, лінія фронту перемістилася в Галичину, а тут сновигали червонопогонники, пішла у знайоме місце за медикаментами. Тоді її помітили енкавеєсівці. Добре, що це було на дорозі до села. Гафійка встигла добігти до якогось хліва. Жодна куля не зачепила її, хоча за спиною пролунало кілька автоматних черг.

Ніхто не переслідував “Берізку”, бо, напевне, чекали когось. Та дівчина знала, що довго так тривати не може. Облавники-чекісти неодмінно прочісуватимуть село. Вона гарячково думала, що робити. Витягнула пістолета і приготувалася дорого віддати життя. “Вб’ю кількох босяків і сама порішу себе, щоб не потрапити до них”, вирішила.

Двері хліва раптово відчинилися. І вона навела дуло на постать, яка там з’явилася. Та зняла палець із спускового гачка, уздрівши перед собою одноокого селянина.

– Не дурій, доню! – лагідно мовив він. – Куди тобі проти сили... Заховаємо тебе. Біля нашого хліва є криївка. І про неї ніхто, крім нас зі старою, не знає. А ми мовчатимемо.

Кілька тижнів Гафійка просиділа у тій криївці. Ночами господар приносив харчі, й вони говорили про різне. Той виявився своєю людиною. Влітку 1943-го його, як такого, котрий розуміється на військовій справі, бо колись служив у польській армії, залучили до навчання ополчення. Може, воював би в УПА, але сталося непоправне. Серед ночі йшов через ліс додому зі сусіднього села і впав, наткнувшись на камінь. А суччя розпанахало лице, шпичка впилося в око. Він не втримався й різким рухом витягнув її. Око залишилося на тій шпичці, котру відразу опустив на землю.

– Не добрих людей бійсь, а зрадників, – прошепеляв господар на прощання.

...Коли повернулася до “Крука”, то всі невимовно зраділи. Стрільці вже думали, що Гафійку вистежили і вбили гарнізонці. Бо ніхто нічого не знав про її долю.

І тут сталося те, на що не сподівалась. Якось на їх посту з’явилася сотня кіннотників. Командир незнайомих сказав, що вони прийшли з-за Збруча. І “Наливайко” (так його звали) попросив “Крука” прихистити хоч частину вояків його сотні, поки всі обживуться в цих лісах. Завжди обережний у діях зверхник не погодився. Лише дав слово, що візьме в курінь Стефку – молодшу сестру дружини невідомого командира.

IV

“Берізка” – у холодній камері. Йшла до Стіжка за черговою партією медикаментів і втрапила у лапи енкавеєсівців. Боляче думала над тим, де допустила помилку.

Заскреготів замок, і з-за масивних дверей появилася низька постать. Гафійка впізнала у ній Стефку. Тільки тепер вона була в іншому одязі. Замість галіфе і вицвілої гімнастерки – спідниця із зеленого сукна і нова гімнастерка зі сержантськими погонами. Гафійка все зрозуміла.

– Тобі треба у всьому зізнаватися, – порадила Стефка.

Гафійка з презирством дивилася на непрохану відвідувачку.

– Нічого, ти заговориш, ще й як заговориш, коли почнуться допити, – чвиркнула та крізь зуби, виходячи з камери.

Почало світати. Гафійку розбудив голос конвоїра. Різко звелів збиратися на допит. Кілька разів боляче штовхнув її, коли вів напівтемним коридором. Біля якихось дверей наказав зупинитись. А через мить увів до кімнати, освітленої настільною лампою.

Дівчина відсахнулася, побачивши військовика, котрий підводився з-за столу. Розвальцем ішов до неї. То був Василь Дідик. У новій формі з погонами лейтенанта.

Не сподівалася на таке. І аж зіщулилася, мов від несподіваного удару. Її переляк побачив і слідчий. Вдоволено посміхнувся від такої реакції.

— О, старая знакомая, — протягнув. — А я всьо думал, про какую бандеровку вчера говоріла жена.

“Берізка” промовчала. А Дідик упритул підійшов до неї і коротким ударом у лице звалив жертву на підлогу.

— Не ожидала, што Стефка — моя жена? — стояв над Гафійкою. — Но не будем об этом. Думаю, у нас найдутся теми і повеселее.

Підняв її і потягнув до тапчана в кутку кімнати. Гафійка все зрозуміла, але не могла нічого вдіяти. Відштовхувала Василя, а той тільки хихотів, бачачи безпомічність.

Різкими рухами роздягнув її і, лігши на дівчину, притиснув до дерев'яного тапчана, оббитого чорною шкірою. Розвів ноги, що соромливо забіліли, розстебнув галіфе, опустивши його до колін і вдоволено почав хтиві рухи.

— А мне понравилось это делать с тобой, — сказал згодом, встаючи на підлогу. — Даже не верится, что ты когда-то не захотела меня.

Гафійка, збайдужівши до всього, продовжувала лежати на тапчані. Дивилась — і нічого не бачила.

— Чево разлеглась? — закричав до неї. — Скорее подмайся!

Підійшов до тапчана й ударами обцаса в ніжки змусив встати.

— Думаю, что ты согласишься со мной. Будешь ходить с нами по съолам і показывать на своих.

Зненацька двері відчинилися, й до кімнати увійшов ще якийсь офіцер. Зняв із голови форменного кашкета і на ходу пригладжував непокірного чубчика.

— Товарищ майор! — виструнчився Василь. — Допрашиваю бандеровку. Но она не хочет ничего говорить, курва немецкая!

— Где-то я уже видел ейо! Майор почав роздивлятися лице Гафійки. — Только не могу вспомнить...

Через мить стукнув себе по лобі.

— Когда-то я служил в Кременце в тюрьме, — почав згадувати вголос. — І ета пріходила туда. Всю спрашивала о брате...

— Помню, что перед войной его арестовали, — нагодився лейтенант. — Больше этого человека никто не видел.

— С каким удовольствием я его пристрелил, когда ми отступали, — вищирився майор.

Гафійка злякано дивилася на вбивцю брата.

— Чево уставилась на меня? — визвірився той. — І тебя такое ждёт, когда будешь молчать. Только не думай, что всьо случится быстро. Если помучим тебя. Думаю, что лейтенант тебе это обеспечит.

— Так точно, товарищ майор! — козирнув Дідик, встаючи з-за столу.

— Да сяди ты! — байдуже махнув рукою. — Ты лучше скажи, как там Олег?

— Ви же знаете, што он — в Москве. Вчера получили от него письмо. Пишет, что уже присвоили капитана.

— Я б тоже, может, ходил би Красной площадью... — розмірився майор. — Если би не такие вот сволочи!

І він із люттю показав на Гафійку.

– Говоріш, она нічого не хоче говорити? – перепитав майор.
– Молчіт! – слідчий поправив портупею.
– А ти їй хорошененько допросі, с прістрастієм, ти же ето умеєш.
– Всьо будет хорошо, – випалив той. – Но ви же обещалі, товарищ майор...
– Что еще?
– Я о повышенії званія, – пробубонів лейтенант. – Ви же обещалі...
– Если говорил, то сделаю, – запевнив майор. – Ты только расколі ету шлюху, мне легче будет просить о тебе перед начальством.

Натягнув на голову кашкета і попрямував до дверей.

– Засідевся я у тебя, лейтенант. А меня ведь ждут. Уже іду! А вечером жду твоего доклада. Только не здесь, а у вас дома. Умеет твоя Стефка огурцы готовить.

Він нерідко приходив до них, бо знав їх ще з фронтових часів. Тоді служив у “смерш”. Їх дивізія зайняла містечко, де Василь був перекладачем у гестапо. Червоні бійці схопили його і привели до майора. Той хотів розпочати “допит із пристрастю”, а потім пустити цього молодого прихвостня в “расход”. Але раптом до нього сам прийшов якийсь юнак у цивільній одежині й назвався старшим лейтенантом Прокопенком. Сюди його кілька місяців тому скинули на парашуті. Усіх десантників німці перебили ще в повітрі. А йому пощастило уникнути куль, бо опустився першим. І не встиг оговтатись, як на нього навалилося кілька чужинців, вибили з рук автомат та, поваливши на землю, повезли у ніч. Так опинився в гестапо. Невідомо, що було б далі, якби перекладач не допоміг йому втекти. Тож незабаром Прокопенко вийшов на зв’язок. Передавав інформацію, яку здобував і його рятівник.

Поки все перевіряли, смершівцеві нікого не чіпав. Коли почуте від незнайомця підтвердилося, спочатку не знав, що робити. Ні, не зі старшим лейтенантом: той невдовзі став його підлеглим. Майора хвилювала доля Дідика. Можна було відправити його далі. Але, розмовляючи з хлопцем, дізнався, що він народився в місцях, де раніше служив. А ще почув, що їх батьки служили в одному полку. І на свій страх та ризик призначив ординарцем – попередньому міною відірвало руку. Командир частини нічого не сказав смершівцеві, бо переконався, що того не проймають жодні слова.

До старшого лейтенанта приїхала його молодша сестра. Той познайомив дівчину зі своїм рятівником. І незабаром обоє стали сім’єю. Василь був ставним молодиком. А сестра не належала до красунь: низька і присадкувата, з плескатим лицем, вкритим веснянками. Зраділа пропозиції хлопця, до якого так прихильно поставився її брат, і дала згоду. А Дідик планував своє. Він і до німців пішов служити не з ідейних міркувань. Просто намагався вижити. А коли після битви на Курській дузі почав розуміти, що його господарі програють, то не раз роздумував, що йому робити далі. Й аж зрадив, коли до будинку гестапо привели побитого радянського розвідника. Допоміг хлопчині втекти. І аж до приходу червоних приносив на конспіративну квартиру дані, котрі отримував без жодного ризику.

Коли майора переводили начальником райвідділу НКВС туди, звідки був родом Василь, то вирішив, що візьме його зі собою. Покликавши хлопця, сказав, що вони їдуть разом. І ошелешив того, мовивши про звання лейтенанта, яке присвоїли Дідикові.

– А што я там буду делать? – поцікавився він тремтливим од хвилювання голосом.

– Будеш допрашивать бандитов. Думаю, что ты етому быстро научишься.

...Усе миттєво сплигло в пам’яті лейтенанта. Коли за майором зачинилися двері, попрямував до своєї жертви.

– Ты всьо слышала? Признавайся!

Гафійка мовчки дивилася на недавнього односельця, про себе вже давно вирішивши, що не скаже жодного слова. І ще міцніше зціпила зуби.

Така поведінка Басючки розлютила лейтенанта. Ухопив дівчину за підборіддя:
– Думаєш, що будеш препираться и что ми тебя не розколем? Ошибаешься! І не такі хоробріє здесь билі. Не забывай, что ми будем возить тебя по сьолом!

Та побачив, що слова не пройняли її. Крикнув до конвоїра за дверима, щоб увійшов.

– Отведі єйо назад в камеру.

Через кілька хвилин знову опинилась у кам'яному мішку одиночки. Тихими кроками ходила з кутка в куток. “Значить, мене возитимуть селами, – шептала до себе. – Хочуть, щоби виказала своїх”. І наче побачила перед собою лице селянки, котра напувала її малиновим чаєм, коли лютував тиф. На мить здалося, що поруч стоїть отой літній одноокий селянин, який ховав її у криївці, поки енкавеєсівці не зникли. “Та ніколи я їх не зраджу!” – Я знаю, що маю вчинити. Тільки не знаю, як”.

Замислилася. Почала обстежувати поглядом кожен заглибину в камері. Думала, що натрапить на хоч якийсь уламок заліза. Але марно. Нічого такого не побачила. І раптом згадала, що в одязі є дві шпильки. Зраділа, коли знайшла їх. Дивилася на неї і думала, як укоротить собі життя. Поглядала на шпильку і не могла й вирішила розігнути її й увігнати у серце. “І мої муки закінчаться” – запульсувало в скронях.

Стрепенулася від такого відкриття. Почала випрямляти шпильку. Боялася, що в камеру зазирне конвоїр і застане за несподіваним заняттям. “Й усе може стати даремним. Та не дам я йому такої радості!” Поспіхом увігнула вістря в груди навпроти серця. Й лягла на підлогу, сподіваючись на кінець.

Але він чомусь не наставав. Вона розплющила очі й побачила над собою стелю камери. “Гостре не дістало”, – подумала. І притьмом почала розгинати другу шпильку. Трохи більшу за попередню. “Може, вона допоможе...” Почала тиснути на шматочок заліза.

Нарешті їй вдалося справитися з цим завданням. Хоча пульсуюча грудочка відштовхувала смертоносний предмет. Не приймала його. І все! До Гафійчиного горла підкотився тугий клубок. Вона поринула у безпам'ятство.

Напевне, думала, що її душа відлинула кудись далеко, де вже були її рідні. Та під ранок заскреготіли двері. До камери увійшов конвоїр. Побачив, що дівчина лежить на підлозі й не реагує на його дії. Побіг до слідчого, який наказав привести банку. Той порадив не зчиняти паніки, а перевести підслідну до загальної камери. Так і зробили.

Молоденька лікарка, яку покликали, почала говорити, що ув'язнену треба негайно везти у лікарню.

Але Дідик був неблаганний:

– Для етого у нас нет конвоя...

V

...Був вересень 1995-го. Рвучкий пронизливий вітер гойдав гілля беріз і зривав із них позовкле листя. Воно кружляло у повітрі й сумовито падало під ноги літньої жінки з посивілим волоссям. Не звертала уваги на негоду.

– Подруго “Берізко”, пора! – звернувся до неї хтось із гурту.

Вона підійшла до могили вояків УПА. Впала перед нею на коліна і тужно заголосила: “Бересте”, “Бересте”! От ми і зустрілися...”

Сергій ЛАЗО (народився 26 липня 1953 р. м. Житомир) – поет, драматург, автор-виконавець пісень, режисер, продюсер. Член НСПУ (2004 р.). Лауреат всеукраїнських пісенних фестивалів і конкурсів. Закінчив філологічний факультет Житомирського пединституту (1974 р.). Від 1977 року – в Тернополі. Автор дев'яти збірок поезій; компакт-дисків “Другой играет джаз” (2001 р.), “Роковая женщина” (2002 р.), “Квіти кохання” (2003 р.), “Закохане літо” (2007 р.); книги драматургії “Ми так любили The Beatles” (2003 р.), лібрето вистави “Вікторина” (за мотивами радіоп’єси Ф. Метлінга) у Тернопільському драмтеатрі (1988 р.). Написав пісні до вистав “Шлюб за оголошенням” В. Канівця, “Яничари” Б. Антківа (за романом Р. Іванчука “Мальви”), “Василько – князь Теребовельський” Л. Крути, “Тасмниці південних морів” С. Кичигіна та Б. Харитонова, “Любов, джаз і чорт” В. Грушаса, “За двома зайцями” М. Старицького. Пісні С. Лазо виконують В. Зінкевич, В. Павлік, Т. Повалій, Гайтана, О. Пекун та інші співаки. У третьому за минулий рік числі нашого часопису С. Лазо опублікував переклади поезій Б. Кенжесєва.

Сергій ЛАЗО

Просто життя

* * *

Куди втікає щастя?
В сірість
Того фальшивого спокою,
Коли забута вже сміливість
Лишитися самим собою...
Куди від нас втікає щастя,
І де воно себе знаходить?
Кому спізнати його вдасться,
Той інших друзів не заводить.
І щастя вигод не шукає,
І не бува його надмірно.
А горе?
Місце своє знає,
Все поруч,
як собака вірний.

* * *

Я йшов по сяючому снігу,
Що сипався з нічних небес,
З-під ніг, збиваючись із бігу,
Налякано метнувся пес.
Дурненький,
що мене боятись?
Втікаю сам від чужих ніг.
Я сам приречений лякатись
І зігрівать чужий поріг.
Дивлюсь собачими очима
На тих, хто гладить, а чи б'є.
І марнотратно, без причини
Клену невігластво своє.
Душа незвикла до овацій,
Хоч рветься, із грудей.
Ти радий будь-якій собаці,
А я замерз серед людей.
Навіщо так мене лякатись,
Чом спину, наче міст, зігнув?
Не варто, друже мій, метатись
Рудою тінню на снігу...

* * *

Тобі, як завше, просто ніколи,
Тому і я для тебе інколи.
Твоє життя летить захмарно,
І я у ньому – постать марна.
Зніжковіла і химерна
У шарудінні аркуша паперу.
Знак запитання.

День останній.

Якого кольору кохання?

* * *

Життя нестримно тягне в хащі
Цих суперечливих “але”,
Тож сподіваймося на краще,
А краще в тім, щоби не зле.
Що раптом в сутінковім домі
З велінь казкової Яги
Повернуться старі знайомі,
І повернуть старі борги.
Та і свої віддати варто,
І де той сповідальний строк...
Ворожкам все розкриють карти,
Астрологам – шляхи зірок.
А нам, як радше: далі, далі,
Де дні збуваються, як сни...
У білих дзвониках конвалій –
Емансипація весни.

* * *

Те, що з ним коїться, несумісно
з буттям,
Те, що з ним діється, несумісно
зі смертю.
Що ж з ним таке?
Просто життя
По вінця,
на чотири чверті.

ЛЮДИ З МИНУЛОГО

Старі солдати не помирають,
А просто розчиняються у часі...
Спочатку зникли інваліди війни –
Безрукі, безногі,
з медалями на вишвітих гімнастерках,
Потім порідшав загальний струмок
ветеранів,
День Перемоги святкують
без переможців,
А їх ордени –
на лотках шахраїв й нумізматів.
Вони все життя боронили розмиті
ідеї про світле майбутнє,
Боролись за всіх, хоч за них

не боровся ніхто...

Старезні вмирали від голоду
чи на фронтах,

Чи мерзли в наметах на тлі
величезних будов.

Зникають упевнені:

скільки ж іще завинили

Великій державі, яка через пекло
зве в рай.

Старі нагороди дістали нових нагород:

– Візьмете з посвідченням?

– Ні, наш автобус не з гуми.

Людина з минулого є. Дочекаймося,
поки зійде...

Усі революції – мабуть, трагічне кохання:

Один поцілунок

і безліч затятих хвороб...

* * *

Сьогодні я – наче виставка

Картин малярства майбутнього,

Обличчя – щастя вивіска

І ще чогось незабутнього.

Очі п'яні від музики,

І соромно навіть самому,

Що вбрався у небесну туніку

І сонця сяючу тогу.

Сьогодні день – як на світлих іконах,

Я знятий з хреста,

я вільний, як птах,

І вже не пече, не судомить долоні

Заіржавілий цвях.

Слова – оболонка, вірш – зіниця,

Все повертається із небуття,

Сьогодні губами дивляться лица,

Очима коханої цілує життя.

Спідниці сьогодні максимально міні,

Співаю так, як завжди хотів.

По ринвах ллються дощі, як вина,

Ласуймо ж бруньками майбутніх плодів.

* * *

Люди кажуть:

я навіжений, вчиняючи так.

Що ж,

дякую за різні рятівні поради.

Коли я мовлю: все о'кей,

– Он як!? –

Вони дивляться на мене якимось дивно:

Порожні римовані вади!

Мовляв, ти не можеш бути щасливим,
якщо житимеш не за правилами.

А я просто сиджу й дивлюся,

Як колеса крутяться й крутяться,
крутяться й крутяться...
Вперше нікого не боюся.
Просто тішуся,
спостерігаючи за цим крутінням,
Зі сторони.
Я більше не катаюсь на цій каруселі.
Нехай скрипить без мене,
Ковтаючи світло з тінню.

* * *

Я оголошую війну
Брехливим сварам і дебатам,
Злодійкуватим депутатам,
Даруючим усім вину,
Вам оголошую війну.
Я викликаю на дуель
Усіх, хто коле, ріже, крас
І нескінченно розділяє
Добро привласнених осель,
Вас викликаю на дуель.
Я серед вас, як на війні,
Жонглери суду і законів,
Жреці хабарних пантеонів,
Чиє сумління у труні.
Я серед вас, як на війні.
Лічити гроші – ваш буквар.
Мутити й красти,
красти,
красти,
А потім й рай собі привласни –
ти, як зайвий інвентар...
Лічити гроші – ваш буквар.
Отож, війна.
Їх скільки, воєн,
Злетіли душами людськими...
Святі лишилися святими,
Крадій як був, так є крадій.
Майдан і нескінченний бій.
Чого ж іще у вас нема,
Грошей бракує, влади, перцю?
Немає Бога в вашім серці,
В душі загублений – пітьма.
Либонь, і серця в вас нема.

* * *

Не захватися від злив,
Чим допоможеш?
Я іншу,
іншу полюбив,
На тебе схожу.
Як вирок – “ні”,
пророче “зась”

Кожна клітинка,
Я не у тебе закохавсь,
А в іншу жінку.
Обидва кинуті весла
Напризволяще,
Хотів, щоби вона була
За тебе краща.
І все.

По всьому.

І війна.

Хто зна, чи зможу...
Скажи, навіщо так вона
На тебе схожа?

* * *

Завжди дивуюсь –
Звідки з'являються і куди прямують
Ці люди на пустинній автодорозі...
Ні селищ, осель, ліхтарів, ані міст – нічого,
Крім сутінок та самотніх машин,
Які тонуть у смерк.

* * *

Падав Ікар.
Ні, не тому, що опікся,
Просто стомився летіти.
Просто крильми огорнувся
І тихо плив до землі,
Доки не злився із тінню,
Яка наздогнала його.

* * *

І знову листя, знову осінь,
Калюжі й повінь без кінця,
Зі мною знов різноголосся
Твоїх очей, твого лиця.
Опівдні вулиці нечулі,
У вікнах світло інших сфер,
Знайомий слід – як слід від кулі,
Твій силует поміж порт'єр.
Знов хтось тихенько посміхнувся,
Неначе поряд ти пройшла,
Відчув, хоча й не доторкнувся, –
Я знов люблю. І ти була.
До шибки лобом притулюся,
Дивитимуся на дощі,
На дім в рудому капелюсі,
На листя в мокрому плащі.
Як дивно: день – і жовті вікна,
Знов сутінок по небу мла,
Що залишилося – не зникне.
І я люблю. І ти була.

Ірина ЧУЙКО

Ірина ЧУЙКО (з дому – Фециук) народилася 2 січня 1964 року в м. Тернопіль. Член українсько-польського творчого об'єднання “Слово” (2001 р.), літературного об'єднання при обласній організації НСПУ (1998 р.). Закінчила медичне училище № 2 у м. Ленінград (1984 р.). Працювала в лікувальних закладах міст Ленінград (нині Санкт-Петербург, РФ) і Тернопіль (обласний тубдиспансер, обласна клінічна лікарня), від 2000 року – в лікувально-консультативному центрі при ТДМУ. Авторка збірок поезій “Душі обпечений криштал” (2001 р.), “Чорний кіт на снігу” (2007 р.), віршів у збірках, альманахах “Рушник” (2001 р.), “Подільська толока” (2004–2008 рр.), публікацій у всеукраїнській та обласній пресі, радіопередач. Із композитором Я. Злонкевичем написала 11 пісень, опублікованих у його книгах “Доля судила жити з піснею” (2003 р.), “На крилах надії” (2007 р.), збірці “Мелодії Тернового поля” (2006 р.). Твори І. Чуйко перекладені російською, польською та іншими мовами. Вона – дипломант конкурсу “Голос серця” (2007 р.). Ця публікація – дебют у нашому часописі.

Погляд самоти

ТРИПТИХ

I

Він повільно підігрівав її поглядом, розпалював гарячими вологими очима. Боже, яка далека відстань між поглядом і поцілунком! Вічність...

Душа кричала, як навіжена, а у вухах луною відбивався крик. Губи шепотіли подумки:

Я Вас люблю. Любов моя безмежна,

Як неба вись, як сонячне тепло.

Повторююся знов необережно,

Лише чеканням сповнене зело.

Нехай буде проклята мить, коли він уперше подивився так, що серце мало не вистригнуло. Як він дививсь! Але розум вчасно опанував почуття, а то – пропаща. Ой, пропаща!!!

Затихне буря. Оживе багаття,

То ласкою, то болем защемить...

Чимдуж утікай до води, подальше від обволікаючого погляду, дивися на гладінь озера і заспокойся.

Огорне смутком на воді латаття,

Потонуть очі в погляді на мить...

Невже можна так нещадно шматувати душу й серце жінки, котра любить тебе, адже точно знаєш, давно відчув. Але, як убивця, методично втішаєшся, тримаєш її серце на вістрі ножа, вбиваєш повільно й монотонно, прокручуючи лезо.

О, Боже, навіщо ти подарував цій Жінці Його? Це що, випробування на Любов?

Я Вас люблю так ніжно і бентежно,

Як тільки Бог любить міг дитя,

Але, на жаль, Ви збудували Вежу,

Яку не подолати за життя... –

Та пізно, а, може, вчасно – Вона це збагнула!..., може, вчасно – Вона це збагнула!..

II

Ростислав довго роздумував: відкрити їй нарішті свою таємницю чи змовчати. (А раптом злякаю, й втече від мене пташка?)

Оленка пильно дивилась у вічі йому, немов хотіла прочитати відповідь на своє німе запитання. (Любиш???)

А він уперто мовчав і переводив погляд то на стелю, ніби міг там щось прочитати, то на підлогу, роздивляючись візерунки килима, що палахкотів червоним полум'ям під ногами, додаючи жару серцю й думкам. "Боже, яка ж вона гарна – з чистим відвертим поглядом світло-смарагдових очей, обрамлених густими віями, і така юно-жадана. Не зможу зізнатися, що закохавсь, як хлопчисько, адже за плечима – два невдалих шлюби, які подарували двійко дітей, але – не особисте щастя... А, може, саме вона – дарунок долі?" – гримнуло щось за спиною й дрібно покотилося камінням відлуння.

Оленка збагнула враз, що не зможе просто забути Ростислава, так прикипіла душою до нього за цих два роки, навіть не почувши того, на що сподівалася...

Супроводом до роздумів лунала пісня з приймача:

*Не залишай немовлені слова
Мовчазним свідком у розмові.
Нехай гаряча котиться сльоза
Теплом у той осінній спомин.*

*Прощай же, любий друже мій, прощай!
Камінно серце б'є у груди.
На стиглі сльози не зважай –
Солоний плід життя не згубить...*

III

Фіалкові й сонячні очі зустрілися поглядами, неначе прошиті блискавкою, у вагоні метро.

*А очі сині й карі,
То, мабуть, Я і Ти.*

*Ми в парі і не в парі
І з боєм самоти.*

Погляд жінки заповнив усе його єство. В голові, як у дзвіниці, "бом-дзін, дзін-бом, бом-дзін" – ритм відбивали думки.

*У тім химернім світі,
Що над усі світи.*

*Зимують білі квіти,
Мов символ чистоти.*

Лиш би не прогавити мить, коли буде виходити Вона. Зупинка. Жінка з магічним поглядом, у білій сукні, як хмаринка, виплила з-за обрію в рамці відчинених дверей. Сонячний погляд побіг за жінкою, ледь встигав, боявся згубитися в натовпі, бо Він не міг втратити шансу, що подарувала доля. Швидше-швидше – сам себе підганяв, бо Вона щезне з поля зору, як марево.

*Лиш там, де в згадці барви
На сонці виграють,*

*Розжеві квіти мальви
Любов'ю нас проймуть.*

Нарешті наздогнав. Підійшов до Неї. Яке щастя бути просто поряд із Нею! Квартет очей, і слова з пісні:

*Ця зустріч не остання,
Що скажеш, любя, ти?*

*Напевно, то кохання
У світі самоти...*

Ці слова доповнили ще одну картину Любові.

Жебраки

КВАРТЕПТИХ

I. Прохач

Липневого дня близько восьмої години ранку на прикордонній території хористи дитячого колективу, зручно вмовившись на галявині, влаштували сніданок перед перетином кордону. Максимально намагалися "знищити" всі їстівні запаси, що швидко псуються, котрими своїх "любих чад" забезпечили родичі.

Під час подорожі поліпшується апетит, але просто нереально з'їсти силу-силенну харчів (їх за інших обставин вистачило б на два дні). Наситившись, дітлахи почали при-

бирати залишки їстівного, вирішували, куди б їх прилаштувати: в автобус – не візьмеш, зіпсуються, а викинути – гріх, продукти добрі.

Враз шкірою я відчула погляд у спину. Обернулась, і стало моторошно – з-за куща мене буквально пропик голодний погляд “звіра”. Худюше, зі запалими щоками обличчя чоловіка із щетиною, що стирчала, наче колючки в їжака.

Переляк міцно засів у горлі, та потужне німе благання голодних очей – перемогло. Невідомий ледь тримався на ногах, голе тіло проглядало брудними очицями крізь дірки порваних штанин.

– Дай, – прохрипів незнайомиць і простягнув руку.

– Не викидай, будь ласка!

Ввічливе “будь ласка” посеред зовнішнього бруду привело мене до тями. Я поклала все, що було їстівного, в руку прохача. Чоловік знесилено впав на коліна й почав просто запихати їжу в беззубий рот, навіть не пережовуючи, ніби хом’як.

Побачивши це, діти, як заворожені, склали мовчки перед ним на траву все, що залишилось їстівного.

Із почуттями невідомої провини, німого співчуття й жалю і вологими від сліз очима та відчуттям якогось виконаного обов’язку покинули галявину. Тихо повсідалися в автобусі. Іще довго дітей переслідували вдячний погляд прохача та хрипле запитання:

– А вам, дітки, ще вистачить їжі?

Очі голодного затравленого пса – у людини!!! Вище від мого розуміння, але сьогодні це – як закономірне явище!

II. Трюкач

Про зустріч біля церкви з Андрієм домовилися заздалегідь. Я прийшла значно швидше, але довелося з невідомої причини прочекати зайвих тридцять хвилин (хлопець запізнився). Зазвичай не люблю чекати, але якась сила ніби прицвятила мене до асфальту.

Неподалік, за десять метрів од мене, в картонній коробці, сидів хлопчак років тринадцяти–чотирнадцяти, весь покручений, із перекошеним обличчям і тупим поглядом. Перед коробкою – тарілка з якимось дріб’язком. Проходять, пробігають перехожі мимо дитини в “картонці” та зі жалю чи співчуття кладуть: хто одну гривню, хто – копійки і з відчуттям доброго вчинку поспішають у своїх справах.

Аж ось хлопчина ніби прокинувся – тупість погляду, швидкий блиск в очах змінилися на гострий розум. Оглянувся, повернув голову вправо, потім – вліво, різко випростав на рівні ноги, згріб із тарілки гроші, схопив порожню пачку й миттю кинувся через дорогу на інший бік вулиці Руської.

Мене перекошило від побаченого, з цікавістю дивлюся, що ж буде далі.

Хлопець роззирнувся, чи, бува, хтось не помітив цей розіграш. Вдаю, що не дивлюся в його бік, а сама краєм ока спостерігаю. Неподалік арки прилаштував коробку, перед нею – тарілку з копійками, стрибнув у картонку, сів на коліна, неприродно повикручував свої руки, скорчив гримасу й втупився у натовп, який саме перебігав через пішохідний перехід.

Знову співчутливі погляди, перехожі кидають в блюдечко грошенятка й поспішають у своїх звичних справах...

Аж тут мій погляд спіткнувся об Андріїв, потім – вибачення за запізнення. Коли нарешті розповіла йому, випадковим свідком чого стала, то жебрака вже не було...

III. Вітамін

Осінь, у розпалі жовтневої пори, щедро роздаровувала різнобарв’я деревам і плоди зі садів та городів. Полиці магазинів та ринків усміхалися червонобокими яблуками, пахли медовими грушами, сливами й вилискували гронами винограду.

Ми з чоловіком вирішили поласувати смакотою, що ніби просилася до нашого порожнього кошика. Купили всього потроху, а найбільше – винограду. Разом із дітьми вдома накуштувалися досхочу, трішки винограду залишили на потім у ящику холодильника – й забули.

Через кілька днів згадали, але виноград уже підсухався, й бажання їсти його не виникало.

Вирішили знову забігти на ринок і зробити деякі покупки, а щоби не гаяти часу, дорогою на базар викинули в смітник пакет із непотрібом та підгнилим виноградом. Із покупками впоралися за годинку й поверталися додому.

Проходячи мимо смітника, обімліли, ошелешені незвичною картиною. Чолов'яга невизначеного віку, дуже бідно зодягнений, увесь брудний, із немитим та нечесаним волоссям тримав підгнилий виноград і з такою жадібністю й насолодою ним смакував, що побачене відразу стерло з наших облич усмішки щастя.

Неймовірна образа за людину, жаль, огида й ще щось незрозуміле змішалися в суцільний клубок, що застряг у горлі...

IV. Жебрачка

Марті Полікарпівні завжди в усьому таланило. Батьки були заможними і впливовими людьми. Мартуся у них одначка, тому статками й увагою не була обділена, а друзів – не злічити, їх радо і щедро нагороджували подаруночками у вигляді веселих забав та різними смаколиками.

Дівчинка добре навчалася в школі, адже на здібності й таланти Господь не поскупився. Тому без особливих труднощів вступила до престижного інституту, який закінчила з відзнакою й отримала хороше місце роботи, котре багатьом і не снилося. На роботі мала за працелюбність величезну шану від простих людей і керівництва, отримала поважне призначення й високу посаду.

Все складалося, наче у казці: зустріла розумного й доброго чоловіка, народила сина. Кирило – гарненький хлопчик, виростав слухняною розумною дитиною, непогано навчався, служити в армії забажав сам. Після служби вступив до авіаційного інституту, працював у цивільній авіації, вийшов на пільгову пенсію, а одружитися так і не зумів. Звертаючи увагу на вроду і покладистий характер чоловіка, жіночки та й дівчата делікатно чи не дуже себе пропонували, намагалися одружити зятятого холостяка на собі. Кирило не мав наміру зв'язувати себе постійними стосунками, безтурботне життя вабило, як муху липуча стрічка. Веселощі, нічні загули, безтурботне життя здійснили свою підступну місію.

Вперше підняв руку на матір, коли та просила сина отямитись і не влаштовувати п'яних оргій у домівці. Батькові сьак-так вдалося захистити дружину, адже був кремезної статури, та безкінечні дебоші виснажили нерви, і серце літнього чоловіка не витримало...

Вдруге, накинувся на Марту Полікарпівну, коли та навідріз відмовилася прийняти за невістку жінку, котра щодня немилосердно споювала сина. Кирило не просив од горіланого чаду. Друзі й знайомі відвернулися.

Все, що можна було пропити, – пропив.

Невістка почала намовляти Кирила, щоби змусив матір просити гроші на вулиці, впхавши її виснажене напівголодним існуванням тіло в одіж черниці.

Упродовж кількох місяців я зустрічала на вулиці згорблену жіночу постать, підперту дрючком, у всьому чорному та з протягнутою рукою.

А недавно дізналася таке: Марта Полікарпівна померла на вулиці, замерзнувши у кількаградусний мороз, від переохолодження, а Кирило сконав од білої гарячки вдома, на підлозі. Невістка квартиру продала й зeszла в невідомому керунку...

Ліля КОСТИШИН

Ліля КОСТИШИН (з дому – Лісанкова; народилася 20 грудня 1975 р. в селі Борсуки Лановецького району Тернопільської області) – журналіст, публіцист, літератор. У 1998 році закінчила філологічний факультет Тернопільського державного педагогічного інституту ім. В. Гнатюка (нині – національний університет). Відтоді й працює у редакції обласної газети “Вільне життя”: оглядач освітньої, молодіжної проблематики, нині – заступник головного редактора, ведуча популярних сторінок “Калина”, “Молодіжний майдан” та ін. Авторка збірки поезій “Люблю” (Т., 2005), вірші опублікувала в газеті “Русалка Дністрова”, всеукраїнській пресі. Співупорядник книги “Жіночі історії” (Т.–Л., 2008) за матеріалами “Вільного життя”. Добірка віршів Л. Костишин опублікована у третьому за 2008 р. числі нашого журналу.

“ЩАСТЯ – ВИГЛЯДАТИ ТЕБЕ...”

Такою твоєю я ще не була ніколи.
Такою хорошою, наче сплила з пісень.
Сльозою упала в красиві твої долоні,
Скотилася усміхом ніжним з твоїх очей.
Бери і співай мене, ніжно клади на струни.
Чи вищий низинкою на полотні бажань...
Настільки твоєю я більше, мабуть, не буду.
Бери мене, поки не пізно, і утікай.

Краєш почуття? Який ти щедрий!
Я глевкої скибки не жадна.
В світі голодніші є від мене –
Їм щодня я пишний коровай.
Досита! Такий духмяний, свіжий.
Чиста здоба, повна родзинок...
Ти ж одним зчерствілим чорним хлібом
Наситити хочеш всіх жінок.

Щедро жовтень літом обдаровує.
Я й забула, що пора у вирій:
Під твоїми ніжними долонями,
Наче під осіннім сонцем щирим.

Під твоїми поглядами теплими,
На твоїм розніженім осонні
Я тугою брунькою квітневою
Засвічуся у пожовклих кронах.

У темних коридорах блудить привид
Нескоєного милого гріха.
Чекає, поки подаруєм привід
Розважити розмірене життя.

Чатує на слабку жіночу волю.
Уже втомився, бідний, від нудьги.
Терпляче жде, допоки ми з тобою
Нарешті поїмо ці пироги.

Чай-чай, виручай!
Я забігла лиш на чай.
Ще й ковтка не надпила,
А втопилася сама.
Ох, смачний удався чай
У твоїх палких очах.
І солодкий, і гарячий,
Дуже, дуже ароматний.
Чай-чай, виручай!
Я ж заходила на чай...

Ти – герой усіх моїх бажань.
Ти – моя велика гарна мрія,
Що мені збувається щодня,
Що мене окрилює і гріє.

Тільки ти – солодкий і гіркий,
І такий досвідчено-наївний,
Можеш так зігріти мої сни,
Що від них світанки рожевіють.
Не рухайся! Замри! Іди до мене
Лиш поглядом. По ниточці бажань.
По контуру гарячих губ. Не треба
Ні метушливих рук, ані зітхань.

Бери очима і веди нагору,
Де пахне і п'янить іланг-іланг.
Мені в твоїх обіймах дуже добре,
Хоч ти мене іще не обнімав.

Визбирувала з себе запах твій.
До крапельки, до крихтоньки збирала.
Як ароматно ти мене любив!
І як духмяно я тебе кохала!
Щастя – прокидатися від того,
що поряд дихаєш ти,
і грітися від страшних снів
біля твоїх пліч,
зціловуючи краплі любові
з гарячих долонь...
Щастя – виглядати тебе
з примхливо-молодої весни,
дихаючи в шибку
усмішкою без причини,
і насолоджуватися думкою,
що хотіла, тому й потрапила

в твій полон.
Щастя – мати більше,
ніж сподівалася мати
від життя,
віддаватися до останку
й не чекати взамін нічого,
бо хіба можна чекати того,
чого дочекалась?

В осінній день так хочеться тепла
Свічад очей, які боготворяєш,
Полону слів, що стоплюють печаль,
Пелюсток рук, що Всесвіт заступають.
В осінній день так прагнеться тепла.
І губи, що на вітрі обвітріли
Зігріти в зморшках милого чола.
Й клітинкою кожнісінькою тіла
Врости у мужні лінії плеча.
Від дихання гарячого зомліти
І наректи хоч липнем листопад...
Утім, хіба лиш тільки в день осінній
Мені твого так хочеться тепла?

В терпких агоніях прощань,
Коли боготворяєш дотик,
Коли цілуєш до кінця
Так, ніби завтра вже не зможеш,

Коли у погляді болить
Те, що не мовиться словами,
Так хочеться останню мить
Спинити спраглими вустами.

Так хочеться його ім'ям,
Немов отрутою, впиватись
І вмерти, знаючи, що там
Не доведеться так прощатись.

Студити цілунком жагу цих долонь
боюся.
Молюся,
щоб дійсність підступна
не викрала сон
у мене.
Шалено
поспішаю тривогу губами
вгамувати на серці.
Померти
так легко від щастя
під цими руками,
так просто.

Я хочу
померти до дна.
В розпашілому тілі розтати.
Чекати?
Чого, коли дихати, жити
без тебе не вмію,
не можу?
Так хочу
прокинутись раптом вночі
не чужою –
твоєю.
Зорею
чи карою – все одно.
З тобою і поряд.
Любов'ю недбало спалити
крило наших долъ
боюся.
Молюся,
щоб дійсність підступна
не викрала сон.
Молюся...

Крізь вікна розчинені падають стиглі зорі,
Об підвіконня вдараються, гублять дзвін.
Так романтично і спрагло,
так ніжно-кволо
Літо крилом сягає моїх колін.

Ніччю голубить легко мої повіки,
Щедро розхлюпує з пригорщ
п'яний нектар.
І раптом спалахує синьо в моєму ліжку,
Ступивши недбало у жар,
що залишив ти, жар.

Мабуть, це все надовго в мої сні
Приходите, щоб знімати бурю:
І той букет ромашок польових,
І міста древнього архітектура.
Костьолу вітражі, готель старий –
Живильний дотик до чола історії...
І ти, такий ліричний і простий,
За партою в брудній аудиторії.
У хутряннім барлозі – рук жага,
Долоні з полуничним ароматом...
І я. Така покірливо-твоя.
Така твоя, що гріх було не взяти...

Я не люблю вас. Я до вас іду
Напитися цілющої отрути,
Зістрибнути із буднів на ходу
В обійми страху, ризику й... покути.

Я не люблю. Я так вас не люблю,
Що зацілюю, мабуть, до клітинки.
І не покаюся, і не відсахнуся,
Хоч як мене не станете просити.

Бо я вас дуже, дуже не люблю!
По кінчиках моїх холодних пальців
Стікає все, чим я щодня живу,
До ваших губ, утомлених від щастя.

Я вас тепер ще більше не люблю.
Я захищаюся кожним вашим словом.
Оговтаюся лишень – і вас уб'ю.
Сама уб'ю своєю нелюбов'ю.

До 70-річчя області

І гомін віків, і музика каміння

Бойко Володимир, Гаврилюк Олег. Замки Тернопілля. – Тернопіль: ТОВ "Новий колір", 2009. – 80 с.

У подарунковому виданні альбомного типу, що підготували знамі місцеві автори, висвітлено історичні передумови спорудження на Тернопілля середньовічних замків та інших древніх фортифікаційних споруд. Подано ґрунтовні описи твердинь, що збереглися до наших днів й узяті на державний облік. Краєзнавчі тексти й архівні

матеріали проілюстровані численними кольоровими фотографіями, репродукціями картин і малюнків. Автори світлин: Василь Балюх, Едуард Кислинський, Ігор Крочак.

Книга буде корисною науковцям, викладачам вищих та середніх навчальних закладів, студентам, учням, туристам і тим, хто планує вкладати кошти у розвиток туристичного бізнесу в нашому краї.

Згадана книга – перша зі серії видань, запланованих у ТОВ "Новий колір" (Богдан Куневич, Петро Козловський) до 70-річчя Тернопільської області.

Валентина СЕМЕНЯК-ШТАНГЕЙ

Валентина СЕМЕНЯК-ШТАНГЕЙ (народилася 5 листопада 1961 р. в м. Тальне Черкаської області) – журналіст, літератор. Після закінчення десятирічки студіювала журналістику в Київському держуніверситеті імені Т. Шевченка (нині – національний університет). Працювала кореспондентом газети “Наддніпрянська правда” (м. Херсон). Від 1987 р. – позаштатний кореспондент обласних газет у Тернополі. Автор книг “Пригоди маленького люстерка”, “Чи легко бути мамою?”, “Світ, який люблю”, “Срібна пектораль”, “Спитай у свого Янгола”. Член НСЖУ, обласного літературного об’єднання. Лауреат літературного конкурсу гумору та сатири у Філадельфії (1995, США), обласної літературно-мистецької премії ім. І. Блажкевич (2005 р.), дипломант літературного конкурсу 4-ї міжнародної виставки-фестивалю “Православна моя Україно!” (за оповідання “Митрофанові дзвони”, 2005 р.). Переможець всеукраїнського фотоконкурсу “Моя Україна” (2005, м. Київ), мала персональну виставку фоторобіт у м. Ельблонг (2005, Польща). Живе у с. Великі Гаї Тернопільського району. Ця публікація – дебют у “Літературному Тернополі”.

ЛАМКА

Оповідання

Господи, невже я в Тибеті? Від несподіваної думки лякаюся сама себе: мабуть, це мені сниться. Вщипнула себе за руку так сильно, що на місці болю залишився синець. Якщо ж це сон, то чому він триває так довго? За якусь мить остаточно переконуюся, що то – не сон... Міська вуличка, якою йду в пошуках місцевого храму, настільки вузенька, що на ній годі розминутися двом особам, не те що візкам. А тут ще цей дурнуватий віслюк. Зупинився – й ні руш із місця. Ніби віслюкові щось заклінило. І головне – в очі не дивиться. Голову опустив мало не до колін, а ти що хочеш, те й роби. Господар, який на ньому сидить, довго не церемониться. Хапає свій нехитрий клунок – і гайда пішки. Однак і це на віслюка не вплинуло, він продовжує вперто стояти посередині вулички, заважаючи ранковим перехожим. Лише монахи на цю живу перешкоду ніяк не реагують. Тутешніх монахів ні з ким не сплутаєш: у них специфічний червоний одяг і джапамали (по нашому – вервечки) в руках. Якщо йти за ними, то, напевно, легко можна вийти відразу до монастиря. Але ж цей віслюк... Обережно обходжу його зліва, тримаючись рукою за скелястий виступ гори. Справа – не ризикую: там відразу прірва. Мало що може втримати тій худобині в голову. Береженого, як то кажуть, і Бог береже. Ще крок, ще один... Нарешті, вдалося, зітхаю з полегшенням. Але остаточно розслабитися не встигаю. Дурнуватий віслюк несподівано оживає і... починає бігти вперед. Відстрибую вбік і притискаюся до холодного грудневого каменю. Віслюк, кумедно щось викрикуючи, встигає зачепити собою кожного, хто трапляється йому на дорозі. Але не тому, що так йому хочеться, а тому, що дуже вузько.

Господи, невже я в Тибеті? Могутній вселенсь-

кий дух, який невидимо сочиться від Гімалайського кряжу, пронизує наскрізь мої тіло, душу і дух. День у Тибеті надзвичайно короткий: височезні гори – найперша перешкода для сонячного проміння. Але такого проміння, як тут, ви ніде більше на Землі не побачите. Жовтогарячий диск сонця поступово викочується з-за найвищої точки і серцевиною торкається однієї з гірських вершин... Ще якусь мить – і воно впирається сонячними грудьми у гірський сніговибілений шпиль... Вкриті снігом гори, що здавалися холодними й недосяжними, враз ожили, зарухалися, засяяли кришталево, заструменіли саявом. Світ довкола заповум'янів, заграє срібними барвами. І відразу в уяві – неперевершеної краси картини великих Періхів. Стою, мов вкопана, приголомшена красою. Такого Сонця я ще не знала ніколи! Велике й недосяжне, воно плавно піднялося над небокраєм і...вибухнуло Світлом над індійськими Гімалаями. Приходжу до тями і карабкаюся вузесенькою вуличкою вгору. Обабіч сидять продавці з крамом. Чого тут тільки нема! Можна купити все, починаючи від свіжої городини і закінчуючи дорогими коштовностями. Будиночки, немов ластів'ячі гнізда, кумедно попріліплювалися до підніжжя гір. “А якщо землетрус?” – запитую навіщо сама себе і залишаюся без відповіді.

Круті східці несподівано виводять на подвір'я перед буддистським храмом. Красивий звідси неперевершений! Будівля храму за периметром обрамлена золотистими металевими діжечками. Нараховую двадцять одну. Сідаю в кутику і починаю спостерігати за життям храму...

Господи, невже я в Тибеті?

Звертаю увагу на сивочолу “парафіянку”, яка ревно молиться, високо піднявши руки: “Ом Мані Падме Хум” (“Моя воля завжди з тобою, вийди з п'яними і знайди Бога у своєму серці”). Після цього жінка відсуває на вервечці намистинку й швидко вісім разів лягає і встає на повний зріст на дошку, що лежить на землі. “Це ж скільки разів їй доведеться отак лягати і вставати, якщо на вервечці аж сто вісім намистинок? Хоча... Це ж гіперсуперпрофілактика від остеохондрозу!” – дивуюся своєму новому відкриттю. Тибетці підходять до кожної діжечки, розкручують її і голосно шепочуть: “Ом Мані Падме Хум”. Мою увагу привертає схимник. Він смиренно сидить у позі лотоса, немов закам'яніла статуетка Будди. Збоку здається, що зовсім не дихає. Дихає чи не дихає? Здається – ні. Глибока медитативна молитва. Це та священна мить, коли можна наблизитися до Божественних енергій і зануритись у світ блаженства. На схимникові старенька полатана одіж. Дуже старенька і дуже полатана. Латка на латці...

До речі, у Тибеті “буддою” називають людину, яка завершила свій життєвий цикл, “відробила” свою негативну карму і готова перейти на інші рівні буття. Дві з половиною тисячі років тому в Індії жив дуже багатий юнак, який був принцом, а потім відмовився від усього, що мав. Його звали Сіддхартха Гаутама. Він досягнув просвітлення. Але люди частіше згадують його не на ймення, а – Буддою. В Тибеті кажуть, що всі люди мають прагнути стати “буддою”, щоби досягти цього стану. Будда – це не ідол, а нагадування нам, ким ми можемо стати, якщо будемо духовно вдосконалюватися. Отаке диво.

Невідомо звідки з'являється моя подруга, яка чудово знає англійську. Вона тицяє мені якийсь путівник і каже: “Дивись, їхні заповіді схожі до наших християнських. Не можна нікого вбивати, навіть комах, не можна красти, не можна займатися розпустою, не можна обманювати, не можна про інших говорити погано, не можна марнувати час і лихословити, не можна заздрити, не можна видавати бажане за дійсне...”.

Мій погляд знову прикипів до схимника: “Дихає чи не дихає?”. Якщо самозаглиблено вдихати першу половину Ісусової молитви (Господи, Ісусе Христе, сину Божий...), а другу (спаси і помилуй мене грішну) видихати в серце, це також буде медитація, яку християнські монахи називають стяганням Святого Духа. “Латка на латці.

Видко, старець живе поза законами матеріального світу. Одяг старенький, але напро-
чуд чистий і акуратний”.

Учора нам пощастило побувати у жіночому буддистському монастирі. Черниці
добре знають англійську, тож проблем у спілкуванні не було, принаймні для моєї
подруги (я ж у школі вчила французьку). Тибетські черниці всі голомозі. Чому вони
так стрижуться? Незручно про таке запитувати. Але на зріст маленькі й усі – мов на
одне лице. Одягнуті в туніки вогняного кольору. Моляться сидячи. Багато читають
священних манускриптів, що записані на дерев’яних дощечках і обгорнуті жовтогаря-
чою тканиною. У кожного своє місце і своя дощечка...

Старець продовжує непорушно сидіти. Цікаво, скільки часу він це робить? А
одяг... Невже старцеві вранці не холодно? Адже латка на латці... А може, він загарто-
ваний так само, як ті жінки з монастиря, котрі в одязі з короткими рукавами і з непок-
ритою головою. Це при тому, що навіть мавпи здригаються від холоду і пересувають-
ся зграйками, тулячись одна до одної – так набагато тепліше. “Боже, латка на латці...”.
Може б, йому одєжину якусь купити...

Коли згодом ми піднялись і попрямували до виходу, подруга шарпнула мене за
рукав: “Дивися, встав”. Вона мала на увазі схимника. А й справді. Але що це? Той
чоловік ішов прямісінько до нас! Порівнявшись, тихо щось сказав англійською. Я
нічого не зрозуміла, але краєм ока побачила, як у моєї подруги запалені шоки...
“Що він тобі сказав?” – я помирала від нетерпіння. “Не мені, а тобі. Він сказав, що ти
йому заважала молитись і своїми “латками” його просто дістала”. Трохи згодом нас
наздогнав незнайомий чоловік і тицьнув якийсь папірець:

– Там ви можете купити одяг для того пана.

Сказав – і щез із-перед очей, ніби його й не було.

Це мене остаточно приголомшило. Щоб аж так читати мої думки?!

Вивчаємо зміст папірця і шукаємо крамничку за вказаною адресою. Знаходимо
дуже швидко. Заходимо... Назустріч нам виходить власник крамнички... той самий
схимник! Тільки цього разу на ньому добротний одяг і... без жодної латки! Він помі-
чає на моєму обличчі розгубленість і каже:

– Латки – це мої духовні сходження, які я долаю щоразу, коли перебуваю на молит-
ві. Після кожного такого одкровення я нашиваю собі латку, щоби пам’ятати про цю
мить і надалі не розслаблятися...

– Ну то що? Купуватимете для пана одяг? – запитав у нас схимник, і його очі
запроменіли смішинками. Принаймні, нам так здалося.

Господи, невже я в Тибеті?

*Ви ще не передплатили
журнал “Літературний Тернопіль”?
Це можна зробити вже сьогодні:*

Індекси:

99997 – в обласному каталозі;

37501 – у всеукраїнському каталозі.

Оксана ЛЕГА

Оксана ЛЕГА народилася 28 травня 1981 року в м. Тернопіль. Закінчила філологічний факультет Тернопільського педагогічного університету імені В. Гнатюка (2003 р., нині національний університет). У 2000 році перемогла в літературному конкурсі “Господь – мій пастир”, здобувши гран-прі за поетичний триптих “Три кроки до Бога” і як нагороду поїздки до Барселони (Іспанія). Учасниця мистецьких форумів “Право початись” (2001 р.), “Гранослов” та “Мелодія душі” (2004 р.). Член обласного молодіжного літературного товариства “Сонячні кларнети” імені Б. Демківа. Вірші опублікувала в альманахах “Ключі”, “Студентська муза” та в ЗМІ. Працювала у редакціях газет “Досє-02”, “Агровісник” (2004–2008 рр., обидві – м. Тернопіль). Поезія О. Леги приваблює щирістю почуттів, умінням по-своєму розкрити традиційні теми, точною відповідністю форми та змісту. Ця публікація – дебют у “Літературному Тернополі”.

“Покличуть диханням легким...”

МАТИ

Вона йде крізь сонячний світанок.
Тихо.
Усміхнено й ніжно.
Легко.
Цвіт вишень робить дерева легкими.
Він у повітрі
(на вітрі),
килимом під ногами.
У серці
легко.
Бо цвіт.
Вона теж розквітла, мов вишня.
Краще.
Несе свою радість
до сонця.
Бо торкнулась
таїни життя...

...Сонце
сумно цілує руки,
ховає сльози
у пощерблених кронах.
Вона зітхає.
Сумно.
Бо залишилось
кілька днів літа,
бабиного.
Бо ніжне срібло
тремтить у повітрі
(на вітрі).

Сумно.
На скронях
осідає.
Тихо.
З автобуса не випурхне
сміхом
весна
дитячих голосів.
Бо осінь.
Буде дощ.
І повітря
стане важким,
як шматочки льоду.
Вона буде молитись
до сонця,
що в серці,
до болю,
що вічний,
до того,
що завтра
продовжить коло.
Бо – мати.

ОСІНЬ

Перші кроки зроблені
мокрі відбитки – жовті
і тіні мокро-червоні
зрідка – трохи синього
заплакано... з позолотою
відмовчуюсь
десь падає
теж без голосу
хтось – хто вже знає –
тисячі сходинок
малюються
ламаються
втомлюють
лиш щоб було
трохи менше
боляче
впасти
в безколір'я.

* * * * *

На стічних трубах
джаз зіграла осінь.
Принишкну мишею

і в неба на устах
невпевненим цілунком
намалюю
усмішку сонця –
хай усе – як у казках.
Пожовкле листя
мої кроки зігріває,
щоб сліду не залишити,
і страх
по крапельині
у минуність літа
вода несе.
І час, немов слимак,
у мушлю спогадів
силкується ввібгатись.

* * * * *

Солоний присмак
на губах.
Безмежність втоми
слова пресує
в стосики
календарів.
Лиш дочекайся –
присмерк невагомий
врятує тишу
від безладдя кольорів.
Нервовість пилу
і тремтіння світла
тобі залишу,
щоби піти у ніч.
Десь там закінчиться
моє колишнє.
...На дні зими
мої згубились сни.

* * * * *

Де марево розвіється,
зі сну у каяття
прийдуть думки невінчані,
нехрещені слова.
Засніжено, зманіжено,
розморено весна
під глищею зітлілою,
під ковдрою терновою –
як погляд мій в безколір'я,
як усміх твій – жива.

* * * * *

Покличуть
диханням легким
крізь шибку
на світанні,
мов вітру тінь
чи янгола вуста,
шляхи непройдені,
у вічному чеканні
завмерлі
на долоні у Христа.
І буде день,
і світ палахкотінням
його зустріне
у терновому вінку.
В молитві дерева
засніжені сплетіння
подовжених
у безкінечність рук.

* * * * *

Три коротких
гудки,
і ще.
А потім
“алло”.
А потім –
про що мовчати,
вслухатись
у подих знайомий.
Ну що
змінилосьь,
ну як –
так багато
всього було
і минуло.
Тепло
кілометрами дротів,
і голос твій
гріє когось.
І я
Одягаюсь
у панцир фраз –
що для всіх.
І вже
нема вороття.

* * * * *

Дош – давній гість,
непрохано-нежданий,
із ніяковістю банкрута
теплий чай
посьорбує,
чекаючи, коли
зачиняться
нервово двері,
і востанне
хтось зронить
вже за звичкою
“прощай”.
І стихнуть
шурхіт шин
і скрип коліс
на мокрім дзеркалі
схололого асфальту.
І буде ніч,
розділена
на трьох –
де я і дош,
і сирота-мураха
у лабіринтах
дивних слів
й чорнильних плям.

* * * * *

Літо впало
до ніг
метеликом,
якого ти
не встигла
врятувати
у день грози.
Лиш слід
пилку
залишиться
в долоні.
І щоки
торкнеться цвіт,
що запізнило
вітром
занесло в осінь,
щоби подарувати
ще мить безпечності.

Богдан **НОВОСЯДЛИЙ**

Михайло БЕНЧ (народився 6 березня 1949 р. в с. Заруддя, нині Травневе Збаразького району) – фотохудожник, журналіст, публіцист. Лауреат міжнародних, всесоюзних, всеукраїнських фотовиставок. Закінчив профтехучилище у м. Львів, Московський університет мистецтв (1976, нині РФ). Від 1972 року працює в Тернопільському фінансово-економічному інституті (нині національний економічний університет) завідувачем фотолaboratorії та кореспондентом газети “Університетська думка”. Фотокореспондент на “Олімпіаді-80” у Москві. Персональні виставки: “Спорт – посол миру”, “Візит Папи Римського в Україну”, “Боже, Україну збережи”, “З любов’ю до Вас” (1999, 2000 рр.). Проілюстрував фотоальбоми “Тернопіль” (1996), “Симфонія Катедрального Собору: минуле і сучасність” (1999 р.; обидва – Тернопіль) та інші.

ЗЕМНА ЛЮБОВ – У БАРВАХ СВІТЛОТІНЕЙ

У по-особливому зворушливу березневу пору, з прохолодними вітрами й усепроникливим ніжним подихом романтичної весни та веселкового настрою, зустрів свою життєву і творчу зрілість залюблений у мистецтво світла й тіней обдарований тернопільський фотомайстер Михайло Бенч.

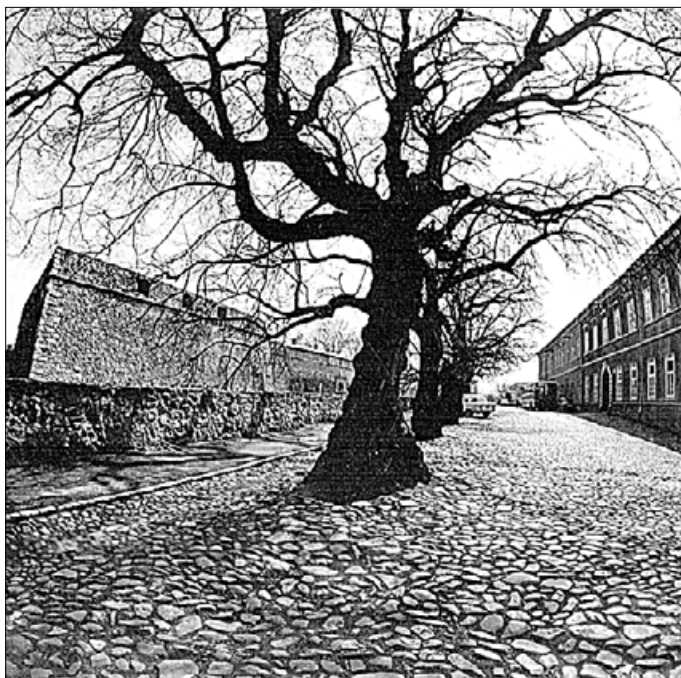
Оглядаючи галерею його дивовижних робіт – від філософських документальних репортажів, що дихають історією Української держави, до симпатичних етюдів невимовної краси рідної природи, – так і хочеться сказати: зроблено вже чимало. Однак це аж ніяк не привід для ностальгії пенсійних мотивів. Заворожено слухаючи майстра про його наміри, плани і задуми як у Національному економічному університеті, якому віддав майже сорок років творчого запалу, і в релігійній газеті “Божий сіяч”, котру пан Михайло від її першого номера ілюструє з особливою любов’ю та вишуканим естетичним смаком упродовж чотирнадцяти літ, мимохіть згадуєш слова з відомої пісні: “Зачекайте літа, ще надворі не осінь...”. На цій благословенній Богом землі ще потрібно зробити багато добрих і корисних справ.

**“Якщо раз чи два
на місяць не поїду я в село...”**

Самобутній фотохудожник та водночас добра, світла людина, яку знають і шанують не тільки

Про Богдана НОВОСЯДЛОГО читайте у першому за 2009 рік числі нашого часопису.

на Тернопіллі, Михайло Бенч народився у багатодітній родині переселенців із Польщі. Коли заклопотані бузьки принесли до хати Бенчів двійню – Ярослава і Михайла, там уже було п'ятеро дітей, та, як мовиться, хліба й материнської ласки вистачило для всіх. Допитливі брати у рідному селі закінчили восьмирічку. А далі шляхи-дороги близнюків розійшлися – Ярослав пішов до Збаража у середню школу, а енергійний п'ятнадцятирічний Михась подався до Львова навчатися на фотографа в одному з там-

Михайло БЕНЧ. “Руки дерев”.

тешніх профтехучилищ. І хоча до того навіть не тримав у руках фотоапарата, професійний вибір був вдалим, бо невдовзі вже не уявляв себе без цього заняття. А згодом навчався у Московському університеті мистецтв. Уже тоді, навчаючись на факультеті фотомистецтва, купував, позичав, обмінював стоси спеціальних видань і періодики, але не для того, щоби сліпо копіювати чийсь знахідки, а щоб творчо їх осмислювати і наполегливо навчатися дивовижному мистецтву краси світлотіней.

Правда, де б і на скільки згодом не їхав Михайло з рідного села (вже тільки в Тернополі майже сорок літ живе), але міські кам'яниці ніколи не затьмарювали запаху батьківської хати і босоногого дитинства на сільській землиці. Тож тільки-но випадає вільна хвилина, перекинувши через плече сумку зі своєю незмінною супутницею – “фоторушницею”, Михайло вирушає у Загір'я, до теплих літніх вечорів, росяних ранків, власного городу, на якому щедро проростають майже всі щедроти природи. А виростивши врожай, знаменитий фотограф, а за сумісництвом неперевершений кухар, пригощає своїх дорогих гостей апетитною печеною картоплею за власним рецептом і вишуканим чаєм із меліси, рум'янку чи м'яти. І як після того не повіриш, що село його – найкраще в Україні!

“Робота і жінка має бути одна”

Свої творчі сили Михайло Бенч пробував у редакції Збараської районної газети. Далі життєві обставини завели його у фотоательє, на станцію переливання крові, але все це було якесь чуже – не його. Тож на початку сімдесятих років знову наважився змінити місце роботи, і, здається, остаточно, бо відтоді він – справжній фотолітописець бурхливого життя Тернопільського нині національного економічного університету. Задля цієї приємної, цікавої та відповідальної місії ювіляр ніколи не рахується з часом. Іноді, щоби здійснити задумане, долає сотні кілометрів. У професійних спра-

вах майстер неодноразово побував у столиці, кримському Форосі, вічнозелених Карпатах.

Правда, за десятки років праці у ТНЕУ траплялися різні ситуації, звабливі пропозиції щодо нових місць праці, але Михайло ніколи не погоджувався, жартوما аргументуючи, що, мовляв, “робота і жінка має бути одна”. Не знаю, як щодо роботи, а от із дружиною – симпатичною, доброю й інтелігентною пані Тетяною, яка завідує відділенням у другій міській лікарні Тернополя, та в усіх ситуаціях розуміє клопіткого Михайла, – йому справді пофортунило. У них двоє дорослих синів, тож уже й про щебетливіх онуків мріють.

Відзначу, що стихією і справжнім захопленням митця є духовна тематика. Здається, що в обласному центрі впродовж останніх років ще не було такого церковного дійства, яке б не зафіксував для історії фотоапаратом Михайло Іванович. А дивного у тому нічого нема, оскільки духовне й земне, піднесене й прозаїчне тісно переплелись як у його житті, так і у професійній, художньо витонченій творчості.

І, мабуть, тут доречно згадати про його захоплення іконами, щодо яких почуваться справжнім знавцем, а одну з кімнат своєї затишної університетської робітні він перетворив на справжній музей ікони, та що там музей – це своєрідна каплиця з небуденною аурою, куди численні знайомі пана Михайла приходять послухати духовні твори чи погомоніти про вічні істини життя.

На почесному місці там – численні образки і великі мальовані ікони. Та найбільше митця захоплюють ікони Богородиці, яких у глибоко віруючого чоловіка майже дві сотні. Серед них і родинна реліквія – власноруч відреставрована ікона Пречистої, яку батьки привезли з Польщі ще у драматичні часи акції “Вісла”.

Чільне місце у святині М. Бенча займають також образи святого архистратига Михаїла, але це вже здебільшого дарунки друзів, які, знаючи благородне духовне захоплення фотомайстра, таким способом вітають Михайла з іменинами чи днем народження.

А ще він, як член Всеукраїнської спілки фотохудожників, був одним із небагатьох тернопільських літописців, які детально зафіксували і донесли до наших країв дух та величну атмосферу XXII Олімпійських ігор, що відбулись у Москві, візит до України Папи Римського Івана Павла II... Усе це та багато інших унікальних кадрів майстра лягли в основу його виставок, що викликали широкий резонанс серед громадськості.

Михайло БЕНЧ. “Цибулина королева”.

Михайло БЕНЧ. "Відгородилися..."

"Непротокольна" зустріч із... Президентом України

У творчій біографії Михайла Бенча закарбована пам'ятна зустріч із нинішнім Президентом України. А було це так. Під час одного з візитів Віктора Ющенка до його альма-матер – Тернопільського національного економічного університету – Михайло Іванович, добре понишпоривши у власних архівах, оформив у ТНЕУ оригінальну виставку з колекції ще студентських, випускних та пізніших рідкісних світлин. І коли Віктор Андрійович побачив їх – не втримався, щоб не подякувати фотомайстрові. Відсторонивши охоронців, Президент підійшов до Михайла Івановича й міцно обняв його за плечі. Розгублені охоронці навіть не знали, як поводитись у такій "непротокольній" ситуації. Переповідають, що один із них тільки пробурмотів собі під ніс: "А якби у нього в кишені була граната..."

Особливо приємно, що естетично привабливі та мистецьки експресивні роботи ювіляра радували око не тільки тернополян. Свого часу він був учасником, а відтак і лауреатом одразу кількох міжнародних та всеукраїнських виставок. Його елегантні та сповнені дивовижної краси воістину художні твори стали окрасою низки книжок, буклетів, путівників, Інтернет-сайтів, були опубліковані у престижних вітчизняних і зарубіжних виданнях. Тож можна тільки погодитися з автором однієї з численних рецензій у столичній пресі, який про тернопільського майстра влучно сказав: "Його об'єктивові підвладні неповторні сюжети, вікопомні події і люди, які впродовж багатьох десятиріч прикрашатимуть історію нашого краю, Церкви й України загалом".

Не повірити у це неможливо. А втім, при нагоді подивіться на його світлини, і ви самі переконаєтесь, яке життєлюбство та невичерпну духовну енергетику дарують його симпатичні етюди благодатного світла та вічної любові.

Любов МАЛЕЦЬКА народилася 12 жовтня 1983 року в с. Загір'я Зборівського району Тернопільської області. У родинному селі здобула середню освіту, а відтак студіювала філологію у Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка, який закінчила у 2008 році. Вірші пише зі школи. Видала книжки поезій "Останній міф" (2003 р.) і "Вузлики нерозгаданого" (2006 р.). Пропонуємо нові вірші літераторки. На думку голови Тернопільської обласної організації Національної спілки письменників України Євгена Безкоровайного, твори Люби Малецької приємно вражають несподіваною для її віку метафоричністю мислення, широким тематичним діапазоном, розкутою формою побудови строфи, всього вірша. Авторка уникає заштампованих образів та інтонацій, її поетичний голос – сильний і зрілий, як для такої вікової категорії.

Любов МАЛЕЦЬКА

“Реальність б’ється в унісон”

Твої зіниці – як причал.
І том ілюзій вже на грані.
Ти красномовно так мовчав.
А я губилася в коханні.

І допустити не могла,
Що це отак глузує сон.
Прокинулась.
Буденна мла.
Реальність б’ється в унісон.

Ти все іще цілуєш
І вечори, і ранки.
Ти все іще малюєш
Мій лик на полотні.
Ти все іще чекаєш.
Не знаєш меж, ні рамок,
Ти все іще кохаєш.
Та я шепочу “Ні”.

Обділи мене. Проклени.
Прожени, як голодного звіра.
Почуттями навік розіпни,
Щоб тобі не посміла вірити.

Розтривож. Розтопчи і облиш.
Скинь, якщо не підвладна ця ноша.

Заплондруй. Хочеш – переступи,
Співчуття ні на крихту не прошу.

На огні інквізицій згорю.
З твоїх рук все, як дань, приймаю.
Та ніколи не дорікну,
Бо любила і в тім не каюсь.

Не суди і суджений не будеш.
Не вкради, не вбивай, не чужолож.
Не чини між ближніх пересудів,
Не клени, не бійся, не тривож.
Не жадай чужого та мізерного,
Бруд не лий у душу, й на папір.
Не знецінюй і не будь сапером ти.
Не гніви, не нищ, не лицемір.
Не блюзнірствуй і не вводь в оману...
Сотні “не”.

Й збагнути не дано,
Чи ще є земля обітована,
Чи вона вже стоптана давно.

– Ми вільні!
– Ми вже не холопи! –
Кричиш невгамовно
і лунко.
Але:
Як дійдеш до Європи,
Коли
Не розкріпашиш
думку?

ТУРКЕНЯ

– Давай сьогодні разом утечем,
Поки ще ніч, поки снується морок.
Я б мала йти на тебе із мечем,
Та ти давно для мене вже не ворог,
Зречусь всього, йдемо в твою мечеть...
Оговталась і притулилась ближче,
А він стояв і усміхався ледь,
Дививсь вороже в темне попелище,
– Зречусь, їй Богу. Бачиш, варта спить,
А де ж чадра? І ті високі стіни?
Чом невигойно вітер так ячить,
Ятрить лице моєї України,

Але дарма. Забуду. Обмину.
Розвію клопіт по широкім бурку...
І пильно глянула в порожню далину.
І знов шептала щось на вухо турку...

МОНОЛОГ ІЗ МАТІР'Ю

Незрівняна моя, неперевершена,
Найправдивіша втіхо, розрадо,
Пам'ятаєш мене маленькою,
Немовлятком своїм безпорадним.

Полохливим живучим згорточком
У колисці з мускатними пругами.
Ти просила для мене долечки,
Клопітливо про соник мій думала.

Я ж тягнулась до тебе ручками,
Цілувала устами мізерними,
І дивилися ми у грядущє,
Катаклізми життя не бентежили.

Що нам було до світу і всесвіту,
Як плела ти мені косички.
Як привабливо квітли гортензії,
На вікно розпустивши китички.

Пам'ятаєш, тік цівкою лепет,
Дибубляли ніжки до витівок...
Пам'ятаєш мене маленькою,
Але я... Я давно вже виросла.

Чи антибіотик
Весняний дотик.
Весняний дотик,
Вербовий котик
Як храм екзотик.
У храмі готик:
Вод ізотопи,
Проліска опій,
Пагіння опік,
Нуртують кроки
Весняних соків.
Лютневі квоти
Зійшли на попіл
І знай, що доти
Живеш, допоки
Живє неспокій
Весни.

Мій далекий да Вінчі,
Змалюй це розхристане небо,
Ці розстібнуті хмарки
Над махоркою сірих круч.
Помальовані хною
Горизонту високі дамби –
Намалюй, Леонардо,
Як колись малював –
Голіруч!

Мій далекий да Вінчі,
Цілковито повірю в субстанції.
В що завгодно: у безмір,
У сотні абстрактних речей.
Лиш палітри торкнись
Вагонетками синьої фарби,
Щоби жодна епоха
Відвести не зуміла очей.

Там, де в'ється стежинка
Між гінками полями,
Між коликос вербових
І молитвою мами.
Між стрімких осокорів
І калини суцвіттям.
Там, де вітер куйовдить
Між століттям століття.
Де рихтує світанок
Знов насагу для звершень,
Де із рідного ганку
На поріг вийшла вперше,
Там, де стріха і явір,
Деревій і кропива,
Моя доля зухвало
Розправля дужі крила.

Обважнілі кетяги калини,
Перегушені чи інеєм чи плодом.
Падають неквапно до долини,
На снігу лишають слід червоний.

Ягоди дрібненькі, наче бісер.
Вигаптовують мережку. І не втямиш:
Знову квітень щедро всипе квітів,
Знову травень м'яко встеле трави.

Знову іволга почує перепілку.
Розіллється гомін із бурштину.

Так тріумфно, так нестримно гінко
Зацвіте на обрії вільшина.

І вгамуються вітри незрячі.
Заметіль диміти перестане.
Але поки що горобчик сірий скаче
І клює калинові гардини.

В ГОСТЯХ У БАТЬКА

Приходжу в гості до Вас,
Сідаю на обмурівок.
Біжить неугамовний час,
І вже панацея не діє.

Вдивляюсь в єдине панно –
Порожня оця обитель.
Посидимо, помовчимо,
Помовчим та й знову посидим.

Бо що говорити? Що?
На вічнім отім пантеоні.
Сьогодні дощик ішов –
Намокли гранітні скроні.

Сьогодні трава росла,
Обтикана горицвітом.
У мене в очах – печаль,
А очі у вас – монолітні...

Пробачте... Неговірка...
Транслюють вітри прощання...
Хай буде вам легка земля,
Хай світлою буде пам'ять!

ІНТЕРНАЦІОНАЛ

Чужі, свої, і друзі, і альфонси,
Зі сходу, з півдня, з заходу до півночі –
Ми всі потроху з вами марафонці,
Що боїмось не встигнути до фінішу.

Подруги, недруги, знайомі та туземці
І ті, що тут, і ті, що в еміграції.
Ми на планеті – наче іноземці,
Яким бракує гречності та грації.

Нам бракувало б досвіду прожитого
Та все ж таки міцніють наші гени.
І кожен з нас – то свого роду вчитель,
І кожен з нас – то свого часу геній.

Петро МЕЛЬНИК

Переспіви з вибраного

Сергій ЄСЕНІН

ЛИСТ ДО ЖІНКИ

Ви пам'ятаєте, так – пам'ятаєте,
Як я стояв поодаль при стіні,
А ви – схвильована – різке кидаєте,
Таке дошкульне щось в лице мені.

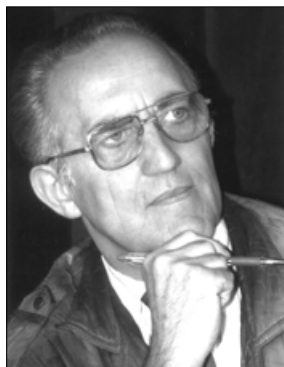
Ви говорили: розійтись пора,
Що вас втомив життя мого узвіз,
У вас
Давно вже тяга до добра,
А мій талан – котитись далі, вниз.

Любий світе!
Мене ви не любили.
Не знали ви, що в натовпі людей
Я був, мов кінь – заїжджений, у милі,
Котрого б'є нагайкою жокей.

Не знали ви,
Що в пору цю негожу,
Де часу течія стрімка,
Караюсь я, бо зрозуміть не можу –
Куди несе подій ріка.

Лицем в лице
Лиця і не зобачиш.
Велике лиш зоріє вдалині.
Коли вже море штормом заартачить,
Частенько й кораблі на міліні.

Земля – то лайнер! Хтось, проте,
Задля щаблів нової слави
У вир торнадо, щоб той стер,
Покерував так величаво.

Петро МЕЛЬНИК (народився 7 січня 1943 р. в селі Угриньківці Заліщицького району Тернопільської області) – літератор, редактор, журналіст. Член НСЖУ (1972 р.). Закінчив у м. Львів профтехучилище і факультет журналістики держуніверситету ім. І. Франка (1969 р., нині національний університет). Працював від 1969 року заступником редактора, від 1975 року – редактором заліщицької районної газети “Колос”. Автор збірок поезій “Цвітограй полудня” (1994 р.), “Ватра надвечір'я” (2002 р.) і “На черені совісті” (2007 р.), художньо-публіцистичного нарису “Від колиски до Вітчизни” (2002 р.), статей, репортажів та інших публікацій у газетах “Колос”, “Ровесник”, “Свобода”, всеукраїнських виданнях. Упорядник та редактор збірок віршів місцевих літераторів і краєзнавчих розвідок. Два оповідання П. Мельника опубліковані у четвертому за 2008 р. числі нашого часопису.

Ну хто колись на палубі, скажіть,
Не падав, не блював, не матюкався?
Їх мало з досвідом душі,
Хто стійко в буревій тримався.

Тоді і я під дикий шум,
Та зріло знаючий роботу,
Спустився в корабельний трюм,
Щоби не бачить дику рвоту.

Шинком російським був той трюм.
І я здружився з алкоголем,
Щоби планеті всій на глум
Себе згубити на цім полі.

Любий світе!
Я мучив вас,
У вас така жура в зіницях:
Це ж перед вами напоказ
Топив себе я у пивницях.

Та ви не знали:
В пору цю негожу,
Де часу течія стрімка,
Караюсь я, бо зрозуміть не можу,
Куди несе подій ріка...

.....

Тепер літа спливли.
І віку в тім вина –
Все думаю, сприймаю по-новому.
Кажу я всім за келихом вина:
Хвала і слава рюльовому!

Сьогодні я
В полоні ніжних мрій.
Згадав я тугу вашу, біль і втому.
І новина для вас одна – як стій:
Піднявся з дна,
Живу не по-старому!

Любий світе!
Приємно повідомить:
Я від полуди вже розкутий.
Тепер у пролетарським домі
Я заповзятливий попутник.

Я став не тим, ким був колись.
Не мучив би я вас
Так журно, безтолково.
За стяги волі й праці,
Що знялись увись,
Я до Ла-Манша йти готовий.

Простіть мені...
Я знаю: ви – не та,

Живете ви з розумним чоловіком,
І не потрібний вам маруда, марнота,
Що в ногу не ступав із віком.

Живіть же так,
Як вас веде зоря,
Де небеса черлено-сині.
Вітає вас
І згадає завжди,
Знайомий ваш

Сергій Єсенін.

* * *

Виткався над озером
світлий карб зорі,
У гаю із дзвонами
плачуть глухарі.
Тихо плаче вивільга,
де терен-кущі,
Лиш мені не плачється –
сонячно в душі.
Знаю: вийдеш ввечері
за кільце доріг,
Сядем під копицею
чи й під оборіг.
Зацілую ніжно я
персів твоїх гульк,
П'яному від любовощів
пересуди – нуль.
І нехай із дзвонами
плачуть глухарі –
Є журба розцвічена
в пурпурі зорі.

Борис ПАСТЕРНАК

ЗИМОВА НІЧ

Мело, мело по всій землі,
Від снігу – біло.
Свіча горіла на столі,
Свіча горіла.

Як влітку ввечері мошва
Летить на світло,
Зліталась віхола з двора,
На рамах квітла.

Ліпила хуга скрізь на склі
Розводи й стріли.
Свіча горіла на столі,
Свіча горіла.

Коли ж на стелю відблиск ліг,
А тіні – в колі,

Сплетіння рук, сплетіння ніг,
Сплетіння долі.

Зі стуком впали черевички
Кудись під ліжко...
У каганці сльозами звично
Конала грішність.

І все губилося в імлі –
Сердитій, білій.
Свіча горіла на столі,
Свіча горіла.

Завія свічку не змела:
Спокуса здібно
Підняла навскіс два крила
Хрестоподібно.

...Мело весь лютий на дворі
Й щораз, як мрія,
Свіча горіла на столі,
Свіча горіла.

Володимир ДЕМИДОВ

БАЛАДА ПРО ЧЕТВЕРТОГО

Нас, хлоп'яток, було лише троє
В тім строю, що раптом порідів:
Кожного четвертого зі строю
Вели німці кляті на розстріл.

Рахував, який мені ж бо випав...
І, відчувши холодок між брів,
Я ковтав повітря, наче риба,
Кинута на берег-суходіл...

А коли відчув, здається, й дуло,
Одноногий дядько Опанас
Вбік мене легесенько відсунув
І сказав: "Живи, малий, за нас".

Біля річки сколихнулись віти,
Ластівки шугнули до небес,
І живі лишилися на світі
Всі хлоп'ята – чудо із чудес.

Виростало у зіницях мертвих
Синє небо здиблене мос...
Ним дивився на хлоп'ят четвертий,
Наче на продовження своє.

Василь ФЕДОРОВ

СОВІСТЬ

Упаде голова –
Не на плаху,

На стіл упаде,
І уже зашумлять,
Заохають скрушно:
Мовляв, цей вже пристав,
Він уже не дійде.
А його голова
Спочива, як в подушці.
В темноті голови
Тихо місяць встає,
Вироста,
Мов чарівне око,
І темряву шматує,
Батує, мов серце моє,
Глибоко-глибоко.

Через тисячі літ,
Через ріки, байраки, рови
Моя мама іде,
Із могили піднявшись,
До оселі моєї –
До голови,
За майбутнє
Свої дитини злякавшись.

Моя мама іде
Пожурити мене уночі,
Старими лісами
Прошумить наді мною.
Тільки мама до сина
Підбирає ключі
І кричить мені тужно
Совою німою.

Що ж ти, мамо?
Куди ти летиш серед ночі?
Ах, не це я кажу!
Якщо ніч непроглядна,
І в сльозах твої очі,
Значить, в сина твого
Щось сьогодні нескладно.

Щастя – мимо.
Та і що воно?!
Мені б його досить,
Якби був економним
І терпеливим.
Прикро ж стало того,
Що небавом вже осінь,
А нікого-нікого
Не зробив я щасливим.

Нікого! Ні матір
За велику її доброту,
Ані тих, кого звав
Я коханням ожинним,

Ані тих, що несли
Мені в дар всю красу,
Ані ту,
Котру взяв за дружину.

Нікого, нікого...
Але ж серце веселе
Для світу приніс,
Не кривив я душею,
Ходив тільки прямо,
Та якщо я на світі
Не висушив сліз,
То для кого й кому
Я потрібен тут, мамо?!

А вірші?.. Що вірші?!
Нині всі їх
Мережать за гроші:
Хто легко й бездумно,
Хто архивелебно...
Чуєш, мамо,
Вже півні тривожать,
А тобі далеченько
Вертатися треба...

Упаде голова –
Не на плаху,
На тиху зажуру...
І поки відшумлять,
Заохаять скрушно,
Відсумую, спочину від бурі,
Піднімусь на весь зріст
І вперед
Закрокую незрушно!

Ігор ГУБЕРМАН

“ДАЦИБАО”

* * *
У бджолинім натовпі, що колобродить,
Я крайнім стою безязыко:
Всього на життя запізнилась свобода,
Якраз на життя моє дике.

* * *
Згвалтована й тендітна,
Пом’ята, як перина,
Влада трішечки вагітна,
Хоча – як діва – безневинна.

* * *
Очолюючи партії і класи,
Лідери ніяк не брали в толк,
Що ідея, кинута у маси, –
Це дівка, віддана у полк.

* * *

Не кожна мить пружинить в нас
До подвигів готовність, до звияти,
Тому – буває – свій зірковий час
Проводим часто біля... фляги.

* * *

Полин, як звісно, не медовий –
Гірчить повсюди й повсякчас...
Який у Смерті смак чудовий –
Бере, найперше, кращих з нас.

* * *

Володіючи даром колективним,
Живе вона, як Єва після раю:
На фіговім листку своїм інтимнім
Автографи знайомих лиш збирає.

* * *

Час холодить нам плоть і кров,
Скрипить в суглобах по-злодійськи...
Не згадую уже я про любов,
З жінками диким був, тепер – по-свійськи.

* * *

Не за роками вже розваги дні,
Не вабить таїнство ночей та зір,
Огранюю статури молоді,
Як золото безрукий ювелір.

* * *

Відколи світ гортає сторінки,
Для палітурок кращих книг
(відомо всім – на всі віки!)
Йде шкіра авторів самих.

* * *

Будь-хто із нас, поки живе,
Себе склада не для бравати
Із інтелекту, сексу в негліже
І... ставлення до влади.

* * *

Я – ворог словоблудства в жмені,
На вічі слова також не прошу:
Тримаю істину в одній кишені,
Бо в іншій – сухарі ношу.

* * *

На власному горбі (невже?!)
Затаврував собі без жартів:
Не варто йти на танк з ножом,
Але... як дуже хочеться – то варто.

Переклади з російської.

Петро ШПОРЧУК

Мелодії кольорових гам у творчості Галини Денеги

“Чи може бути щось трагічніше, ніж відчувати нескінченну красу довколишнього, підмічати заповітну тайну... і не вміти, усвідомлюючи своє безсилля, виразити ці великі відчуття”.

Ісаак ЛЕВІТАН.

Галина ДЕНЕГА (народилася 2 січня 1949 р. в с. Бенева Тербовлянського району Тернопільської області) – художниця, інженер-економіст. Закінчила Івано-Франківський інститут нафти і газу, працювала інженером у виробничому об'єднанні “Ватра”. У 2000 році почала займатися малярством. У липні того ж року взяла участь в обласній художній виставці, а в жовтні – у виставці в м. Києві. У 2001 році – у Всеукраїнській художній виставці народної творчості, а також в обласних художніх виставках, у міжнародних виставках – Львівських Осінніх Салонах “Високий Замок” (2006, 2007, 2008 рр.), Всеукраїнській виставці “Мальовнича Україна (2007 р.). Персональні художні виставки – у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї (2002 р., 2004 р., 2008 р.); Львівському музеї етнографії та художнього промислу (2004 р.); у виставковій залі видавництва ТОВ “Нікітін і партнери” журналу “Художники України” – (2008 р.). Окремі твори зберігаються у музеях Тернополя, Львова, Чернівців, у приватних колекціях в Україні, Польщі та Італії.

Подібний стан неодноразово виникає у тернопільської художниці Галини Денеги. Щоразу здається, що саме у цій, новій картині, над якою працює, зуміє виразити те, про що співає душа. Може, задум зачепить в душі ту тремтливую струну й вона з ним зазвучить в унісон, і саме цієї миті народиться новий твір, що вражатиме глядача. Справжній митець не задовольняється досягнутим. Після кожної створеної картини постійно відчуває подальший стимул, новий поштовх до творчості, до пошуку нового, досконалішого. Піймати той невлотимий рідкісний природний стан, коли в контражурі розчиняються тремтливі кольорові нюанси, змалювати танець барвистого метелика, або політ листя осінньою тихою дщиною, сонячне проміння, що пробивається крізь крони дерев, – чи можливо це?

Чи можливо передати стан у природі при теплом літньому дощику, зафіксувати ті перші краплини, котрі пробуджують мрійливий настрій? Чи пощастить радіти зафіксованій на полотні зачарованістю музикою, що лагідно пестить найтонші душевні пориви, хвилює найпотемніші її куточки і піднімає над буденністю, над метушнею, над реальністю? Як передати ті перші дитячі враження від захоплюючого відкриття світу, такого незбагненного, такого чистого і доброго?.. А мальовничі краєвиди рідного краю над Стрипою, а ті напівпрозорі ранкові серпанки або залите жовтогарячим сонячним промінням червнєве надвечір'я? Чи зимова хурделиця, або в п'яних ароматах буйство цвіту, чи вкриті рясним цвітом вишневі сади – хіба залишать байдужою чутливу душу?

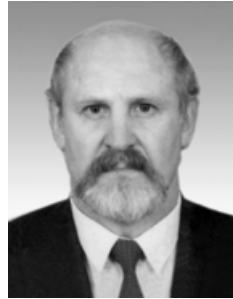
Чутлива душа Галини Денеги і змусила взятися за пензель у щасливу годину, до якої вела світла стежина, котру благословив Всевишній.

Творчість художниці розквітла на зламі тисячоліть. Галина заявила про себе як живописця вже зрілою особистістю зі життєвим досвідом, із сформованими поглядами на світ образотворчого мистецтва, всіх, хто знає її, приємно вразило, що вона є щирою і тонкою цінителькою прекрасного. Мисткиня впевнено зайняла свою нішу у творчому процесі й твердо стоїть на позиціях реалізму. Обдарована надзвичайним чуттям кольору, гармонії, побудови складних композицій, вона сміливо застосовує насичені кольорові співвідношення і вправно оперує ними. Галина Денега лірично оспівує квітучу красу рідного краю. Постійно відчуває спрагу відтворення краси природи й інтонацію монологів навколишнього. Палітра художниці по-дитячому відверта, як її відкрите добре та ніжне серце. У щедрому доробку художниці нема “бездушних” картин. У мистецтві Г. Денеги загадково поєдналися жіноча зворушлива любов до квітів, тонкий смак у композиційному поєднанні розмаїття цвіту і зачарування пафосом цвітіння як однієї з висот форми буття мінливого, немов каприцію, природного освітлення. Шанувальники образотворчого мистецтва милуються шляхетним парадом чорнобривців, настурцій, аквілегій, космеї, ірисів, мальв, зозулиних черевичків, едельвейсів, купави... (“Мелодія мальв”, “У заповіднику”, “Романс”, “Туманний світанок”, “Візерунки осені”, “Осінні вогники”). Вона komponує квіткові пейзажі живого цвіту. Лише іноді застосовує у натюрмортах букети. Рідну природу осягає зором сучасника у ритмах сьогодення з древнім слов’янським пієтетом. Вражають працездатність і творча спромога авторки. За цей короткий творчий період вона створила біля двохсот творів. Персональні виставки автора, здається, аж світяться радістю, насичені позитивними емоціями. Глядача наповнює насолода кольоровими гамами, замилювання земним цвітінням. Визнання творчої орієнтації Галини Денега здобула уважним спостереженням, скрупульозним вивченням краси квітучої природи, у поетичній метафорі живопису, в лаконічному, яскравому зображенні світорозуміння, притаманному народному мистецтву. Бог щедро наділив мисткиню бездоганним чуттям композиції, абсолютним чуттям гармонії кольорових співвідношень, як наділяє абсолютним слухом музикантів. Приховувати такий скарб у собі й не творити Г. Денега не могла.

Її особистість формувалася перед моїми очима. Галина здивувала мене вже своїм першим твором. “Гірський пейзаж” зворушив трактуванням предметного світу, фактурою, застосуванням теплих і холодних кольорових нюансів, не руйнуючи цілісності зображення. Вражав вир бурхливого водоспаду з найтоншими тональними, кольоровими співвідношеннями хвиль і потоків, у яких виразно домінували матеріальність та чітка живописна фактурна відмінність скелястих берегів, неба і водних потоків. Сміливий дебют!

Переконаливо відтворене образне сприйняття навколишнього світу, яким авторка постійно захоплюється і насолоджується, а тепер так зворушливо його оспівує. Хтось із відвідувачів написав, що художниця творить красу ідеального світу. Це, мабуть, підсвідоме. А свідоме бажання – таке, як і в кожній доброї людини: щоб усі були щасливими, щиро всміхались одне одному, як діти, щоб не було стільки болю і непорозуміння між людьми. Для мисткині Г. Денеги щастям є те, що відвідувачі на її персональних вернісажах усміхаються, мандрують думками в рожеве дитинство, згадують щасливі миті свого життя, стають добрішими, бодай хоч на мить. Я ж намагаюся своїми професійними зауваженнями і порадами лише застерегти від незначних похибок у вправності володінням образотворчими засобами. Щиро кажучи, боявся зашкодити її світобаченню і не збити з вибраного шляху реалістичного відображення світу, спрямовував у русло її виразної індивідуальності, сформованих власних образних уявлень, смаків і дару художнього бачення. Вроджений високий інтелект Галини Василівни, ерудиція, освіченість, захоплення і любов до образотворчого мистецтва, до літератури, зацікавлення творчістю художників минулих епох і наших сучасників, уважний аналіз розвитку й занепадів у мистецтві викристалізовували високе ставлення мисткині до власного творіння. І їй вдається на повну силу використовувати потужний творчий потенціал. Працездатності авторки можна тільки по-доброму позаздрити. Жагуче бажання тво-

Петро Шпорчук (народився 5 вересня 1942 року в селі Великі Мацевичі, нині Старокостянтинівського району Хмельницької області) – художник, скульптор, літератор. Член НСХУ (1989 р.). Закінчив школу художніх ремесел у м. Яворів Львівської області (1959 р.; художня різьба по дереву), Львівський інститут прикладного та декоративного мистецтва (1971 р.).

Від 1960 року працював у системі українського Художнього фонду, Львівському і Тернопільському обласних кооперативних товариствах художників (1960–1962 рр.); художник у Чернігівських художньо-виробничих майстернях (1971–1974 рр.), художник-монументаліст у Тернопільському художньо-виробничому комбінаті (1974–2000 рр.). Від 1971 року – учасник виставок усіх рівнів у містах Запоріжжя (1977 р.), Київ (1985, 1986, 1987, 1989 рр.), Харків (1988 р.), Львів (бієнале “Львів’ 91-Відродження” (1991 р.), осінній салон “Високий замок” (2002, 2003, 2006 рр.); Тернопіль (1-а всеукраїнська виставка, присвячена М. Бойчуку (1996 р.); міжнародних у містах Санкт-Гален (1991 р., Швейцарія), Вінніпег (1990 р., Канада), Співен (1989 р., Болгарія). Персональні – у містах Тернопіль (1984, 1985, 1992, 2002, 2005, 2006 рр.), Хмельницький (1994 р.), Кам’янець-Подільський Хмельницької області (1994 р.), Київ (1997, 2007 рр.), Львів (2001 р.). Працює в галузі станкового (пейзаж, натюрморт, портрет, жанрові композиції) та монументального (темперний розпис, мозаїка) живопису. 276 його робіт зберігаються у: Національних музеях – Т. Шевченка та Художньому, Фондах Українського Дому і Дирекції виставок НСХУ (усі – м. Київ); музеях: І. Франка, Історичному і Національному художньому (усі – м. Львів) та “Острозька академія” (м. Острог Рівненської області); художніх музеях (міста Дніпропетровськ, Чернігів), музейному комплексі “Гетьманська столиця” (м. Батурин Чернігівської області), Тернопільських художньому та краєзнавчому музеях, Збаразькому державному історико-архітектурному заповіднику, приватних колекціях в Україні й за кордоном. Автор книг прози “Подільські жолоби” (2002 р.), “Фатум” (2004 р.), “Феєрія холодних гам” (2006 р.). Проілюстрував фотоальбом “Тернопіль”, “Тернопільський Енциклопедичний Словник”, книги літераторів Тернопільщини, окремі випуски журналів “Дзвін”, “Людина і світ”, “Тернопіль”.

рити ніколи її не залишає, завжди є високе натхнення. У випадкові хвилини сумнівів знаходить мою підтримку. Намагаюся будувати творчу атмосферу і забезпечити всім необхідним для творчості. Захоплююсь її манерою творення.

Галині нудно писати з натури звичним способом, коли кожний митець розкладає мертві предмети для натюрморту, komponує їх на столі й приступає писати, що називається в лоб. Авторці досить мати в руках кілька стебел квітів. Повертаючи їх у різних ракурсах, komponує складні й цікаві композиції, об’єднує в переконливу образність квіткового пейзажу, зберігає та підсилює характер цвіту того чи іншого сорту, уникаючи сліпого копіювання. Для кожної квітки знаходить притаманні ознаки й узагальнення, що працюють головним чином на її образність просто неба. Мисткиня особливо талановито пов’язує у складних композиціях різноманітні квіти, рафіновано враховує контрасти величин, кольору, форми, ритміку й акценти. Пише насичено і вправно зображає пластику предмета. При тому будує композиції так, що не руйнується цілісність твору. Використовуючи ажурні мотиви одного сорту цвіту, для виразності поряд komponує згруповані сорти квітів доповнюючих кольорів. (“Царська корона”, “Забута стежка”, “Гладіолуси”, “Крокуси”, “Сон-трава”, “Енгармонійне”, “Дельфініуми”). Тоді вони підкреслюють різку відмінність, і саме вона змушує повноголосно звучати неповторність кожної. Надзвичайно вправно розігрує цікаві мотиви розмаїтим листям різних сортів квітів. Коли довге листя ірисів переплітається з листям мальв і шалфею, то кожне з них наче співає свою партію в єдиному акорді (“Літній буйноцвіт”, “Ритми травня”, “Подих Медоборів”, “Польові маки”). Такий акорд милоє, тішить і заворює.

Квіти треба любити так, як любить їх жіноцтво. Дивує зорова пам’ять Галини Денеги. Вона довго милується кушем деревовидної півонії чи рясним сердечком, дрібненькою фіалкою чи жовтизною купави, буйством чорнобривців, канн чи ніжністю маргариток, космеї, тремтливості анемони, ряснотою печіночниця, вишуканістю клії... Запам’ятовує у сонячному промінні безліч кольорових нюансів, тонального розмаїття, власні тіні, півтіні, рефлексії і полиски, всотує красу живої природи, формує образність цвіту і вдома впевнено сідає за мольберт. Тієї інформації авторці досить, щоб створити неповторні враження на полотні. Так класик Іван Айвазовський вдвигався у морську безодню,

живописний небосхил на горизонті, фіксував у пам'яті, формував у відповідну образність і творив шедеври. У майстерні писав із пам'яті. Незбагнений Божий дар!

Пейзажі Г. Денегі відзначаються уважним, прискіпливим поглядом до, здавалося б, незначних куточків природи, які не кожний і помітить. На полотнах мисткині вони раптом виникають у монументальних образах. Вона відточує вальори і дбає про настроєвість природної чарівності (“Заводь”, “Холодний день”, “Зима”, “Заповідний куточок”, “Над Стрипою”). Галина Денега так мистецьки створює композиції твору, що вихопити якусь рослинку з цілого неможливо, бо порушиться збалансованість конструктивного задуму. Рівнозначно і в живому світі порушаться природний баланс та рівновага від зникнення того чи іншого виду.

Натюрморти Г. Денегі написані теж нетрадиційно. Овочі закомпоновані безпосередньо на лоні природи. Вона їх пише надзвичайно виразно, насичено, з чисто жіночим відбором, іноді з гумором і неодмінно з поглядом вправної господині. (“На дачі”, “В сільській коморі”, “Буде борщ?”, “На бабусиному городі”, “В саду у вересні”, “Під коморою діда Семка”, “Врожайний серпень”, “Недільний ранок”, “Щедра осінь”).

Самобутність Г. Денегі криється у тому, що вона є сама собою, вірно служить реалістичним традиціям образотворчого мистецтва. Кожний твір авторки насичений враженнями дитинства та великою любов'ю до рідного краю, до своєї землі, де пізнавала світ і раділа його неповторності. Своєрідна променистість квітів звучить у насичених, дзвінких кольорах.

Галина Денега виховувала свої смаки, черпала натхнення у визнаних майстрів пензля, творчість яких тривожила і наповнювала душу вивченими естетичними враженнями, співзвучними з її особистим сприйняттям чарівного світу. Крім класиків епохи Відродження вона насолоджується творами Катерини Білокур, Євгена Гордійця, Сергія Васильківського, Петра Левченка, Юрія Камишного та ін.

Резюмуючи викладене, спробую відповісти на резонне запитання: “Чому картини Галини Денегі так ваблять, приковують увагу, милують і зачаровують”? Мабуть, тому, що вона пише з любов'ю, з відкритим серцем, насолодою та душевним піднесенням. Твори мисткині щедро випромінюють любов і зачарування мальовничим розмаїттям квітучого рідного краю. Квіти вона зображає в апофеозі цвітіння просто неба. Галина Денега співає пісню першовідкриття дитячих вражень. Її ніжна жіноча душа тремтить від радісного захоплення найменшою польовою квіточкою, тендітною рослинкою, яких пересічні люди ігнорують, а вона бачить у них досконалість і завершеність Божого творіння. Тому глядач милується не фотографічним зображенням, а індивідуальним баченням творця з поетичною душею, завороженого чудовим, неповторним земним і яскравим буттям.

Ці слова підтверджують відгуки з чисельних персональних виставок творів Г. Денегі.

“У страшній круговерті сьогодення ми іноді забуваємо, що є речі, прості й близькі нашій душі. І ось у цьому залі голубить наше серце те, що розгубилось у плині літ, але збережене для нас в душі художниці. І відчувається запах трав, і чується спів пташок і ще щось таке, чого й не передати, напевне, спогад про дитинство”. Лариса С. 21.02.08 р.”.

“Сьогодні прекрасний день мого життя, бо цього дня я побачила багато надзвичайного, а саме: вражаючі картини. Вони залишать у моїй пам'яті неабиякий слід. На жаль, мені не дано такого таланту, як художниці, авторці цих картин. Можливо, я не можу оцінити їх із професійної точки зору, але з точки зору звичайної людини, яка живе на цій землі й радіє її красі – це щось справді надзвичайне, адже в цих картинах живе душа митця... Світлана Лукач, Ніна Морій. 15.07.04 р.”.

“Чудові, прекрасні картини є свідченням Вашого таланту від Бога. Ми дуже раді за Вас, що Ви знайшли своє покликання і відкрили свою багатогранну особистість для народу України та поза її межами. Сподіваємося, що ми ще не раз про Вас почуємо, і Ви подаруєте нам багато прекрасного, навчите нас любити і пізнавати прекрасне, радіти кожній миті життя, дарованого нам Богом. Співробітники ВПКТІ “Світло”. 23.12.04 р.”.

Нині художниця Галина Денега – в zenіті натхненного прояву свого незаперечного, самобутнього таланту.

В'ячеслав ХІМ'ЯК

Наталія ЛЕМІШКА (народилася 25 лютого 1962 р. в с. Наконечне Перше Яворівського району Львівської області) – співачка (колоратурне сопрано), актриса. Заслужена артистка України (2002 р.). Закінчила Дрогобицьке музичне училище (клас бандури, 1983 р.) і Київську консерваторію (1983 р., нині національна музична академія; клас музичної комедії і камерного співу З. Христинич). Від 1989 року – артистка Тернопільського обласного музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка (нині академічний театр). Вокальні партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемівського), Наталка ("Наталка Полтавка" М. Лисенка), Розалінда ("Летюча миша" Й. Штрауса), Ксеня ("Гуцулка Ксеня" Я. Барнича) та ін. Серед драматичних ролей – Меланка ("Наливайко" за І. Ле), Маруся Богуславка (однойменна п'єса М. Старицького), Одарка ("Сватання на Гончарівці" Г. Квітки-Основ'яненка, Диндальська ("Дами і гусари" О. Фредро). У концертному репертуарі: арії з опер Дж. Верді, Г. Доніцетті, Дж. Пуччіні, М. Глінки, О. Римського-Корсакова; романси, українські народні пісні.

Талант неповторний, багатогранний

Акварельний портрет Наталії Лемішки

Думки роїлися навколо тільки-но відіграної вистави...

Напочатку роль давалася важко. А потім щось сталося – немов несла якась невідома сила, і, здавалося, летиш, а куди – й сама не знаєш... Так буває нечасто. Але буває. І сьогодні було...

Глянула у свічадо і... не впізнала себе. Душа була розкрита, як вікна у старих вітчизняних фільмах: нема протягів, і тільки білі фіранки піднімають тебе до небес...

Десь за дверима гамірно розбіглися по домівках молоді актори. На мить усе стихло. Потім серед тиші луною відгукнулися кроки старших акторів... Театр потягнувся, солодко зітхнув і почав передивлятися своїм снім.

Сиділа неперушно. Боялася поворухнутись – їй здавалося, що вона розчиняється в тиші. Долонями доторкнулася високого чола, заплющила очі. І зовсім інший спогад виник перед нею. Бачила себе малою там, де стояло високе-високе літо. Здалеку долинав голос мами: "Наталю, де ти? Ой, люди! Де моя дитина?! Чи ніхто не бачив? А-у! Наталочко!" А Наталочка стояла у високих травах посеред Яворівського полігону і слухала жайворонка, котрий захилювався піснею, й душа дівчинки була в небі... Вона чула маму, але жаль було повертатися на землю. Жаль небес, жаль мамі, жаль волошкового літа...

Про В'ячеслава ХІМ'ЯКА читайте у першому за 2009 рік числі нашого журналу.

Усе відлетіло, змінилось у кольорах та звуках і, здається, десь зупинилося й живе собі там. Сьогодні, як ніколи, хочеться вірити, що воно є. Тільки невідомо, де потяг, який їде до того полустанку. Іноді та височінь забринить у пісенній фразі, іноді – в одній ноті, а іноді обпече серце. Пам'ять раз по раз змушує оглядатись і сподіватися.

...А оце зовсім недавно їздила до мами у Яворів, зайшла в ту церкву, де співала дівчинкою, і під куполом храму почула свій голос. Чи то правда, чи то тільки здалося?..

Яворів – місто особливе, військове. Наталя згадує, що, коли розпочиналася пора бойових навчань, і нічна тиша розривалася від гуркоту танкових колон, тільки оповіді

про земляка гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного та козацького ватажка, красеня Северина Наливайка і мамина пісня відганяли страх (у Наталчиної мами, Катерини Дмитрівни, – чудовий голос. Вона і донині співає у Яворівському церковному хорі).

А згодом Наталія, теж співаючи, закорисувала свої іграшки – двох ляльок та солдатика. І не знала Наталя, що пошле їй Бог трійко діточок: Оксанку, Марійку та Петруся.

Так і росла серед вибухів і пострілів, легенд та пісень.

Зліва направо: Наталя ЛЕМІШКА і В'ячеслав ХІМ'ЯК ("Наливайко" за Іваном Ле); сцена з опери "Циганський барон" Й. Штрауса; Микола БЛАЖЕНКО, Наталя ЛЕМІШКА та Борис РЕПКА ("Летюча миша" Й. Штрауса).

Саме пісня привела Наталю у новеньку музичну школу. Дівчина співала, грала на бандурі, а довгими осінніми вечорами мріяла, що буде великою артисткою. І їздитиме по світах, співатиме людям, а люди будуть її слухати, захоплюватися нею й даруватимуть букети її улюблених квітів – волошок, конвалій та льону...

Наталка не без гордості часто повторює, що їй пощастило на зустрічі з хорошими вчителями і просто гарними людьми, які допомогли у виборі життєвої дороги. Вдячними словами згадує Галину Василівну Заброцьку – викладача Яворівської музичної школи, яка прищепила любов до музики, до бандури, Коробань Марію Михайлівну – викладача вокалу Дрогобицького музичного училища, котра відкрила у Наталі чудовий голос і пробудила віру в себе. Саме ця віра привела дівчину до Київської консерваторії імені П. Чайковського у клас народної артистки України, професора Зої Христинич. Ось уривок із характеристики:

Студентка V-го курсу вокального факультету Панчишин Н. В. (дівоче прізвище Наталі Лемішки – авт.) має чудовий голос – лірико-кolorатурне сопрано, широкого діапазону, красивого тембру. Дуже сценічна, працююча. За роки навчання оволоділа великим репертуаром, постійно працює над підвищенням вокальної май-

стерності, співає у багатьох концертних програмах. Думаю і щиро вірю – в неї прекрасне майбутнє співачки.

Зоя ХРИСТИЧ, народна артистка України, професор.

Усе краще, що Наталя Лемішка акумулювала в собі, вона сьогодні щедро віддає студентам Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Мені пощастило бути на її заняттях. Вона не шкодує ні себе, ні свого часу, ні голосу, але, разом із тим, дуже терпляче й уважно ставиться до студентів. Її суть як педагога – віддавати своє вміння, розуміння, свій талант чи то студентам, чи слухачам на концерті. “Те, що віддаю, – завтра прибуває!” – так вона живе, так навчає, так творить. Ця свята риса поєднує Наталю з її викладачами і наставниками. Її уроки – своєрідна пам’ять про них.

“Не приховую гордості, що заслужена артистка України, чудова співачка Наталя Василівна Лемішка працює на нашій кафедрі. Ця професіоналка творчо підходить до викладання вокалу. Студенти її класу – переможці різних конкурсів, постійні учасники концертів в університеті, м. Тернополі та області”.

Володимир СЕМЧИШИН, заслужений працівник культури, доцент, завідувач кафедри вокально-хорових дисциплін Інституту мистецтв Тернопільського педагогічного університету ім. В. Гнатюка.

Педагогічна робота, ролі у виставах, концертна діяльність... Виступи Н. Лемішки – окраса будь-якого заходу: концерту чи то в рідному театрі, чи у філармонії, Палаці культури “Березіль” ім. Леся Курбаса, концертних залах Польщі, чи творчих звітів області у Києві. Її виступи завжди зачаровують столичну публіку. Наталя Лемішка талановито виконує як класику (арії з опер європейських композиторів), так і українські народні та сучасні пісні композиторів А. Кос-Анатольського, О. Білаша, П. Майбороди, І. Задора, що також стали класикою.

“...Наталя Лемішка, виступ якої був квінтесенцією концерту. Ця молода співачка справляє велике враження артистичністю, жвавістю, пікантною жіночністю, естетичним смаком. Складні оперні арії (Лінда ді Шамуні) та інші шедеври оперного мистецтва Наталя співає, ніби звукові перлини... перекидає. Дуже добре звучить і гармонійний дует Н. та Я. Лемішок у романсі Д. Павличка–О. Білаша “Як надійшла любов...”.

Мирослава ЗАЙКО, мистецтвознавець.

Як швидко біжить час... Здається, ніби вчора Наталя відчинила двері Тернопільського обласного (тоді музично-драматичного) театру ім. Т. Шевченка. Був гарний осінній день. Дерев падали золотом. Тернопільська осінь снувала павутинки бабінного літа. Перехожі зупинялись і зводили погляди до відчинених вікон, із яких лився дивної краси та сили, теплий і чистий голос Наталки Лемішки. Вони не здогадувалися про серйозність моменту – вирішувалося: бути чи не бути їй у театрі. Засідала художня рада...

То була незабутня осінь 1989 року.

“Доля подарувала мені щасливу нагоду свого часу спілкуватися з народною артисткою, професором Київської музичної академії ім. П. Чайковського Зоєю Христич. Розмова була тривалою, цікавою... А ось що сказала пані Зоя про Наталю Лемішку: “Ця дівчина має поважний вишкіл”. Додати ще щось дуже непросто. Працюючи з нею в театрі майже два десятиліття, цілковито погоджуюся з цим мудрим висновком великої співачки. Прекрасні вокальні дані, широкий робітний діапазон, досконала інтонація і чуття ритму, специфічний, властивий тільки їй, тембр голосу, ставлять її в ряд найдостойніших співачок Тернопілля (а може, й не тільки Тернопілля!”.

Євген КОРНИЦЬКИЙ, народний артист України, завідувач музичної частини театру ім. Т. Шевченка.

Згодом увесь колектив тернопільських шевченківців із нетерпінням чекав прем'єри вистави “Любов по-американськи” В. Кело у постановці народного артиста України Анатолія Горчинського. Особлива увага – молодій співачці Н. Лемішці. У виставі було багато музики, вокалу, танців. Яскравий водевільний сюжет потребував від учасників спектаклю неабиякої акторської техніки. Варто відзначити: тернопільські глядачі з особ-

ливим пієтетом ставляться до музичних вистав. Усі ці обставини відгукувалися в душі дебютантки великою тривогою і хвилюванням. Роль Доллі вимагала повної віддачі й неабиякої майстерності. Це – роль для досвідченої актриси, а не вчорашньої випускниці консерваторії. І хоча поряд працювали відомі майстри сцени, які добрими порадами допомагали, всіляко підтримували, Наталя боялася підвести їх, режисера, театр.

Настав день прем'єри. Зала була переповнена, глядачі стояли у проходах...

“ І сталося диво: молода актриса (а це був її дебют) розкрила

такі барви свого таланту як у вокалі, так і в пластиці, що я зрозумів – у театр прийшла талановита особистість, якій під силу всі жанри сценічного дійства”. Володимир ЯЧМІНСЬКИЙ, народний артист України.

У мене, зокрема, викликають глибоку повагу і захоплення актриси, які не бояться бути на сцені негарними, старими, смішними й немудрими, в костюмах, що їм не пасують. Із усім цим арсеналом виразальних засобів довелося зіткнутися Наталі у роботі над образом Доллі.

На відміну від тих співаків, які діалоги у виставах вважають чимось другорядним, от, мовляв, заспіваю – і роль моя, Н. Лемішка дуже серйозно ставиться до драматургії. І в дебюті, й у наступних ролях (Арсена в “Циганському бароні”, Розалінди у “Летючій Миші”, Розіти у виставі “Ніч у Парижі”) Наталя показала себе справді драматичною актрисою. Вона намагається зрозуміти і донести до глядача суть героїнь. Якось зізналась: “Я намагаюся співати там, де проза, діалоги і говорити – де пісня чи арія...”

Коли я дивився ту першу виставу, мені здалося, що у співачки глибоко в душі живе свій особливий театр: яскравий, самобутній, щирий і добрий. Уже тоді їй не за віком та досвідом було властиве відчуття гармонії і жагуче бажання досягти в образі найвищої переконливості. Мабуть, це був той щасливий випадок, коли молода актриса

Зліва направо:
Наталя ЛЕМІШКА у виставах
“Дами і гусари”
О. Фредро,
“Гуцулка Ксеня”
Я. Барнича,
“Сватання
на Гончарівці”
Г. Квітки-Основ'я-
ненка (зі Сергієм
Андрушком).

змогла реалізувати себе у ролі, яка потребувала не просто перевтілення, а трансформації. І це була її перемога. То був успіх театру. Це була одна з кращих постановок у шевченківців музичної комедії, яку здійснили режисер А. Горчинський та художник С. Лукашенко.

Осінь 1990 року пам'ятна шанувальникам Мельпомени приїздом до Тернополя легендарного режисера Володимира Грипича, якого дирекція театру запросила на постановку "Наливайка" за Іваном Ле. Свого часу ця вистава викликала потрясіння у глядачів не тільки в Україні. (Театрали старшого покоління свято бережуть пам'ять про Богдана Антківа-Наливайка у постановці 1958 року). Цього разу на драматичну роль Мелашки була призначена Н. Лемішка. Наталя дуже трепетно і щиро поставилася до роботи над цим образом. Актриса ніби розчинилася у тому часі, була сповнена чимось неземним. І сама здавалася кришталевою, і її пластика, мелодійна мова завожували. Вона була неначе та Дівчина з української народної пісні. У сцені першої зустрічі з Наливайком неймовірно тонко і правдиво передавала зародження кохання. Пам'ятаю сцену побачення закоханої Мелашки зі Северином, від якої віяло якимось щемливим і дуже хвилюючим почуттям.

Під час обговорення вистави уславлений режисер дуже високо оцінив Наталину роботу. Він сказав: *"Якби мені довелося знімати фільм про Наливайка, я б на роль Мелашки запросив Наталю Лемішку. Сьогодні так щиро любити на сцені не вміють"*. Далі він звернувся безпосередньо до актриси: *"Я підозрював, що ви добре зіграєте, але щоб так!... Дякую вам!"*

У театрі Наталю ще довго називали Мелашкою.

Особливого слова заслуговує Наталина роль Марусі Богуславки в однойменній виставі за п'єсою М. Старицького. Прем'єра відбулась у 1993 році. Це була остання режисерська робота незабутнього Павла Загребельного. Постановка ввібрала у себе історію, складність часу, в якому ми жили, а також протиріччя та імпульсивність непересічної особистості Майстра. На той час, як на мене, дуже важливо було відтворити на глибинному рівні українство, осмислити проблематику нашого прагнення до волі. Маруся (Н. Лемішка) була тиха, щира, вся заглиблена в себе. Здавалось, що актриса прислухалася більше до свого внутрішнього стану, ніж йшла за сюжетом. Вона грала... передчуття великої біди. І ось в останній сцені, коли все пропало, згоріло у палаці, котрий підпалили козаки, яких врятувала Маруся, її гра досягає трагічних висот. І стало зрозуміло, що згоріли її щастя, її надія, згоріла душа, й несла її летіти через Босфор в Україну. Мабуть, у цій ролі найяскравіше засвітилися риси особистості Наталі – глибокого, непоказного патріотизму, доброти у ставленні до людей, християнського смирення і твердості духу. Лагідна, навіть лірична ззовні, а який глибинний трагізм усередині!

"Наталя має те, чого не дає жодна школа – сценічну приналежність, чарівливість. Тому хочеться не тільки слухати її, а і дивитися на неї. Вона не лише високопрофесійна співачка, вона – справжня артистка: чи то у виставі, чи в окремій арії творить неповторний образ. Вона знає, що має владу над глядацьким залом і дуже талановито й мудро цю владу використовує".

Богдан ТКАЧИК, заслужений художник України.

Укотре ловлю себе на думці: як легко працювати, спілкуватися, поруч жити і працювати з тими, у кого душа літає, з тими, хто задивлений у небо і залюблений у пісню. І як би їх не терла доля, все одно вони за будь-яких обставин залишаються високими духом, шляхетними у помислах та прагненнях. І, що найцінніше, завжди готові взяти тебе у політ.

"Як на мене, Н. Лемішка – це взірць відданості своїй професії. Дисциплінована, на роботі завжди зібрана. До колег уважна та привітна. Випромінює таку ауру доброзичливості, співчуття, доброти й поваги, що хочеться платити Наталі цим самим. І ще дуже яскрава риса, притаманна цій красивій актрисі, –

бажання грати і грати, вдосконалювати майстерність. Ці риси я глибоко шаную в ній”.

Марія ГОНТА, заслужена артистка України.

1998 рік. Приступаючи до “Гуцулки Ксені”, колектив тернопільських шевченківців уже знав творчу руку відомого львівського Майстра, народного артиста України Федора Стригуна. Його постановки “Суєти”, “Хазяїна”, “Житейського моря” радували глядачів Тернополя. І от “Гуцулка Ксеня” з напівзабutoю музикою Я. Барнича.

Попри зовнішню простоту драматургії і музики, майбутня вистава потребувала копіткої праці й польоту душі. Для створення повноправних образів таких героїнь, як

Наталка Полтавка, Маруся Богуславка, Маруся Чурай, також Ксеня необхідний особливий підхід до процесу їх втілення. Складність, як на мене, полягає в тому, що ці героїні, з одного боку, дуже юні (їм нема ще й двадцяти!), а з іншого – то вже сформовані особистості. Крім того, виконавиця має досконало володіти вокалом, мати талант драматичної актриси. А якщо зважити ще на хрестоматійний глянець... О, тут не одна актриса зазнала поразки!

*Наталія ЛЕМІШКА на концерті;
з чоловіком
Ярославом
ЛЕМІШКОЮ;
співають Наталія
ЛЕМІШКА та
Іван РАВЛЮК
(дует із “Запорожця за Дунаєм”
С. Гулака-
Артемовського).*

Не перестаю по-доброму дивуватися Федорові Стригуну, його вмінню створити відповідну атмосферу навколо народження нової вистави, його здатності бачити і відкривати в акторів найпотаємніші струни, його захопленості у театр, у справу, яку робить. Вражає потужна енергія творення Ф. Стригуна, яка фонтанує і змушує навіть скептиків ставати одержимими. Він уміє і знає, як лікувати акторську душу. Йому вірять, як лікареві-цілителю чи священикові. Всі ці якості свого часу згуртували і зцілили Тернопільський драматичний театр ім. Т. Шевченка.

“Гуцулка Ксеня” стала черговим іспитом на професіоналізм. Наталка відчувала і, здавалося, добре знала свою героїню. А коли виходила на кін, усе летіло шкереберть. Підкрадалися тривога і розпач. Хотілося все покинути й піти світ за очі...

Режисер допоміг несподіваною порадою: “Ти, Наталю, поїдь у Карпати, побудь там кілька днів, а коли повернешся, продовжимо роботу...”

Коли повернулась, її не впізнали. Федір Михайлович щасливо всміхався. Виявилось, що ця горда карпатська дівчина на ймення Ксеня жила у Наталі давно...

Глядачі сприйняли виставу із захопленням. Це був розкішний Великодній дарунок тернопільських шевченківців місту та іншим містам.

“Гуцулці Ксені” гаряче аплодували у Луцьку, Вінниці, Чернівцях, Івано-Франківську. Вона не залишає байдужими, бо в ній бринить душа Карпат.

“Частенько серед глядачів зустрічалися мені люди, наділені щедротами таланту, яких мистецька круговерть, час, позакулісні інтриги обернули на амбіційних, самозакоханих, “всезнаючих” снобів.

На превеликий жаль, цікаві творчі особистості здебільшого розчинялися в химерній славі власного “Я”. Але, на щастя, є й винятки. Цілком правильно не відчуваючи дефіциту обдарування, чудова співачка, актриса, педагог Наталя Лемішка, маючи неабиякий досвід, любов глядачів, незаперечне визнання фахівців сцени – мов чистий росяний ранок, щомиті випромінює приязнь, благодатну добру енергію і силу. Її незгасна жага пізнання професії неймовірно тішить”.

Олег МОСІЙЧУК, заслужений артист України, режисер.

У творчому житті кожного актора бувають несподіванки. Деякі з них довго згадують, переповідають, вони стають легендами... Цьогораз призначення на роль пані Диндальської у п’єсі О. Фредро “Дами і гусари” було для Наталі повною несподіванкою. Про музику і вокал на репетиціях не йшлося. Режисер-постановник Олег Мосійчук таємниче всміхнувся і на запитання актриси: “А де, в якому місці арія?” жартома відповів: “Пісень не буде – будуть танці” і попросив подумати про характерність у ролі.

Репетиції тривали звичним чином, розмірено. І раптом одного дня Наталя одягла окуляри, що їй не дуже пасували, й абсолютно змінила ходу. Природна граціозність кудись зникла, з’явилася незграбність, змінилася постава, голова ледь подалася вперед. Спочатку було не дуже комфортно сприймати актрису в такому образі, але згодом, коли вона взяла костюм і скористалася гримом, сталася метаморфоза – діяла вже не актриса Н. Лемішка, а пані Диндальська у всій своїй красі.

Ось як написала тоді одна з найдосвідченіших рецензентів:

“... Не принижуючи інших актрис, хочу відзначити Наталю Лемішку, яка цією роллю довела, що є не тільки блискучою солісткою, а й цікавою драматичною актрисою. Їй дісталася роль такої собі Пенні Довгої Панчохи, і Н. Лемішка грає її легко, дотепно, навіть із якимось азартом”.

Галина САДОВСЬКА, заслужений журналіст України.

А ось думка ще одного авторитета:

“Талановита, красива, розумна, добра, порядна, приваблива, любляча мати і щаслива дружина.

Чого ж не вистачає заслуженій артистці України Наталі Лемішці?

Визнання, любові глядачів, поваги чи уваги керівництва?

Усе це в неї є.

А чого ж, все ж таки, не вистачає для повного щастя?

Великий талант мусить мати повну і всебічну реалізацію!”

Федір СТРИГУН, народний артист України, лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка, художній керівник Львівського національного драматичного театру ім. М. Заньковецької.

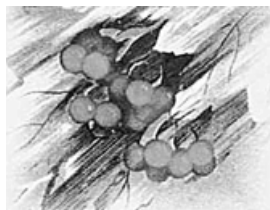
Із цим важко не погодитися...

Література

Бригадир Н. Успіх на сцені – це власне “я”// Тернопіль вечірній. – 2002. – 10 липня; Заїка М. Мелодія слова і струни// Свобода. – 2000. – 25 січня. Лемішка Н. Я – у стихії любові// Досє-02. – 2000. – № 1, січень; Попович Ж. Театр – це робота// Тернопіль вечірній. – 2000. – 31 березня; Садовська Г. І дала йому пісня крила// Вільне життя. – 1999. – 27 листопада; Садовська Г. Вічна тема: дами і гусари// Вільне життя. – 2005. – 11 червня; Собуцька В. Всі барви рідної землі// Свобода. – 2000. – 18 листопада; Театральна Тернопільщина: Бібліографічний покажчик// Уклад.: П. К. Медведик, В. Я. Миськів, Н. К. Іванко. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. – С. 153–154.

“Я впевнений – ви прийдете до мене...”

*Підготувала
Людмила Іванівна ПРИСЯЖНЮК,
учитель Тернопільської
загальноосвітньої школи І–ІІІ
ступенів № 16 імені В. Левицького,
учитель вищої категорії, методист.*

*Я впевнений – ви прийдете до мене...
Я вас і Україну так люблю!*

Володимир ВИХРУЩ

ЗАПРОШЕННЯ

Усіх, хто закоханий у поетичне слово Володимира Вихруща, запрошуємо на літературне засідання, яке відбудеться в літературно-мистецькому клубі “Парнас”

Тема. Життєвий і творчий шлях Володимира Вихруща.

Мета. Ознайомити учнів із життєвим та творчим шляхом В. Вихруща, поглибити почуття поваги до митців рідного краю, їх творчого доробку, формувати громадську думку, виховувати почуття національної гідності.

Обладнання. Портрет поета, фото, записи пісень, стенд із матеріалами про життя і творчість поета, відеомагнітофон, відеокасета.

Поетичний доробок. “Барви сонця”, “Утверджую день”, “Чебрець”, “Веління серця”, “Подих весни”, “Поезії”, “На крилах любові”, “Вірші та поеми”, “Полум’я калини”, “Мамина світлиця”, “Серпень душі моєї”, “Шлях до волі”, “Козачок”, “З розумової криниці”, “Дороги долі”, “Світ починається з любові”, “Україночка”, “Троянди на мечях”, “Безсмертя душі”, “Рубаї”, “Пісні барвінкового краю”, “Немає крашої землі, як наша рідна Україна”, “Рідна сторона”, “Кроком руш!”, “З Україною у серці”

ВСТУПНЕ СЛОВО ВЧИТЕЛЯ

(на фоні пісні Н. Матвієнко "Коріння")

Сьогоднішнє засідання у нашому літературно-мистецькому клубі "Парнас" присвячене життю і творчості нашого земляка, поета, педагога, громадського діяча, одного з найвпливовіших із 500 людей світу, великого життєлюбця, залюбленого у рідну землю, людей – Володимира Павловича Вихруща. Він знаний в Україні та й за кордоном завдяки своїм поетичним збіркам, глибоким політично-економічним працям, невідомому бажанню допомогти іншому. Його авторитет невіддільний корозії часу, сумнівів, бо нема в ньому позолоченої порожнечі.

Кожен митець – син своєї епохи. І якщо він здійснює прогресивні зрушення у свідомості народу, з якого вийшов, то стає його речником. Він, бачучи більше, ніж його співвітчизники, формує нове обличчя дійсності. Тоді митцева любов до нації обов'язково вливається у всенародну любов, хоча б і посмертну, виражену часом. Володимир Павлович проникав словом у глибини пластів творчості народу, а поглядом сягав вершин світової культури. Мабуть, ми не знайдемо на ниві красного письменства Тернопілля такого іншого працюючого автора, адже його творчий доробок переступив поріг третього десятка збірок поезії. А ще сотні наукових статей, десятків монографій, кандидатська і докторська дисертації, безліч публікацій з питань економіки, культури, проблем національного пробудження...

Більше 30 років він працював у царині літератури й науки.

Поділимося враженнями про його творчість, дізнаємося про злободенні проблеми, котрі хвилювали майстра слова. Сьогодні у літературному клубі ми по-

*Володимир
ВИХРУЩ:
світлина
з дороги життя.*

чуємо чимало цікавого, що розкриває багатогранну особистість поета.

1. Чи потрібна поезія сьогодні, у час бурхливого розвитку техніки, підприємництва, змін світогляду, моральної свободи, смаків?

Чому теми, які розкривав Володимир Павлович, актуальні й у наш час?

3. Яким було життєве кредо поета? Що давало йому натхнення?

4. Чим поезії В. Вихруща приваблю-

ють наших сучасників? Чи може зацікавити творчість В. Вихруща сучасного читача?

5. Які мотиви і чому притаманні ліриці В. Вихруща?

Отже, проймімося духом поезії Володимира Павловича. А перепусткою на засідання будуть відкриті душі й серця, бо “поезія – це завжди неповторність, якийсь безсмертний дотик душі...”

Перегорнімо сторінки життя і творчості талановитого майстра слова ...

Учениця. Володимир Павлович Вихрущ, у творчому світі відомий ще як Володимир Українець, народився 4 березня 1934 року в селі Августівці, що нині належить до Козівського району, в селянській родині серед розкішної подільської природи. Щоб наблизитися до розуміння суті особистості, потрібно звернутися до родоводу.

В Августівку переїхав із Ценева хлібороб Михайло Вихрущ. Його син Павло і невістка мали четверо дітей: Володимира, який помер малим і відрізнявся тим, що дивував односельців недитячим розумом; Володимира – доктора економічних наук, професора, поета; Софію, яка була вчителькою; Богдана – викладача Львівського політехнічного університету. Усе життя батьки Володі важко працювали на своїй землі. Основною їх метою було – мати велике поле як запоруку добробуту сім’ї.

Учень.

Батькові руки

В мого батька руки

Чорні, порепані,

В мого батька руки

Наче в кузні kleпані,

Вони сильні й жиливі,

Перев’язані жилами.

Мого батька руки

Землю плекали,

Таранили скали

І край захищали.

Мого батька руки

Сад у полі садили,

Від поля вони

Набиралися сили.

Ці жиливі руки

Брали не раз на поруки

Радість людську і весну ...

(Збірка “Вірші та поеми”, с. 20)

Учениця. Матір вирізнялася розумом і теплотою. Але, на жаль, вона рано пішла зі життя. Чимало віршів Володимир присвятив дорогій неньці:

Не йдете вже Ви

Мене будити,

Тільки дощ

Січе віконну раму.

Цементові

Посивілі плити

Перекрили

Ваше сонце, мамо,

І ніхто вже

Взятого не верне,

Сум очей лишили Ви

Навіки.

Я пішов би

Крізь колючі терни,

Щоб знайти для Вас

Цілющі ліки.

Ви сказали:

– Сумувати не треба ...

Сніг важкий

Вам рано ліг на плечі,

Плаче вранці

Сивоброве небо

Над гніздом

Зруйнованим лелечим.

(Збірка “Барви сонця”, с. 24)

У рідному селі минало Володимирове дитинство. Рано відчув біль тяжкої втрати – смерті неньки. Горю його не зламало. Тримався, допомагав батькові по господарству і пас корову, ходив у ліс по дрова, працював у полі. І при цьому добре вчився в Конюхівській 7-річній школі.

Із раннього дитинства входить у наше життя село чи місто, березовий гай на узліссі, пшеничне поле, чисте джерело, поріг рідної школи, святе слово – Україна. Хто з нас, прислухаючись до гомону рідної землі, не захоплювався її нев’янучою красою, не відчував її запаху. Та хіба вловиш оте багатство почуттів, як це вмів робити Володимир Вихрущ. Він любив бродити полями, затамувавши подих, слухав, як співають дівчата, як перешіптуються берізки. Поезія ніби сама просилась у його душу – і в записній книжці мережив

поетичні рядки, які розправляли широкі крила для польоту. Ніби молодий пагін, тягнувся до сонця, до солов'їного щебету, до краси. Усе його життя – це творча праця, поєднана з талантом, даним Богом.

Учениця. Через деякий час чорна біда прийшла в родину Вихрущів. Трагічно загинув батько. Рятуючи дружину (після смерті першої одружився вдруге), яка торкнулася дійницею обірваного дроту, що був під напругою, згарячу відкинув його рукою. Її врятував, а сам помер.

*Весна вмиває силу молоду,
Село добром стрічає трудівниче.
Цвітуть черешні в батьковім саду,
Та батько в гості сина вже не кличе.*

*Під ясном високим він лежить,
На грудях склавши бронзові долоні.
А над полями стелиться блакить,
А в житі маки розцвіли червоні.*

*На плечах батько ніс аж дві війни,
А скільки злиднів знав він і тривоги...
Він сіяв в землю, так радів весні
І совісно пройшов життя дороги.*

*У праці бачив він найвищу суть,
І так любив він землю свою милу...
Вже вкотре квіти польові кладу
На незабутню батьківську могилу.*

(Збірка "Поезії", с. 21)

Учениця. Вірш "Я ніс обід"

*Я ніс обід.
Стояли перші копи,
Вузька стежина
Тягла в далину.
Щеміло серце
Сивої Європи
Від гіркоти
Недолі-полину.*

*Мені тоді
Лиш сьомий рік пішов
Я так любив
Черемху і траву.
У кожній гілці
Бачив диво-вроду,
У бруньці кожній –
Силу молоду.*

*Хіба я міг
Подумати чи знати,
Що в Бухенвальді
Вже тривожний час.
Кривавий меч
Стискали руку ката,*

*Вогонь життя
На лезах ночі гас.*

*А в підземеллях
Біснуватих круків
Для мене готували вже фугас.
Вогні палали,
І чорніли трупи,
У камерах звивавсь отруйний газ.*

*Сушило сонце
На сосні живицю,
Діждалась жнив
Подільська сторона.*

*Я ніс обід
На першу косовицю,
А повернувся -
Сказали: "Йде війна!"*

Закінчивши 7-річну школу з відзнакою, сільський хлопець блукав Львовом, шукаючи навчальний заклад. Лець не почав учитися на лікаря, але, почувши про майбутню спеціалізацію, пов'язану з новонародженими, забрав документи. Випадково прочитав оголошення про фінансово-економічний технікум і став його першокурсником.

Учень.

Сині ранки

(на фоні ніжної тихої музики).

*Пам'ятаю ранки,
Синьоокі ранки...
На Високім Замку
Голуба роса.*

*Цілувало сонце
Щічки галичанки,
І злітала птахом
З пліч її коса.*

*Ходить наша юність
Вулицями Львова,
В пам'яті донині
Ті студентські дні.*

*Сняться сині ранки,
Сняться даль чудова
На каштанах юних
Гнізда в'ють пісні.*

*Де ж ви, де ви, любі
Весни ті далекі?
У ті дні, що в чисту
Вилились красу?*

*Час летить шалено,
Клекотять лелеки,
І влітає осінь
Паморозь в косу.*

*Синьоокі ранки
Будять юну силу.*

Наливає спілість
Яблука в садах.

*Хтось іде по Замку
Так, як ми ходили,
Хтось іде по наших
Вранішніх снігах.*

(Збірка "Чебрець", с. 56)

Учениця. Потяг до знань привів селянського хлопця до Одеського кредитно-економічного інституту, в аспірантуру. Водночас Володимир ні на хвилину не залишав літературного пера. (На фоні ніжної і тихої мелодії).

*Пахне море,
Пахне сіном,
Пахне море чистотою...
Я скучаю за жасмином,
Я скучаю за тобою.*

*Вийди, мила,
З хвиль, із казки,
Чи з зеленої алеї...
Хай позичить море ласки
У душі таки твоєї.*

*Пахне сонцем
Хвилі нині.
Грають хвилі синьобокі.
Позичало море синє
У очей твоїх глибоких.*

*Глянь, скупало
Небо зорі
І поклато спать зарання...
Ходить нишком понад морем
Смуток нашого кохання.*

(Збірка "Барви сонця", с. 42)

Учень. Володимир Павлович працював у редакції районної газети, головою колгоспу, завідувачем райфінвідділу, деканом фінансового факультету Тернопільського фінансово-економічного інституту (нині це – Національний економічний університет), був головою планової комісії, заступником голови Тернопільського облвиконкому, завідувачем кафедри економіки підприємств і корпорацій Тернопільської академії народного господарства (нині – Національний економічний університет). Він – доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України, член-кореспондент Академії підприємництва і менеджменту України.

Працелюб... Не знімав зірок із неба. Все йому давалося чесною працею, влас-

ними стараннями, ініціативою і розумом. На нього можна було покластись у будь-якій справі. Ніколи не був кар'єристом, жив для людей, для загальної справи. Його життєве кредо – роби добро на землі. Він умів підняти людину, повести за собою.

Учениця. Свій робочий день Володимир Павлович починав із Молитви і "Кобзаря".

*Я зливаюсь з швидкістю вітрів,
Щось гублю, а щось і відкриваю,
Свій робочий день розпочинаю
Із Шевченкових безсмертних слів.*

*Хто б причетним бути не хотів
До вогню, що у думках Тараса,
Щоб строфа, як вічна траса,
Огинала пагорби віків.*

*Щоби світ став сіячем добра,
Щезли битв криваві лихоліття,
Щоби гордо в сотому столітті
Билось серце сивого Дніпра.*

*Щоб розкриллям радісних пісень
Честь здіймалась трудового класу.
Із строфи великого Тараса
Починаю кожен творчий день.*

Учениця. Художня пам'ять Володимира Вихруща була надзвичайно багатою. Поряд із творами громадянської та інтимної лірики (ці мотиви у нього часто гармонійно зливалися в однорідний поетичний сплав) із-під пера виходили поеми. Непідробна глибока народність була органічно притаманна його творчості, поглядам на світ і життя, своє місце в ньому. Це людина, яка до важливих життєвих істин дійшла сама, жила своїм розумом, непозиченими уявленнями, етичною нормою якого стала вимогливість до себе, прагнення самовдосконалюватися, готовність взяти будь-яку роботу заради України і людей.

Нині всім зрозуміло, що ніколи в поетичному доробку майстра слова не були визначальними вірші про партію... Замість них народжувалися сповнені глибинним патріотизмом високоінтелектуальні вірші, що так відчутно переважають у творчому доробку поета, великого знавця рідної мови, культури, історії.

Із болем Володимир Вихрущ писав про тих, хто цурається рідної мови, забуває, звідки він родом, хто його батьки, діди, прадіди. Болить поетове серце за тих, хто зневажає свій рідний край, батьківську хату, хто соромиться немодно одягнених своїх матерів, у яких від тяжкої праці шорсткі і потріскані руки. Саме людей праці оспівує він у своїх поезіях.

Учень.

*Служіння людям – успіху основа.
Будь лагідним, цінуй значимість слова.
Над розумом не височіє совість,
Без совісті той розум, як полова.*

*Літа – немов метеорити,
Хвилинами слід дорожити.
Замало вміти працювати,
Ще треба вміти мудро жити.
Життя народу – влади урожай –
Сповна на себе тягарі приймай.
Коли байдужий припливе до влади,
Збідніють люди, сум сповіє край.*

*Не треба бити в душу клин,
І на віттар кидать полин.
Одна в нас мати – Україна,
Одне в нас сонце, Бог один.
Вже Україну знає світ,
Її пісні, вишневий цвіт.
Спаси нас, Боже, порятуй нас, Боже,
Ми ж на Голгофі скільки літ.
Добром посіяне насіння
Плодами довго буде жити.
Хто присвятив себе творінню,
Того вікам не покорить.*

Учень. Кожен митець, як відомо, син епохи. Якщо він здійснює прогресивні рушення у свідомості народу, з якого вийшов, то стає речником доби. Він, бачачи далі, ніж його співвітчизники, по суті, формується нове обличчя дійсності. Тоді митцева любов до нації обов'язково трансформуються у любов до нього, хоча б і посмертну, виважену часом.

Кожною іскрою полум'яного слова, злетом думки і почуття поет осмислює навколишню дійсність.

Коли початківці запитали Володимира Павловича, як стати письменником, він відповів: “Треба трудитися так, щоб досягти майстерності. Дилетанство тут, як і всюди, не дасть далеко піти. Потрібні таланти і праця. Я глибоко переконаний, що

справжня поезія починається не зі словесної еквілібристики, не із захоплення модними течіями, а зі справжньої думки і справжнього почуття”.

Учениця. Вірші Володимир Вихрущ почав писати ще школярем. Відтоді минуло багато часу. Читачі зустрічалися з його творами в оригінальних книжечках: “Барви сонця”, “Утверджую день”, “Подих весни”, “Поезії”, “На крилах любові”, “Черець”, “Вірші та поеми”, “Полум'я калини”, “Серпень душі моєї”, “Квіти надії”, “Шлях до волі”, “Козачок”, “З розумової криниці”, “Дороги долі”, “Світ починається з любові”, “Україночка”, “Троянди на мечах”, “Безсмертя душі”, “Рубаї” і т. д..

Кращі його твори проникнуті синівською любов'ю до нееньки-України, її людей, рідної землі. Вчитуюсь у поезію – і відчуваєш подих літ, що прожив автор, хоча це не поетична автобіографія. Змінюється життя, а людина вірна своєму ідеалу і покликанню. Автор відчуває себе частинкою історичної долі краю.

Молитва

(на фоні музики М. Скорика
або В. Барвінського).

*Душу схиляємо нині
До пресвятих молитов.
Боже, даруй Україні
Волю, Добро і Любов.
Ти на землі і на небі,
В наших добрі і журбі.
Ми припадаєм до тебе
Йдемо поклонитись тобі.
Кличуть стрілецькі могили,
Кличуть високі хрести.
Милості просим і сили,
Боже, гріхи нам прости.
Чисті життя пливуть ріки,
Коли ваги вже набрав.
Віруєм в тебе навіки.
Смертю ти смерть подолав.
Мужність живе у родині,
Кривди наш нарід зазнав.
Боже, даруй Україні
Волю, Добро і Любов.*

(Збірка “Шлях до волі”, с. 5)

Учень. Важливу сторінку в житті Володимира Вихруща займало християнство. Без віри він би не досягнув таких ви-

сот. Із 1976 року почав писати щоденник. Перша сторінка починалася і закінчувалася літерами “ДБЩ”, що означало: “Дай, Боже, Щастя”.

У роки незалежності глибинні почуття віруючої людини дали йому змогу написати проникливі твори.

Стопа

*Вже кажуть з тих пір немало літ,
Була тоді годинонька не рання,
Над скелями розкрилося сіяння,
Осоння Боже осінило світ.
Вогонь злотавий простір оповив,
Убачив пастушок і два інаки,
Як з неба опустились чудознаки,
І Матір Божу промінь освітив.
Спасати людей прийшла вона сюди,
Людські гріхи заповнили засіки.
Стопа її лишилася навіки,
А в ній сріблясті крапельки води.
Священний залишився її слід,
І хоч не раз була пора негожа,
Почаївська блаженна Матір Божя
Люддей віками береже від бід.*

(Збірка “Світло душі”, с. 60)

Учениця. Більше половини поезій збірки “Світло душі” – це поезії на релігійну тему. Звертання автора до наших християнських першовитоків цілком закономірне, адже Великдень душі, Божий перст і Хрест – ота тріада, що тримає нас на цьому світі, без якої ми ніщо.

Почаїв – це символічне святе місце, це Храм Духу, Віри Господньої. І нам немає чого ділити на національному полі, адже “є світ один, є Бог, є мати-Україна”.

Учень. Збірку поезій “Шлях до волі” поет присвятив 50-річчю Української Повстанської Армії. Тривалий час комуністична пропаганда поширювала думку про те, що вояки УПА, оунівці були зрадниками, фашистськими прислужниками. Насправді це були патріоти, які хотіли звільнити українську землю від будь-якого ярма, прагнули жити у вільній, незалежній державі. Діяльність цієї армії була лише частиною довготривалої боротьби українців за волю. Поет оспівав мужність, відданість рідній землі цих юнаків, їх трагічну долю. З такою ж любов’ю оспівані й Українські Січові Стрільці.

На могилі повстанця

(Ансамбль дівчат виконує пісню).

*Вона велична, скромна
І проста.
А скільки в ній і тайни,
І слави.
На ній не було напису
Й хреста.
Лиш плакали росою
Зелен-трави.
Вітри тут травам
Коси розплели,
Хмарини сріблить
Промінь білі крила.
І чорнобривці
Болем зацвіли,
Що дівчина при місяці
Садила.
Гранати рвались,
Спалахи кругом,
Він переможцем вийшов
З поля бою.
Його скосила куля
За селом,
І рідну землю
Він прикрив собою.
Сюди пелюстки
Вітер принесе
І зашумлять обпалені
Алеї.
Любив він Україну
Над усе,
І вірним УПА
В битві впав за неї.
Вони честь роду не зганьбили.
Вони катюзі не служили,
А захищали рідний край.
... Час змиває хвиль
Фальшиву піну,
А істина свята
Воскресне,
Нащадки їх оцінять
Чесно
Вони – борці
За Україну!*

(Збірка “Шлях до волі”, с. 21)

Учениця. Життєвим кредо Володимира Вихруща було – жити чесно.

*Я совістю не гендлював.
Ти раптом здивався, прозрів
І рвешся сам на п’єдестали.
Коли ти в затишку сидів,
Мене дощі вже полоскали.*

*І манівцями я не йшов,
Хоч набивав численні гулі,
І совістю не тендлював,
І не ховався у намулі.
Я – України чесний син
(Не задля показух зі сцени).
А в час застою не один
Писав доноси і на мене.
Вкраїну над усе люблю,
Її левади, поле, пущі,
Життя віддам їй без жалю,
Бо вірую у правду суцю.
Я виріс з маминих пісень ...
З верби, що дивиться у воду ...
Я сповідаюсь кожен день
Перед людьми і честю роду.*

Учениця. Навіть тоді, у холодні роки перебування держави в лещатах тоталітаризму, Володимир Вихрущ сповідував справедливість, порядність, любов до людей, рідної землі. Він був національний у широкому розумінні слова. Його поетичне світло живило триєдине начало: Україна, Історія, Віра.

Саме в цьому світлі сфокусовано весь трагізм нашої української нації, її важкий поступ до незалежності, державності.

То що ж було джерелом натхнення поета?

Рідна земля, мова, батьківська хата, материнська пісня, любов до людей, Віра в Бога, знання історії, культури, мистецтва і талант, який дав йому Всевишній.

– А яким було життєве кредо Володимира Вихруща?

Життєве кредо Володимира Вихруща – жити чесно.

– Чому теми, що Володимир Павлович порушував за життя, актуальні у наш час?

Наш обов'язок перед історією та сучасністю, перед минулим і майбутнім – шанувати національні святині, оберігати духовні скарби, розвінчувати бездуховність, нігілістичне ставлення до української культури, споживацькі тенденції, нехтування народними звичаями, піснею, почуттям патріотизму.

– Чим поезії Володимира Вихруща приваблюють наших сучасників?

– Поезії гармонійно єднують зміст і

форму. Мене полонить залюбленість Володимира Вихруща в людину, в красу природи, напрочуд багаті художні засоби, епітети настільки оригінальні, що їх можна назвати епітетами Вихруща. Вірші мелодійні, цікаві. Він мав неабияке вміння вводити до своїх віршів автобіографічний елемент: за особою автора я бачу багатогранне життя народу.

– Сьогодні, у час бурхливого розвитку техніки, підприємництва, зміни світогляду, чи потрібна поезія?

– Так, дуже, бо мистецтво, література допомагають людині жити і працювати, вводять у світ прекрасного, роблять її духовно та інтелектуально багатого.

Учень. Володимир Вихрущ – автор багатьох популярних пісень, музику до яких написали Микола Колесса, Юлій Мейтус, Володимир Верменич, Андрій Кушніренко, Анатолій Кос-Анатольський, Мирослав Скорик, Анатолій Горчинський, Юрій Кіцила та інші. Пісні ці звучали у виконанні Ніни Матвієнко, сестер Байко, Дмитра Гнатюка, Алли Кудлай, а також інших співаків та вокальних ансамблів. Пісні автора видано окремими книжками: “Пісні барвінкового краю”, “Немає кращої землі, як наша рідна Україна”, “Рідна сторона”, “Кроком руш!”, “З Україною у серці”.

Учень. Пісні дихають щирим ліричним струменем, славлять рідний край, розкішну подільську природу, невтомних трударів міста і села. Саме оцей ніжний захоплюючий ліризм, мелодійна ритміка вірша, доступний зміст твору роблять його близьким до народного. Тому й не дивно, що на значну кількість ліричних поезій Володимира Вихруща написано музику сучасними композиторами. Особливою популярністю користуються пісні “Цвіте наш край”, “Материнські стежки”, “Білі черемхи”, “Коріння”, “Два голуби”...

Звучать магнітофонні записи пісень.

Учениця. Особливо до душі припала мені інтимна лірика Володимира Вихруща. Вразливість його натури, щедрість і чистота почуттів виявилися настільки

сильними, що найпростішими і найрозумнішими словами поетові вдалося виразити найсокровенніше.

Зорі кохання

(На фоні ніжної музики).

До сині неба туляться зорі,
Зорі любові не згаснуть, ні!
Пісня кохання в синьому морі.
Пісня кохання в нашій весні.
Більшого щастя мені не треба,
Підем назустріч зливам, вітрам.
Ти подаруй мені зоряне небо,
Я тобі сонячний ранок віддам.
Очі – то зорі, зорі – то очі.
Світять в дорозі зорі мені.
Я милої очі бачити хочу
В туги хвилину, у мрійливому сні.
Вітер розвіє здіблені хмари,
І заспівають знов солов'ї.
Місяць голубить здружені пари,
Хочу я бачити очі твої.

(Збірка “Подих весни”, с. 76)

Учениця.

З тобою

Полум'я квітів, листя зелене.
Я через далі з вітром прийду.
Зірκο надії, сядь біля мене,
Тишу послухаєш в нашім саду.
Барви освітять срібну долину,
Соловейко затьохка в гаю.
Візьмем за руки рідну калину –
Щиро обнімем долю свою.
Ранок нахилить гілку вишневу,
І на пелюстках цезне роса.
Перстень висвітлить грань променеву,
І розплететься руса коса.
Нас не злякають зливи й завії,
Спільно тягар наш долі нести.
Сядь коло мене, квітко надії,
Нам ще далеко треба іти.

(Збірка “Квіти надії”, с. 131)

І весною, і зимою

І весною, і зимою
(Болю серця не сховаю)
Ти витаєш наді мною.
Ти пливеш в моє безсоння,
Ти несеш сльозину чисту.
Ти натхнення,
Ти – осоння
Мого подиху і змісту.
А коли над серцем туга
Розправляєм сірі крила,
Відчуваю руку друга, –
Повну ласки, повну сили.

Ти в безмежну синь злетіла,
За тобою серце мліє.
Де ти, чайко білокрила?..
Ти лиш привид...
Ти – лиш мрія.

(Збірка “Барви сонця”, с. 59)

* * *

Розжене вітер стадо хмар –
І сонця круг пливе в зеніті.
Твої цілунки – Божий дар.
За них з тобою ми в одвіті.
Пливе по небу молодик,
Сповитий срібною канвою.
Твої цілунки – медівник,
Який ми ділимо з тобою.
Сердець прискорене биття,
Родини – мов метеорити.
Твої цілунки – це життя,
Росою чистою омиті.

* * *

Дні трояндовим
квітом позначені,
І на липах золочений рій.
Я до тебе іду,
Як на перше побачення,
В хвилюванні, в обіймах надії.
Скільки літ
Ми з тобою закохані
І заручені з рідним Дністром.
Пролетіли роки,
Мов спокохані,
Притоптали важким копитом.
Ми зазнали
Негоди і холоду,
Аж від них замерзала в нас кров.
Я тебе бачу в снах,
Повних солоду,
Чую голос твій в пісні дібров.
Ти – тепло почуттів
Нерозтрачене ...
Вітер хилить траву молоду,
Я до тебе іду
На те перше побачення,
Через гори і доли іду.

(Збірка “Квіти надії”, с. 134)

Учениця. У ставленні до дітей та онуків Володимир Павлович нагадував діда Павла. Любов його була глибинною, щирою, суворою та вимогливою. Чи не тому вони стали справжніми людьми.

Синові

Я тобі, мій сину, заповім
Всі дороги, ріки і простори,
Де цвітуть на небі голубім

Мерехтливі недосяжні зорі.
Де бузкові світяться куці
І ставки виблискують в лазурі,
Де сніп сонця, і терпкі дощі,
Де людей стрічають зливи-бурі.
Щоб не був ти в горі і журбі,
Подружився з небом і степами,
Батьківщину заповім тобі
Із Дніпром широким і піснями.
Ти свій сніп у полі сам зв'яжи,
Рідному завжди вклонися дому,
Рідний край люби і бережи,
На поталу не віддай нікому.
У житті великим, трудовім
Май свою надію і тривогу.
Я тобі, мій сину, заповім
Ще ніким не пройденою дорогу.

(Збірка "Вірші та поеми", с. 55)

Анатолій Володимирович Вихрущ,
син поета, продовжив справу батька.
Поетичний талант передався синові. Про
це свідчить збірка поезій "Розмова з бать-
ком". Це – перша віршована ластівка
сина, присвячена найдорожчій людині.

(Спогади про батька А. В. Вихруща)

Учениця.

Ми мужнієм, пробуєм крило,
І в одну весняну теплу днину
Залишаєм батьківське гніздо,
Вибираємо свою стежину.
Йдем по світу горді і прямі
Кланялись не вміємо нікому,
Нас не втримати й в залізному ярмі,
Або рвем, або вмираєм в ньому.
Якщо любимо – то раз і назавжди.
В людях ціним доброту і вірність.
Не міняєм почуття на срібляки,
Ненавидимо тупу покірність.
Й де б не були, серед тьми доріг
Лиш одну ми серцем пам'ятаєм.
Завжди приходим на святий поріг
До рук батьківських припадаєм,

(Збірка "Розмова
з батьком" А. Вихруща)

Учениця. На схилі літ Володимир

Павлович писав:

Наздогнати вже не можу літ.
Вихором мчать,
Немов з припону коні.
Осінь покриває сріблом скроні,
І сліди засипа –
Вишині цвіт...
У думках дитинство пробіжить
Босоноге, бідне, в полотнянці, –
Пам'ятає вирви,
Голод, шанці

І росу, що у листках кипить, –
Прийде юність
По стрімких стежках,
Вдумлива, шукаюча дороги,
І кохання перше і тривоги.
І настій духмяний на вітрах.

Де ви, маків пелюстки червоні,
Слід на травах,
Вишень білоцвіт?
Наздогнати вже не можу літ,
Пролетіли, як з припону коні.

Учениця.

Батько із сином

Прощається.

Все добре,

Він усміхається.

А тільки сльозою

Лице умивається.

Син з батьком

Прощається.

Все добре,

Він усміхається.

А тільки боєм

Душа обпікається...

Прощаються мовчки,

Очіма й серцями.

Хай не стає

Смерть поміж нами.

Господи, милість яви,

Батька нам сохрани ...

Вчора ми ховали батька,

Поховали його зболене тіло.

А душа лелекою злетіла,

Бо не можна поховати Батька.

(Анатолій Вихрущ)

23 червня 1999 року Володимир Пав-
лович Вихрущ відійшов у вічність. **Уче-
ниця запалює свічку.**

Уже червень в спеці догорає

І грім з дощами зустрічає.

Скорботна в Тернополі днина,

Бо залишила світ Людина,

Що прожила у ньому гідно,

Трудилася натхненно, плідно.

І колоситься її нива,

Увесь врожай зібрать не встила.

А те добірне, що зібрала,

Вкраїні на олтар поклала

В місцині рідній барвінковій,

Яка жила у його слові.

(25.06.1999, Лідія Шевель)

Поетичні твори Володимира Вихру-
ща друкували та співали в Америці й
Австралії, у Канаді й Франції. Він удосто-
єний звання лауреата всеукраїнських пре-

мій імені Братів Богдана і Левка Лепких, Іванни Блажкевич. Його вклад у Товариства української мови та “Україна” ще оцінять історики. Та при такому висотному постаменті він залишився скромною і не зіпсованою славою людиною.

Силу волі Володимир Павлович виявив і в останній період життя. За рік до смерті він знав про свою приреченість і добре розумів неможливість подолання онкозахворювання, хоча й сподівався на краще. Наче нічого не сталося, він продовжував писати вірші і допомагати людям.

До останніх днів, уже втрачаючи свідомість, збирався йти на роботу в академію.

Господь дарував йому 65 років життя. Він ще не встиг написати все, що задумав, побачити свою державу незалежною, втішатися онуками ...

Життя і смерть...

Нащо приходить смерть?

Так гарно жити і світом милуватись ...

Але коли усе наповнив вицвіт,

Зумію покірно – тихо попрощатись.

Поезія Володимира Вихруща не старіє, а воскресає з першими бруньками на вітах дерев, із весняними пролісками, вишневим дивоцвітом, воскресає у наших душах.

Учень. Пісня поміж нас ...

В ефірі Вихруща лунала пісня

Про родовід і батьківський поріг,

Співала Матвієнко славнозвісна,

Сприймалося неначе оберіг.

І ожили поетові сліди,

І повели в медове Тернопілля.

У рідний дім, що не скоривсь біді,

І дав хлопчині в білий світ розкрилля.

Учень. Поезія Володимира Вихруща полонила мене своєю простотою, образністю, ліричністю. У ній звучить велике прагнення нашого народу до волі, до державності. Автор закликає повернутися до своїх культурних та духовних цінностей, чистих джерел, вшановувати героїв-борців за свободу і незалежність України. Любов до отчого дому, подільського села і чесних хліборобів, їх пісень, народних звичаїв – це постійні теми творчості Володимира Вихруща.

То як, чи потрібна сьогодні поезія?

Завершальне слово вчителя

Отже, на сьогоднішньому засіданні літературно-мистецького кафе “Парнас” ми дослідили, що поезія справжнього майстра слова Володимира Вихруща облагороджує душу, дає сили і прагнення дотримуватися наших звичаїв, традицій, плекати рідну мову, знати історію, піклуватися про батьків, бути справжніми синами і доньками України.

Без сумніву, що таланти, Богом дані поету, сприяв духовному відродженню нашого народу, бо

Держава там, де є мова

Своя, пісенністю чудова.

Хліб і Шевченко – два крила

І нашої душі основа.

Тож нехай енергетична сила нашої пам’яті дасть його душі Божу благодать.

Звучить пісня на слова Володимира Вихруща “Доля”.

*Читайте, передплачуйте газету
“Літературна Україна”.*

Передплатний індекс – 60974.

*Тижневик можна передплатити
в будь-якому відділенні “Укрпошти”.*

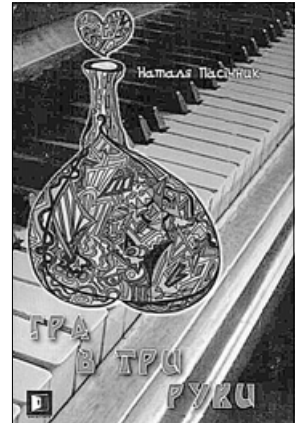
Тетяна ДІГАЙ

Чия рука третя?

Наталя Пасічник.

Гра в три руки:

Поезії. – К.: Вид-во Сергія Пантюка,
2009. – 48 с.

Наталя Пасічник – лауреат міжнародного літературного конкурсу “Гранослов-2008”. Окрім того – вона двічі лауреат премії видавництва “Смолоскип” (2005, 2008), літературної премії імені Богдана-Ігоря Антонича (2005). Народилася в м. Тербовля Тернопільської області. За фахом – філолог.

Збірка поезій, про яку йдеться, – третя в доробку поетки. Спочатку були самвидавська “Елегія печалі” (2002) та “Портрети доби Ренесансу” (2006).

Ініціатором та редактором цього видання і автором передмови до нього є відомий поет Роман Скиба. Він вважає поезію Наталі лаконічною за формою, глибокою за змістом і бачить її (поезії) витoki у творчості скальдів та менестрелів. Щодо скальдів та менестрелів, то до них ми ще повернемося, а поки що пошукаємо ці самі витoki десь ближче.

Щоби зрозуміти, як народжуються вірші Наталі Пасічник, до них треба призвичаїтись, у них треба уважно вчитатися: *“кожен може дізнатись як багато важить слава / і як мало любові знаходиш під нігтями тих / хто обіцяв написати / салют”*. Враження від її часто-густо схвильованих, перерваних, строф, що ніби задихалися, приголомшує: *“відстань між нами – / відрізок від ліктя до пальців / проміжок часу тривання осіннього шалу / спробуй впіймай цю найтоншу радіохвилю”*. Здебільшого, звичайне явище або картина змальовані надто суб’єктивно, під цілковито несподіваним кутом зору. Наче кваплячись зафіксувати картину або явище, поетка проминає несуттєве, перериває логічні зв’язки, іноді навіть не називає предмета своєї уваги, даючи читачеві змогу визначитися самому: *“віск твоєї присутності / пальці якими виводила контури / щоб не забути”*. Чи окреслює ця поезія мету вловити й передати у віршованих рядках справжність, щирість настрою, істинність атмосфери і відповідного їй стану? Думаю, що питання можна поставити ширше. Цей вихор метафор, штрихи і блискітки спостережень, несподіваних, раптових доказів спалахує й вибухає у мозку, а потім розбігається колами та еліпсами особливих, ледве вловимих асоціацій. Щоби тільки витворити особистісні думки, картини, почуття в їхній суцільності, та водночас, плинності, в

Про Тетяну ДІГАЙ читайте у першому за 2009 рік числі нашого журналу.

їхній первісній свіжості, поетка виробила нічим не обмежений, розкутий синтаксис, що нагадує мову чимось подивованої людини, яка раптово заговорила, і слова вихоплюються самі собою, немов спонтанно. Строфи звучать великими інтонаційними періодами, а не окремими рядками.

А тепер повернемося до витоків. Можливо, не акцентуючи увагу на тому спеціально, пан Роман визначив коріння поезії нашої авторки як суто європейське. А я додам власне спостереження. Наталя Пасічник за фахом – філолог-германіст. Я думаю, що тяжіння до рацію, філософської медитативності, історико-культурних фабул західноєвропейської, зокрема німецької, поезії, певною мірою позначилися на її творчості. Поезія Наталі Пасічник – європейська, що писана українською мовою. Так само, як поезія Марини Цветаєвої – тільки й того, що писана російською мовою. Космічна камерність поезії великої росіянки, котра протягом тривалого часу жила в Парижі, притаманна й поезії українки Наталі Пасічник.

На мою думку, “розгерметизація”, вихід, нарешті, з кола мистецької ізоляції є вельми позитивним явищем у царині національної літератури. Поезія Наталі Пасічник – яскраве тому підтвердження: *“ незбагненно неперевершено / запаливши цигарку на одному з вокзалів / центральної Європи / вуличний хлопчик з порожніми очима / пропонує два тижні свободи і запікається кров / на гострих колінах / на гарячій бруківці в софії чи будапешті / нікому нікому – повторює він / згинаючи вицвілий пергамент / розбиваючи крихке люстечко / торкаючись до двох червоних цяток / на твоїй ший / залишся зі мною ”.*

Від зірки до атома

Кілька реплік із приводу малої прози
тернопільських письменників
(2004–2008).

Це літературознавче есе – спроба відповісти на питання, котрі сама й окреслила. Спочатку – трохи теорії, щоби схематично окреслити тему розмови.

У різні епохи, як відомо, в літературі домінували різні жанри: епічна поема, антична драма, римська комедія, містерія, хитрунська новела, бурлескна поема, ліричний вірш, роман, нова драма і комедія, кінематограф, розважальне шоу – досвід різних культур пропонує різні моделі літературного та культурного самовизначення. Як і дві тисячі років тому, так і тепер, наявне реальне протистояння добра і зла, реальне перетворення світу, а цей процес потребує актуальної літератури. У такій ситуації жанр короткої прози знову виявляє себе якнаймобільнішим, якнайчутливішим до сучасних проблем. Багато важать особа автора, його світогляд, спосіб психологічного та емоційного відчуження “духу часу”, котрий містить у собі сукупність питань, що нині тяжіють над суспільством, зачаєні мрії та прагнення, одночасно ховаючи вибуховий матеріал.

Сьогодні темою твору може бути все – “від зірки до атома” (за Яном Парандовським). Збірки оповідань, новел, повістей автори пишуть, успішно видають. Чому? Причина, на перший погляд, – на поверхні: мобільний час потребує мобільного жанру, довгі романи нема коли читати, та й, підозрюю, нема коли писати. Але якщо говорити серйозно, витoki цього явища, безперечно, – в українській письменницькій традиції.

Наприкінці XIX – на початку XX століття у Західній Україні творили чималий загін новелістів: Ольга Кобилянська, Василь Стефаник, Марко Черемшина, Михай-

ло Яцків, Тимофій Бордуляк, Богдан Лепкий, Лесь Мартович та інші, можливо, не такі відомі, але не менш цікаві письменники. Їхню творчість ґрунтовно дослідили українські літературознавці, тому повторю найсуттєвіше. Василь Стефаник – загальноновизнаний творець в Україні соціально-психологічної новели, прикметними рисами стилю якої є стислість форми, психологізм, зовні прихований, але глибокий внутрішній ліризм і драматизм. Реалістичне перо Богдана Лепкого, відзначають літературознавці, поєднане з неоромантичним, і його новели, порівняно з новелами В. Стефаника, “м’якими, вразливими і поетичними”, мають “добре висловлений тихий меланхолійний настрій” (за І. Франком).

Аксіома: поки є література, її творці завжди зважатимуть на традиції. Це не означає повернення у минуле, це не означає, що треба повторити шлях попередників. Це означає – оцінити їхню працю, з’ясувати, що “звідти можна взяти”. І рухатися вперед.

Короткі твори, як правило, більш зріліші. На відміну від романної форми, де все подано в розвитку, в русі, канон жанру малої прози диктує відповідні засоби втілення задуму. Спробуємо зазирнути у творчу майстерню письменника Богдана Мельничука (збірка вибраних новел “Яр”, Тернопіль: Воля, 2007). Найважливіший принцип естетики Б. Мельничука – впорядкованість, пропорційність, симетрія частин твору, тобто, гармонія. До слова, це – визначальний принцип античної літератури, що йде від Петронія (“Сатирикон”) і Апулея (“Метаморфози, або Золотий вісюк”). Стислості творів підпорядкована їхня побудова: один-два головних персонажі, портрети яких виразно змальовані кількома штрихами; нема історій формування характерів персонажів; вони, переважно, вже сформовані; нема етнографічних описів звичаїв та обрядів, розлогих історичних панорам, широких пейзажних картин. Автор приділяє увагу не тільки фабульному викладові подій, а й розкриттю складних переживань героїв, котрі потрапляють у кризові ситуації; композиційний фінал обов’язково несподіваний, як шок. Звідси – цілісність враження та ефект, котрий справляють новели автора.

Автор мало говорить від себе, уникає авторських відступів, не декларує свого ставлення до зображуваного, не виявляє прямою мовою своїх симпатій і антипатій – говорять, згадують, розмірковують його персонажі. Тому головними засобами письма є чергування монологів, діалогів, розмов кількох осіб, колоритних сценок із життя, інколи – коротеньких авторських ремарок. Речення стислі, тропів небагато, але вони влучні й виразні, дуже ошадливо добирає прозаїк художні деталі – єдино варті уваги. Принагідно зауважу, що ці художні засоби літературної техніки є характерними для драматургічних творів письменника.

Від новели до новели (“Скрипка від старого”, “Розчавлені вишні”, “Гільйотина”, “Чотири цибулини з Канади”) одна картина людських доль змінюється іншою. Напругу дії тримає внутрішній, психологічний конфлікт між людяністю персонажів і нелюдністю життєвої ситуації. Письменник завжди – і це, безперечно, новаторська риса його новелістики, – змальовує реалії не тільки суто історичні та соціальні, а й прагне пов’язати їх із Природою, з Універсумом, філософськи осмислити людське буття.

У руслі традиційного реалізму пише літературні свої твори ще один тернополянин – Анатолій Сивирин. Його збірка оповідань і коротких повістей “Цвіт папороті” (Тернопіль: Підручники і посібники, 2004) прикметна відтворенням складних сторінок західноукраїнської історії, ретельним зображенням соціальної дійсності, рельєфним зображенням характерів. Поряд із переважно об’єктивною розповідною манерою, традиційною композицією автор прагне урізноманітнити художньо-образний, стильовий і сюжетно-композиційний спектри своїх творів, не цурається модерністичних знахідок (оповідання “Бичин”). Кращі оповідання письменника конкретні, пластичні, правдиво передають життєві ситуації та описують людські типи, які запам’ятовуються. А пригодницька повість “Хрест Лугового” свідчить про те, що А. Сивирин добре знається на психології сучасного читача. Специфічною темою пошуку пов-

станського скарбу за таємним планом у вигляді хреста, повість нагадує шедевр Едгара По “Золотий жук”).

В окремих спробах, як от “І прости нам гріхи наші”, письменник створює психологічний твір із внутрішньою драматичною дією. А новела “Кара Божа” (журнал “Літературний Тернопіль”, – 2008. – № 1, є дослідженням стану жаху нищої людини перед лицем неминучої загибелі за гріх убивства невинних людей. Наші уявлення про героїчні реалії буднів захисників громадського спокою доповнює кримінальне оповідання “Дністер сльозам не вірить”, що виросло з особистих вражень і спостережень, із власної міліцейської практики.

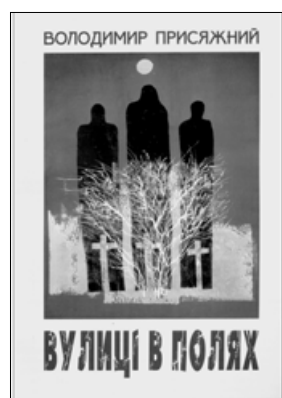
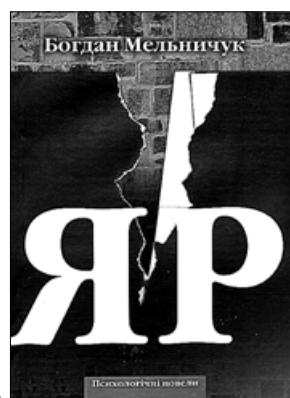
Дехто вважає, що проза доступна всім, але це далеко не так. Її простота оманлива, і той, хто недооцінює якості стилю, багато втрачає. Почну з головного: прозова мова має особливий ритм, відмінний від віршованого. Добір слів за їхніми звуковими, смисловими, емоційними відтінками, взаємозв’язок поширених і простих речень, їхнє розміщення в окремих абзацах – усе це техніка прози. Коротка проза, зберігаючи всі якості великої, має певні відмінності. Слово набирає щонайбільшої ваги – інший масштаб співвідношення слова та розміру твору, подібно до математичної формули. В коротких творах важливими є початок та кінець, перше речення, навіть слово, й останнє. Це ніби слова-коди, котрі концентрують зміст, явний або прихований, шліфують форму і надають творові довершеності.

Ці аспекти вищеозвученої преамбули добре ілюструє одне з кращих оповідань “Дід Луць” збірки короткої прози Володимира Присяжного “Вулиці в полях” (Тернопіль, “Лілея”, 2007). Перше речення: “Корова на селі – годувальниця” й останнє: “Тієї ночі Рябуха здохла” утворюють і тримають аркоджну конструкцію форми обсягом у п’ять сторінок. Ключовий образ, похідний від першого речення, – “молоко має руки і ноги” має подальший розвиток: “господарське око корову тучить” – “перестала доїтися, бо ж тільна” – “Дивись мені, діду, я знаю, ти мене впізнав, будеш мовчати – у молоці купатимешся” – “Корова доїться – душа не нарадується. Три відра молока на добу. Такого ще хата не пам’ятала”. Останнє речення: “Тієї ночі Рябуха здохла” має ефект зворотного враження. Раптовий фінал, як фокус у біноклі, вияскравлює зміст подій, до того ж, і що найважливіше, подій прихованих, підтекстових: довге життя діда ховало якусь страшну таїну (зраду? підступність? підлість?), котру він усе життя намагався спокутувати, але не вдалося: смерть годувальниці – символ невідвратної кари, що більше схожа на помсту.

Серед тих, хто успішно працює в жанрі короткої прози, – Іван Демчишин, теж тернополянин. Публікації останніх років свідчать про його пошуки нових форм та сенсу без

Обкладинки книг
тернопільських
письменників.

розриву з традицією. Автор – добрий оповідач, котрий знає життя, психологію характерів. Коротка форма його творів природно поєднана з внутрішньою сутністю змісту. Для авторської мови І. Демчишина характерні передусім простота та ясність викладу, і, разом із тим, використання місцевої говірки. Земне життя просте у своїй християнській високості, життєві ситуації письменник малює якнайповніше. Відчувається, що автор – щирий, і його героям віриш. Прозаїк ставить за мету відтворити навколишнє середовище правдиво, яким воно є, тому в його творах – прототипи сучасних авторів конкретних осіб, про життя та діяльність яких йшлося при створенні літературного образу. Але персонажі не є копіями реальних людей, бо їхні портрети забарвлені уявою письменника. Автор не “фотографує” окремих людей, а використовує вимисел, узагальнює буттєві явища.

Свого часу мала проза шістдесятників “вигравала” в сучасних їй романів завдяки тому, що ті фальшували (більше чи менше, але неминуче), тоді як новели (оповідання, короткі повісті тощо) були цікаві насамперед тим, що було не висвітлене яскраво, а заховане у глибокому підтексті. Вигравала й... виживала! Лаконізм, економність, влучність художніх засобів, урешті-решт, обсяг тексту творів жанру давали змогу це зробити.

Сьогодні цей ресурс малої прози – читання між рядків, вплив підтексту, майже навіювання – зник. Але виник інший. Сучасне оповідання поступово перебирає на себе сугестивні функції поезії і посідає її місце. Невипадково творці новітньої короткої прози (як правило, це – молоді за віком прозаїки) не обмежуються традиційними формами, а шукають нових, бажано, ексклюзивних.

Свого часу модерністи гралися словами. Сьогодні пишним квітом бувають постмодерністи, котрі граються сенсом – не словами, а тим, що біля них, або замість них. Зоряна Замкова – поетка оригінального світобачення, подібно до колег-ровесників, теж звернулася до прози. Її збірка “Клопоти з ідеалом” (Тернопіль: Підручники і посібники, 2004) містить одинадцять новелет – найкоротша нараховує п’ять речень, найдовша – тридцять два. Авторка говорить, не підвищуючи голосу – внутрішня акустика породжує інтровертні образи, що не прив’язані до якихось візуальних об’єктів. Це, безперечно, структура постмодерного письма, де панує стиль передачі, а не те, що відбувається. Головне – це тіньовий бік підсвідомості, її двійник: колір, світло, звиви та згини, відтінки й тіні, в котрих не сховатися, запахи, повітряні потоки, знемога й млість, сподівання, що породжують нічні роздуми, відрізані від денної суєти. Авторка ніби фіксує сліди ангельської присутності в лабіринті душі, коли якоїсь миті ще нічого не було, а тихий ангел пролетів і побачив. Можливо, це прозова поезія, а можливо, поетична проза – словесні “фантазії-міражі”, за словами авторки.

Наше суспільство нарешті вийшло зі стану культурної ізоляції, позбулося провінційності й потихеньку вчиться жити в нових умовах тотальної конкуренції, стежити за світовою літературою, боротися за читача. Інших варіантів виживання світовий досвід не має. Але насмілюся припустити, що сучасні постмодерні жахи свій ресурс протистояння вичерпали. Людству знову будуть потрібними й незмінні класичного мармуру давніх епох, і намолена зором багатьох поколінь іконописна поверхня християнських образів, і вишукана екзотика Сходу, і безпосередність й асиметрія імпресіоністів. І класика обов’язково повернеться, бо ми її не дочитали. І ще: значно важливішим за будь-які розбіжності сьогодні є збереження й підтримка загального рівня інтелектуальної ваги літератури, і в будь-якій суперечці важливо пам’ятати, що само собою вже щастя – мати можливість сперечатися.

Питання формального визначення предмета цієї розмови – не головне, зрештою, жодне з тлумачень не може бути остаточним. Можливо, це спроба висловити суперечливі думки й довести суб’єктивну позицію до логічного завершення, а можливо, намагання звести разом “далекі зближення” здорового глузду й нестримних узагальнень. Чи є в тому резон – судити читачеві.

А творчість триває...

Сергій ТКАЧОВ

Сергій Ткачов (народився 15 квітня 1958 року в м. Луцьк) – філолог-славіст, історик, педагог. Доктор гуманістичних наук (історія; м. Жешув, Польща, 1997 р.), академік Світової академії русинської культури (2007 р., м. Торонто, Канада). Закінчив слов'янське відділення філологічного факультету Львівського університету (1984 р., нині національний університет). Працював учителем у Чернігівській області, від 1986 року – в м. Тернопіль: викладач, завідувач відділу міжнародних зв'язків Тернопільського педагогічного інституту ім. Володимира Гнатюка (нині ТНПУ); від 1998 року – заступник головного редактора видавництва “Підручники і посібники” (м. Тернопіль). Від 2008 року – головний редактор видавництва “Веста/Ранок”

ЗОНА: ЗАХІДНА УКРАЇНА. 1939-1941 рр.

(УРИВОК ІЗ КНИГИ)

Упродовж років газети, штатні промовці на мітингах наперебій твердили про так зване возз'єднання Західної України в єдиній радянській сім'ї. Але на старому кордоні по Збручу, чи, як називали цей кордон, “лінії Сталіна”, чомусь залишилися прикордонні застави. Не всі знали про це тоді, не всі знають про це й досі...

Дивно, чому навіть після офіційного приєднання нових територій до СРСР було два кордони? Новий – зовнішній і старий – внутрішній. Прикордонники, які стояли на старому кордоні по Збручу, називали свою службу – “на зоні”. Цей вислів раніше був більше притаманний солдатам НКВС, а не прикордонникам. Але з 1939 р. функції табірних охоронців отримали й солдати в зелених кашкетах. Вони пильнували табір нового ґатунку, велику Зону – Західну Україну, Білорусію, а згодом Буковину і Прибалтику. “На зоні” довіряли служити бувалим солдатам, термін демобілізації яких усе відтягували й відтягували. Застави на Бузі давно розпрощалися з ними, товариші по службі наївно заздрили й уявляли, як їх колишні колеги звикають удома до цивільного життя. Та весь СРСР уже жив давно у напрузі військової і трудової повинності. Про яку демобілізацію можна було говорити, якщо в країні оголошено часткову мобілізацію! Тому тих, у кого закінчилася строкова служба, на заставах нового кордону замість того, щоби відпустити додому, в 1940 р. скерували ніби “на посилення старого кордону”. Яка

м. Харків). Засновник кафедри слов'янської філології в Тернопільському експериментальному інституті педагогічної освіти. Голова Тернопільського відділення Волинсько-Подільської геральдичної колегії. Співорганізатор наукових конференцій та досліджень про К. Айдукевича, А. Брюкнера, М. Бречкевича, М. Вішневського, С. Гоцинського, М.-З. Завірського. Головний редактор часопису "Slavica Tarnopolensia" (м. Тернопіль). Стажувався в університетах міст Загреб (нині Хорватія), Краків, Торунь і Люблін (усі – Польща), Тарту (Естонія). Перекладає з русинської, сербохорватської, польської та інших мов. Автор понад 100 наукових праць із славистики, серед них – "Словник порівнянь русинської літературної мови" (1992 р.); книг "Польсько-український трансфер населення 1944–1946 р. Виселення поляків із Тернопілля" (1997 р.), "250 імен на карті Тернопільщини" (1996 р., співавтор із Володимиром Ханасом), "Подорож до колгоспного "раю": делегації польських селян в Україну 1949 р." (2004 р.; усі видані в Тернополі), багатьох публікацій у періодиці, один із найактивніших творців "Тернопільського Енциклопедичного Словника". Редактор низки краєзнавчих та інших видань. Автор хоругви та герба Тернопільського району (2006 р.) та інших населених пунктів області. У четвертому за 2008 рік числі нашого часопису опублікував добірку перекладів творів Корнеля Філіповича.

таємниця крилася за словом "посилення?"

Це стало відомо після початку німецько-радянської війни. Прикордонники відходили від нового кордону вглиб країни і мали надію, що стануть на старому кордоні, де були звичні їм оборонні споруди – залізобетонні доти, артилерійські погреби з механічною подачею боєприпасів, підземні електростанції, системи для подачі води, каземати для відпочинку. Замість цього побачили своїх колишніх товаришів на протилежному березі Збруча. В містечку Гусятині їх вітав транспарант "Соціалізм зітре всі кордони капіталізму". Як згадував один із очевидців: "Оба́біч мосту з цим гаслом на арці кілька прикордонників на чолі з лейтенантом копали окопи перед будинком застави. Це була одна з тих застав, що залишилися на старому рубежі для підтримки режиму в прикордонній зоні". Прикордонники називали нові радянські землі на протилежному березі Збруча – зоною. Зона, яка була приєднана до СРСР, називалася Західна Україна. Про життя в Зоні й піде мова.

Брехня мала і велика

Звідки походить така назва? Під час Першої світової війни ці землі називали в Росії Галицією або ж патетично – "Під'яремна Русь". Коли червона кіннота рвалася на Львів і Варшаву, тут було створено Галицьку Республіку з відповідним Галревкомом. При згадці про Волинь варіантів більшовики не мали, це була територія колишньої Російської імперії. І ось, коли в 1939 р. Червона армія знову зібралась у похід, заговорили вже про Західну Україну. Зауважимо, що обидва цих слова писали з великої літери, як назва якоїсь держави. Чи можна назвати цю назву вигадкою комуністів? Ні, навіть навпаки! Таку назву придумали їх закляті вороги – українські буржуазні націоналісти, які колись проголосили на цих землях ЗУНР, повне наймення – Західно-Українська Народна Республіка. Вдруге цю назву використали ще одні вороги, цього разу вороги Комуністичного Інтернаціоналу, – місцеві комуністи. Вони назвали свою партію КПЗУ. Це – Комуністична партія Західної України.

Чому ж радянська влада схопилася за ворожу назву? І не тільки цю – подумки підемо далі й побачимо наступну метаморфозу. Комуністи скликали у Львові... Ні, не конференцію, пленум чи з'їзд. Народні збори! За формою і назвою це нагадувало такі ненависні більшовикам Установчі збори. Але у Західній Україні першим кроком для проголошення тут радянської влади обрали саме Народні збори. Чому? Пошуки відповіді на це питання породжують низку наступних.

Із чого почалася на цих землях Радянська влада? З брехні. Брехні малої і брехні великої. З якого джерела вона народжувалось і як набувала значних розмірів, засвідчує хоча б еволюція звітів прикордонників. Начальник прикордонних військ НКВС УРСР комдив Соколов відзвітував у Москву, що 18 вересня 1939 р. в районі застави Сатанів до кордону з протилежного берега Збруча підійшла група мешканців села Калагарівка в кількості 300 осіб із оркестром і прапорами “з метою висловити свою вдячність і вітання”. Цього ж самого дня на підставі звіту з України склав своє зведення у Москві й начальник політичного управління прикордонних військ НКВС СРСР дивізійний комісар Мироненко. Правда, інформація вже виглядала трохи інакше: “В районі застави “Сатанів” до нашого кордону підійшла група польських мешканців села Калагарівка кількістю 500 осіб із оркестром і червоними прапорами, щоби вітати РСЧА і дякувати за звільнення з-під ярма польських панів”. Відчуваєте різницю між Києвом і Москвою, між комдивом і дивізійним комісаром? Дорівнює вона майже двократній брехні!

Коли вибухнула німецько-радянська війна і приголомшені частини Червоної армії почали відступати, дехто з командирів легко ставився до цього, вважаючи відступ тактичним маневром. Адже залишали територію, на котру дивились як на чужу, щоби зупинити ворога перед своєю – на старому кордоні. Заступник командира 8-го механізованого корпусу з політичної частини бригадний комісар М. Попель так писав про ці настрої: “...Вдруге за якусь годину-півтори я чув про старий кордон. Думка про нього, як про рубіж, до которого можна відступати, а там дати бій, міцно засіла в мізках багатьох червоноармійців і командирів. Така думка примирювала з відступом від нового державного кордону”. Може, на Західну Україну бійці Червоної армії дивились як на окуповану територію, котру вони колись легко захопили, і котру тепер можна було легко залишити, не проливаючи кров за чуже?

Небезпечні ігри

Але повернемося до подій вересня 1939 р. Геополітичні причини війни згадувати не будемо. Про пакт Молотова-Ріббентропа написано вже чимало. Зосередимося на локальних подіях. Допоможуть у цьому мемуари радянських офіцерів. На початку звернемося до спогадів генерала С. Штеменка. Його одного вересневого дня відкликали з групою слухачів Академії Генерального штабу зі занять і під приводом участі у планованих великих маневрах Київського Особливого військового округу (КОВО) скерували в Україну.

Маневрам передувало офіційне повідомлення ТАРС від 30 серпня про те, що з огляду на загострення ситуації у східних районах Європи і можливості всіляких несподіванок, радянське командування вирішило посилити чисельний склад гарнізонів на західних кордонах СРСР.

Звістка про початок війни Німеччини проти Польщі застала С. Штеменка у дорозі. “З місцевих газет, які ми хапали на станціях, нічого не можна було зрозуміти як слід. Проте сам факт вторгнення і незвичайно високі темпи німецького просування по території Польщі змушували задуматися про дуже серйозні наслідки.

У ті роки командири Радянської Армії (помилкова назва, у той час армія називалася РСЧА – С.Т.) уважно вивчали і достатньо добре знали стан польських збройних сил. І за технічним оснащенням, і за підготовкою особового складу армія панської Польщі стояла далеко від рівня, який можна було назвати сучасним”. Повірімо генералу!

Будь-яка армія готується до війни. Воювати проти Польщі Червона армія готувалася давно. Ще 1932 р. маршал М. Тухачевський, над яким висів сором єдиної програмої кампанії, розробив план розгрому Польщі. Цього разу головна роль була відведе-

на не кавалерії, а механізованим бригадам і корпусам та бомбовим ударами важкої авіації по Варшаві. На початку 1936 р. Москва провела велику військово-стратегічну гру. На ній начальник Генерального штабу О. Єгоров запросив не тільки керівників наркомату оборони та свого штабу, але й деяких командуючих військами з начальниками штабів округів, начальників військових академій.

У грі брали участь сили “синіх” – польські війська, “коричневих” – армія Німеччини, яким протистояли “червоні”. Сили червоних були поділені на три фронти: Північно-Західний (Ленінградський ВО під командуванням Б. Шапошникова), Західний (на який перетворювали Білоруський ВО під командуванням І. Уборевича) та Південно-Західний (в нього трансформувалися війська Київського ВО). На гру Південно-Західний фронт очолив начальник штабу КВО Д. Кучинський. Командувати арміями на картах битв цих фронтів доручили командуючим військами внутрішніх військових округів і начальникам військових академій.

Найцікавішими були призначення на ролі командуючих арміями противників. “Німців” очолив заступник наркома оборони М. Тухачевський, а “поляків” повів у бій командувач Київським округом І. Якір. Перед поїздом до Москви останній викликав помічника начальника оперативного відділення свого штабу Л. Сандалова, вручив йому папку з даними щодо гри й доручив вивчити матеріали про військовий потенціал Польщі, про її армію та підготувати вихідні документи для гри.

Тож правду написав генерал С. Штеменко, що дані про польські збройні сили збирали давно і ретельно. Тільки втілювати ці плани мали інші. Єгорова, Тухачевського, Уборевича, Якіра, Кучинського вже не було...

В той час, як слухачі Академії знемагали від спеки і невідомості у вагонах, що віддаляли їх від столиці, у зустрічних вагонах до Москви мчали депутати Верховної Ради.

День переходить у ніч

День німецького вторгнення в Польщу співпав із відкриттям у Москві сесії Верховної Ради СРСР. Точніше, саме сесія була скликана як позачергова – для прийняття деяких рішень, пов’язаних зі зміною ситуації на кордонах СРСР. Насамперед прийняли закон про загальний військовий обов’язок. Саме цей пункт порядку денного найчастіше згадують дослідники, вказуючи на нього, як на свідчення підготовки СРСР до війни.

Але ж і до решти питань сесії слід придивитися пильніше, бо й вони стосувалися також війни: ратифікація Договору про ненапад між СРСР та Німеччиною і закон про сільськогосподарський податок. Основний текст Договору про ненапад був надрукований у радянських газетах 24 серпня, а повідомлення В. Молотова на сесії і ратифікація договору відбулися 31 серпня 1939 р. Ця квапливість розгляду важливого документа стала зрозумілою через багато років, коли розкрилася правда про таємні протоколи до Договору. Не слід нехтувати увагою і до третього питання у низці розглянутих на сесії. Рішення про сільгосподаток за суспільною вагою перебувало нарівні з політичним та військовим питаннями порядку денного. Якщо промисловість уже працювала на війну, то сільське господарство мало перейти на ці рейки після прийняття нового податку. Це політична і господарська сторона подій вересня 1939 р., яка тісно пов’язана з військовими діями.

Поглянемо на справи військові. Почалася німецько-польська війна. Східні сусіди Польщі вже о 20 годині 2 вересня на радянсько-польському кордоні ввели “режим посиленої охорони”, хоча і до цього він ніколи не послаблявся. Під цими заходами крилося щось інше. Всі прикордонні загони були приведені до “бойової похідної готовності”. В які походи ходять прикордонники?

Оперативна розвідка прикордонників КОВО уважно відстежувала ситуацію у своїй зоні. Вже 4 вересня були узагальнені дані про дії органів польської влади в районах, прилеглих до кордону. Відзначали, зокрема, мобілізацію резервістів, вплив біженців із заходу країни, посилення поліцейського режиму.

А що ж війська? Наступного дня нарком оборони К. Ворошилов попросив ЦК ВКП(б) затвердити, а 3 вересня віддав наказ про затримку звільнення червоноармійців і молодших командирів на місяць у шести військових округах. Це становило 310 з половиною тисяч військовиків. До них мали приєднатися 26 тисяч резервістів, яких скликали на навчальні збори. Тобто, вже через кілька днів після московського засідання були приведені в бойову готовність не тільки Київський і Білоруський особливі військові округи, котрі стояли безпосередньо на польсько-радянському кордоні, а й Ленінградський, Калінінський, Харківський, Орловський і Московський. А 6 вересня була оголошена прихована мобілізація. Зрозуміло, що такі масштабні дії не можна було провести без попередніх опрацювань. Це завдання доручили Генеральному штабові. З його роботи видно, що такі дії, чи під виглядом військової гри (1936 р.), великих маневрів (1937 р.), чи під приводом збройної допомоги сусіднім країнам (Чехословаччина, 1938 р.), чи під гаслом визвольного походу на Захід (1939 р.) готували активно.

І це не тільки припущення. Вище наведені спогади генерал-полковника Л. Сандалова про гру 1936 р. Звернемося до маршала М. Захарова, який уже після завершення Другої світової війни обмовився у спогадах, що німецько-радянський договір лише “змусив радянський уряд поспішити з прийняттям рішення про визвольний похід на Захід”. Прошу звернути увагу на виділення, яке я зробив у словах працівника Генштабу складу 1938-1939 рр. Похід не в Західну Україну й Західну Білорусію, а на Захід. Під цим словом розуміли весь світ капіталізму. То мав бути генеральний, остаточний похід на капіталізм задля завершення світової революції. Й. Сталін у бесіді з керівниками Комінтерну 7 вересня заявив, що непогано було б, якщо в результаті розгрому Польщі соціалістична система поширилася на нові території і населення.

Директиву Генерального штабу Військовим Радам про порядок посилення і розгортання військ у зв'язку зі змінами міжнародної ситуації ще 23 березня 1939 р. (спрямували в усі округи). При розробленні цих заходів врахували досвід підйому по бойовій тривозі військ Київського округу у вересні 1938 р., коли основні події в Європі розгорталися навколо Чехословаччини.

Мобілізація

Наступною директивою – від 20 травня – Генштаб установив порядок проведення загальної або часткової мобілізації РСЧА. До німецького нападу на поляків залишалося ще кілька місяців, а в СРСР вже розробили динаміку мобілізації. За рішенням Головної Військової Ради була створена Комісія з організаційних питань. Її очолив заступник наркома оборони командарм 1 рангу Г. Кулик. Комісія прийняла рішення на базі стрілецьких дивізій потрібного розгортання створити ординарні дивізії чисельністю по 4100 бійців. Після обговорення цієї пропозиції у наркоматі оборони, її переглянули, і в результаті за підписом маршала К. Ворошилова 15 серпня 1939 р. в округи відправили директиву 36 дивізії розгорнути у 92 дивізії по 6 тисяч осіб у кожній, а кадрові дивізії перевести на новий штат по 8900 бійців.

Напад Німеччини на Польщу 1 вересня 1939 року прискорив календар планованих заходів реформування армії СРСР.

Після деяких уточнень плани військових щодо реорганізації сухопутних сил Червоної армії були 2 вересня затверджені постановою РНК. Штатну чисельність армії встановили у 2.265 тисяч осіб.

Пізно ввечері 6 вересня 1939 р. штаби західних і центральних округів отримали директиву наркома оборони про Великі навчальні збори (ВНЗ). Так була зашифрована прихована мобілізація.

На збори, якими прикривали похід в Польщу, призвали 2.610.136 осіб, 634 тисячі коней, 117.300 автомашин і 18.900 тракторів.

Отже, 17 вересня 1939 р. Червона армія перейшла державний кордон із мотивацією “визвольної боротьби, початої пригнобленими народами Західної України і Західної Білорусії при підтримці радянського народу і його Червоної Армії” (розрядка – С. Т.). Відповідною до цієї заяви було і пропагандистське опрацювання своїх військ та місцевого населення. У резолюціях спільних зборів визволених і визволителів із перших днів нав’язували формулювання “боротьби до повної перемоги над світом капіталізму, який розкладається”. Вже за кілька днів, коли жодної боротьби, ініційованої з боку “пригноблених”, не було, цей мотив зник із офіційних повідомлень. Однак почали ширитися примітивні кримінальні погроми і пограбування, які чинив місцевий люмпен. Визволителі замінили гасло про боротьбу на “необхідність взяти під захист життя і майно населення Західної України і Західної Білорусії”. Від кого? Поки що не вказували.

Взагалі, плутанина з мотивацією походу спостерігалася і в донесеннях комісарів. Вони раз у раз міняли класифікацію подій. Політвідділ прикордонних військ Київського округу 23 вересня твердив уже не про визвольну боротьбу пригноблених народів Західної України і Західної Білорусії за підтримки радянського народу і його Червоної армії, а про “визвольну боротьбу, яку проводить в даний час Червона Армія в Західній Білорусії і Західній Україні”.

Із цих занотованих непослідовностей і аналізу подальших подій може скластися помилкове враження, що радянське керівництво не готувало маршу на Польщу. Але пояснення тим незначним неузгодженостям можна шукати тільки в тому, що радянське керівництво було елементарно впевнене у постійній бойовій готовності “легендарної і непереможної, що радість пізнала в боях...”. На перевірку Червона армія виявилася неготовою до масштабного походу.

Німці вже підійшли до майбутньої лінії розділу Польщі згідно зі секретними протоколами радянсько-німецької угоди, а Червона армія ще не завершила підготовку до наступу. Згодом дехто з істориків розцінить це як мудру політику Й. Сталіна, орієнтовану на вичікування зміни міжнародної думки навколо подій у Польщі. СРСР не хотів виглядати агресором. Але все ж таки головною причиною того, що Червона армія вступила у війну тільки 17 вересня 1939 р., була невідповідність радянських військ.

Розчарування

У переддень наступу, коли німці вже підходили до Львова, 16 вересня в кабінеті наркома оборони маршала К. Ворошилова відбулася нарада. На ній, окрім начальника Генерального штабу Б. Шапошникова, були присутні начальник управління військових сполучень генерал-лейтенант Ф. Трубецькой і нарком шляхів сполучення СРСР. Розглядали одне питання – причина збоїв у роботі залізниці, яка не спромоглась організувати масові військові перевезення, що почалися в рамках підготовки кампанії. Війська перекидали на захід уже зі 7 вересня, тобто з часу оголошення мобілізації, але на залізниці надалі надавали пріоритет народногосподарським перевезенням. І це незважаючи на те, що ще з 18.00 12 вересня згідно з постановою Комітету оборони на залізницях європейської частини країни для виконання військових перевезень ввели військовий графік. Залізниці отримали 500 тисяч тонн вугілля з мобілізаційного запасу, на західні дороги призначили уповноважених РНК з розвантаження. Військовий графік залізничники зірвали.

І, тоді, до справи залучили НКВС. Залізничну охорону НКВС 17 вересня перевели на військовий стан для забезпечення безперебійної роботи сталених магістралей. Неготовою була не тільки інфраструктура. Аналогічна ситуація виявилась і в забезпеченні армії продукцією інших галузей промисловості. Кадровані дивізії поповнювалися особовим складом, який викликали начебто на збори. Ці формування не мали повного матеріального забезпечення, зокрема, обмундирування. Як згадував М. Захаров, воно мало надійти від промисловості в перші десять днів після оголошення мобілізації, але частини його не отримали. Причина полягала в тому, що тодішній план військової мобілізації не передбачав мобілізації промисловості на військові рейки. Це було враховано вже після походу, в період підготовки до війни з німцями. А восени 1939 р. дивізіям, які мали вирушити на Захід, нагально видали обмундирування зі складів недоторканого запасу інших дивізій, які в похід поки що не збиралися. Тому-то, “визволені” селяни Західної України та Західної Білорусії дивувалися, чому славетна Червона армія прийшла до них в онучах і з гвинтівками, що на мотузках висіли через солдатські плечі. Цього не могли засліпити навіть шкірянки танкістів, що, безперечно, викликали у тих самих селян велику повагу. Це був тільки початок періоду алогічних контрастів, що увірвалися у життя галичан.

Катастрофічний технічний стан армії, низька фізична кондиція бійців, безграмотність молодших командирів, партизанщина в діях комбригів і комдивів під час походу 1939 р. протягом тривалого періоду в радянській історії прикривали переможними ідеологічними гаслами. Спробуємо відійти від постановочних кадрів кінохроніки передвоєнних парадів і тріумфальних в'їздів “визволителів” у містечка за Збручем, а відтворити події тих днів.

Хоча загальна підготовка військової операції Червоної армії почалася 7 вересня 1939 р., ще 4 серпня начальники штабів західних округів отримали вказівку провести рекогносцирування шляхів просування частин до державного кордону. Результати мали доповісти в Москву 20 вересня. Наркомати внутрішніх і закордонних справ отримали завдання підготувати детальні довідки про політичний, економічний, етнічний стани в Польщі, її військовий потенціал, зовнішньоекономічні зв'язки та ін.

Тиждень

Уже тиждень тривала німецько-польська війна. Штаб Київського округу оголосив призов резервістів та підйом по тривозі своїх військ на 7 вересня. Поки що це називалося “великим навчальним збором”, хоча в оперативних планах округ розгортався в Український фронт. А фронт – це термін стану війни. Командуючим фронтом був призначений командарм 1 рангу С. К. Тимошенко, якого Сталін особисто знав із часів Першої Кінної армії. Фронт складався з трьох армій, яким були визначені чотири райони зосередження військ. Ці армії утворилися на базі колишніх армійських груп, що колись готувалися йти на Чехословаччину.

Таким чином, у районі Новоград-Волинського, Славути і Шепетівки зосередилася 5-а армія; у районі Купелі, Сатанова, Проскурова (нині м. Хмельницький) – 6-а армія, у районі Гусятина, Кам'янець-Подільського, Нової Ушиці, Ярмолинців – 12-а армія, а в район Перга, Олевск, Білокорівичі стягувався 15-й окремих стрілецький корпус.

Штаб фронту розмістився в центрі лінії наступу – у Проскурові. Похід на Польщу був військово-політичною акцією, тому поруч із військовими в штабі перебував член Військової Ради М. Хрушов. Після Червоної армії на ці землі мала прийти радянська влада...

За тиждень до початку походу начальник Генштабу Б. Шапошников видав письмову директиву військам Білоруського і Київського округів – до 15 вересня привести підпорядковані війська у повну бойову готовність. Для пропагандистського забезпе-

чення походу Секретаріат виконкому Комінтерну 15 вересня доручив відділу преси підготувати низку матеріалів про Західну Білорусію і Західну Україну з характеристикою політики польського уряду.

Прикордонні війська передавали в оперативне підпорядкування польового командування. На ділянці кожного прикордонного загону створювали батальйони спеціального призначення.

Після переходу 17 вересня 1939 р. державного кордону трьом оперативним групам до кінця наступного дня маршу наказали – шепетівській (під командуванням І. Советнікова) через Рівне опанувати Луцьком, волочиській (під командуванням Ф. Голікова) через Тернопіль зайняти Перемишляни (впритул наблизитися до Львова), кам'янець-подільській (під командуванням І. Тюленєва) через Чортків вийти до Станіслава (нині Івано-Франківськ).

Але вийшло не так, як планували. І причина полягала не в тому, що поляки вчинили опір, а в організації дій Червоної армії.

Радянські війська на всьому фронті виступили вранці 17 вересня, так і не дочекавшись повного зосередження сил. Похід почали передові рухливі з'єднання у танкових і кавалерійських частинах.

Армійська група під командуванням Ф. Голікова налічувала 5 стрілецьких, 3 кавалерійських дивізії і три танкові бригади. В останні хвилини перед виступом радянська розвідка доповідала, що "...по шосе Львів-Тернопіль суцільним потоком відходили на схід і в бік Румунії розбиті польські частини, у військах, що збереглися, втрачено управління, зброї не вистачає; німці підійшли до Львова і загрожують місту з півдня, а на північ від нього ведуть бої на Західному Бугу. Однак відчувалося, що і в цих умовах поляки вживали заходів на випадок наших активних дій. Поблизу кордону СРСР з'явилися польські гусарські частини. На підволочиській стражниці встановлювали кулемети", – так написав згодом С.Штеменко. Але мені здається, що генеральська згадка про польських гусарів була не чим іншим, як пропагандистським методом підняття бойового духу червоних кавалеристів. Ті з 1920-х років вважали поляків своїми запеклими ворогами. Насправді, це могли бути окремі польські підрозділи, котрі за наказом командування відступали до румунського кордону, але аж ніяк не частини, які спеціально висувалися для захисту польсько-радянського кордону.

Далі генерал відзначив: "У ніч на 17 вересня я перебував на спостережному пункті 6-ї армії. Тут, як звичайно, на порозі великих подій, панувала ділова напруженість. Щохвилини дзвонили телефони, раз у раз з'являлися і зникали зв'язкові з дивізій. І все-таки здавалося, що час тягнеться надзвичайно повільно.

Нарешті обумовлений наказом термін переходу кордону настав. Рівно о 5 годині було подано команду, і війська пішли вперед. Перші тривожні запити. Перші повідомлення вже з польської території:

– Організованого опору ніде вчинено не було...

– Війська просуваються успішно. У Підволочиську в приміщенні вокзалу захоплено багато солдат і офіцерів польської армії, кулемети й інше озброєння...

– Повсюди – юрби біженців, у їхньому числі військові..."

Але операція почалася не о п'ятій ранку, як про це згадує генерал, а дещо раніше. Кожна наступальна операція потребує підготовки, щоби зменшити можливі втрати. Для цього проводять розвідку, артпідготовку, розмінування та інше.

Через Збруч

Польсько-радянським кордоном була природна перешкода – річка Збруч. Тому першим етапом стало захоплення мостів у Підволочиську, яке запланував штаб ком-

кора Ф. Голікова. Для цього був сформований загін під керівництвом капітана Мікля. До нього увійшли батальйон 136-го стрілецького полку, взвод полкової артилерії з батареї ПТГ та взвод станкових кулеметів. Для знешкодження польського прикордонного поста на залізничному та шосейному мостах залучили спецгрупу з восьми прикордонників Волочиського загону, які зробили свою справу спритно і без зайвого галасу. Під час сутички поляки втратили 13 осіб, із них 8 офіцерів. Таким чином військова операція почалась о 4.00 захопленням мостів і захопленням навколо них плацдарму. Загін Мікля втримував його 1,5-2 години, доки не почали наступ частини 17-го стрілецького корпусу. Втрати десантного загону становили 2 вбитих і 4 поранених. Втрати з обох сторін дорівнювали 2:1. А тепер порівняємо чисельність польських прикордонників і радянського десантного загону: застава проти батальйону підсиленого двома взводами.

Проаналізуємо перераховані вище сили Червоної армії, котрі готувалися для наступу.

Ударна наступальна сила Червоної армії – танки, виявилися майже неготовими до бойових дій. Тільки в 38-й танковій бригаді втрати на марші від місця дислокації (Шепетівка) до району зосередження на кордоні Купель-Чернявка-Личівка становили сорок одну машину. Це на своїй території і без ведення бойових дій! Бригада була укомплектована танками Т-26. Темпи просування танкістів можна простежити з донесень прикордонників, які за своїм обов'язком продовжували фіксувати момент будь-якого переходу кордону. Прикордонники Ямпільського загону відзначили у донесенні 17 вересня, що на ділянці застави “Кунев” мотомехчастини у супроводі розвідки й обозу йшли з 6.00 до 11.00, під час форсування річки Вілії багато автомобілів загрузли в болоті. А на ділянці застави “Прикордонник” механізовані частини пройшли через кордон тільки о 21.40 хвилин.

Ті машини, що першого дня війни все-таки дійшли до Тернополя без поломок, зупинилися без пального в місті. А Штеменка в цей час “...разом із полковником Вармашкіним – заступником начальника бронетанкових військ – знову викликав начальник оперативного відділу. Треба було їхати в Тернопіль і організувати там дозуправлення танків, що прибували для підсилення групи. Крім того, ми одержали наказ: спрямовувати в обхід частини, котрі підходили, і не давати осідати в місті тиловим частинам і установам.

У Тернопіль приїхали, коли через нього тільки-но пройшли передові частини. За ними йшла 5-а кавалерійська дивізія під командуванням широко відомого в той час Я. С. Шарабурка. Ми його дивізію в місто не пускали. Стався скандал. Комдив насакував на нас. Вармашкін тицяв йому в ніс наш мандат. Але і з мандатом ми почували своє безсилля перед напористим кіннотником. Лише згадування імені С. К. Тимошенка дещо охолодило його запал, і дивізія попрямувала в обхід міста”.

Як могло статися, що кавалерійська дивізія опинилася не в передових частинах, а підійшла до міста одночасно з тиловими службами? С. Штеменко не залишив із цього приводу міркувань.

Із бойових зведень тих днів видно, що кавалерист Я. Шарабурко діяв проти “білополяків” на власний розсуд і з особистих мотивів. Його дивізія мала підійти до Тернополя через Збараж. Але замість того, щоби вийти на північно-західну околицю міста, 5-а кавдивізія підійшла до Тернополя з південного заходу. Кіннотники ганяли навколишніми лісами і полями у пошуках ворогів, із якими хотіли схрестити шаблі. Пошастило тільки 30-у полку, який у районі Чорного лісу “знайшов і ліквідував банду з восьми чоловік”. Після гарячковатих пошуків польських уланів і гусарів навколо Тернополя комбриг о 4 ранку 18 вересня завів своїх рубак у місто вже з північного сходу.

Чим був відомий комбриг Я. Шарабурко, як це зазначив С. Штеменко, я не знайшов. У військових енциклопедіях і словниках згадки про нього нема. Єдиною інформацією є те, що під час 2-ої світової війни генерал-майор Я. С. Шарабурко у 1943 р. певний період командував 8-м кавалерійським корпусом (із лютого 1943 р. – 7-й гвардійський кавкорпус).

Таємниця костьолу

“Тим часом підійшли танки, а цистерн із паливом ми ще не відшукали, – згадував С. Штеменко. – Тепер танковий командир величав нас по-всякому, вимагаючи пального. Нарешті появився капітан, який очолював колону цистерн. Виявилося, дорогою він потрапив у пробку і тому запізнився з доставкою пального на дві години. Танки заправились, і ми приступили до виконання свого другого завдання – очищення міста від тилів. Справа ця була дуже важкою. Наставала ніч, і мало хто виявляв бажання залишати місто до світанку.

Зненацька з костьолу, розташованого у центрі міста, різонув по вулиці щільний кулеметний вогонь. Заіржали коні, забігали люди, зчинилася стрілянина у відповідь. Припинити її не можна було до самого світанку. Раз у раз вона спалахувала, то в одному, то в іншому кінці міста. У костьолі ми вранці виявили купи порожніх гільз, але того, хто вів вогонь по вулиці, затримати не вдалося. Казали, що це – ксьондз, який встиг вислизнути потаємним ходом”.

Цього ксьондза-кулеметника на тернопільському костьолі не обминув увагою жоден із тих учасників маршу, хто залишив нам спогади.

Генерал-лейтенант танкових військ З. Слюсаренко (тоді ще старший лейтенант), який на танку Т-28 перебував на північній околиці міста, відзначив, що “вузькими вуличками йдуть колони з червоними прапорами. З горища костьолу по них різонув щільний кулеметний вогонь. Наші сусіди, що йдуть ліворуч, примушують кулеметника ксьондза назавжди замовкнути”.

Що це за колони з червоними прапорами? В спогадах З. Слюсаренка пояснення не дано, і читач може уявити, що це – святкова демонстрація місцевих мешканців на честь визволителів. Може, й було пояснення, але його свого часу викинула цензура, щоби читач думав саме про демонстрацію і про підступного ксьондза з кулеметом. У інших спогадах С. Штеменка йдеться про заправку танків і очищення міста від тилів. Але про які тиліві частини твердить маршал, коли до міста не дійшли навіть усі маршеві підрозділи, котрі мали бути там на кінець першого дня наступу?

Начальник артилерії КОВО комбриг М. Яковлев був разом із начальником штабу округу (фронту) М. Ватутіним скерований у штаб 6-ї армії поблизу Тернополя. Причина за формою завуальована, а за суттю проста: “Чи то з причини новизни ситуації, що виникла, чи то з причини зайвої обережності вийшло так, що на кінець 17 вересня передові частини 6-ї армії... були все ще на відстані десятка кілометрів від Тернополя. В ніч на 18 вересня командуючий військами КОВО... наказав мені негайно відправитися до Ф. Голікова, сформувати з його частин передовий загін, який мав би мати батальйон піхоти на автомашинах, бригаду танків, і до 18 вересня бути з цим загоном у Львові”. Йшлося про 24-у танкову бригаду полковника П. Х. Фотченкова, до якої належав танковий розвідувальний батальйон.

Насправді, треба було поспіхом переформувати підрозділи, які насунулися до Тернополя. Не ввійшли, як показують у кадрах кінохроніки, а насунулись, як про це свідчать архівні матеріали. Ввечері 17 вересня з того всього війська формувалася тільки група, яка була здатна йти далі на Львів. Почала війну армія, а через 40-50 км походу мова зайшла вже про якусь боєздатну групу. З усіх частин шукали солдат, які б не

понатирали ноги, шукали танки, які мали б пальне, шукали коней, які ще могли стояти на ногах.

Саме в розпалі цієї метушні біля 21-ї години з костьолу і вдарив кулемет. Хто стріляв, достеменно невідомо й досі. Точно відомо про жертви, точніше – жертву. Загинув того дня в Тернополі старший ад'ютант 1-го відділу старший лейтенант Павліков. Це була єдина жертва, якої вистачило, щоби впродовж років радянська пропаганда розкручувала образ підступного реакційного ксьондза. Саме ксьондза, якого десятиріччями перед тим зображували партійні карикатуристи, було обрано ідеологічним опудалом польської держави. В ньому чудово поєднувався класовий та світоглядний ворог більшовиків.

Мабуть, об'єктивнішими у висвітленні ситуації в місті були ті, кому доручили встановлення нового порядку, – органи НКВС. Оперативну групу, яка увійшла в Тернопіль 18 вересня, очолювали найвищі за рангом чекісти, котрі брали участь у поході, – заступник наркома СРСР Меркулов і нарком УРСР Серов. Вони змалювали події цих днів у місті так: “Мали місце з боку населення спроби розкрадання складів (спробам покладено край, виставлена охорона)... Армійського командування в місті немає, тому спостерігається безлад: частини не знають, де перебувають їх штаби. Призначений комендантом міста майор Вервицький не має в своєму розпорядженні жодної людини, тому питаннями охорони й конвоювання полонених доводиться займатися нам, хоча це справа армії, зокрема, коменданта гарнізону. Запропонували йому взяти у своє розпорядження яку-небудь піхотну частину, що проходить через місто, для наведення порядку. Солдати і офіцери польської армії приходять групами самі й здаються. На вулицях кинута велика кількість автомашин, які ми збираємо і використовуємо. Ввечері, після того, як наступила темрява, прибула частина групи Макарова, котра відстала, з двома ротами прикордонників. Не встигли з ними зв'язатися, як пролунало кілька провокаційних пострілів із дахів і вікон будинків. На центральній вулиці міста в цей час розташувалась якась частина РСЧА, якраз навпроти прибулих прикордонників. Червоноармійці в паніці відкрили хаотичну стрільбу з гвинтівок і кулеметів. Ми всі в цей час перебували у різних частинах міста, виконуючи різноманітну роботу. Невідомі особи кинули кілька гранат. Перебіжками вдалося до середини ночі підтягнути в основному весь склад загону до приміщення поліцейського управління, яке ще вдень зайняли під штаб. У кімнатах управління перебувало біля 200 заарештованих поліцейських, жандармів, кримінальних злочинців та інших осіб, які не були переведені до в'язниці тому, що двері й замки в ній були розбиті.

Організували їх охорону, оточили квартал, зв'язалися з розкиданими по місту групами співробітників і прикордонників. За ніч стрілянина відновлювалася кілька разів, до того ж, перший спалах тривав майже годину. Прикордонники, за винятком кількох пострілів, не стріляли...

Зі світанком ми почали наводити порядок: арештованих перевели до тюрми, полагодили пошкодження. Арештували кількох підозрілих осіб, провели обшуки в будинках, звідки, за спостереженнями, вночі стріляли. Зранку 19 вересня, коли всі частини РСЧА пішли з міста, контрреволюційні елементи знову відкрили стрілянину з вікон... Вважаємо, що, зважаючи на змальовану ситуацію, наших сил недостатньо для оперування в такому місті, як Тернопіль, затримали батальйон піхоти з артилерією, котрий проходив через місто, і взяли його в своє підпорядкування. Зміцнили штаб. Отримали відомості, що з костьолу веде підземний хід в будинок воєводи і що там ховаються озброєні офіцери. Перевіримо це і приступимо до проведення операції.

Партійно-радянський актив ще не прибув. Газети не випускаються, агітації не

ведеться, а нам нема коли цим займатися. Приходили в штаб окремі, які випадково опинилися в Тернополі, працівники армії, військової прокуратури і суду, й обурювалися бездіяльністю армійських частин, їх безладом, відсутністю роботи політвідділів”.

Розгубилися...

Якщо уважно прочитати цей документ, то можна побачити, що чекісти розгубилися в місті. Опору вони не чекали. Поліцейське управління, яке вони обрали собі під штаб, було метрів за 300-400 від горезвісного костелу, цього “вогнища” контрреволюційного опору. Але чекісти взагалі ніяк себе не проявили, щоби його загасити. Пере чекали до ранку. І це в невеликому Тернополі, а попереду був Львів. Меркулов і Серов терміново попросили у наркома Л. Берії “значно більші оперативні чекістські групи, ніж ми передбачали”.

До цього моменту називалося похід маршем Червоної армії, але насправді це пересування військ виглядало навалюю. Організаційне забезпечення військ Українського фронту “справляло тяжке, просто гнітюче враження. Колони просувалися без попередньо встановленого порядку, і на дорогах утворювалися затори через те, що машини і коні рухалися впереміжку загальним потоком, але кожний із цих транспортних засобів мав свої швидкості. На додачу нерідко виникали великі “пробки”, коли в якійсь довжелезній колоні, що розтяглася ледь не на 30–40 км, зупинявся по дорозі трактор... І попри все це дехто з командирів навіть не вважав за потрібне вийти з машини та вжити необхідних заходів. Не було ніякої служби регулювання, ніякої дорожньої служби. Війська не були навчені просуванню в колонах. І в результаті сталося те, що на дорогу вийшли, а йти по ній не вміють. Картина була вельми гнітюча”.

Не треба бути великим полководцем, щоби зрозуміти, якою здобиччю авіації противника стають закупорені на марші підрозділи різних родів військ, позбавлені загального керівництва. Де ж була польська авіація?

У той період війни на Поділлі було сконцентровано 130 польських військових літаків різних типів. Тільки одна бригада бомбардувальників могла скинути 34 тонни бомб. Могла, але вона не зробила жодного бойового вильоту. Не використала сповна шансів і радянська авіація, хоча була активно задіяною від початку війни. Безлад, далекий від законів тактики, панував не тільки на землі, а й у небі.

На тернопільському напрямку в першій хвилі нальотів діяв 11-й легкобомбардувальний полк (62-ї ЛБ бригади). Дві ескадрильї в складі 18 літаків Р-З 17 вересня від 9.30 до 10.30 бомбардували залізничні станції навколо Тернополя. На ешелон із 55 вагонів, що стояв у Глибочку в напрямку на Золочів, радянські літуни скинули 54 бомби ФаБ-50. Бомбардували з висоти 2000 метрів, мабуть, боячись зеніток. Жодна з бомб у ціль не влучила. Вдалішим був наліт на станцію Красне: скинули 36 ФаБ-50 і 24 АО-25, три з яких влучили в ешелон без паровоза. З шістдесяти бомб – тільки три!

Друга хвиля бомбардування почалась об одинадцятій годині. До виконання завдання приступив 2-й полк тієї ж 62 ЛББ. У його ескадрильях були літаки типу Р-2. Вони, переконавшись, що протиповітряної оборони у поляків нема, знизилися для бомбардування на висоту 1500 м. Напад був спрямований на станції Великий Ходачків та Великі Бірки. На першу станцію скинули 72 бомби. Деякі з них вибухнули в районі станції. А ось у Бірках, на які скинули 36 ФаБ-32 та 18 АО-25, повторився результат першого бомбометання – вибухи зорали селянські поля. У цих випадках радянські літаки бомбили визначені об’єкти, а ось 18 вересня о 15 годині “курсом із заходу на схід на висоті 300 м над селом Піддубці пройшло шість літаків з радянськими знаками розпізнання. В районі прикордонної застави [“Дорогоша” Славутського загону – С.Т.] вони скинули три бомби, після чого літаки пішли в напрямку Корця,

скинувши на польській території п'ять бомб". Хоча прикордонники у своєму наступному звіті про бомбардування радянської території відзначили, що приналежність літаків не встановлена, можна припустити, що і три важких двомоторних літаки, які о 8.00 скинули п'ять бомб на залізничну станцію за 12 км від Олевська, були радянськими. Бо прилетіли вони з північного заходу, і відлетіли курсом на схід. О тій самій годині невідомий літак скинув дві бомби і біля застави "Хоровець" Славутського загону.

Чому так погано бомбили радянські льотчики? Чому робили це з такої великої висоти й так неприцільно? Відповідь може бути одна – вони боялися власних бомб. Буквально перед походом, у Москві на Новодевічому цвинтарі поховали екіпаж Героя Радянського Союзу В. Хользунова. Його літак вибухнув на одному з підмосковних полігонів під час випробування нових авіаційних бомб. Про це знали у всіх частинах бомбардувальної авіації. Тому й боялися власних бомб, тому й звільнялися від смертоносного вантажу якнайшвидше. За перший день радянська авіація здійснила 236 бойових вильотів і піддала бомбардуванню колії, станції Ковель, Кременець, Красне, Броди, Коломию, Львів. Крім бомб, на голови польського війська рясно сипалися пропагандистські листівки.

За перший день боїв у східній групі радянських військ втрати становили сім осіб убитих і сім – поранених.

Наступного дня в штаб 2-го кавалерійського корпусу (нагадаю, це був уже тільки рухомий загін швидкісного просування) прибули член Військової Ради Українського фронту корпусний комісар Борисов та комдив Ватутін, комбриг Яковлев. Вони окреслили завдання закінчити переформування частин. Із діючого складу вивели несправні танки, автомашини, трактори, стомлених і хворих коней. Корпусу наказали форсованим маршем іти на Львів, взаємодіючи з південною танковою групою. Після відпочинку і підтягування тилів корпус з полудня 18 вересня вирушив на Львів.

"Лише на 18 годину 18 вересня мені вдалося сформувати на західній околиці Тернополя передовий загін, – згадував Яковлев. До нього увійшли 200 чоловік стрільків на автомашинах, 32 танки БТ і 5 броньовиків. Велику допомогу в цій справі мені надав і представник наркома оборони О. І. Городовіков. Не затримуючись більше ні хвилини, рушили на Львів. В дорозі опору не зустрічали. За Золочевим, наприклад, пройшли мимо польського важкого артилерійського полку, який стояв на привалі. Офіцери і солдати супроводжували нашу колону мовчазними поглядами".

Уздовж шосе Тернопіль-Золочів-Львів мали наступати 24-а танкова бригада і 5-а стрілецька дивізія, а 14-а кавалерійська дивізія ім. Пархоменка мала просуватися північніше шосе. На відстані п'яти кілометрів від неї мала йти 5-та кавалерійська дивізія. Але кіннотники Шарабурка продовжували діяти на вказівки комдива. Вони не поспішали залишати Тернопіль і до вечора гасали вулицями міста в пошуках "білополяків і націоналістів".

Не все гаразд було й у дисциплінованіших частинах, які вирушили виконувати наказ штабу фронту. Після огляду танків у 24-й бригаді залишався на ходу тільки неповний батальйон. Цим машинам вистачило пального дійти до Золочева і там розділити долю решти танків бригади, що стояли без діла у Тернополі.

Командування корпусу терміново почало рятувати ситуацію і свої голови. На золочівське шосе вивели з другого ешелону 3-ю кавалерійську дивізію. Але це рішення тільки ускладнило ситуацію. Шосе остаточно забили війська. Корпус за весь день 18 вересня просунувся тільки на 60 км і зупинився. Лише 14-а кавдивізія, яка йшла паралельно шосе, змогла просуватися далі. Тепер увага командування була зосереджена на ній. Дивізія отримала наказ, не зупиняючись, іти до Львова вночі.

Штаб фронту посилав у наступ 5-у "неслухняну" дивізію Шарабурка. Точніше, не

всю, а ще один дивний підрозділ, якого досі не було в Червоної армії. Зі складу дивізії сформували батальйон із 600 багнетів і посадили його на автомашини. Підсилили танками, які встигли заправити, й утворили особливий рухомий загін. Командиром загону призначили комбрига Шарабурка. Завдання те саме – захопити Львів, до якого вже підійшли німці.

До групи увійшли танки з 38-ї (Т-26) та 10-ї (Т-28) бригад. До речі, в останній бригаді всі машини залишалися на ходу до кінця польської кампанії. Зведеному підрозділові треба було здійснити стокілометровий кидок через Поморяни та Перемишляни. Але група наказу не виконала. Великі сили поляків, які відходили, зі заходу несподівано вийшли до львівського шосе. Надійшов наказ о 8.30 завдати зустрічного удару по угрупованню поляків.

Але основна причина зриву чергового плану командування полягала в іншому. Як пам'ятаємо, на дорозі перед і за Золочевим вже стояли 24-а танкова бригада і 97-а дивізія 17 стрілецького корпусу. Такого захарашення військами не витримала б жодна магістраль!

А коли особливий рухомий загін добрався цією дорогою до села Унтер-Берген, у ньому залишилося 30 танків! І ті зупинилися без пального. Решта були розкидані на шляху в очікуванні ремонтників.

Хаотичне просування військ першого дня зривало штабний план.

Південне просування

На південному напрямку радянського наступу події розгорталися наступним чином. У перші дні вересня начальник будівництва і комендант Кам'янець-Подільського укріпленого району полковник О. Астанін отримав термінове розпорядження виїхати в Шепетівку для формування стрілецької дивізії. Саперним частинам, які були задіяні на будівництві оборонних споруд на лінії Збруча, наказали підготувати креслення мостів, розміри мостових елементів і пояснюючі записки до них на випадок влаштування переходів через Збруч. Термін відвели воістину в дусі часу: одна ніч. Командири саперних батальйонів, які були залучені на будівництво, терміново зв'язувалися зі штабами своїх корпусів і дивізій. Останні приготування на південному фланзі групи були пов'язані з інженерними частинами й закінчилися 15 вересня, коли в розташування 4-го кавалерійського корпусу кам'янець-подільської групи залізницею прибули два ешелони понтонного батальйону, а до 5-го кавкорпусу – 17-й мінерно-інженерний батальйон.

До кам'янець-подільської групи належали один танковий, два кавалерійських корпуси та дві окремі танкові бригади. Це була фронтова рухома група. Її завданням окреслили вихід у передгір'я Карпат. Коли перед вищим керівництвом постало питання, кого призначити командувати цією групою, кращої кандидатури, ніж генерал І. Тюленев, годі було й шукати. По-перше, він мав досвід боїв на цій території у Першій Кінній армії в польсько-радянській війні, по-друге, в 1939 р. командував Закавказьким військовим округом і встиг добре оволодіти тактикою боїв у гірських умовах.

Наказом наркома оборони І. Тюленєва терміново викликали в Київ, і там командуючий Українським фронтом С. Тимошенко зачитав йому наказ про тимчасове призначення на посаду командувача кавалерійською групою. Того самого дня новий командуючий “відбув у районний центр Городок, де розташувався штаб групи радянських військ... План, розроблений в штабі групи, був простим: форсувати Збруч, стрімко просунути за Чортків. Жодної артилерійської підготовки не робити, щоби не викликати жертв із боку мирного населення”. Так згадував І. Тюленев, але інший учасник подій – Р. Уманський змалював романтичнішу картину: “На світанку 17 ве-

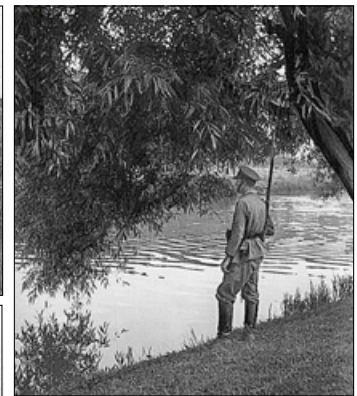
ресня заговорила наша артилерія. Одночасно з артпідготовкою спалахнула гроза. Пішов сильний дощ. Сапери навели наплавний міст, по якому ринула вперед піхота”. Але, як і на інших ділянках фронту, піхота пішла не відразу.

Кордон на цій лінії охороняли застави Кам’янець-Подільського загону. Весь липень і серпень 1939 р. на лінії ділянки польської бригади КОП “Подоле” пішов на розбір інциденту на острові на річці Збруч біля с. Бережанка. Тоді радянські прикордонники напали на трьох рибалок, які прийшли на острів із польського боку. В результаті один був убитий, одного забрали прикордонники, а третій – утік. Справа набула розголосу. Начальник бригади полковник Островський і начальник штабу майор Влостовський змушені були написати до Варшави у розвідувальне управління скаргу на дії цивільної адміністрації. Суть полягала в тому, що польські старости з’являються на переговори абсолютно невідготовленими стосовно справи, їх аргументи виглядають наївними. Польські прикордонники одночасно зауважили, що з призначенням нового керівництва у 23-й прикордонний загін (полковник Волков і його заступник капітан Козак) на ділянці батальйону “Борщів” почастишали випадки викрадення польських громадян та їх добровільної втечі на територію СРСР. Радянські прикордонники добре орієнтувалися за Збручем. Оперативна розвідка роками складала детальні плани “сопредела” й володіла поіменними списками польських поліцаїв, копівців, жандармів та членів парамілітарних організацій. Як це вдавалося?

Тут варто зупинитися на постаті Миколи Прокоп’юка. Полковника, Героя Радянського Союзу. А починав він у 1921 р. як співробітник Шепетівського окружного відділення ДПУ. Займався знищенням диверсійно-розвідувальних груп, які засиляли на радянську територію з Польщі. Відзначивсь і у 1923 р. був нагороджений бойовою іменною зброєю. А через рік 22-літнього М. Прокоп’юка скерували у прикордонні війська, у розвідку. Протягом наступних семи років він активно займався не тільки нею, а й контррозвідкою, працюючи у Славутському і Могилевському загонах. Його успіхи приголомшували. Він буквально заповнив польський “сопредел” своїми агентами та інформаторами. Згодом у його нагородному листі зафіксували: “тов. Прокоп’юк належить до числа найзаслуженіших оперативних працівників Українського кордону. Його енергія, особиста хоробрість і бойові заслуги відомі за багатьма вдалими чекістськими операціями”. Вміння вербувати агентів, отримувати від них настільки цінні дані, на які не завжди була спроможна резидентура центрального апарату, привели М. Прокоп’юка 1935 р. в радянську зовнішню розвідку. Але наставали найгірші роки для військових розвідників, і його врятувало від розправи відрадження в Іспанію.

Прикордонники

Із прикордонників були сформовані ударні оперативні групи. Їх завдання полягало в тому, щоб першими перейти рубіж, знешкодити пости КОП, стрімким кидком досягти нових кордонів, організувати там надійну охорону. Під новим кордоном мали на увазі ділянки польсько-чехословацького та польсько-румунського кордонів. До ударних груп набирали добровольців. Командири “роз’яснювали бійцям обстановку, що склалася, й наполегливо рекомендували уникати збройних сутичок, щирим, правдивим словом схилити прикордонні підрозділи панської Польщі до співробітництва з нами”. Це не анекдот. Це спогади колишнього начальника прикордонного загону. Мабуть, написані вони під враженням від картини двоюбою російського багатиря-монаха Пересвета з татарським батиром Челубеем. Тільки замість списів у героїв – гостре слово правди! Спробуйте уявити, як ударна оперативна група радянських прикордонників виходить на міст через Збруч і правдивим словом починає схилати польських прикордонників до зради батьківщині! Важко і смішно. Але полковник Й. Любитов далі відзначив, що, за дуже незначними винятками, це вдавалося скрізь.

Зліва направо вгорі – зустріч польських і радянських прикордонників у 1930-і рр.; польський прикордонник на березі Збруча; внизу – польські улани.

Війська отримали бойовий наказ на перехід кордону о 2.50 16 вересня. Наступ почали о 5 годині ранку. Польські прикордонні застави були зняті швидко і без особливого галасу. Зрозуміло, що зробили це не правдивим словом, а зброєю. Тільки гусятинська комендатура вчинила опір. Польські прикордонники майже годину вели бій. Частково їх знищили і взяли в полон радянські частини під командуванням Белогорського та Кошкіна.

“Реакційно настроєні офіцери польського батальйону, котрий прикривав ділянку на кордоні, вчинили збройний опір. Нашому просуванню стала на перешкоді потужна вогнева точка. І тоді один із бійців, рядовий Анохін, нехтуючи загрозою для життя, зумів проникнути в розташування вузла опору й раптовими діями з тилу паралізував його. Наша частина рушила далі на захід уже без перешкод”. А в місті залишився взвод прикордонників, згідно з наказом наркома внутрішніх справ СРСР виділений для охорони установ і закладів.

Надалі радянські війська намагалися не вступати в бій із прикордонниками, а обходити їх. За даними розвідки, деякі застави на цьому відділку кордону були посилені резервними ротами та групами жандармерії. Польові частини Червоної армії ухилялися від бою, залишками польських підрозділів займалися прикордонники та війська НКВС. На кінець дня передові частини вийшли на рубіж річки Стрипа біля Трибухівців поблизу Бучача, де зіткнулися з польськими підрозділами, посиленими танками. Тут поляки зосередили окремі частини 6, 12, 29, 51, 52, 54, 56, 72-го стрілецьких полків і до батальйону танків.

Авіаційна розвідка доповіла про розгортання польських зенітних батарей біля Галича, Теремовлі, Городенки. Станції в Коломиї та Чорткові були забиті ешелонами. На аеродромі поблизу Станіслава з 8-ї до 11-ї ранку базувалися 7-10 польських літаків різних типів. Із Чорткова до Ягільниці вирушила колона з сотні автомашин, а артилерійський полк поляків прямував на Обертин.

Перший етап наступу на Чортків було зірвано. Причиною стали підрозділи 25-го

танкового корпусу. Танки забили всі шляхи. Вони ламалися, зупинялися без пального і заважали проходженню кавалерії та стрілецьких частин. Такі дії корпусу тривали протягом двох перших днів наступу. Крім того, район дій цієї групи відрізнявся наявністю більших і менших річок, особливістю яких була течія з півночі на південь, тобто річки перерізали напрямку наступу. Зробив свою справу і дощ. У подільському чорноземі в'язнула піхота і кавалерія, грузили артилерія й танки.

У штаб армії надійшло повідомлення про зруйнований міст в Бучачі. Туди скерували цілу групу військових інженерів та гідрогеологів. Дорогою їм довелося заночувати в Чорткові. Тільки вдосвіта 18 вересня танкова колона з Чорткова вирушила на Бучач. На аеродромах у районі цього міста радянські війська захопили 26 винищувачів та бомбардувальників. Польські льотчики кинули їх, але попередньо познімали з машин апаратуру. Перед цим літаки встигли завдати незначної шкоди противникові – бомбардували і спалили дві радянські автомашини з паливом.

Чи очікували поляки такого розгортання подій із боку СРСР. Безумовно. І дипломати, і військові не тільки готувалися до нападу Червоної армії, а й розробляли можливі контрзаходи.

Застали зненацька

Незадовго до початку війни, у червні 1939 р., польський верховний головнокомандуючий маршал Е. Ридз-Смігли (до речі, уродженець Бережанщини) на питання генерала Сосниковського про дії СРСР у випадку німецької агресії пророчив певне розгортання подій. Він припустив можливість збройного виступу Советів проти Польщі, проте тільки в кінцевій фазі війни і тільки тоді, коли під впливом невдалого для нас обороту подій російський уряд прийде до думки, що поляки безапеляційно програли кампанію. Маршал добре розумів, що Польща не в змозі ні за яких умов вести війну на два фронти. Такий хід війни розглядали на штабних навчаннях ще в 1920-і роки і вважали його фатальним для Польщі.

Як поводитися польські війська? Відомі два погляди: радянський, що вкрай принижував дії польських солдат і офіцерів, і польський, котрий героїзував поведінку свого війська й засуджував підступництво Червоної армії. Але навіть за наявності двох підходів до аналізу подій їхній результат залишається незмінним. Червона Армія порівняно швидко, на марші оволоділа польською територією і через кілька днів вийшла на лінію зіткнення з підрозділами вермахту, котрі наступали зі заходу.

За узагальненими даними, якими оперують російські історики, в полон було взято більше 250 тисяч польських військовополонених.

Значну частину рядового складу полонених, які походили з новоприєднаних областей, відпустили додому. Для полегшення процедури звільнення був створений спеціальний Рівненський табір. Там перебувало 23.163 особи, ще 518 уродженців Західної України і Білорусії утримували в інших таборах. Політичний мотив цієї акції висунув і обґрунтував Л. Мехліс, а реальність життя додала до неї свої нюанси. Наприклад, командарм Тюленєв відпускав із полону українців не тільки з територій, що відійшли до СРСР, а й із тих, чия домівка була за Бугом. Мотивував він це прозаїчно і правдиво – полонених не було чим годувати. За даними на 29 вересня 1939 р., в таборах на території України перебували 44.216 польських військовополонених.

Радянська влада використовувала мешканців таборів традиційно – була сформована 25-тисячна армія військовополонених для будівництва залізниці Новоград-Волинський-Корець-Львів.

Більше 15 тисяч офіцерів розмістили в спеціальних таборах під Козельськом, в Осташкові та Старобельську. Ще один характерний метод дій був властивий радянській зовнішній політиці у 1939-1940 рр. Щоби замаскувати агресивність власних планів і

діянь, Й. Сталін із допомогою Комінтерну створював маріонеткові уряди і збройні визвольні сили суміжних держав. Їх формували на території СРСР. У вересні 1939 р. Червона армія вирушила “визволяти” братів українців та білорусів, взимку 1940 р. “відгукнулася” на заклик бутафорського фінського народного уряду.

Судячи з цього, аналогічна модель мала спрацювати стосовно Польщі. Після підписання капітуляції Львова генерал Владислав Лангер першим зустрівся з маршалом С. Тимошенко і М. Хрущовим – людьми з оточення Й. Сталіна. Після цієї зустрічі, що відбулася 23 вересня у Тернополі, генерал вилетів до Москви на бесіду з К. Ворошиловим. Але замість наркома його прийняв начальник генштабу Б. Шапошников. Про що говорили з польським генералом, наразі невідомо, але 6 листопада 1939 р. опіку над ним перейняв генерал НКВС Іван Серов.

Генерали, генерали

Коли до радянського полону потрапив генерал Владислав Андерс, першим із ним зустрівся генерал І. Тюленєв. Після звинувачень у збройному опорі, який вчинили польські війська під командуванням Андерса, тон розмов став прихильним. Пораненого Андерса перевели у шпиталь, де з генералом почали вести переговори щодо можливого створення нового польського уряду на території СРСР. Спочатку В. Андерсу пропонували очолити цей уряд, потім – вступити до Червоної армії, де згодом обіцяли дати звання командарма. Армію генерал мав би очолювати, звісно, польську, а діяла б вона на території Польщі проти німецьких загарбників. Ось тоді б СРСР і згадав про свій інтернаціональний обов’язок допомагати поневоленим народам.

У спогадах генерал Андерс не передав змісту розмов із ним і конкретних пропозицій, але вже той факт, що його утримували окремо від інших військовополонених, свідчить про особливе до нього ставлення і певні надії радянських організаторів походу на Захід. В. Андерса не переводили у табори для інтернованих польських військових, а тримали у внутрішніх тюрмах НКВС. Про ретельну підготовку до агентурної розробки і серйозність намірів фахівців радянських спецслужб свідчить хоча б те, що під час однієї з бесід генералові показали його довоєнні фотографії, зроблені в одній з європейських країн, про наявність яких він навіть гадки не мав.

Вищі офіцери Червоної армії, які брали участь у польській кампанії, отримали підвищення. Найвищого злету досягнув С. Тимошенко, який у травні 1940 р. став наркомом оборони. Командуючий кам’янець-подільської групи військ І. Тюленєв не повернувся на Кавказ, а став командуючим Московським військовим округом. Командуючий 6-ю армією Ф. Голіков очолив розвідувальне управління Генерального штабу, командуючий 5-ї армії генерал І. Советніков був призначений помічником командуючого КОВО – відповідальним за укріпрайони, а командир 4-го механізованого корпусу генерал-майор М. Потапов прийняв від нього командування армією. Він став, таким чином, наймолодшим командармом округу. Переведення генерала І. Советнікова на другорядну штабну роботу свідчило про те, що він не проявив під час кампанії достатніх знань тактики й управління військами. Правильність такого рішення підтвердилася і під час війни. Генерал І. Советніков узимку 1943 р. займав посаду начальника тилу Донського фронту і не впорався з необхідними обсягами забезпечення військ фронту, а навесні був усунутий з посади начальника тилу Центрального фронту.

Втрати Червоної армії під час походу становил 737 вбитих і 1826 поранених.

Від 28 вересня 1939 р. армійські групи, котрі брали участь у кампанії, були реформовані у повноцінні армії. Таким чином, на новоприєднаних землях з’явилися 5-а, 6-а і 12-а армії КОВО.

Комітет оборони при РНК СРСР узагальнив досвід походу в Західну Україну і Білорусію. Це було зроблено разом із аналізом радянсько-фінської війни. Підкресле-

но, що в Червоній армії є суттєве відставання у розвитку техніки зв'язку. “Нечіткість організації зв'язку призвела до того, що під час походу..., а також під час війни з білофінами, війська не мали постійного та безперервного зв'язку”.

Висловив занепокоєння і начальник Головного управління політичної пропаганди Червоної армії А. Запорожець. У доповідній записці в ЦК ВКП(б) він зауважив, що “визвольні походи Червоної Армії в Західну Україну і Західну Білорусію в 1939 р. і в Бессарабію і Прибалтику в 1940 р. породили ряд неправильних тлумачень про інтернаціональні завдання Червоної Армії, про силу наших імовірних супротивників. Глибоко вкоренився забобон, що нібито в разі війни населення країн, які воюватимуть з нами, обов'язково й майже поголовно повстане проти своєї буржуазії, а на долю Червоної армії залишиться пройти по країні противника тріумфальним маршем і встановити Радянську владу”. Як у воду дивився головний пропагандист (у серпні 1940 р. були відмінені посади комісарів, їх замінили пропагандисти) – вже першого дня війни бригадному комісарові 8-го механізованого корпусу М. Попелю довелося відповідати на питання танкіста, чи не повстав із початком війни німецький пролетаріат проти фашизму.

Трофей

Після кожної війни офіцери і генерали отримують нагороди і нові посади, а солдати – відзнаки. Управління начскладу РСЧА в травні 1940 р. зібрало й відпрацювало матеріали щодо нагородження орденами і медалями за участь у поході на Польщу. Таких було 9.570 осіб. У Львові ордени і медалі червоноармійцям від імені радянського уряду вручала письменниця і громадська діячка Ванда Василевська.

Як і в кожній війні, армії діставалися трофеї. Загальна їх кількість досі невідома. Але маємо звіт командування 5-ї армії про вивезені на свою територію 64 паровози, 70 пасажирських і 1130 критих вагонів, 534 платформи, 609 вуглярок, 104 цистерни. Окремо були захоплені 2174 вагони з цукром, вівсом, зерном, борошном, спиртом, рудою, залізом, вугіллям, коксом. Окрім того, до рук червоноармійців потрапили кінний завод і багато великої рогатої худоби. Воєнними трофеями стали більш як 900 гармат, понад 10 тис. кулеметів, майже 300 тис. гвинтівок, понад 150 млн. набоїв, 1 млн. снарядів та 300 літаків. У Тернополі червоноармійці обеззброїли два польських піхотних полки, один артилерійський полк і “значну кількість льотного складу авіації”.

Про методи збирання трофеїв і здійснення обшуків у 1939 р. в радянській історіографії ніколи не згадували. А саме за ставленням солдат до трофеїв і полонених можна судити, як надовго прийшла армія на ці землі. Скільки неприємностей, наприклад, завдала відома фотографія 1945 р. – підняття прапора перемоги над рейхстагом. При пильному розгляді можна було побачити, що на обох руках солдата, який тримав прапор, було по годинникові! Фотографію заретушували. Що там фотографію! Всю нашу історію підмальовували, замальовували...

Про мародерство 1939 р. в радянських історичних публікаціях є побіжна згадка. І то правдивий зміст можна відкривати тільки при пильному та вдумливому прочитанні сухого викладу офіційного документу. Отже, прикордонники Ямпільського загону повідомили, що 20 вересня в с. Молотків (проти ділянки застави “Лисогірка”) група невідомих під виглядом червоноармійців біла селян, проводила обшуки, відбирала зброю. Дивне твердження. А кому ще було під виглядом червоноармійців бити цих селян, як не самим червоноармійцям?

Селянам Молоткова, що нині належить до Лановецького району, тоді ще порівняно пощастило. Про ганебну поведінку визволителів свідчать архівні матеріали, що

протягом тривалого часу були приховані від громадськості. Славилля військових у зоні дії 6-ї армії та потурання цьому з боку командувача Ф. Голікова обурило армійського прокурора. Він змушений був звернутися з доповідною до Й. Сталіна.

Ось як взявся до справи начальник особливого відділу корпусу Коберник (Кобернюк). Він 20 вересня заарештував і розстріляв десять польських урядовців Золочева. Замість постанови суду цьому катові вистачило згоди комісара корпусу К. Крайнюкова та присутності прокурора корпусу Іллічова. Не минуло й тижня, як кровожерні, сумнозвісні “трійки” за інерцією почали освоювати нові території. Це суперечило пропагандистському гаслу, під яким визволителі прийшли на ці землі. Реакцією був наказ наркома оборони К. Ворошилова за № 0059. У ньому зазначено, що за директивою командувача 6-ї армії Ф. Голікова та при потуранні члена Військради Захаричова на території, яку зайняли їх підлеглі, чинили самосуди. Зокрема, в 2-у кавалерійському корпусі сталося десять випадків самочинних розстрілів. Відповідь була блискавичною. Уже 2 жовтня Політуправління фронту відрпортувало, що військовий трибунал засудив 73 бійців і командира, з яких 10 отримали вищу міру покарання. З однаковою легкістю розстрілювали і своїх, і чужих. Молохові треба було вказати тільки напрямок дій.

“Лапша” на вуха й очі

Польська скерованість, а точніше, антипольська пропаганда в СРСР – це тема окремого дослідження. Нагадаю лише про внесок радянського кінематографа, цього найважливішого, за висловом В. Леніна, виду мистецтв.

Як тут не згадати довоєнні травневі за 1939 р. номери газет, що повідомили про початок роботи над фільмом “Перша Кінна” за сценарієм відомого письменника Всеволода Вишневського. Фільм мав розповісти про перехід Першої Кінної армії від Майкопу на польський фронт у 1920 р. Ця операція була підпорядкована членові РВС Південно-Західного фронту Й. Сталіну, який разом із вірними товаришами С. Будьоним і К. Ворошиловим доклали максимум зусиль до розгрому білополяків. Штабний вагон Й. Сталіна на станції Умань мав стати головним місцем розгортання подій фільму.

Але навколо львівського 1920 р. кидка будьонівців побутувало багато чуток, особливо серед військових. Це могло зайвий раз нагадати і про недавно розстріляного М. Тухачевського. Незважаючи на масові репресії, ще залишалося багато свідків, які були творцями початків радянської історії. Роботу над зйомками фільму припинили. Але тема не втратила актуальності, треба було шукати фактаж і фон подій глибше. І спосіб її втілення знайшли в російській історії. “Мінін і Пожарський”, “Суворов” – ось головні постаті російської звитяги над польськими окупантами і зрадниками.

І, нарешті, явно пропагандистський фільм О. Довженка з доволі довгою, навіть, як на документальне кіно назвою “Освобождение украинских и белорусских земель от гнета польских панов и воссоединение народов-братьев в единую семью”.

...Дивитися на ті дні 70-літньої давності можна з різних позицій. Фактом залишається те, що 1939 р. став більш як помітною віхою у державній історії України. Саме тоді почався процес, який привів до проголошення наприкінці XX століття держави Україна в її сучасних кордонах. За спрощеною схемою це виглядало так: Й. Сталін передав в УРСР Волинь, Галичину, Прикарпаття, Буковину, а радянську владу тут встановлював М. Хрущов. Уже після війни до УРСР долучили й Підкарпатську Русь. Приклад Й. Сталіна так надихнув Хрущова, що він цей перелік земель доповнив ще й Кримом. Про таке могли тільки мріяти українські гетьмани.

Остан ЧЕРЕМШИНСЬКИЙ
(народився 19 травня 1936 р. в селі Слобідка Долішня, нині приєднано до села Дубенки Монастирського району Тернопільської області) – краєзнавець, етнограф, літературознавець, громадський діяч. Заслужений працівник культури України (1996 р.). Нагороджений орденом “За заслуги” 3-го ступеня (2002 р.). Почесний краєзнавець, Почесний член ВУСК та Всеукраїнського товариства “Прогрес” (всі – 1996 р.). Член НТШ (1997 р.), НСЖУ (2006 р.). Лауреат обласної премії ім. В. Гнатюка (1996 р.), премії ім. П. Чубинського (1997 р.), Всеукраїнської премії “За подвижництво” ім. В. Гнатюка (2006 р.). Почесний громадянин села Велеснів Монастирського району. Закінчив бібліотечний факультет Київського інституту культури (нині Національний університет культури і мистецтв). Ініціатор заснування (1961–1968 рр.) та співавтор експозиції Обласного комунального етнографічно-меморіального музею В. Гнатюка у Велесневі, від 1969 – його директор. Співавтор нарис-путівника про музей В. Гнатюка у Велесневі (1971, 1982, 1991, 2006 рр.), автор понад 1000 публікацій про В. Гнатюка, краєзнавчих матеріалів. Постійний дописувач до нашого часопису.

Володимир Гнатюк у житті Володимира Івасюка

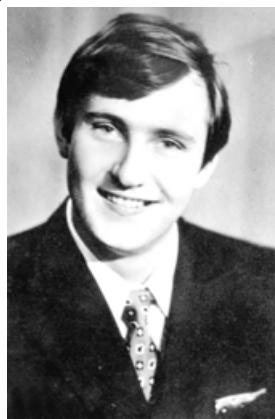
У восьмій кімнаті господи академіка-земляка Володимира Гнатюка в його родинному селі Велеснів Монастирського району розгорнуто велику ювілейну виставку “Володимир Івасюк”, приурочену до 60-річчя від дня народження та 30-річчя трагічної смерті видатного українського композитора, співака і поета.

Серед унікальних експонатів, що тут виставлено, особливу увагу привертають оригінали листів та світлин, книги -подарунки, серед котрих – лист батька Володі Михайла Івасюка, в якому він мені 1 березня 1981 року написав: “У фотоальбомі мого Сина зберігся фотодокумент: Володя сфотографувався біля пам’ятника Володимирові Гнатюку на Личакові у Львові. І це не знічев’я, не випадково. Володя завжди тягнувся до праць Володимира Гнатюка, був добре обізнаний із ними. В його бібліотеці є монументальна праця Володимира Гнатюка – “Коломийки”, видані ще 1906 р. Цю книгу нам подарував 25.XI.1967 р. Анатоль Романович Волков, мій товариш по роботі, нині доктор філологічних наук. Вона зіграла велику роль у творчій біографії мого Сина, композитора. Він її читав уважно, вдумливо вивчав. У ній він вичитав про “червону рутоньку” (див. Етнографічний збірник, Т. ХУ-ІІІ, Коломийки. Зібрав Володимир Гнатюк. Т. ІІ, 1906, сторінка 163, № 4276). Ось та коломийка:

*“Назбирала тросзілля, червону рутоньку,
Та схотіла зачарувати мене сиротоньку”.*

Для Сина образ “червоної рутоньки” був хвилюючою знахідкою, несподіваним одкровенням. Майже протягом трьох років Володя блукав селами, особливо гірськими, шукаючи ключа до загадкового поняття “червона рута”. І він знайшов його нарешті й на Косівщині, й на Путильщині. Цей образ у поезії й мелодії Володі набув сили високопоетичного символу. Народ прийняв “Червону руту” до серця, пісня завоювала добрі почуття людей, започаткувавши разом із “Водогра-

ем” і “Баладою про дві скрипки” нову сторінку в українській пісенній культурі. Так, принаймні, писали в нашій пресі дослідники пісенної лірики. Поштовхом до ліричного відкриття Володи було, зрозуміло, ознайомлення з доробком Володимира Гнатюка. Тому Володя сфотографувався (у 1973 р.) біля пам’ятника вченому: віддав синівську данину любові і шани великій Людині, неповторній постаті у нашій культурі. На цій

*На світлинах:
Володимир
Івасюк; Володи-
мир Івасюк біля
пам’ятника
Володимирові
Гнатюку;
Володимир Івасюк
із батьком –
Михайлом
Івасюком.*

світлині є така дедикація: “Володимир Івасюк біля пам’ятника В. М. Гнатюку – своєму улюбленому вченому, етнографу та фольклористу, який протягом багатьох років власним великим прикладом навчав молодого композитора любити рідний народ, його душу, що подарувала людству безліч невід’янучих шедеврів. В. М. Гнатюк був джерелом натхнення для молодого митця. Фотографія зроблена навесні 1973 року. М. Івасюк, м. Чернівці, 29. ІУ. 1981 р.”

А поруч – дванадцять світлин ювіляра – подарунки від його батька Михайла Івасюка, на трьох із них – його присвяти. Центральне місце на виставці займають збірка “Пісні Володимира Івасюка” (Київ, “Музична Україна”, 1983) з такою присвя-

тою: “Музеєві академіка Володимира Гнатюка та його відвідувачам на щастя й здоров’я від батька Володимира Івасюка. 30. VIII. 1984 р. Михайло Івасюк”. Тут також обидві книги історичних романів Івасюка-старшого: “Балада про вершника на білому коні” (Ужгород, “Карпати”, 1980) та “Лицарі великої любові” (Ужгород, “Карпати”, 1987), на котрих відповідні дедикації для музею вченого від їх автора. В одному з листів батько ювіляра повідомив мені, що Володя, відпочиваючи у Піцунді, написав XIX і XX розділи його роману “Балада про вершника на білому коні”.

Крім того, тут експоновано пісенник Володимира Івасюка “Водограй” (Київ, “Музична Україна”, 1989), подарунки від Меморіального музею Володимира Івасюка у Чернівцях: повість Михайла Івасюка “Монолог перед обличчям сина” (Чернівці, “Золоті литаври”, 2000), де є згадки про Володимира Гнатюка й написання пісні “Червона рута”, буклет “Меморіальний музей Володимира Івасюка”, поштову марку та календарик із портретами Володимира Івасюка. Доповнюють виставку публікації про ювіляра в журналах і газетах.

Треба бути справжнім патріотом свого народу й України, щоб із серця полилися такі ніжні слова й задушевна мелодія, які б так тісно переплелися в чарівній пісні “Червона рута”! Таку перлину могла створити тільки людина з ніжним поетичним серцем та щедрою душею, переповненою незрадливою синівською любов’ю до отчого дому, рідної зеленої Буковини та своєї матері-України. Цією людиною був Володимир Івасюк – поет, композитор, співак, котрий зростав серед зелених гір та полонин, бистроплинних річок і невгамовно співучого люду Карпат!

ОСТАП ЧЕРЕМШИНСЬКИЙ,
заслужений працівник культури України,
лауреат премії імені Володимира Гнатюка.

ЛИЦАР УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА

Відійшов у вічність наш славний земляк, літературознавець, бібліограф і педагог, історик, художник та громадський діяч Богдан Васильович Пастух.

Він народився 17 вересня 1924 року в селі Купчинці, нині Козівського району. В місцевій школі здобув семирічну освіту. Світогляд сформувався ще в юнацькому віці, коли сільський голова "Просвіти" Петро Гречаник призначив Богдана бібліотекарем у читальні. "Переконаний націоналіст" (у належному грінченківському значенні), він цікавився всім, що нагадувало про справжню, а не "радянську" Україну, сприяло збереженню і розвитку народної самобутності. Навіть війна (з мінометом пройшов у боях усю Європу, був важко пораненим) не зробила з нього "пролетарського інтернаціоналіста". Нелегко було приховувати громадянські та естетичні погляди перед учнями місцевої школи, яким викладав мову і літературу аж до виходу на пенсію, – написав про нього у "Вінницькій газеті" Анатолій Бортняк.

У післявоєнні роки Б. Пастух учителював у Денисові та Купчинцях, навчався на історико-філологічному факультеті Кременецького учительського інституту та філологічному факультеті Ворошиловградського педагогічного інституту. Впродовж сорока років працював учителем української мови та літератури в середній школі селища Врубівське на Луганщині, читав лекції у місцевому Інституті вдосконалення вчителів. Мав у домашній книгозбірні понад п'ятнадцять тисяч книг, серед них – численні періодичні видання кінця XIX–початку XX століття, чимало книг-раритетів, прижиттєвих видань творів українських класиків. Працюючи у його бібліотеці, десятки філологів, істориків і краєзнавців захистили кандидатські та докторські дисертації.

– Знаєте, що найважливіше для вчителя-словесника? – говорив він. – Навчити учнів любити книгу, щоби потяг до читання залишався на все життя. Це, звісно, нелегко, але, якщо по-справжньому любити рідне слово, то знання і почуття передадуться учням.

Богдан Васильович ще за радянських часів очолював Луганське обласне Товариство

української мови, на що не кожен наважився б в умовах суцільної русифікації краю, серед гвалту шовіністів та українофобів. Більше того, у 1988 році в Олексіївці створив єдиний в Україні музей Бориса Грінченка, а також у цьому ж селі з ініціати́ви пана Богдана споруджено пам'ятник письменникові-патріоту. Понад десять років Богдан Васильович досліджував життя та діяльність цього великого подвижника українського слова. Зібрав і

вивчив сотні невідомих досі документів, спогадів, листів і написав фундаментальну книгу-дослідження "Борис Грінченко – безкомпромісний лицар національної ідеї". Книга вийшла двома виданнями (1998, 1999 рр.). У 1998 році Луганське видавництво "Книжковий світ" випустило книгу Богдана Пастуха про Володимира Сосюру "Поет ніжності, тривоги і болю", з яким автор листувався.

На основі архівних матеріалів у 2001 році пан Богдан видав літературно-публіцистичний есеї "Трохим Зінківський – син України", про одного з побратимів Бориса Грінченка.

Як художник Богдан Пастух створив багато екслібрисів із зображеннями українських письменників: Т. Шевченка, І. Франка, Б. Грінченка, Б. Лепкого, М. Рильського, В. Сосюри, І. Блажкевич, Б. Демківа та інших. Деякі з них опубліковані в закордонних виданнях.

До останніх днів Б. Пастух очолював Луганське обласне товариство ім. І. Огієнка, був почесним головою обласного товариства "Просвіта" ім. Т. Шевченка, керував роботою районного літературного об'єднання.

Богдан Васильович – лауреат премії ім. Б. Грінченка (2003 р.). За значні заслуги в літературі та краєзнавстві Луганський обласний благодійний фонд "Благовіст" нагородив його медаллю Володимира Даля.

Мені випала нагода познайомитися з цією прекрасною людиною і кілька разів зустрічатися в товаристві його родичів. Він був дуже ерудованим, приємно вражав високою культурою і шляхетністю, вмів цікаво розповідати й слухати інших, радів за всіх, хто зробив хоч найменший внесок в українську справу.

Володимир ШКІЛЬНИЙ,
заслужений вчитель України.

Володимир ЧИПАК (народився 3 січня 1968 р. в с. Семиківці Тербовлянського району Тернопільської області – помер 23 грудня 2006 р.) – літератор, юрист. Закінчив Тернопільське ПТУ № 9, юридичний факультет Львівського держуніверситету ім. І. Франка (нині національний університет). Проходив військову службу в Афганістані. У 1993–2000 роках працював в органах прокуратури Козівського району та м. Тернополя. Від 2000 року – інвалід І групи. Автор збірок поезій “Біль” (2004 р.), “Пензлі-пустуни” (2007 р.), публікацій у пресі. Учасник літературного конкурсу “Дивись на мене, як на рівного” (2006), нагороджений дипломом журналу “Соціальне партнерство”. Літературні твори опублікував у журналі “Маятко”, альманасі “Барви життя”, ліричній збірці поетів-інвалідів “Діалог про кохання”. Похований у Козові.

“... і краплиночка роси”

Павучок

Під моїм віконечком
Поселився павучок.
Сушить він на сонечку
Павутинку-килимок.
Тягне павутинку
За собою вслід:
Майструє хатинку
Мій новий сусід.
Заважать не буду –
Павук-чарівник!
З ним подружусь, люди,
Бо до нього звик.
Най живе собі,
Най гойдається,
Най тобі й мені
Посміхається!

Подарунок для донечки

День народження у доні...
Куплю кошенятко:
Подарую, хай радіє,
Тішиться малятко.
Будуть разом засинати,
Разом прокидатись,
Будуть разом виростати,
Разом будуть гратись.
Буде доня у куточку
Шапочку в'язати,
Котик буде їй клубочком
Ниточку мотати.
Буде донечка надвечір
Книжечку читати,
Котик буде для малечі
Ніжно муркотати.

Як зайчик літо зустрігав

Сірий зайчик у садочку
Заховався в холодочку.
І приліг відпочивати,
Тепле літо зустрічати.
А зозуля закувала –
Сон від зайчика прогнала.
Зайчик вирішив сидіти:
Треба ж літечко зустріти.

Нумо зорі рахувать!

До вечері сірий кіт
Кішці передав привіт.
Усю ніч вона не спала –
В небі зорі рахувала.
Тільки кіт не рахував,
На подушці міцно спав.
–Годі, котику, вже спати!
Нумо зорі рахувати!
–Тихо, кицю, я у снах
Бачу зорі в небесах.

Мудра мати

Квочка-мати поспішала,
Мудрості курчат навчала:
“Добре знати те і те,
Та обачність – над усе.
За селом у будяках,
Уночі, в чагарниках,
В лиса-мамі й лиса-татка
Народились лисенятка.
Гострі зуби, гострий ніс,
Гострі вуха, довгий хвіст.
Лисенята підростуть,
Полювають на нас почнуть.
Та не треба їх боятись,
Треба лиш остерігатись.
Не виходьте за паркан,
У дворі у нас Полкан
Буде нас охороняти...”
Мудра квочка – гарна мати.

Сестрички

Дві сестрички для синичок
Змайстрували годівничку.
І поклали в годівничку
І пшеничку, і водицю.
А за мить до годівнички
Прилетіли дві синички.
Смакували там синиці
І пшеничку, і водицю.
А, поївши, дві синиці
Заспівали для сестричок.
Здогадалися сестриці,
Що синички теж сестрички.

Мила усмішка

Відлетіли вже лелеки...
Лиш пригадую в ці дні,
Як малесенька Оленка
Усміхалася мені.
В цій усмішці – тепле літо,
Промінь сонця золотий,
Море квітів, море світла
І краплиночка роси!
Мила усмішка дитяча –
Радості нестримний цвіт
Хай всміхається малечі
Чарівний, безмежний світ!

Малюнки Світлани КОСТИШИН.

Замість післямови

Краплі тепла і любові жити zostались у слові...

Тримаю новеньку дитячу книжечку “Пензлі-пустуни”. Розгортаю – і не можу стримати сліз. Подарована книга без автографа. Автор, Володимир Чіпак, не встиг порадіти з неї. І стискається серце, бо знаю, як мріяв про це Володя. Та не судилося...

Збірка складається зі трьох розділів: “Пензлі-пустуни”, “Соловейкова пісенька” і “Хмаринковий зоопарк”. Вона – для дітей молодшого та шкільного віку. Вірші Володимира Чіпака такі мелодійні, що їх можна не лише читати, а й співати:

*На паркані у дворі
Чепуряться снігурі,
А внизу біля криниці
П'ють водицю три синиці.*

*Мов завзятий молодець,
Процвірінькав горобець.
Раді всі, бо в годівничку
Свіжу всипали пшеничку.*

Є й повчальні вірші, які спонукають маленького школярика задуматися над вчинками. Лінкуватий хлопчик, який завжди списував географію у Микити, а в Антона – рідну мову, отримав прізвисько “наш Микола Дайсписати”. Бешкетникові Павлусеві також дісталася по заслугі:

*Взяв Павлусь очеретину,
Пхнув у купу мурашину.*

*І за мить цього невдачу
Покусали злі мурахи.*

Герої книги щедрі та працьовиті: “Бджілки дружно брали всі по дзбанку і летіли у садок по нектар і по медок”. “Жабка поливає на ставочку лілеї, тому скоро весь ставочок розцвіте, немов садочок”. А гостинну кицю можна ставити у приклад усім дітям:

*– Спритна китю! Ти куди?
– Йду до лісу по гриби.
– Що робитимеш із грибами?
Поділюся ними з вами.
Свіжої нарву петрушки –*

*Наварю грибною юшки,
Ще карасика зловлю –
Бо я вас усіх люблю.
Запрошу гостей до хати,
Буду тиждень частувати.*

У книжці є вірші й про донечку Іринку, яку Володимир дуже любив, писав для неї. Вона була свідком народження першого батькового вірша.

Книга чудово оформлена, в цьому заслуга художниці Світлани Костишин.

Видання побачило світ у тернопільському видавництві “Джура”. Редактор – поет Ярослав Сачко, який теж передчасно відійшов у вічність, так і не взявши до рук своєї збірки “Сигла” та книжки Володимира Чіпака. Такий збіг обставин... Чи доля?.. Перегортаю останню сторінку. На обкладинці – фото автора. “Мої вірші – як діти. Кожен із них – це моя дитина, яку я зачав, виносив і народив. Як і кожна дитина, кожен мій вірш легко виношувався, але дуже важко, майже у нестерпних муках, із страшними надзусиллями народжувався і лягав на папір”. Ці рядки В. Чіпак написав 7 травня 2006 року...

Чому ж вірші, що так легко сприймаються, народжувались у важких муках? Тому я не можу обмежитися тільки відгуком на цю книжку.

На фото 1999 року – Володимир, його дружина Іванна та донечка Іринка, красиві й усміхнені. Та згодом, як вирок, діагноз – боковий аміотрофічний склероз. Хвороба, що вражає всі м’язи, прогресувала, і вже через рік Володя не зміг ходити, було важко ковтати, розмовляти. Та автор не нарікав на долю, а дякував Богу, що поруч – кохана дружина і донечка. Молитва, любов та підтримка близьких людей були єдиною втіхою...

У 2004 році Володимир несподівано почав творити вірші. Робив це подумки, бо писати не міг – відмовили руки. Дружина та донечка записували вірші по літерах. Володимир ледь чутно вимовляв деякі звуки і склади, тож зрозуміти його можна було лише по губах. Іноді доводилося брати азбуку й довго показувати літери, поки знаходилась потрібна... А ще мучив нестерпний біль, який знімали лише сильні знеболювальні ліки. Важко навіть уявити, як у такому стані можна творити!

Володя мужньо прийняв виклик долі. А ще – хотів поділитися створеним із людьми. Крім дитячих віршів, у доробку В. Чіпака – ліричні поезії, роздуми, присвяти дружині, мамі, побратимам-афганцям... А скільки ще було задумів... Володимир Чіпак до кінця гідно проніс важкий хрест. А нам залишив вистраждані поетичні рядки, в яких живуть Віра, Надія, Любов.

Ганна НАЗАРКІВ,
член обласного літературного об’єднання
при Тернопільській обласній організації НСПУ.

*с. Вікторівка
Козівського району
Тернопільської області.*

Михайло БІЛИЙ

Михайло БІЛИЙ (народився 6 лютого 1933 р. в м. В'єрди, Франція) – літератор (прозаїк). Член обласного літературного об'єднання при Тернопільській обласній організації Національної спілки письменників України. Закінчив торгово-комерційну школу в м. Бережани, Львівський технікум радянської торгівлі, навчався в Київському інституті торгівлі. Працював у закладах торгівлі Зборівського району, потім – у м. Дубно на Рівненщині. Нині проживає у Тернополі. Для творчості М. Білого характерне заглиблення в історичне минуле рідного краю, гумористично-сатиричне осмислення дійсності, використання фольклорних елементів. Автор книг “Тернова дорога” (Дубно, 1998 р.), “Згасали зорі над Україною” (2002 р.), “Паралелі злочинів” (2003 р.), “Під крилом чорного Ангела” (2004 р.), “День гіркої ягоди малини” (2007; усі – Тернопіль), низки публікацій у пресі, колективних збірниках. У четвертому за 2009 рік числі “Літературного Тернополя” видрукувані “Новітні співомовки” М. Білого.

ІСТОРІЯ, ЯКОЇ МОГЛО Б І НЕ БУТИ

В одному селі жили по сусідству два пани-господарі: пан Качинський і пан Мединський. Пан Качинський, був, як по нинішньому, фермером і вирощував качок. А пан Мединський, як і подобає людині з таким прізвищем, належав до пасічників. Спочатку сусіди жили так собі: дай вам, Боже, щастя, пане Качинський; дай, Боже, і вам, пане Мединський, – та й по всьому. А жінки їхні тільки кивнуть одна одній головою – і вже ніби привіталися.

Та весняної днини качечка пана Качинського ні з сього ні з того дзьобнула бджілку пана Мединського, котра сіла на квіточку, що росла на лужку пана Качинського. Бджілка пана Мединського не хотіла жалити, але спрацював інстинкт самозахисту, і качечці пана Качинського стало погано. Щоби птахура не терпіла болю, пан і пані Качинські вирішили зробити з неї печеню. Оскільки качечка була тлустенька і величенька, то з неї вийшла така пишна печеня, що пани Качинські запросили на спільну вечерю панів Мединських. Пани Мединські з вдячністю прийняли запрошення і прийшли до панів Качинських із чималенькою бочівчиною медівочки власного виробництва.

Гостина вдалася щирою, теплою і надзвичайно цікавою. Пані Мединська і пані Качинська зачарували своїх чоловіків співами, а пани веселили пань взаємними залицаннями.

І так у них повелося, що дедалі більше качечок зачіпали бджілок і ставали печенюю, чим дуже веселили подружжя панів Мединських і панів Качинських. Дійшло до того, що родина Мединських уже не могла жити без сусідів.

І ось настав той день чи ніч, коли в розпал їхнього балювання пані Качинські та Мединські, неначе змовившись, заявили: а давайте обміняємося дружинами! Хто, власне, перший це мовив, ніколи й ніхто згадати не міг, бо така спокуса закрутила голови обом парам.

— Славно! Славно! — з піднесенням і великою насолодою запищали обидві жіночки й почали цілуватися, спочатку між собою, а потім поперемінно цмокати обох чоловіків. Усі аж розплакалися від щастя, котре так несподівано, любо і мило звалилося на їхні голови й серця. Коли обнялись і потиснули одне одному руки, пан Мединський відкрив обійми — і в них, непритомніючи, впала дружина пана Качинського. Пан Качинський зробив такий самий рух — і в його обіймах зі стогоном і криком: “Нарешті!” повисла на шиї пані Мединська. А був це суботній день, точніше, вже північ, і на годиннику пана Качинського вибивало дванадцятую ніч, тож велика стрілка почала нахилитися, вказуючи на початок нового дня — святої неділі й нового медового місяця обох пар.

Першою спам’яталась уже колишня дружина пана Качинського, а нині дружина пана Мединського. Ніжно взявши за руку пана Мединського, мовила: “Милий, нам пора додому, бо й нашим друзям не терпиться дочекатися щасливої миті єднання”. Чоловіки попрощалися, поплескавши один одного по могутніх плечах, і, щиро підморгнувши один одному, розійшлися.

Через деякий час добрі сусіди закріпили свою любов, об’єднавши прізвища в одне, і стали Качмедами, а люди в селі говорили: “Оце йду до Качмеда, котрий недавно був Мединським”. А інший розповідав, що недавно гостював у Качмедів, тих, які недавно звалися Качинськими.

Мешканці села схвалили цю затію і теж почали об’єднуватися. Костецькі об’єдналися з Гриценками і стали зватися Костоґризами, Баматські об’єдналися з Булинськими — вийшли Бамбули, а Хохлецькі — з Лимарськими і почали зватися Хохлами. І розможились, і стало їх багато на сході, а назву цю поширили москалі, які переселилися туди на багаті землі. Хохли ж у відповідь назвали їх мосцапами, тобто московськими цапами через волосаті обличчя і довгі бороди.

Так воно там і донині, хіба що назва “мосцапи” переросла в “кацапи”. Але кацапи ні з ким не об’єднувались, а так і залишилися Росторґуєви, Плешакови, Косоротови, Попови, Іванови, Смердюхови, Козлови, Козлодоєви, Коровини, Тьолкіни і т. п.

А подружжя Качмедових жили щасливо і весело, хіба що пані Качмедова, яка колись була Мединською, так полюбила качине м’ясо, що стала пишненькою, роздобрілою, квітучою. Всі чоловіки, глянувши на неї, думали або й шепотіли: “Ох! Мені б таку”. А один мосцап навіть пісню склав: “Ах какая женщина, какая женщина, мне б таку”. А ось інша пані, яка колись була пані Качинською, від меду колишнього пана Мединського стала такою солоденькою, що про неї навіть кіно зняли, “Солодка жінка” звалось, а вже колишній пан Мединський не звертався до неї інакше, як “солоденька моя бджілочко”, й усі люди так і називали її поза очі — “бджілка”.

Лишень мосцапи, яких тепер кличуть кацапи, ходили хмурі, насуплені та злі. В них таких жіночок не було, нема і не буде. Як не могло бути і цієї історії, якби я, вставши рано, притомом не записав свій сон про дружбу, кохання та інші взаємини між людьми.

ГАРМОНІЯ ДУШ

Барна Володимир. Храм вічної душі. Вибране: Поезії. Серія "Світова духовниця українства", ч. 8. / Передмова М. Ткачука. – Тернопіль: Лілея, 2008. – 216 с.

У третьому за минулий рік числі журналу "Літературний Тернопіль" ми повідомили про вихід книги Володимира Барни "В саду творця" у Сімферополі в перекладі російською мовою. До нової книги поета увійшли твори з попередніх збірок, що й склали основу вибраних поезій автора. Самобутній поет із Тернополя щиро та відкрито розмовляє з читачами про переживання свого ліричного героя наприкінці ХХ століття. Новою збіркою автор наче перекинув місток у третє тисячоліття, прагнучи заявити, що проблеми, болі та переживання поета за долю планети, людини, коханої жінки – непроминальні. Книга розрахована на масового читача.

ЩО ВІДІЙШЛО – НЕ ПОВЕРНУТИ

Безкоровайний Євген. Осіння сльоза: Поезія. – Тернопіль: Астон, 2008. – 64 с.

Четверта книжка поета і публіциста, знаного громадського діяча й обстоювача моральних цінностей у державотворенні, очільника обласної письменницької організації послідовно продовжує ідейно-тематичну векторність його попередніх творів. Непроминальна любов Є. Безкоровайного до Вітчизни, категорична войовничість у ставленні до її ворогів, висока емоційна насиченість кожної строфи, рядка не залишать читача в полоні національної й соціальної індиферентності. Відзначимо й вдале графічне оформлення збірки, що за традицією співпраці цих авторів здійснив відомий тернопільський митець, заслужений художник України Євген Удін. Дивовижний сплав художнього слова й графічних образів!

ІЗ ВОГНЮ У ПОЛУМ'Я

Березовський Оrest. Європа-центр (1941–1957): Роман. – Тернопіль: ТзОВ "Тернограф", 2009. – 365 с.

Сюжет роману відомого тернопільського автора, лікаря-травматолога, доцента ТДМУ та літератора побудований у формі хронологічно поєднаних новел із воєнного й не менш драматичного повоєнного життя

українців – корінної центральноєвропейської нації. Історичні події та долі людей різних поколінь (насамперед молоді) розглянуті крізь призму національно-визвольних рухів тих часів.

Політичні утиски чужинців і свавілля посадовців-яничар деформують світогляд та почуття героїв роману. Вважаючи всіх завойовників паліями та вбивцями, а їхніх партійних, расових і класових вождів та полководців хворими на душогубство маніяками, автор відстоює філософію високого глобального гуманізму. Гортаючи сторінки цієї книги, люди старшого покоління впізнаватимуть своє дитинство, юність, а молодь зможе гідно оцінити те, що має сьогодні й що здобуде завтра. Хронологічно твір передусе романові "Рожевий туман", анотацію на який вміщено у минулому номері нашого часопису.

ЗВУЧАТЬ СТРУНИ СЕРЦЯ

Бугай Богдан. На клумбах душ: Поезії. – Тернопіль: Лілея, 2008. – 44 с.

Нова книга лікаря вищої категорії, кандидата медичних наук, доцента ТДМУ імені І. Гор-

бачевського Богдана Бугая – для тих, хто любить поезію і навіть тих, хто поки що не дуже розуміє її.

Життя поет порівнює із зерном. Обидва поняття дуже близькі за внутрішньою семантикою, глибиною змісту і значимістю як окремі субстанції взагалі. Два витoki, котрі є основою продовження того врожаю, подбати про який має кожний із нас. Віра, сумніви та біль – саме так визначення поет дає коханню, почуттю, біля якого завжди умовно є знак запитання. У вірші гармонійно вкраплені описи природи. Поет згадує всі пори року й відповідно до кожної ви-малює особисті асоціації.

ЗАВІСУ ІСТОРІЇ ПІДНЯТО

Бубернак Степан. Тасмниці Ягільницького замку. – Тернопіль: ТзОВ “Тернограф”, 2008. – 100 с.

У книзі викладена в хронологічній послідовності історія напочатку дерев'яного, а потім камінного замку, який у 1630 році було зведено за наказом коронного гетьмана Станіслава Лянцкоронського. Вміщені також повідомлення, архівні матеріали, праці відомих учених, наукові дослідження та переклади текстів іноземних авторів, котрі зберегли для прийдешніх поколінь сторінки минулого Ягільницького замку. Його вважали однією з найміцніших твердинь Галицького Поділля. Автор, окрім цього, ознайомлює читачів із походженням роду Лянцкоронських, розкриваючи сторінки їх життя від родоначальника Збігнева Задори (кінець XIV – початок XV ст.) до сьогодення.

ЛЮБОВ ДО ОТЧОЇ ЗЕМЛІ

Гончар Остап. Вічний рух: Поезії. – Тернопіль: Астон, 2008. – 84 с.

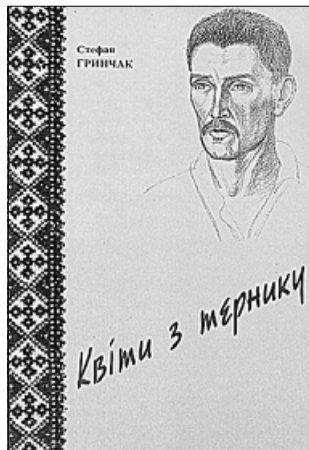

Ця збірка поезій уродженця села Мозолівка на Підгасччині, нині львів'янина, педагога, художника й літератора О. Гончара багата і глибока за змістом. Окремими рядками вона перегується з графічними та живописними роботами автора. До неї увійшли вірші, написані в різний час. Їм притаманна щирість, душевна теплота, громадянськість мислення. Мова автора проста й водночас мета-

форична. Ця книжка, на думку критиків, потрібна нашому суспільству, бо несе ідейний заряд і будить любов до отчої землі, викликає позитивні емоції.

ЯК ЦВІТЕ ТЕРНИК

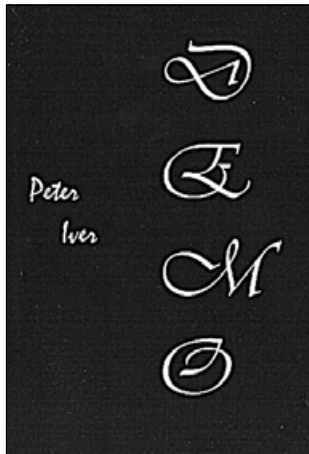
Гринчак Стефан. Квіти з тернику: Дісентели. – Тернопіль: Воля, 2009. – 196 с.

“Дісентели” – дебютна книга журналіста і прозаїка Стефана Гринчака – уродженця села Лисівці Заліщицького району. Із частиною творчого доробку цього автора “Літературний Тернопіль” ознайомив читачів у своєму четвертому за минулий рік числі. Дісентели, на думку автора, – це своєрідна форма діалогів, що витримали випробування часом. Творити новий жанр, вважає С. Гринчак, – як збирати квіти у тернику: є небезпека бути поколеним. Дісентела як жанр літератури характерна діалогом і такими собли-востями новели, як стислість викладу й актуальність теми. Тому кожна дісентела є закінченим самостійним твором, котрий у багатьох випадках спонукає читача до роздумів. Хоча художньою літературою С. Гринчак займається вже понад три десятки років, “Квіти у тернику” – дебютна книга прозаїка. Нині автор на побажання читачів готує її друге, доповнене видання. Відзначимо також графічний портрет автора, який виконав відомий тернопільський художник Михайло Николайчук.

ТИХІ СЛЪОЗИ

Iver Peter. Demo. – Тернопіль: Джура, 2008. – 132 с.

“Демо” – це не книга, це альбом. У ньому, на думку авторки, яка бажає ввійти в художню літературу під псевдонімом, відтворені лише невігдані, природні, неприборкані, миттеві, істерично-плаксиво-смішні, невпорядковані почуття. Коли ти дуже хочеш, щоб хтось зателефонував, а озивається будильник... Це збірка описів тих моментів життя, котрі хочеться назавше забути, але не можеш і бережно кладеш у скриньку пам'яті, як пожовклі листи, розраховані на взаємність. Це – ніби невідома музика невідомого автора.

ШКОЛА ПИСАНКАРСТВА

Кузишин Іван. Великодня писанка. – Тернопіль: Воля, 2009. – 48 с.

Нова книга майстра сучасного декоративно-прикладного мистецтва (народний майстер художньої виставки), педагога Івана Кузишина допоможе читачам дізнатися про писанкарство, його історію виникнення, а також навчитися цьому ремеслу. Автор дає поради та зауваження, наводить приклади... Книга проілюстрована світлинами.

БАГАТСТВО ЗМІСТУ І ФОРМИ

Кулик Надія. Я витягну із сонця жовту нитку: Поезії. – Тернопіль: ТЗОВ “Тернограф”, 2008. – 48 с.

У своїй першій поетичній збірці вчителька української мови та літератури Тернопільської ЗОШ № 16 Надія Кулик намагається ніби висповідатися перед світом за жіночі болі та печалі, сподівання і надії. Авторка звернулася до теми відродження землі, проблем збереження рідної мови, вболівання за долю України. Чимало творів присвятила поетеса й чистому почуттю – кохання. Літераторці притаманний філософський погляд на людське життя у сповненому протиріччями світі. Маючи філологічну освіту, авторка, яка належить до літературного об'єднання при обласній організації Національної спілки

письменників України, розробляючи поліфонічну тематику, добре володіє технікою версифікації, вільно почувається у творенні римованих строф, у лабіринтах верлібра.

ВІЧНА МЕЛОДІЯ ЖИТТЯ

Лешишин Олексій. Вже ніколи...: Поезія. – Тернопіль: Воля, 2009. – 64 с.

Перша книга учасника бойових дій в Афганістані, тернополянина Олексія Лешишина – своєрідна і, без сумніву, не залишиться поза увагою шанувальників красного письменства. Цей невеличкий зшиток – ніби коротенька поетична казка в театрі земного життя. Автор, знаний і як музикант та співак, навіть серед хаосу зруйнованої гармонії відчуває мелодію, що самотньо блукає в ілюзорному царстві людської уяви.

КОНСПЕКТИ УРОКІВ

Література рідного краю. Тернопілля. 5–12 класи: Конспекти уроків/Упор. Н. Ліщук. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 228 с.

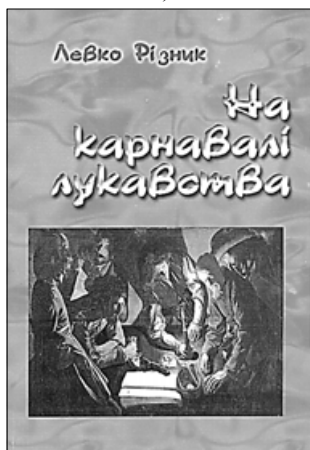
До посібника ввійшли ориєнтовне календарно-тематичне планування уроків із вивчення літератури Тернопільщини, розгорнуті конспекти, в яких подано біографії письменників, краєзнавчий матеріал, здійснено різноплановий аналіз творів. Пропоновані матеріали допоможуть

учителям у проведенні уроків літератури рідного краю та позакласних заходів із української літератури. Серед письменників, чий доробок проаналізовано, – Іванна Блажкевич, Степан Будний, Володимир Гжицький, Євген Дудар, Ганна Костів-Гуска, Левко Крупа, Богдан Лепкий, Оксана Лятуринська, Осип Маковей, Богдан Мельничук, Улас Самчук, Борис Харчук... Цікаві розвідки про легенди і перекази краю, Шевченкові дороги на Волині, українське весілля та ін. Видання буде корисним для вчителів-філологів, студентів педагогічних закладів. Керівник проекту – Богдан Фенюк.

НОВИЙ УСПІХ МАЙСТРА

Різнюк Левко. На карнавалі лукавства: Роман. – Львів: Сполом, 2008. – 160 с.

Постійні читачі нашого журналу, звісно, пам'ятають, що протягом минулого року "Літературний Тернопіль" видрукував уривки з роману Левка Різнюка "Поет і владика", що вже вийшов окремою книжкою й художньо відтворює непрості взаємини двох велетів українського духу – Івана Франка й Андрея Шептицького. І ось – нова зустріч із творчістю нашого земляка, уродженця села Нараїв Бережанського району, впродовж тривалого часу – очільника письменників Львова. У романі "На карнавалі лукавства" Л. Різнюк із уже звичною для шанувальників його таланту майстерністю змалював образи представників олігархічних кланів, що утвердилися з розвалом Радянського Союзу. Автор порушив низку морально-етичних проблем сьогодення, опираючись на засади "Десяти заповідей Божих".

ПОВСТАНСЬКА МУЗА

Романчук Лідія. Повстанські сурми: Збірник повстанських пісень. – Тернопіль: Астон, 2008. – 84 с.

Збірка пісень – доволі своєрідна. Всі пісенні повстанські твори записані у 1991–2003 роках від однієї виконавиці, учасниці ОУН і УПА Лідії Романчук. Незважаючи на похилий вік, авторка зберегла у пам'яті сотні народних пісень. Пані Лідія як медсестра УПА лікувала повстанців, тому часто у ролі цілющих ліків були пісня і добре слово. Книгу можна поділити на три розділи: націоналістичні,

власне повстанські й пісні з-за ґрат. Мотиви та зміст мелосу охоплюють важливі віхи славної історії УПА. Головна героїня – молода дівчина, яка терпить тяжкі тортури, але не видає товаришів по боротьбі. Збірка буде корисною широкому загалові шанувальників повстанської пісні.

ГОРДІСТЬ СЕЛА

Савак Богдан. Денисівський духовий оркестр. – Тернопіль: Терно-граф, 2008. – 72 с.

У книжці відомого краєзнавства йдеться про перший духовий оркестр, який було створено 1878 року на теренах Тернопільщини – в селі Денисові. Цей оркестр із невеликими перервами грав і грає досі. Ознайомившись із виданням, читач задумається, запитає себе: що це – спадковість, яка передається через гени, чи інтелект села? Мабуть, одне й інше. Видання присвячено 170-річчю від дня народження видатного музичного й культурно-громадського діяча Галичини отця Йосипа Вітошинського. Книжка буде цікавою для краєзнавців, і всіх тих, хто цікавиться українською культурою та музикою у виконанні духового оркестру.

МРІЇ ТА РЕАЛЬНІСТЬ

Сурм'як-Козаренко Олена. Сон яблуневої ночі: Повість. – Тернопіль: Воля, 2008. – 124 с.

Нова книга члена літературного об'єднання обласного осередку Національної спілки

письменників України, лауреата обласної премії ім. Степана Будного Олени Сурм'як-Козаренко – про великий подвиг материнства. Авторка “прийшла” у прозу тоді, коли вже мала про що писати. Уважне спостереження за життям, власний творчий досвід стали тим фундаментом, на якому вона побудувала повість. Книжка присвячена чоловікам, які в найскладніших життєвих ситуаціях перебирали не легку ношу, та лікарям – відданим клятві Гіпократата. У повісті авторка не забуває поряд із життям, як воно є, показати і таке життя, яким воно має бути.

Замість численних повторів, самоспостережень і саморефлексій, як у багатьох творах, у повісті читач зустрічає цікавого співрозмовника, здатного розказати захоплюючу історію, естетичне задоволення від якої буде тривалим, а висновки можуть пригодитися в практичному житті.

КВІТКА ВІД ХРИСТИНКИ

Шонь Христина. *Вогненна квітка: Поезія.* – Тернопіль: Воля, 2009. – 40 с.

У своїй першій книжці юна авторка з Тернополя Христина Шонь просто і невимушено розповідає про довколишній світ, ключем до якого володіє лише вона. А тепер вхід туди доступний для будь-кого, хто захоче. У збірці представлено кілька різновидів віршів, але переважає інтимна та філософська лірика. Чому? Бо таким уже баченням обдарував авторку Бог, відтак

уже й вона таким подає усе. Поезія написана на підвалинах щирості. То що ж може бути ціннішим?

ПОРУХИ ЛЮДСЬКОЇ ДУШІ

Яворська Ольга. *На те воно й серце: Повісті, новели, оповідання, мініатюри.* – Львів: СПОЛОМ, 2008. – 240 с.

Нова книжка прози лауреата педагогічної премії ім. Стефана Дубравського, члена Національної спілки письменників України, сучасної української письменниці Ольги Яворської вражає тонким психологізмом, ліричністю, спонукає до роздумів над сенсом життя.

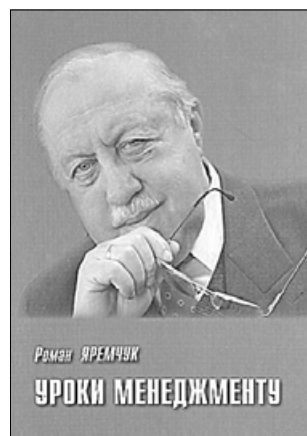

Твори захоплюють цікавими сюжетами, філософськими роздумами, відвертістю, невідомою щирістю і любов'ю до навколишнього світу. Збірка проникнута високим духом очи-

щення, неприминальною вірою у високі барви та чистоту душ. Авторка поєднує стихію і серйозність світової культури, ніби демонструє жіночу силу, мудрість і творчість на високому рівні. Книга допоможе задуматися над вчинками тих чи інших людей і життям загалом.

СТИЛЬ ВИСОКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Яремчук Роман. *Уроки менеджменту: Майстер-клас півстолітнього досвіду та наукової скарбниці.* – Тернопіль: Джура, 2008. – 636 с.

Книга відомого вітчизняного архітектора промисловості Р. Яремчука (Царство йому Небесне!) є вагомим доробком у сучасній теорії управління. Автор у своїй праці дав урок високого менеджменту, розкриваючи особливості формування професійно витонченого управління у складних умовах суспільних трансформацій, економічних реформ та політичних баталій. Проблеми управління персоналом Р. Яремчук розглядав у контексті ефективного ключа і засобу загального поступу фірми – мотивації праці. Його “уроки” ґрунтовані на професійному досвіді, який по крихтах збирав упродовж тридцяти років управлінської кар'єри. Завершальна частина книги вибудована у формі публіцистичних роздумів та унікального колоритного фотоматеріалу. Посібник (автор-укладач Б. Новосядлий) буде корисним для молодих менеджерів та студентів.

*Підготували
Уляна КОРОПЕЦЬКА
і Богдан МЕЛЬНИЧУК.*

ДЕНЬ ЗА ДНЕМ – У СКАРБНИЦЮ ДУХОВНОСТІ

Лютий

4 лютого у Тернополі в регіональному центрі перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади й місцевого самоврядування відбулася репрезентація книжки спогадів відомого в краї журналіста і редактора Анатолія Тринька. Вона видана до 50-річчя утворення обласної організації Національної спілки журналістів України.

8 лютого учасником "Відвертих діалогів" із Ларисою Михальською на каналі ТТБ був голова обласної письменницької організації Євген Безкоровайний.

12 лютого в приміщенні спортивної школи олімпійського резерву (м. Тернопіль, вул. Замкова, 12) вшанували лауреатів конкурсу "Людина року Тернопілля-2008". Ними стали: Євген Баров, Микола Лукашкевич, Богдан Мельничук, Олег Крижовачук, Віктор Тригуба, Марія Войтович, Володимир Шкробот, Любомир Білик, Зеновій Задорожний, Віра Зозуля, Олег Мосійчук.

12 лютого у Державному архіві Тернопільської області репрезентували 46-й том "Літопису УПА" і Календаря на 2009 рік, присвяченого сторіччю від дня народження ідеолога та провідника українського національно-визвольного руху Степана Бандери. Видання дають змогу простежити боротьбу ОУН у 1930–1950-х роках, а також відкривають унікальні й невідомі загалу матеріали, документи, світлини про діяльність С. Бандери і Р. Шухевича, які присвятили життя боротьбі за волю та незалежність України.

13 лютого в арт-клубі "Коза" (м. Тернопіль) відбувся вечір співаної поезії "Любові забагато не буває" за участі поета і барда Віктора Майструка (сміт Вишнівець), юного барда Романа Затонського (м. Кемерово Новосибірської області, Російська Федерація). У рамках вечора репрезентовано альбом електронної музики "Флейта землі" композитора Ігоря Майструка. Організатор зустрічі та її безпосередній учасник – поет і громадський діяч Олександр Смик.

15 лютого з нагоди 10-річчя встановлення пам'ятника патріархові Йосифові Сліпому в Тернополі встановили пам'ятну дошку на стіні фасаду Катедрального собору Непо-

На світлині:
Наталія ПАСІЧНИК.

уреата міжнародного літературного конкурсу "Гранослов-2008" Наталія Пасічник (м. Тербовля) – "Гра в три руки". Ведучий вечора – поет Роман Скиба. Нагадаємо, що однойменну добірку віршів Н. Пасічник "Літературний Тернопіль" опублікував у четвертому за 2008 рік числі,

а в цьому номері вміщено рецензія Тетяни Дігай на книжку "Гра в три руки". Нині Наталія – аспірант Львівського національного університету ім. І. Франка. Крім творення власних віршів, перекладає з англійської.

7 лютого в арт-клубі "Коза" відбувся вечір із серії літературних тандемів молодих українських письменників. Учасники: Світлана Поваляєва (м. Київ) та Грицько Семенчук (м. Хмельницький). Організатор – тернопільський поет Юрій Завадський.

рочного Зачаття Пресвятої Богородиці.

17 лютого у Державному архіві Тернопільської області репрезентували книгу Устима Хаварівського

На світлині:
Устим
ХАВАРІВСЬКИЙ.

“Герби львівських владик в унії з Римом” (детальну рецензію на цю працю наш журнал опублікував у минулому номері). Це – перше українське видання, в якому простежено складний шлях геральдики Української Греко-Католицької Церкви від зародження і до сьогодення. У книзі вміщено

узагальнені дані про герби та зображення гербів львівських греко-католицьких єпископів. Праця Устима Хаварівського розрахована на широке коло істориків і краєзнавців, вона може служити навчальним посібником для студентів.

Цього ж дня в приміщенні Зоологічного музею Київського національного університету ім. Т. Шевченка голова наглядової ради міжнародного благодійного фонду “Україна 3000” Катерина Ющенко репрезентувала “Поетичну Червону книгу України”. Серед текстів інших авторів (українською й англійською мовами) у ній вміщені вірші тернополян Олександра Смика – про рослини громадів багатолістий і молодило гірське.

Також 17 лютого в арт-клубі “Коза” (м. Тернопіль) відбулася творча зустріч із українськими письменниками: членом Комітету з нагородження Національною премією України ім. Т. Шевченка Андрієм Курковим, Андрієм Кокотюхою (м. Київ), Галиною Вдовиченко (м. Львів), Євгеном Положієм (м. Суми).

20 лютого в приміщенні Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки зібрала шанувальників мистецтва творча зустріч із членом Національної спілки художників України Євгеном Удіним – постійним автором нашого часопису, роботами якого проілюстроване, зокрема, третє за 2008 рік число журналу.

22 лютого в обласному академічному театрі актора і ляльки відбулася прем'єра вистави “Малята-кармалята” за однойменною

героїчною казкою Григорія Усача. Режисер-постановник – заслужений артист України Володимир Лісовий, художник-постановник – Оксана Федун. Дикторський текст читає народний артист України Вячеслав Хім'як – член редакційної ради і постійний автор журналу “Літературний Тернопіль”.

25 лютого у центральній міській бібліотеці м. Тернополя відзначено 25-річчя утворення обласної письменницької організації. Учасники заходу відали шану пам'яті покійним майстрам пера, поспілкувалися з письменниками Євгеном Безкоровайним і Богданом Бастюком.

26 лютого у Тернополі репрезентував свою збірку поезій “Посвітається” цього річного лауреат Національної премії України ім. Т. Шевченка поет Павло Гірник (м. Хмельницький). Відбулися творчі зустрічі гостя зі студентами ТНПУ ім. В. Гнатюка, з тернопільськими письменниками, зі шанувальниками красного слова в арт-клубі “Коза”. Організатори: голова ТОО НСПУ Євген Безкоровайний, письменник Петро Сорока, поет Юрій Завадський. Павло Гірник народився 30 квітня 1956 року в місті Хмельницький. Закінчив Київський педагогічний інститут та Вищі літературні курси. Автор збірок поезій: “Спрага” (1983), “Летіли гуси” (1988), “Се я, причинний”, “Китайка” (обидві – 1994), “Корик на снігу” (2005), “Посвітається” (2009). Лауреат премій ім. П. Усенка та ім. А. Малишка (1989). Шевченківської премії удостоєний у 2009 році за збірку поезій “Посвітається”.

Того ж дня у м. Кременці відбулося літературно-мистецьке свято “Кременецька зима”.

Також 26 лютого у ресторані “Максим” (м. Тернопіль) відбувся благодійний вечір “Подаруй радість дітям!”. Зібрані кошти передадуть у дитячий будинок “Пресвята родина”, що в Петрикові. Ідея проведення свята – директора Тернопільського благодійного фонду “Карітас” Андрія Говери.

27 лютого у приміщенні ПК “Березіль” ім. Леся Курбаса (м. Тернопіль) відбувся благодійний концерт-акція “Даруй світло”, який організували Благодійний фонд імені Арсена Монастирського й ансамбль “Збруч”. Виступили відомі колективи та виконавці міста. Адміністратором заходу став Василь Ірмійчук, ведуча концерту – Оксана Небесна.

Березень

1 березня у селі Заболотівці Чортківського району відкрито третій в Україні пам'ят-

ник головнокомандувачеві УПА Романові Шухевичу. Монумент споруджено з ініціативи Чортківської районної організації Конгресу українських націоналістів. Автор погруддя – скульптор із Підгаєччини Богдан Дячук.

4 березня Тернопільську обласну бібліотеку для молоді відвідали студенти місцевих вищих навчальних закладів, які завітали до літературно-мистецької світлиці “Зустріч без прощань” на вечір “Микола Гоголь. 200 років безсмертя”. Автор сценарію дійства – Борис Салабчук, режисер театру книги “Діалог”, який працює в цьому закладі більше двадцяти років.

6 березня стало особливою датою для головного редактора видавництва “Навчальна книга-Богдан” (м. Тернопіль) Богдана Будного. Цього дня за результатами X Всеукраїнського рейтингу “Книжка року-2008”, що відбувся з ініціативи

Центру рейтингів досліджень “Еліт-Профі” (м. Київ), отримали відзнаки книги згаданого видавництва: “Дивоо-

вид. Антологія української поезії XX століття” (упорядкування І. Лучука); “Літургія кохання: Антологія української любовної лірики кінця XIX – початку XXI століття” (упорядкування І. Лучука); “Біла книга кохання: Антологія української еротичної поезії” (упорядкування І. Лучука та В. Стах; анотації на дві останні книги – див. журнал “Літературний Тернопіль”. – 2008. – № 4. – С. 132, 135). Усі видання нагороджені дипломами за перше місце у номінації “Красне письменство” (Сучасна поезія); у номінації “Дитяче свято” відзначена “Давня історія України: Ілюстрована історія України в художньо-історичних образах: Хрестоматія” (уклав Ю. Вовк), у номінації “Обрії” відзначено “Повний атлас лікарських рослин” М. Сафонов.

7 березня у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї відбулася репрезентація фотоальбому “Вернись із спогадів...”, який вийшов у Видавничому домі “УКРПОЛ”

у Львові та приурочений до 60-річчя від дня народження видатного композитора і поета, Героя України Володимира Івасюка. Слово мали упорядник книги Любомир Криса, сестра композитора Галина Криса-Іванюк, видавець – уродженець Мшанця на Теребовлянщині Степан Кубів та інші.

8 березня в оновленому приміщенні обласної філармонії відбувся концерт солістів Національної опери України, уродженців села Садки Заліщицького району Петра і Павла Приймаків “Пісні для жінок”. Прекрасну музику дарував симфонічний оркестр обласної філармонії під орудою Мирослава Криля. Вірші відомих українських поетів читав народний артист України В’ячеслав Хім’як.

10 березня у виставковій залі Тернопільського обласного краєзнавчого музею вшанували заслуженого діяча мистецтв України, режисера Ореста Савку. Саме цього дня йому виповнилося 70 років. Зnano-го ювіляра в і т а л и представники державних установ, громадських організацій, очільники тернопільського козацтва, копичинецькі актори, аматори з новоствореного в обласному центрі любительського театру під орудою Маєстро, тернопільські митці, рідні, друзі. Приєднуємося до теплих вітань, наш сивочолий друже! Хай збудуться всі плани!

На світлині: Ореста САВКУ вітає його вихованка Марія БАЛІЦЬКА.

Також **10 березня** в обласному академічному драмтеатрі ім. Т. Шевченка пройшов літературно-мистецький вечір, присвячений 195-й річниці від дня народження Кобзаря та 25-річчю письменницької організації Тернопілля “Володар у царстві духа”. Слово про Тараса Шевченка виголосили і прочитали свої твори: письменник, літературознавець Петро Сорока, голова Тернопільської обласної організації Національної спілки письменників України Євген Безкоровайний, поети Олег Герман, Ганна Костів-Гуска, Леся Романчук та інші.

11 березня у Тернопільській обласній бібліотеці для молоді відбулося засідання літературно-мистецької вітальні “Зустрічі без прощань”. Гість свята – заслужений художник України Євген Удін. Упродовж березня–квітня у бібліотеці діяла виставка графічних творів Є. Удіна “Костели Жешува. Польща”.

13 березня в Тернопільському палаці культури “Березіль” ім. Леся Курбаса зібрала повну залу концерту програми “Відлуння криївки”.

На сцені: Олександр СМІК, Володимир ВЕРМІНСЬКИЙ і гурт “Акцент”.

А в т о р проекту – поет і композитор Олександр Смик. Втілили цей проект у життя “співучий сотник” Володимир Вермінський та гурт “Акцент”. Програма приурочена до 70-ї річниці виселення українських сімей до Сибіру.

17 березня у Тернопільській обласній бібліотеці для молоді репрезентували збірник “Жіночі історії”. Видання, що побачило світ ще минулого року, стало другою ластівкою книжкової серії Видавничого дому “Вільне життя”. Упорядники – журналісти газети “Вільне життя плюс” Наталія Чорна та Ліля Костишин.

Також 17 березня у Тернопільському палаці культури “Березіль” відбувся концерт співака, лідера гурту “Океан Ельзи” Святослава Вакарчука.

18 березня у Тернополі побував поет і композитор, член міжнародного ПЕН-клубу Микола Горбаль. Він зустрівся зі студентами Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка, письменниками.

19 березня голова облдержадміністрації Юрій Чижмарь узяв участь в урочистих заходах, приурочених до Всеукраїнського дня працівників культури й аматорів народного мистецтва. Вручено грамоти обласної державної адміністрації кращим працівникам цієї галузі, а також дипломи і премії. Переможцями стали: у номінації “етнографія, музейна справа – ім. Володимира Гнатюка” Віра Стецько, “література – ім. Богдана Лепкого” Михайло Левицький, “театральне мистецтво – ім. Леся Курбаса” В’ячеслав Хім’як, “обра-

зотворче мистецтво – ім. Михайла Бойчука” Олег Курдибаха, “музичне мистецтво – ім. Соломії Крушельницької” Омелян Кміта, “архітектура – ім. Георгія Пінзеля” Сергій Гора, “декоративно-ужиткове мистецтво ім. Ярослави Музики” Антон Гриб.

Також 19 березня у Тернопільській обласній науковій бібліотеці відбулася зустріч із письменниками краю Богданом Бастюком, Євгеном Безкоровайним, Олегом Германом, Зіновієм Кипибідою, Валентином Корнієнком та Петром Сорокою, приурочена до 25-річчя утворення обласної організації НСПУ.

21 березня в арт-клубі “Коза” у рамках арт-проекту “Тернопільські козеналії-2009” провели творчий вечір поета, драматурга, перекладача Олександра Ірванця.

22 березня рідні, друзі, знайомі привітали з 50-річчям актора Тернопільського театру актора і ляльки, фотохудожника Тараса Іванківа. Нових ролей і незабутніх світлин!

25 березня у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї репрезентували персональну виставку світлин “100 миттєвостей життя” заслуженого журналіста України, багатолітнього фотокореспондента газети “Свобода” Богдана Приймака.

Того ж дня у гімназії ім. І. Франка (м. Тернопіль) відбувся обласний тур Всеукраїнського конкурсу дитячого читання “Найкращий читач України-2009”.

26 березня у Тернопільському будинку письменників відбулася зустріч із відомим у краї літературознавцем, редактором, упорядником кінодокументалістом і поетом Ярославом Гевком.

27 березня свій перший візит у ранзі голови обласної ради Олексій Кайда здійснив до Тернопільського академічного обласного драматичного театру ім. Т. Шевченка.

На сцені: Олексій Кайда.

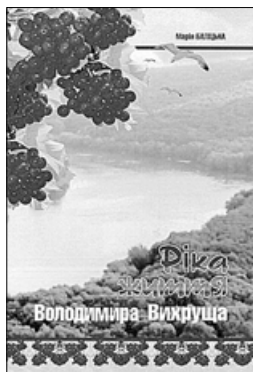
Цього дня тернопільські шанувальники Мельпомени відзначили професійне свято – Міжнародний день театру. Акторів вітали митці обласної філармонії, музичного училища, шоу-балет “Танго”, представники влади і громадськості.

28 березня у Палаці культури "Березіль" ім. Леся Курбаса (м. Тернопіль) відбувся благодійний концерт "Вечір міжнародного культурного обміну-2009", який організували іноземні студенти Тернопільського державного медичного університету ім. І. Горбачевського. Фестиваль ушанував своєю присутністю почесний гість: Надзвичайний і Повноважний Посол Малайзії в Україні пан Абду Сані Омар. Присутніх привітали міський голова Тернополя Роман Заставний та ректор ТДМУ Леонід Ковальчук. Усі кошти, зібрані від концерту, будуть використані для допомоги дітям-сиротам із Тернопільського обласного комунального спеціалізованого будинку дитини "Малютко".

30 березня у Тернопільській обласній бібліотеці для молоді відбулося краєзнавче читання "До вершин мистецтва через сибірську Голгофу" (до 115-річчя від дня народження українського живописця, графіка Ярослави Музики) зі циклу "Скарбниці талантів землі Тернопільської". У читанні взяв участь директор Тернопільського обласного краєзнавчого музею Степан Костюк.

31 березня в галереї обласної організації Національної спілки художників України урочисто відкрито фотовиставку "Українська Повстанська Армія: історія нескорених". Вона є спільним проектом Служби безпеки України та Центру досліджень визвольного руху за сприяння Українського інституту національної пам'яті. В експозиції – понад півтисячі оригінальних фотографій, документи з радянських та німецьких архівних джерел, внутрішні документи Організації українських націоналістів та Української Повстанської Армії. Виставка створена на змістовній науково-джерельній базі, авторами якої є співробітники Центру досліджень визвольного руху.

Цього ж дня Анатолій Вихрущ, Василь Вітенко, Олег Герман, Леся Горлицька, Василь Дерій, Ліля Костишин, Степан Костюк, Богдан Мельничук, Андріана Онуфрійчук та інші відомі творчі особистості стали учасниками репрезентації літературно-мистецького альманаху "Серцеспів", що відбулась у Тернопільському національному економічному університеті. Під час дійства, яке організува-

ла і провела головний редактор газети цього ВНЗ "Університетська думка" ("Серцеспів" – додаток до неї) Марія Баліцька, звучали вірші молодих літераторів, пісні. Йшлося також про світлої пам'яті поета, вченого і громадського діяча Володимира Вихруща, до 75-річчя якого М. Баліцька щойно видала книгу "Ріка життя Володимира Вихруща". В одному з найближчих номерів "Літературного Тернополя" плануємо ознайомити наших читачів із кращими творами з доробку студійців ТНЕУ.

Квітень

1 квітня стало відомо, що Галицький муніципальний оркестр (м. Тернопіль, керівник Василь Феленчак) нагороджений Гран-прі міжнародного фестивалю "Закарпатський едельвейс", що відбувся в Ужгороді.

7 квітня гостем Тернополя був поет із Києва Роман Скиба. В арт-клубі "Коза" відбулася творча зустріч гостя зі шанувальниками його творчості. Поет прочитав вірші з нової книги "П'ятизнак, або Життя і нижить", відповів на запитання присутніх, серед яких було багато молоді.

Протягом березня, квітня у Тернополі діяли виставки: в обласному краєзнавчому музеї – до 100-річчя від дня народження Степана Бандери, до 20-ї річниці виведення радянських військ із Афганістану, до Міжнародного дня рідної мови "Ти наше диво калинове, кохана українська мово!", до 80-річчя утворення ОУН, до 195-річчя з дня народження Тараса Шевченка, виставки малярства на склі Володимира Чорнобая, картин Ольги Воробець, вигравіруваних на чорному камені (14 стацій) "Хресна дорога Ісуса Христа"; в обласному художньому музеї – до 20-річчя товариства "Вертеп", фотовиставка "УПА: історія нескорених", виставка мистецьких гуртів "Гладущик" і "Палітра", "Великодня виставка писанок та листівок", книжково-ілюстративна виставка "Ганна Герасимович-120"; в обласній бібліотеці для молоді – до 200-ліття з дня народження Миколи Гоголя; в обласній бібліотеці для дітей – виставка вишивки і національної атрибутики; у Державному архіві Тернопільської області – до 60-річчя від дня народження композитора, поета та співака Володимира Івасюка, до 75-річчя від дня народження поета і вченого Володимира Вихруща й інші.

*Підготували
Євген БЕЗКОВОРАЙНИЙ,
Тетяна ДІГАЙ,
Уляна КОРОПЕЦЬКА
і Богдан МЕЛЬНИЧУК.*

... і насамкінець

БЛАГОРОДНА ТЕНДЕНЦІЯ

Здається, такого відчуження і очужіння серед українців не було споконвіку. Такого розбрату... Не в голові ідея соборності, схоже, й "цвітові" української нації – її інтелігенції, митцям, зокрема, письменникам. Про це свідчить найпечальніша з останніх подій: у Києві на 20-річчя створення РУХу відгукнулися одиниці з його учасників... Ба! Про що речемо, коли через кризу тотальну в патріотичних головах, окрім газети "Літературна Україна", нема в Україні жодного "непартийного" друкованого видання, яке б переймалось ідеєю націотворення на всеукраїнських обшарах. Обмежили своє коло впливу на маси з тих самих причин і колись багатотиражні "товсті" літературні журнали, не кажучи вже про книжки, мізерні накладі котрих не доходять до читачів навіть сусідньої області.

От і виходить, що кований віками ланцюг української злуки порвано, якщо навіть письменники не знають, що творять і як живуть їх побратими в інших областях.

Але рятують, як у всі часи, подвижники. Оті робітники, котрі без гвалту і крику, позіхавши до купи, прагнуть зробити щось доброго, аби святе місце, котре, як відомо, порожнім не буває, не обсіли словоблуди. Першими цей інформаційний вакуум спробували заповнити нові часописи, що за роки незалежності започатковані чи не в усіх областях. Правда, деякі з них теж ледь дихають. Але це, здається, не стосується літературно-мистецького і громадсько-політичного часопису "Літературний Тернопіль", який був започаткований ще в 1991 році, а нині відновлений на вищому рівні. Заслуга в цьому, звісно, його видавців і редакційної ради. Завдяки їм "Літературний Тернопіль" не тільки набув статусу вербального янгола-охоронця літератури і культури краю, а й став єдиною ланкою в перерваному "ланцюзі злуки" з усією духовною Україною.

Це благородна тенденція простежується і в двох останніх числах видання. На його сторінках читаємо твори львів'ян Ігоря Павлюка, Левка Різника, Романа Вархола, киян Олександра Астаф'єва, Василя Фольварочного, Євгена Дударя, Віталія Карпенка, чернівчанина Богдана Мельничука (не плутати з тернополянином Богданом Мельничуком), харків'янина Степана Сапеляка, вінничанина Анатолія Гарматюка... До речі, всеукраїнську зацікавленість демонструють і розділ критики в невиспущеному образі Тетяни Дігай, високопрофесійна стаття журналіста і письменника Євгена Безкоровайного.

Та все ж неоціненною заслугою часопису є його багатогранна краєзнавча "епістолярія вічності". Це і талановиті "драматичні новели" Богдана Мельничука з циклу "Суд без суду", і несподівано яскрава "історія з життя" новочасних Роксолан Валентини Адамович "Тінь мінарета". Творчу потугу краю засвідчують твори Марії Баліцької, несподівані "конструктивізм і філософські" Володимира Дячуна, детальна хроніка минулого і сучасного культурного життя краю, в якій знайшлося місце для таких відомих подвижників, як брати Лепкі, Євген Коновалець, хорового товариства "Бережанський Боян", котре чарувало світ на помезії 19-го й 20-го століть, і для сучасників: художника Казимира Сікорського, Петра Шпорчука, актора В'ячеслава Хім'яка, отця Зіновія Колісника...

Не буде моя похвала "Літературному Тернополю" довшою без найвищої оцінки його дизайну, по-сучасному вишукано-яскравому, стильному, розцвіченому високоякісними світлинами картин відомих українських художників.

Галина ТАРАСЮК.

м. Київ.

Літературний ТЕРНОПІЛЬ

Літературно-мистецький
і громадсько-політичний
часопис.

Виходить раз на квартал.

Редакція розглядає
рукописи, подані
на комп'ютерних носіях або
в першому примірникові
машинопису. В публікаціях
за підписами авторів
висловлені їхні погляди.

За достовірність фактів,
цитат, власних імен,
статистичних та інших
даних відповідають автори
публікацій.

Редакція не рецензує
рукописів і повертає їх лише
на вимогу авторів. Листу-
ється з авторами тільки
на сторінках часопису.

У часописі використані
матеріали "Тернопільського
Енциклопедичного
Словника".

При передруці просимо
посилатися на часопис
"Літературний Тернопіль"
Засновник:
ПП "Вільне життя".

Свідоцтво про державну
реєстрацію ТР № 449-49Р

Коректор
Ірина Чуїко.

Комп'ютерні
дизайн і верстання:
Ігор Максимлюк.

Підписано до друку
10. 04. 2009 р.
Формат 70х108/16.
Папір офсетний.
Наклад 500 прим.

Адреса редакції:
м. Тернопіль,
вул. Живова, 11, каб. 810.
Тел. 23-60-98.

Віддруковано з оригінал-
макета у видавництві
ВАТ "ТВІК "Збруч".

Передплатні індекси
99997, 37501.